

T.C
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

VLADİMİR PUTİN DÖNEMİ RUS DIŞ POLİTİKASI
KİMLİK ARAYIŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nesibe AYDIN

Enstitü Anabilim Dalı: ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Enstitü Bilim Dalı: ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Murat ALAKEL

ARALIK-2018

T.C
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**VLADİMİR PUTİN DÖNEMİ RUS DIŞ POLİTİKASI
KİMLİK ARAYIŞI**

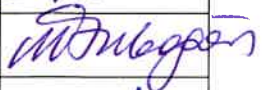
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nesibe Aydın (157207011)

Enstitü Anabilim Dalı: ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Enstitü Bilim Dalı: ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Bu tez 05/12/2018 Tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

	Adı SOYADI	Kanaati			İmza
Jüri Başkanı	Doç. Dr. Murat ALAKEL	☒ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Deniz Ülke ARİBOĞAN	☒ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Kaan DİYARBAKIRLIOĞLU	☒ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU BEYAN BELGESİ

Tez Başlığı: Vladimir Putin Sonrası Rus Dış Politikası Kimlik Arayışı

Yukarda başlığı belirtilen tez çalışmamın toplam 232 sayfalık kısmına ilişkin aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve 21.12.2018 tarihinde aşağıda ismi yazılı araştırma görevlisi tarafından şahsıma iletilen “iThenticate” intihal tespit programı raporuna göre tezimin benzerlik oranı %6’dır.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça Hariç
2. Alıntılar Dahil
3. 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

Bu bilgiler doğrultusunda tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini Saygılarımla arz ederim.

İmza:

Adı SOYADI : Nesibe AYDIN

Öğrenci Numarası : 157207011

Ana Bilim Dalı : Uluslararası İlişkiler

Programı : Yüksek Lisans

Türü : () Proje (x) Yüksek Lisans Tezi () Doktora Tezi

Taramayı Yapan Arş. Gör: Ahmet Safa YILDIRIM

Danışman: Doç. Dr Murat ALAKEL

ÖNSÖZ

Rusya akılla kavranmaz

Genel kabul görmüş bir arşınla ölçülmez

Onun kendine özgü bir hali, gelişimi vardır

Rusya'ya sadece inanılır, iman edilir

Fyodor İvanoviç Tyutçev

Rusya'yı anlamak için Rusları, Rusları anlamak için ise tarihini, kültürünü, dinlerini, ekonomik gelişmelerini, yaşayışlarını, coğrafyasını ve iklimini çok iyi analiz etmek gerekmektedir. Rusya'yı tanımlayan kelimeler (Slav kültürü, Ortodoks inancı, 'Üçüncü Roma' fikri) Rusların kodlarını da tanımlamaktadır. Ruslar, zorlu bir tarihi geçmişe sahiptirler ve uçsuz bucaksız toprakları yüzünden sürekli (Persler, İskitler, Napolyon, Hitler) dışardan istilalara maruz kalmışlardır. Tarihinde derin izler bırakan Tatar-Moğol egemenliği döneminde yönetim şekillerinden devlet algısı, iletişim ve haberleşmeden, hükümdarların kıyafetlerine kadar birçok alanda Moğollardan etkilenmişlerdir, siyasi birliklerini tamamlamalarının ardından devlet haline gelerek Moskova Knezliği'ni kurmuşlar ve sonrasında da imparatorluk haline gelmişlerdir. Rus tarihi için önemli bir dönüm noktası da Büyük Petro'nun başa geçmesi ile gerçekleşmiştir. Büyük Petro'nun vizyonu sayesinde Rus toprakları sadece bir kara devleti olarak değil, deniz gücü olarak da etkin bir konumda olması gerektiğini idrak etmiş; başta denizcilik olmak üzere, sanayi, eğitim, kültür, sanat, edebiyat ve toplumsal hayatı da içeren birçok alanda önemli değişiklikler gerçekleştirilmiş ve o dönemin dünya devletleri örnek alınarak her alanda büyük mesafeler kat edilmiştir. Zamanla bazı değişimler halk arasında bazı huzursuzluklara da sebep olsa, Büyük Petro dönemi Rus tarihi açısından etkileri günümüze kadar tesir eden mühim bir dönem olarak kabul edilmektedir.

1917 Ekim Devrimi sonrasında Rus topraklarında Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti kurulmuştur. Dünyanın ilk sosyalist devleti özelliğini taşıyan, zamanla gelişen sanayisi, uzay teknolojisi, nükleer kapasitesi ve II. Dünya Savaşı'nın da önemli müttefiki olan Rusya, Sovyetleri kurarak dünyanın iki büyük kutbundan biri haline gelmiştir. Sovyet dönemi ile birlikte hedeflenen bir kısım başarının gerçekleşmesi, sosyalist düzen doğrultusunda oluşturulan Sovyet kültürü ve Sovyet insan prototipi ile Rus halkının zihninde bir yaşam ütopyası meydana gelmişti. Dünyanın ilk sosyalist devletinde yabancı desteği bulunmadan ülke sanayileşmeye başlamış, kendi üretim araçlarını kendi imal etmeyi başarmış, ağır sanayi üretimi artmıştı. Ulusal sanayideki bu gelişim diğer devletler tarafından yakından takip ediliyordu, Stalin döneminde ülke tam bir sanayi ülkesi haline gelmişti, ülkede işsizlik ortadan kalkmıştı, Stalin'in beş yıllık planının sonuçları bir mucize olarak değerlendiriliyordu. Sadece sanayi alanında değil tarım politikalarında da önemli atılımlar gerçekleştiriliyordu,

bunlara ek olarak dünyanın ilk yapay uydusu üretilmiş, ilk kez insanlı bir uzay uçuşu gerçekleştirilmişti. Sovyet modeli dünyadaki emperyalist ülkelerin tahakkümüne kafa tutarak Rus halkına iktisadi, siyasi ve ekonomik açıdan güçlü, yoksulluk çekmeyecekleri, gelecek kaygısından uzak, işsizliğin olmadığı, eğitim ve sağlıktan eşit şekilde faydalanabilecekleri ve insanca muamele görebilecekleri bir yönetim modeli sunmuştu.

1980'lere gelindiğinde Sovyetler içinde bulunduğu silahlanma yarışından ve Soğuk Savaş'ın yıpratıcı rekabetinden yorulmuştu ve hızlı bir parçalanma sürecine doğru sürükleniyordu. İçinde bulunduğu Doğu-Batı rekabeti ekonomide derin yaralar meydana getirmişti, bu da Sovyetlerin parçalanmasında en önemli etkilere birini teşkil etmekteydi. 1985 yılında Gorbaçov kötü gidişatı önlemek amacıyla birtakım önlem paketleri ve glasnost (açıklık) perestroyka (yeniden yapılandırma) ile daha esnek bir sistem oluşturmayı hedefliyordu, fakat tüm çabalara rağmen Sovyetlerin dağılmasının önüne geçilemedi. 1991 yılında parçalanan birlik halk nezdinde de büyük bir şok etkisi meydana getirmişti, insanlar her alanda yaşanan kaostan içinde hayatlarını devam ettirmeye çalışıyorlardı. Ruslar bir kez daha önemli bir değişim ve dönüşüm sürecinden geçmeye başlamışlardı.

Sonuç olarak, Ruslar, bin yıllık tarihi, sıra dışı coğrafi büyüklüğü, kadim kültürü, yüzlerce yıllık değişmeyen siyaseti ile dünya sahnesinde var olmayı başarmışlardır. Ufak bir beylikten imparatorluk kuran Ruslar, daha sonrasında dünyanın iki süper gücünden biri haline gelmişler ve asla yıkılmaz sandıkları o ihtişamlı görüntüsüyle halkını büyüleyen Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) yıkıldığına şahit olmuşlardır. Yıkılan, yanan ve küllerinden doğan millet olarak anılan Ruslar, zorlu iklim koşullarına, savaşımlara, kıtlığa, zor ve sıkıntılı günlere karşı geliştirdikleri refleks ve hayatta kalma çabalarıyla da tanınmaktadırlar. XX. yüzyıl ise Rus tarihi açısından zorlu bir süreç olmuştur, Çarlık Rusya yıkılmış, II. Dünya Savaşı'nda yirmi milyondan fazla yurttaşını kaybetmiştir, zorlu Soğuk Savaş yılları rekabet ve mücadele içinde geçmiş, büyük umutlarla kurulan komünist sistem (SSCB) yıkılmıştır. SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsızlıklarını ilan eden ve kurulan yeni devletler arasında dünya siyaseti için en önemlilerinden birisi Rusya Federasyonu'ydü (RF). Kurulduğunda, Rusya Federasyonu önemli boyutta toprağını, insanını, gücünü kaybetmiş bir halde dünya siyasetinde yerini aldı, fakat tekrar büyük güç olmak RF için hiç de kolay olmayacaktı.

Sovyetlerin ardından, yeni kurulan RF'ye Boris Yeltsin başkanlık etmeye başlamıştır. Yeltsin, RF'yi SSCB'nin sahip olduğu ihtişama kavuşturmak için çalışmalarda bulunmuş ve dış politikayı Atlantizm temellerinde inşa etme gayretinde olmuştur. Fakat Rusya Federasyonu'na bir türlü uymayan bu politikadan vazgeçilerek Yakın Çevre'ye yönelinmiştir. Yeltsin'in en büyük mirası ise Vladimir Putin'i devlet adamı olarak göreve getirmesi olmuştur. Putin ile birlikte RF farklı bir değişim ve dönüşümün içinden geçmiştir. RF, Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, Dünya Ticaret Örgütü, Avrasya Ekonomik Birliği, Bağımsız Devletler Topluluğu, Şanghay İşbirliği Örgütü, Ortak Güvenlik Anlaşması Örgütü, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü

gibi birçok uluslararası kuruluşa üyedir. 2014 yılında Ukrayna'dan ilhak edilerek alınan Kırım'da büyük güç olduğunu ispatladığını düşünen RF, Eylül 2015'teki Suriye müdahalesi ile birlikte bu konumunu pekiştirmiş ve uluslararası meselelerde çözümün bir parçası olmadığında sorunun da ortadan kalkmayacağını göstermeye çalışmıştır. RF, Sovyetlerin dağılması sonrasındaki pozisyonundan çok daha farklı bir konumdadır ve bu konumunu da ileriye taşımak için her alanda olağanüstü bir şekilde çaba göstermektedir. Kısacası Rusya Federasyonu artık sahnededir.

Bu tez çalışmasında Rusya Federasyonu'nun tarihsel çerçeve içerisinde Vladimir Putin dönemi dış politikasındaki kimlik arayışları incelenmiştir. Putin dönemini daha iyi anlayıp analiz edebilmek adına tarihsel olarak Rusya Federasyonu farklı açılardan ele alınmıştır. Ekonomik durumundan, siyasi ve askeri durumuna kadar birçok alan incelenmiş ve dış politikanın temel parametreleri çerçevesinde Rus dış politikasının kimliği belirlenmeye çalışılmıştır.

Rusya Federasyonu'nun uygulayacağı politikalar hem bölgesinin hem de dünya siyasetinin üzerinde önemli etkilere sahiptir. Putin dönemi dış politika süreci incelenirken ulusal, bölgesel ve küresel konjonktür göz önünde tutularak, kronolojik bir sırada olaylar araştırılmıştır.

Bu tez çalışmasının hazırlamasında hiçbir yardımı esirgemeyen ve her türlü desteği sağlayan değerli danışman hocam sayın Doç. Dr. Murat Alakel'e, eğitim sürecim boyunca yanımda olan ve bu tezin hazırlanmasının her aşamasında desteklerimi esirgemeyen aileme sonsuz teşekkür ediyorum.

NESİBE AYDIN

24.10.2018

İÇİNDEKİLER

BEYAN	i
ÖNSÖZ	ii
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLOLAR.....	vii
ŞEKİLLER.....	viii
KISALTMALAR	ix
ÖZET	x
SUMMARY	xi
GİRİŞ.....	1
TEORİK ÇERÇEVE.....	26

BÖLÜM 1: RUS DIŞ POLİTİKASININ KİMLİK ARAYIŞLARI

1.1. Batıcılık/Atlantikçilik	61
1.1.1. Andrei Kozirev ve 1993 Dış Politika Konsepti	69
1.1.2. Yakın Çevre Doktrini	71
1.2. Avrasyacılık	73
1.2.1. Yeni Avrasyacı Gruplar.....	83
1.2.1.1. İlmli Avrasyacılık	83
1.2.1.2. Aşırılıkçı Avrasyacılar	84
1.2.1.3. Demokratik Statizm (Demokratik Devletçilik)	85
1.2.1.4. Slavofil Avrasyacılık	85
1.3. Süper Güç Kimliği	86

BÖLÜM 2: YELTSİN DÖNEMİ

2.1. Toplumsal Hayat.....	96
2.2. İç Politika ve Siyasi Hayat.....	99
2.3. Ekonomik Durum.....	101
2.4. Çeçenistan Sorunu	110
2.5. Dış Politika.....	116

BÖLÜM 3: PUTİN DÖNEMİ

3.1. Kimlik Sorunsalı	130
3.1.1. Din Faktörü.....	143
3.2. Ekonomik Durum.....	144
3.3. Çeçenistan Sorunu	148
3.4. Dış Politika.....	154
3.4.1. Türk-Rus İlişkileri	175
3.4.2. Ukrayna Müdahalesi ve Kırım	191
3.4.3. Ortadoğu ve Suriye Müdahalesi	197

SONUÇ	208
KAYNAKÇA.....	213
ÖZGEÇMİŞ	222

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Ertan Efeğil'in Dış Politika Tanımları.....	29
Tablo 2: Büyük Teorik Tartışmalar.....	32
Tablo 3: Üç Realizm.....	35
Tablo 4: Uluslararası İlişkiler Teorilerinin Güvenlik Yaklaşımları.....	48
Tablo 5: Kimliğe İlişkin Temel Sorular, Rus Kimliğinin Unsurları, Farklı Kimlik Arayışları ve Dış Politika Eylemleri.....	55
Tablo 6: AB ve Avrupa Ekonomik Birliği'nin Temel Bazı Yönleriyle Karşılaştırılması.....	83
Tablo 7: ABD ve RF'nin Savaş Gücü Karşılaştırması.....	88
Tablo 8: Rusya Federasyonu Ekonomik Göstergeler.....	145
Tablo 9: 1992'den 2013'e RF ile Türkiye Arasındaki İthalat ve İhracat Rakamları.....	180
Tablo 10: Türkiye-Rusya Dış Ticaret Değerleri (milyon \$).....	185
Tablo 11: Türkiye'nin Rusya'ya İhracatında Başlıca Ürünler (milyon \$).....	185
Tablo 12: Türkiye'nin Rusya'dan İthalatında Başlıca Ürünler (milyon \$).....	186

ŞEKİLLER

Şekil 1. Rimland Teori.....	169
Şekil 2. Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı.....	182
Şekil 3. Mavi Akım Gaz Boru Hattı	183

KISALTMALAR

AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AEB	:Avrasya Ekonomik Birliği
BDT	:Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	:Birleşik Milletler
BMGK	:Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BOTAŞ	:Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi
BTC	:Bakü-Tiflis-Ceyhan
BTE	:Bakü-Tiflis-Erzurum
DAEŞ	:Devlet'ül Irak ve's Şam
DCFTA	:Serbest Ticaret Bölgesi Anlaşması
FSB	:Rusya Federal Güvenlik Servisi
G-7	:Grup-7/Gelişmiş 7 Ülke
G-8	:Grup-8/Gelişmiş 8 Ülke
G-20	: Grup-20/Gelişmiş 20 Ülke
GATT	:General Agreement on Tariffs and Trade
GSMH	:Gayri Safi Millî Hâsıla
GSYİH	:Gayrisafi Yurt İçi Hâsıla
IMF	:International Monetary Fone
KGAÖ	:Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü
KGB	:Devlet Güvenlik Komitesi
NATO	:North Atlantic Treaty Organization
OECD	:Organisation for Economic Co-operation and Development
ÖSO	:Özgür Suriye Ordusu
RF	:Rusya Federasyonu
RSFSR	:Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	:Sivil Toplum Kuruluşu
ŞİÖ	:Şanghay İşbirliği Örgütü

ÖZET

Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı: Vladimir Putin Dönemi Rus Dış Politikası Kimlik Arayışı	
Tezin Yazarı: Nesibe AYDIN	Danışman: Doç. Dr. Murat ALAKEL
Kabul Tarihi: 05/12/2018	Sayfa Sayısı: xi (ön kısım) + 222 (tez)
Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler	Bilim Dalı: Uluslararası İlişkiler
Bu tez çalışmasında Boris Yeltsin yönetiminden sonra başa gelen Vladimir Putin dönemindeki Rus dış politikasının kimliği incelenmiştir. Yeltsin Batı'ya yönelmenin Rusya Federasyonu için en iyi yol olduğunu düşünmüş ve Atlantikçilik ile dış politikayı şekillendirmiş. Fakat Batı'dan gerekli olan destek gelmeyince Yeltsin yönetimi Yakın Çevre 'ye yönelmişti. Dış politikanın oluşmasından gerekli olan parametreler çerçevesinde ele alınan tez çalışmasında kimliği oluşturan unsurlar da kullanılmıştır. Putin, Rusya Federasyonu için en iyinin ne olacağı üzerinde durmuş ve Rusya Federasyonu'nu ayağa kaldıran başkan olmuştur. Attığı adımlar neticesinde hem iç hem de dış politikada başarılı olan Putin, Avrasya'ya yönelmiş fakat Batı'dan da yüzünü tamamen çevirmemiştir. Atlantikçilik ve Avrasyacılık arasında bir karşılaştırma yapılarak sosyal inşacılık teorisi çerçevesinde incelenen bu tez çalışmasının sonucunda Putin dönemindeki Rus Dış Politikası Avrasya bölgesine önem veren ve milli menfaatler çerçevesinde Batı'yla da iyi ilişkiler kuran bir görünüm sunmaktadır.	
Anahtar Kelimeler: Avrasyacılık, Antantikçilik, Yeltsin, Putin, Dış Politika, Sosyal İnşacılık, Rusya Federasyonu, Yakın Çevre	

SUMMARY

Yalova University Institute of Social Sciences Master Thesis Summary

Thesis Title: The Identity Seek of Russian Foreign Policy in the Vladimir Putin Period	
Thesis Author: Nesibe AYDIN	Advisor: Assist.Prof. Murat ALAKEL
Date of Acceptance: 05/12/2018	Total Number of Pages: xi (pre text) + 222 (main body)
Department: International Relations	Field of Study: International Relations
In this thesis, the identity of Russian Foreign Policy in the period of Vladimir Putin, who succeeded Boris Yeltsin's administration, was examined. Yeltsin thought that was the best way for the Russian Federation to head to the West and shaped the foreign policy with an Atlanticism movement. But when the necessary support from the West did not arrive, Yeltsin administration turned to the 'Near Abroad'. The elements that constitute identity are also used in the thesis study which is covered in the parameters required for the formation of foreign policy. Putin thought about what would be best for the Russian Federation and became the president who lifted the Russian Federation. Putin succeeded in both internal and external politics as a result of his policies, he went towards Eurasia but did not fully translate his face from the West. In this thesis study, Atlanticism and Eurasianism, that give a view that Russian Foreign Policy, are compared in the framework of the theory of social constructivism. As a result of this thesis, the Russian Foreign Policy in the Putin period presents a view that attaches importance to the Eurasian region and establishes good relations with the West in the national interests of Russian Federation.	
Keywords: Eurasianism, Atlanticism, Yeltsin, Putin, foreign policy, social constructivism, Russian Federation, Near Abroad	

GİRİŞ

Uluslararası ilişkilerin tanımını yapmak oldukça zordur, tanımlamaların basit ve tek taraflı olmamasından kaynaklanan gerçekliği de göz önünde bulundurursak, farklı pek çok görüş ve fikrin sentezler oluşturduğunu kabul etmek gerekecektir. Kavramların nasıl tanımlandığı, nasıl algılandığı ve anlaşıldığıyla doğrudan ilintilidir. Uluslararası ilişkilerin farklı tanımlarını bir araya getiren ve algılayış özgünlüğünü okuyucuya bırakan Brown ve Ainley’e göre:

“...Kimileri için uluslararası ilişkiler, devletlerin diplomatik ve stratejik ilişkileri demektir ve uluslararası ilişkilerin karakteristik odak noktası savaş ve barış, çekişme ve uzlaşma konularındadır. Uluslararası ilişkiler politik, ekonomik, sosyal ve her türden sınır ötesi etkileşim olarak görenler vardır. Uluslararası ilişkiler ticaret anlaşmaları ya da Uluslararası Af Örgütü gibi devlet dışı kurumların faaliyetlerini konu aldığı gibi, konvansiyonel barış görüşmelerini ya da Birleşmiş Milletler (BM) çalışmalarını da kapsar. Ayrıca, XXI.yy’da artan bir sıklıkla, bazıları globalleşme üzerine yoğunlaşmaktadır –örneğin dünya çapında iletişim, nakliye ve finansal sistemler, global şirketler ve global bir toplumun varsayımsal oluşumu incelenir. Bu fikirlerin benzer yanları olduğu muhakkaktır, ancak yine de, her birinin çok farklı özellikleri vardır” (Brown, Ainley, 2013: 13).

Sosyal bilimlerde, fen bilimlerinde olduğu gibi kesin tanımlar, üzerinde mutabık kalınan konular, belirli cevaplar, doğru sorular bulunmamaktadır. Pek çok konu, pek çok görüş, benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır ama tekillik ve kesinlik yoktur. Buna rağmen genel kabul görmüş ve çoğunluğun kabul ettiği üzerinde tartışmaların ve muhalif seslerin bulunduğu tanımlamalardan birkaçına örnek verecek olursak: “Uluslararası ilişkiler, devletlerarasında, temel olarak diplomatik, askeri ve stratejik ilişkilerin incelenmesi olarak anlaşılır” (Brown, Ainley, 2013: 15) ya da “Uluslararası ilişkiler ülkelerin-devletlerin ve dolayısıyla bireylerin yaşamlarını etkileyen dış politikaya ilişkin siyasal karar, eylem ve uygulamaları konu almakta ve siyaset biliminin bir alt disiplini olarak ortaya çıkmaktadır” (Yılmaz, 2012: 17).

Uluslararası ilişkilerin köklü bir tarihsel arka planı bulunmaktadır, kavramsal olarak değerlendirildiğinde eski çağlara Antik Yunan’a hatta ondan öncesine kadar uzandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Modern anlamda uluslararası ilişkilerin ise yaklaşık bir asırlık tarihi geçmişi vardır. Her ne kadar uluslararası ilişkilerin miladı 1648 Vestfalya Barışı olarak kabul edilse ve ‘uluslararası’ kelimesinin kullanımı 1780 yılına tekabül etse de, uluslararası ilişkilerin bir disiplin haline gelmesi I. Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya çıktığı genel bir kabul olarak bilinmektedir (Özlük, 2015: 103-104).

XVIII. yüzyıl, etkili değişimlerin ve bu değişimlerinin etkilerinin yıllar sonra da devam ettiği, kitleleri de önemli ölçüde sarsan büyük olayların yaşandığı bir yüzyıldı. Amerika, İngiltere karşısında bağımsızlığını ilan etmiş (sömürgecilik açısından devrim niteliğinde bir gelişme), 1789 yılında Fransa’da ihtilal gerçekleşmiş (dünya siyasetinde milat kabul edilen bir gelişme), aynı zamanda Napolyon’un orduları sayesinde Fransa Avrupa’daki en büyük güç haline

gelmişti. Bu durum ise hem karşısındaki devletleri ittifak yapmaya zorluyordu hem de Fransa'da gerçekleşen devrimin yeni düşüncelerinin dünya çapına yayılma tehlikesi, monarşi yönetimleri için endişe oluşturunuyordu. Ayrıca, Amerika'ya yenilen, bu yüzden de ilgisini Asya'ya yönelten (Avrupa'dan ve savaşlarından uzaklaşmak isteyen) İngiltere sistemin önemli aktörlerinden biri olarak uluslararası arenada yerini almıştı. Ruslar ise o dönemde çok geniş topraklara sahip bir imparatorluk oluşturarak sistem üzerinde gücünü ispatlayabilmişti. XIX. yüzyılda ulus-devlet sistemi yavaş yavaş oluşmaya başlamış, oluşturulan bu devletlerle karşılıklı yürütülen ilişkiler, devletler arasında gerçekleştirilen sistemin yapıtaşlarını meydana getirmiştir. Sistem içinde oluşturulan en güçlü aktörler ulus-devlet şeklinde kurumsal bir yapılaşma oluşturmuşlardı. Zamanla bu aktöre uluslararası örgütler, çok uluslu şirketler gibi aktörler de dahil olmaya başlamıştı (Arıboğan, 2001: 66-68).

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından ise savaşa katılmış ya da katılmamış bütün devletlerin savaşın yıkıcı etkilerine maruz kalması, milyonlarca insanın zarar görmesi, savaşın aslında küresel çaptaki yıkıcılığını kanıtlar nitelikteydi. Uluslararası ilişkiler disiplini bu bağlamda 'Savaşı nasıl önleyebiliriz?' sorusuyla yola çıkmıştı. İnsanlığın böyle bir felaketi bir daha yaşamaması için neler yapılması gerektiği sorunsalı üzerine odaklanmıştı. Bu amaçla savaşın hemen ertesinde üniversitelerde uluslararası ilişkiler kürsüleri kuruldu, sadece bununla da kalmayarak üniversite dışındaki kurumlarda, araştırma kuruluşlarında ve düşünce merkezlerinde bu tür çalışmalar hız kazanmaya başladı. Bu çalışmalarla birlikte alternatif öneriler, fikirler literatüre ilk katkılarını yapmaya başlamıştır (Özlük, 2015: 105).

Uluslararası ilişkilerin varoluş sürecini fıkırsel anlamda Antik Yunan'dan başlatırsak, günümüze değin tarihin birçok evresinde farklı şekil ve boyutlarda karşımıza çıkmıştır. Adının koyulması ile bir tanıma kavuşması XVIII. yüzyıl olarak kabul edilirse, XVIII. yüzyılın sonundan itibaren varlığından ve oluşumdan söz etmek mümkündür. Bir disiplin haline gelmesi ise XIX. yüzyıla tekabül etmektedir. Bu yüzyılın sonundan itibaren yürütülen çalışmalar, bu alanda yazılan makaleler, basılan kitaplar ve çıkarılan gazetelerde uluslararası ilişkiler disiplininin konuları, temel soruları, sorunsalları, kullanılabilecek metodolojileri, terminolojisi büyük oranda belirlenmeye ve yerleşmeye başlamıştır. Çıkış noktası her ne kadar savaşı nasıl engelleyebileceği konusunu temel alsada bu konuda ne kadar başarılı olduğu tartışmalı bir konu olmuştur. I. Dünya Savaşı sonrası (bazı kesimler başlangıcı II. Dünya Savaşı olarak göstermektedir) milat olarak görölse de yapılan bütün tartışmaların, analizlerin II. Dünya Savaşı'na engel teşkil etmediği de bilinen bir gerçektir.

Uluslararası ilişkilerin akademik manada gelişimi değerlendirildiğinde ise, Sir Alfred Zimmern'in 1919 yılında kurduğu kürsü ve Milletler Cemiyeti ilk toplantısında savaşı her durumda suç kabul eden bir antlaşma imzalanmasını söylediği fikirleriyle ilk adımı attığını söyleyebiliriz. Bu görüşleri toplantı

sonrasında akademik olarak yazılarında da sürdürmüştür. Savaş sonrası bu fikirler bir karşılık bulmuş, bu tarz yıkıcı savaşların tekrar yaşanmaması için sorunların çözüme yönelik adımların atılması genel olarak kabul görmüştür. 1929 yılı Büyük Buhran dönemine gelindiğinde ise bu liberal görüşlere eleştiriler gelmeye başlamış, Edward Halett Carr'ın "The Twenty Years' Crisis 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations" isimli kitabı oldukça beğeni toplamıştır. Carr liberal görüşleri ve Zimmer'n'i eleştirmiş, Machiavelli'nin çalışmaları doğrultusunda disipline realist bir bakış açısı kazandırmıştır. 1943 yılında David Mitrany ise sorunların çözüm noktasında 'işbirliği' konusuna dikkat çekerek literatüre katkı sağlamış diğer manada Zimmer'n ve liberal görüşleri ileri taşımayı amaçlamıştır (Şen, 2014: 15-16-17).

Her ne kadar öncülüğünü E. H. Carr yapmış olsa da 1948 yılına gelindiğinde realizmin kurucusu olarak anılan Hans J. Morgenthau'nun yayımlanan 'Politics Among Nations' kitabı ile realizmin kavram olarak uluslararası ilişkilerdeki tanımını yapmıştır. 1950'lerden sonra ise realistlere eleştirel bir bakış geliştiren Davranışçıların etkileri görülmektedir. 1958 yılında Ernst Bernard Haas'ın "The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces, 1950-1957" adlı eseri ile literatürde yerini almıştır. 1970'lere gelindiğinde ise Karşılıklı Bağımlılık teorisi ile Robert Keohane ve Joseph Nye'nin çalışmaları disipline uyarlanmıştır. 1979 yılında Kenneth Waltz, 'Theory of International Politics' isimli eseriyle realizme farklı ve yeni bir bakış açısı kazandırarak neorealizmin temellerini atmıştır. Bu akıma bir katkı da Robert Gilpin'den gelmiştir (1981 yılı 'War and Change in World Politics'). O yıllardan itibaren Soğuk Savaş'ın gergin atmosferi dağılmaya başlamış, Auguste Comte'un pozitivizmin etkisi azalarak yerini post pozitivist tartışmalara bırakmıştır. Sonrasında ise adı eleştirel teori ile birlikte anılan Robert W. Cox'un çalışmaları bulunmaktadır (Social Forces, States and World Orders). Sonraki dönemde Sovyetlerin yıkılması, etnik çatışmaların artması, çevre sorunları, terör gibi konuların etkisiyle feminist ve yeşil teori gibi teoriler literatürde yer bulmaya başlamıştır. Bu dönemin en büyük akımı ise Alexander Wendt, Peter Katzenstein ve Emanuel Adler'in öncülüğündeki İnşacılık olmuştur. Kimlikler ve ideolojilere vurgu yapılmış, devletlerin ideolojilerini, fikirlerini ve çıkarlarını kimlikler üzerinden inşa etmeyi amaç edinmişlerdir. Bu yaklaşım ve savunuları ise XXI. yüzyılın gündeminde önemli bir yer edinebilmiştir (Şen, 2014: 19-27).

Dieckhoff ve Jaffrelot modern ulusların inşasını ve Avrupa uluslarının doruk noktasına ulaşmasını şu sözlerle ifade etmiş, aynı zamanda toplumların değişen şartlara ayak uydurmak adına kendi değişimlerini de gerçekleştirdiklerini ve bu şekilde toplumun da yeniden ve daha farklı bir şekilde inşa sürecini başlattığını belirtmiştir:

"...Ulusal birlikleri, kültürel homojenlik yönünde tesis etmek için devletlerin bir araca, Gellner'in "egzo-eğitimsel" dediği pedagojik bir sisteme ihtiyaçları vardı. Nitekim artık bilginin iletimi, geleneksel şifahi yolla, aile, köy, kilise vasıtasıyla içeriden gerçekleşmiyor; iradeci bir biçimde, dışardan planlanmış bir *cursus*

uyarınca, bariz işlevsel endişelere cevap verecek ve devlet tarafından denetlenen programlarla yönetiliyordu. Bu ilke yeniydi. Böylece kültürel yeniden üretimin geleneksel toplumlardaki içeriden ve kendiliğinden üretim biçimleriyle tarihsel bir büyük kopuş yaratılıyordu. Kamu okulları hem modern toplumların yeniden üretiminde stratejik bir aracı ve devlet iktidarının temeli hem de geleneksel, hiyerarşik cemaatlerden eşitlikçi modern toplumlara geçişin etkin bir aygıtı oluyordu” Dieckhoff, Jaffrelot, 2010: 299).

Uluslararası ilişkilerden Rusya özeline baktığımızda Rusya Federasyonu, 17 milyon metrekarelik yüz ölçümü ile toprak genişliği olarak dünyanın en büyük ülkesi unvanına sahiptir, 11 zaman dilimini kaplamaktadır, 144 milyonluk bir nüfusa sahiptir. Sovyetler Birliği zamanında ise ülkenin yüzölçümü 22 milyona ulaşmaktaydı (www.tarihiolaylar.com, 2018). Bu da dünya üzerindeki karaların dörtte birine denk geliyordu. Sovyetler zamanında dünyanın dörtte birini kontrol eden, uzay teknolojileri ve askeri alanda dünyanın iki süper gücünden biri olan bu ülke 1991 yılında 293 milyonluk bir nüfusa sahipti. Rusya Federasyonu ise Birleşmiş Milletler (BM) daimi üyesi, Soğuk Savaş döneminin süper gücü, doğal kaynaklar bakımından da oldukça zengin bir ülkedir. Dünyanın en büyük ve en temiz sularından biri olarak gösterilen Baykal Gölü’ne sahiptir. Baykal gölü, dünya üzerindeki toplam tatlı su oranının yaklaşık %20’sine sahiptir (www.dunyaatlası.com, 2018). Dünyanın ikinci büyük kömür üreticisi, dünyada en çok doğalgaz, petrol üreten ve rezervine sahip olan ülkedir. Rusya Federasyonu ayrıca çok gelişmiş tren ağlarına ve karayollarına sahiptir

Rusya etnik çeşitliğe de sahiptir, ülkenin %85’i etnik olarak Rus’tur geri kalan kısımda da 130’dan fazla farklı etnik kimliklere sahiptir. Bu çeşitlilik dinsel anlamda da kendini göstermektedir, Hristiyanlık, Müslümanlık, Yahudilik ve Budizm etkili olan dinler arasındadır. Rusya, Müslüman bir devlet olmamasına rağmen en fazla Müslüman nüfusu barındıran ülkedir aynı zamanda bu Müslüman gruplar, sonradan ülkeye gelmemişlerdir, 970 yılında Hristiyanlıktan da önce orada Müslümanlığı kabul eden Volga Müslümanları/Volga Bulgarları olarak bilenen topluluktan günümüze kadar devam eden bir yerleşim söz konusudur. Ülkede yaklaşık 20 milyon Müslüman olduğu tahmin edilmektedir. Rusya’da ayrıca bir Yahudi özerk bölgesi de bulunmaktadır.

Rusya’yı anlamak için Rusları, Rusları anlamak için ise tarihini, kültürünü, dinlerini, yaşayışlarını çok iyi analiz etmek gerekmektedir. Rusya’yı tanımlayan kelimeler Rusların kodlarını da tanımlamaktadır. Rusya’nın tarihinde ve geleneğinde önemli bazı yapıtaşları bulunmaktadır: bunlardan biri güçtür. Ruslar için güçlünün yanında olmak ve güce sahip olmak her zaman için önemliydi. Devleti yönetenlere ve otoriteye mutlak manada itaat etmeyi de bir erdem olarak görmeleri ve kabul etmeleri de bu konu ile ilişkilendirilebilir. Onay’ın da belirttiği gibi Çarlık döneminde çara, Sovyet zamanında ise partiye olan bağlılığı sadece korku ile açıklamak yeterli olmamaktadır (Onay, 2002: 13). “Rus halkı kahramanlara ihtiyaç duyar ve kahramanlarına karşı çok büyük bir saygı besler. Her kuşak kendi kahramanını oluşturmuştur” (www.belgeselce.com, 2018). Bu durum ister korku ister erdem ile açıklansın, halkın kabulü ve sürekliliğe

dayanır, bu nedenle Rusya’da yönetenle yönetilen arasında soyut bir bağ mevcuttur.

Ruslar için otokrasiye olan itaat anlayışı, hatta hayranlığa dönüşen bu duygunun sebebi, kendilerini yöneten güçlü bir idare olmazsa, devletin anarşiye sürükleneyeceğini düşünmeleridir. XVII. yüzyılda yaşanan fetret devrinde çarın yokluğunda ülkede yaşanan kaos, eşkıyalık, Polonya istilası, iç karışıklıklar Ruslar için kötü bir tecrübe olmuştu. Yönetilene itaat etmenin bir gelenek haline dönüşmesi, hatta çarın bir nevi küçük bir tanrı olarak görülmesinde, Rus Ortodoks Kilisesi’nin de katkıları vardır. Kilise, halka otokrasiye itaati kutsal bir hale büründürmüştür, çar Rusları koruyan ilahi bir kuvvetti. Rus toprakları halktan, soylulara, rahiplere kadar toplumun bütün kesimlerinin otokrat güce hizmet ettiği bir devlet haline dönüştürülmüştü ve bu ülkede özgürlük, insan hakları gibi Batılı kavramlara yer yoktu (Roskin, 2013: 322).

Rusya’nın tarihi köklerini incelemeden önce, Rusya olarak kullandığımız kavramın karmaşık, çok etnikli, çok kültürlü olarak ortaya çıktığını ve sonrasında bir imparatorluk halini aldığını belirtmek gerekmektedir. Bizim bildiğimiz anlamda Rus tarihi sadece etnik olarak Rus olanların basit bir ‘ulus-devletin’ tarihi olarak görülmemelidir. Burada kullanılan Rus kelimesi birden çok etnik çeşitliliği ve farklılığı da içinde barındırmaktadır. Örnek vermek gerekirse Polonya ya da Ukrayna’nın tarihinden bahsedilirken, Kievan Rus olarak tabir edilen topluluk için Rus kelimesi yerine ‘*Russians*’ veya ‘*Ruthenians*’ olarak bahsetmeyi tercih etmektedirler. Farklı dili konuşan ve kendilerini etnik olarak Rus olarak kabul etmeyen etnik topluluklar ulus devlet olarak bağımsızlıklarını ilan ettiklerinde kendi tarihlerinin Rus tarihi ile ortak bir paydayı paylaşmadıklarını iddia etmişlerdir (Riasanovsky, Steinberg, 2016: 9).

Peki Rus kelimesi nereden gelmektedir? Ruslar kimdir, kimlere Rus denir? Kurat’a göre:

“Rus adının (Slavcası-Rus, Rusi) menşei ve mahiyeti hakkında ileri sürülen birçok görüşün en doğrusu “Norman mektebi” tarafından kabul edilenidir. Bu görüş şöyle ifade edilmiştir: Rus adının eski şekli *Rusi* olduğu nazarı itibara alınırsa, bunun Finedeki *Ruotsiden* alınmış olması lazım gelir. Finler ise, Maeller Gölü (Stockholm çevresi) yanında yaşayan İsveçlilere “Ruotsi” derlermiş; bunun aslında İsveççe “Roeder” (Almanca “Ruderer” yani kayıkçılar, kürekçiler) sözü olduğu anlaşıyor. Finler bugün dahi İsveçlilere “Ruotsi” adını verirler; (Estonce-Rots); Finler kendilerine “Suomi” derler; bu söz Slavcaya Sum (Sumi) şeklimde geçmiştir; bu suretle Finedeki “Ruotsi” de Slavcaya evvela “Rusi” sonra “Rus” olarak geçmiş ve Slavlar İsveç’ten gelenlere umumiyetle “Rus” (Rusi) demişlerdir (Kurat, 1999: 16-17).

Hosking’e göre: “Geçmişte Rusların kimliği konusunda hararetli tartışmalar vardı, fakat bugün Rusların atalarının, İskandinav Vikingleri veya Slav, Baltık ve Fin-Ugor kavimlerinin yaşadığı topraklardan geçen ticaret yollarına hâkim olmaya çalışan savaşçı-tüccarlar, Slavların deyimiyle Varegler olduğu kesindir. “Viking” kelimesi, köken itibarıyla “korsan” anlamına gelir” (Hosking, 2015, 52).

Ruslar, Slav ailesinin en büyük üyelerinden biridir ve Hint-Avrupa halklarının mensubudurlar. Etnik köken olarak değerlendirildiğinde Ruslar, Slav'dırlar ve kullandıkları dil, diğer Slav dilleri gibi Almanca, Yunanca, Aryan, Litvanca, Farsça gibi dillerle ortak özellikleri vardır. Diğer bütün toplumlarda olduğu gibi zamanla Ruslara da yabancı kanlar karışmıştır. M.S. VIII. ve IX. yüzyılda Ruslar, İskandinavların kontrolünde kuzeyden istilaya maruz kalmışlardır. Fakat bu istilada Varegler olarak adlandırılan İskandinavlar sayıca az olduklarından Rusları kendi bünyelerinde asimile edemediler. Bu istila ve öncesinde ve sonrasında da Ruslar, Ural Altay (Moğol, Türk, Fin) halkları ile de karıştılar. Bu karışımın ölçüsünü tahmin etmek her ne kadar imkânsız olarak görülse de, bu durumun Slavların ırk özelliklerini değiştirecek boyutta olmadığı aşıkardır. Sonuç olarak Slavlar, özünde Slav toplumu olarak kalmışlardır. Zamanla Doğu Slavları arasındaki kültür farkları ve dilde oluşan değişimler artmaya başladı ve onlarda kendi arasında üç gruba ayrıldılar. Bugün %65'ini oluşturan Velikiruslar (bugün sadece Rus olarak adlandırılmaktalar), %25'den fazla Ukraynalılar (bir zamanlar Maloruslar olarak isimlendirildiler) ve son olarak %10'luk dilimde Beyaz Ruslar (Belaruslar) (Vernadsky, 2011: 19).

Kurat'ın değerlendirmesi sonucunda Doğu Slavlarının tanımı:

“Eski Slav yurdunun Doğu sahasını işgal eden Uruğlar, Doğu Slavları grubunu teşkil etmişlerdi. Bunların yaşadıkları saha: Pripet havzası (Polesie), Berezina nehrinin aşağı kısmı, belki de Desna ve Teterev boyları ile, galiba, Volinya çevresini ihtiva ediyordu. Milattan önceki devir Slavlarına ait herhangi bir kanıt bulunmadığından, Doğu Slavlarının bu devirde işgal ettikleri sahayı tayin imkânsızdır. Slavlara milat sıralarında, “Vened” denildiği biliniyor; daha sonraları M.S. VI. yüzyılda Slavların bir kısmına “Ant” denildiğini de biliyoruz. Antların Dnestr ve Dnepr boylarında yaşadıkları anlaşılıyor. Slavların bu kısmının diğer zümrelerine nispetle daha harpçi oldukları nazarı itibara alınır, bunların “Slavlaşan” herhangi bir “Türk” kavmi olma ihtimali de hatıra gelmektedir: fakat bu görüş henüz ispat edilmiş değildir” (Kurat, 1999: 4).

Tarihi kaynaklara bakıldığında Rus kelimesinin nereden geldiğine dair tartışmalar hala varlığını sürdürmektedir. Bazı kesimler Finlandiya'nın alt ırmağı olan Rossa'dan bu ismin geldiğini iddia ederken, bazıları da eski Finni-Ugur dil ailesinden balık tutan balıkçı anlamında olan bir kelime olduğunu iddia etmektedirler. Özbay ise şu tanımda bulunmuştur:

“Bugünkü Rusya topraklarında tarih öncesi devirlerden bu yana Kimmerler, İskitler, Sarmatlar, Antlar ve daha başka bir dizi uygarlık yaşamıştır. Ruslar Slav ırkına mensup bir millettir. Slavlar; Doğu Slavları (Ruslar Ukraynalılar, Belaruslar), Batı Slavları (Polonyalılar, Çekler, Slovaklar), Güney Slavları (Bulgarlar, Sırlar, Hırvatlar, Slovenler ve Makedonlar) olarak ayrılmaktadırlar. Rusların ataları olan doğu Slavları ilk olarak VIII. yüzyılda Dnyepir nehri ve bu nehrin kolları etrafındaki topraklara yerleşmeye başladılar. Slavlar buralara Karpat dağları ve Galiçya bölgelerinden gelmişlerdi. Hayvancılık, avcılık ve tarım ile uğraşıyorlardı. Zamanla Dnyepir ırmağı ve kolları boyunca daha yukarıya kuzeye doğru yayılmaya başladılar. Kuzeyde İlmen gölüne ve daha sonraları Baltık kıyılarına kadar ulaştılar. Slavlar inanç yönünden putperest bir halktı ve çok tanrılı bir dinleri vardı” (Özbay, 2006: 9).

Rusların yaşadığı yerin özelliği düz bir arazi olmasıdır, çok sayıda nehir ve küçük ırmaklar bulunmaktadır, bataklık, sulak yerlerdir. Geçim kaynakları genellikle balıkçılık, kürk hayvanları yakalamak, kuru balıkçılık, ormanda yemiş toplamaktır. Ormanın açıklık bölgelerinde yaşayan yerleşik bir halktır. Bu halk devlet örgütlenmesi kurabilecek seviyeye çıkmış bir halk değildir. Büyük aileler şeklinde farklı farklı yerlerde genellikle de ırmak kenarlarında kurulmuş olan yerleşim bölgelerinde yaşamaktadırlar. Yaşadıkları bölge soğuk olduğu için kışın nehirler donmaktadır, ulaşım için kızaklar kullanılmakta, yazın da yine nehirler ulaşım amaçlı kullanılmaktadır, bu yüzden de yerleşim için sürekli nehir kenarlarını kullanılmaktaydı. Ormanlar o kadar kesif ki ormanların içerisinde sadece belirli yolları bilenler çıkabilmektedirler.

Coğrafyanın azizliği ülkelerin kaderini belirleyen en önemli ölçütlerden biri olarak düşünülürse, Rus topraklarının düzlük arazi olması bu durumun da topraklarını işgale açık hale getirmesi onun en büyük yazgısıdır (aynı şekilde Ruslar da doğal sınırlara ulaşmak için sürekli ülke sınırlarını genişletmek zorunda kalmışlardır). Ruslara yüzyıllar boyunca saldıran Batı'da, kendisinin tehdit olarak algılanmasına sebep olacak ve kökleri günümüze kadar gelen 'Batı karşıtlığı' nı oluşturacak fikirlerin temelini bu gerekçeyle atmıştır:

“Geçmiş beş yüz yıl içinde, batı yönünden birçok defa saldırıya uğradılar. 1605'te Polonyalılar, 1708'de XII. Karl önderliğinde İsveç, 1812'de Fransız Napolyon, 1914 ve 1941'de ise dünya savaşları sırasında Almanya, Kuzey Avrupa Ovası'ndan bu topraklara taarruz etti. Şöyle de bakılabilir: Napolyon'un 1812'deki savaşı başlangıç kabul edilerek, 1853-1856 Kırım Savaşı ve 1945'e uzanan iki dünya savaşı da düşünüldüğünde, Ruslar Kuzey Avrupa Ovası içi ve çevresinde otuz üç yılda bir savaşmış sayılırlar” (Marshall, 2018: 20).

Slavlara inanç olarak bakıldığında da putperest pagan olduğunu görürüz. Genellikle ormanda birtakım ağaç kültü ya da hayvan kültü gibi şeyler geliştirmişler. Kendi yaptıkları belirli yerlerde duran belirli isimlere sahip putları bulunmaktadır. Bunlar genellikle ağaçtan yapılmışlardır. Etrafları ise gelişmiş devlet sistemlerine sahip kavimlerle çevrilidir. Sık sık da Slavlar bu kavimler tarafından baskınlara uğramaktadırlar. Kuzeyden Alman-Cermen kabileleri gelmektedir. Güneyde Bizans gibi bir devlet yapısı bulunmaktadır oradan zaman zaman saldırılara uğramaktadırlar. Doğudan ise genellikle Türk kökenli kavimlerin baskınlarına uğramaktadırlar. Kavimler yaşadıkları bölgede elde ettikleri ürünler kuruttukları balıkları, hayvanları ya da diğer malzemeleri gemilere yükleyip nehirler üzerinden Karadeniz'e oradan da İstanbul'a gelmektedirler.

Rusların dini inançlarını ve o dönemdeki pagan anlayışını Onay ise şu sözlerle ifade etmektedir:

“...O dönemlerde Ruslar, bütün diğer ilkel kavimler gibi tabiat kuvvetlerini canlı birer varlık gibi kabul eden ve her kuvveti bir ilahla tanımlamak şeklinde meydana gelen animist inanca sahiptiler. En büyük tanrı ışığın ve sıcaklığın tanrısı olarak kabul edilen Dajborg'du. Diğer tanrılar ise; gök gürültüsü ve şimşek tanrısı Perun, güneş tanrısı Khors, hayvan tanrısı Veles, rüzgâr tanrısı Stribog, yer tanrısı Mat-

sıra- Zemliya idi. Dajborg ve Veles bütün insanların dedesi olarak kabul ediliyordu. Eski Slav inancının en önemli özelliği dini merasimlere yer vermemesiydi. Mabretler ve din adamları yoktu. Din adamları yerine “kudesnik” adı verilen kâhinler vardı. Bazı yerlerde tanrıları temsil eden ağaçtan yontulmuş putlar vardı ve bu putlara kurbanlar veriliyordu” (Onay, 2002: 13-14)

Rusların o dönem alfabelerine Özbay’ın (2006: 14-15) ifadeleriyle bakıldığında: “Rusların bu döneme kadar kullandıkları bir alfabeleri yoktur. IX. yüzyılda, Bizans İmparatorluğu’ndan Rus kabilelerine Hristiyanlığı yaymak için gelen Kiril ve Mefodiy adındaki rahipler, Yunan alfabesinden faydalanarak 863 yılında Ruslar için ilk alfabe (Kiril Alfabesi) hazırlarlar”. En eski belge bu iki rahibin Slav diline çevirdikleri İncil’dir. Rusların IX. yüzyıldan öncesi sadece efsanelere dayanmaktadır. “Rusların Hristiyanlığın kabullerinden önceki dönemlerine ait dil ve kültürleri hakkında pek fazla bilgi yoktur. Bununla birlikte Rusların konuşma dilinin Slavca olduğu ve diğer Slav kavimleri ile aynı dili konuştukları ve yazılı olmasa da sözlü bir edebiyatlarının olduğu bilinmektedir” (Acar, 2004: 18).

Şehirleşmesine baktığımızda Türkler gibi göçebe bir hayat yaşamamışlardır ayrıca sistemli bir devlet örgütlenmesi de yoktur. Rusların yaşadığı bölgede dışarıdan gelen akınlar (Türk ya da Cermen kavimlerinin baskınları ya da o bölgeyi geçiş olarak kullanmaları) buranın geçiş bölgesi olduğunu göstermektedir. Bu dönemde Rusların kendilerine bir devlet oluşturma ve soylu bir kişiyi de bu devletin başına geçirme gibi bir karara vardıklarını görüyoruz, fakat kendi içlerinden kimseyi buna layık görmemişler, İskandinav kavimlerine (Viking Kavimlerine) bir heyet göndermişler ve Vikinglerden Rusların başına geçmesi için savaşçı soylu birini istemişlerdir. Böylece Vikinglerden gelen Rurik ilk Rus devletinin temellerini atan devlet adamı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Rurik, diğer iki kardeşine de görev verilmesi şartı ile teklifi kabul etmiştir. Rurik ve kardeşleri davetle Rusların başına ve yönetime geçmişlerdir. Rurik ile birlikte Rus devletinin temelleri atılmış, kendisi Novgorod’da kardeşleri de diğer şehirlerde yönetime devam etmiştir. Sonrasında kardeşlerinden bir tanesi Kiev’i ele geçiriyor, Rurik öldükten sonra da Rus devleti ikiye bölünmüştür. Yukarıda Novgorod merkezli Rus devleti, aşağıda Kiev merkezli diğer Rus devleti bulunmaktaydı. Bir süre sonra Rus devletinin birliğini sağlayacak Kiev dönemi başlamış, merkez Novgorod’dan Kiev’e taşınmıştır. Kievskaya Rus Kiev Rusya’sı dönemi olarak adlandırılan dönem başlamıştır (Rusya Ukrayna’dan neden vazgeçmiyor sorusunun temellerinden biri de budur. Rusya’nın gözünde Ukrayna Rus tarihinin başladığı yerlerden bir tanesidir).

Hristiyanlığın kabulünden önceki zamanda bile dinin Ruslar üzerindeki etkisi hafife alınmayacak kadar fazlaydı. Hristiyanların pagan ismini verdikleri Doğu Slav kültürü mistik, derin kökleri olan, ruhani bir inanç sistemiydi, hatta öyle ki etkisi Hristiyanlığın kabulünden sonra bile bir süre daha devam etmiştir. Hint ve Avrupa’dan etkilenen çok farklı inanç ve eylemler, bir nevi ataların ölü kültü, tanrılara ve ruhlara dayana doğa anlayışı, insan, doğa ve hayvan üçlemesinde bir

bağıntı içermekteydi. Toprağa özel bir ilgi ve önem atfedilirdi, doğaya ise canlı bir varlık, bir insanmış gibi hareket edilirdi (Riasanovsky, Steinberg, 2016: 48).

Hristiyanlığın kabulüne bakılırsa, 988 yılında Knyaz Vladimir, Bizans İmparatoru'nun kız kardeşi olan Prenses Anna ile evlenmek istediğini Bizans İmparator'u Vasiliy'e bildirmesiyle birlikte Rus tarihi açısından son derece önemli olan bir olay gerçekleşmiş olur. Knyaz Vladimir eğer teklifi kabul edilirse Hristiyanlığı seçeceğini reddedilirse de İstanbul'a sefer düzenleyeceğini de bildirmiştir. İmparatorun teklifi kabul etmesinin ardından Anna ile Vladimir'in evliliği gerçekleşir ve vaftiz olan Vladimir, Hristiyanlığı resmi bir din olarak kabul eder. Aziz Vasiliy Kilisesi'nde Kiev'deki ilk ibadet yeri olarak tarihe geçer (Özbay, 2006: 15-16). Hristiyanlığın kabulü tamamıyla siyasi bir nitelik taşımaktaydı. Rusya bu seçimiyle Roma Katolik ya da diğer bir anlatımla Batı Avrupa'dan ayrılışının ilk ve kesin örneğini yaşamış oldu. Bu olayla birlikte Rus tarihinin bütün aşamaları ve gelişimine etki göstermiş, Avrupa medeniyetinden ve kültüründen kendisini soyutlamaya başlayan sürecin ilk adımını atmış oldu (Onay, 2002: 16).

Hristiyanlığa geçiş ile birlikte Rus dili de bu etkileşimden faydalanmıştır. Ülkenin Kiril alfabesi ile yazıya geçmesi, Hristiyanlığa geçiş ile bağlantılı olduğu söylenilmektedir. Dinsel olarak törenlerde yürütülen yazılı edebiyat hızlı bir şekilde gelişerek ilerlemiş, diğer alanlarda da etkisini göstermeye başlamıştır. Sözlü eserler zamanla yazıya geçirilmeye başladığında Kiev kültürünün zenginliği ve çeşitliliği ortaya çıkmaya başlamıştı. Tarım faaliyetleri, düğün eğlenceleri, ölüm törenleri, bayramlar, festivaller günlük yaşamın birçok olayları ve alışkanlıkları yazıya aktarılmaya başlamıştı. Hristiyanlığa geçilmesinin etkisinde kilise ayin kitapları, vaazlar, azizlerin hayatları, didaktik eserler ve ilahiler de yazılı eserler arasında yerini almaya başlamıştı (Riasanovsky, Steinberg, 2016: 51-52-53).

XIII. yüzyıla gelindiğinde Rusların tarihine damga vuran ve etkisi tüm dünyaya yayılan Cengiz Han'ın komutasındaki Moğol tehlikesi baş gösterir. 1233 yılında Lehler ve Ruslar, Moğollara yenilirler. 1227 yılında Cengiz Han'ın ölümünün ardından yerine oğlu Batı Han geçer ve 1237-1241 yılları Batı Han'ın Rus topraklarına aralıksız sefer düzenlediği yıllardır (Özbay, 2006: 16). Cengiz Han'ın ölümü ile imparatorluk dört oğlu arasında İlhanlılar, Çağatay, Altınordu ve Kubilay Hanlığı olarak paylaştırılmıştır, daha sonra da Moğol İmparatorluğu tamamen parçalanmıştır. Moğollar, Cengiz'in hızlı örgütlenmesi, kabiliyeti ve stratejik zekâsı, kullandıkları kısa boylu atlar ve müthiş savaşıklık özellikleri ile Asya'dan Avrupa'ya kadar muazzam bir imparatorluk kurmuşlardır. Bütün Rus toprakları 1237'den itibaren Moğol hâkimiyeti altına girmiş, bu hâkimiyet 1480'lere kadar sürmüştür.

200 yıldan fazla bir süre Tatar-Moğol egemenliği dönemi devam etmiştir. Bu dönemde Rusların hem kültürel hem de siyasi devlet yapılanmasında birtakım

değişiklikler meydana gelmektedir. Moğollar hâkimiyeti döneminde Rus şehirlerine Moğollar birer tane vali atamışlardır, Rus yöneticilerin yanındaki bu Moğol temsilcisi (vali) direk merkeze bağlıdır. Moğollar ayrıca kısa sürelerde imparatorluğun bir ucundan öteki ucuna haber ulaştırabilecek müthiş bir posta sistemi de kurmuşlardır. Rus şehir devletlerindeki prensler ya da kinyazlar yöneticilik hakkı almak için Moğol hanının huzuruna gidip icazet almak zorundaydılar. Dolayısıyla yönetim anlamında Moğollar sistematik bir şekilde kontrolü ellerinde bulunduruyorlardı.

Moğol döneminde Avrupa'ya bakıldığında ise Avrupa kendi içinde bir dönüşüm yaşamaktaydı. 1400'lerde Avrupa'da İtalya merkezli Rönesans dönemi başlıyor, sonraki dönemlerde ise Coğrafi Keşifler olarak adlandırılan dönem söz konusuydu. Avrupa'da kilise ile yaşanan mücadele dönemidir, skolastik düşünce ile bir savaş söz konusudur, Avrupa bu bağlamda farklı bir yol izlemektedir. Moğolların egemenliği ise Rusları Avrupa'nın batısından zaman olarak koparmaktadır. Moğol egemenliği Rusları Avrupa'nın geri kalanından izole etmiş, koparmıştır.

Rusların Ortodoks Hristiyanlıkları onları bir nevi Avrupa'dan uzaklaştırmıştı, coğrafi olarak Avrupa'nın kenarında olmalarına rağmen, kültürel yakınlık yüzyıllardır sağlanamamıştı. Katolik ve Protestan olan Avrupa o dönemde yeni fikirler ile aydınlanıyordu ve Avrupa yeni fikirler ile bir dönüşüm sürecinden geçerken, bu etki çok sonraları Rus topraklarına ulaşabilmişti. Bu etkiye bir diğer sebep ise, Rusların kullandıkları alfabedir. Latin alfabesinden farklı bir alfabe kullanmaları (Kiril), aynı yazılı kültürü paylaşmamaları da Rusları Avrupa'dan uzak kalmasına neden olmuştur. Batı Avrupa, Katolik olan İtalya'dan yayılan Rönesans ile bir canlanma yaşarken Rusya tüm bu dönüşümden tecrit edilmiş bir haldeydi. Aydınlanma döneminin önemli bir kısmını bu şekilde kaçırmış oldu (Roskin, 2013: 321).

Moğol egemenliğinin Rusların üzerindeki etkilerini değerlendiren Kurat'a göre ise: Moğollar kendilerinde var olan teşkilatlanma kabiliyeti ve enerjilerini Rus devletinin gelişmesi için kullanmışlardır, bu sebeple Rusya'nın kurulmasında ve büyümesinde "Türk"lerin etkisi azımsanmayacak düzeydedir. Moğol hükümdarları devlet algısı, teşkilatlanma yapısı ve kurdukları sistemle birçok açıdan Moskova Knezliği'ne model olmuşlardır. Bu hâkimiyetin en önemli etkilerinden biri ekonomi alanında gerçekleşmiştir. Mali anlamdaki bu gelişmeler sonucunda para ve vergi sistemleri oluşturulmuştur. Bir diğer değişiklik ise köylü ve şehirli arasında fark yapılmaksızın iki kesimden de vergi almaları olmuştur. Moğollar yine bir ilk olarak posta teşkilatı ve ulak sistemini de kurmuşlardır. Rusçada bulunan ve günümüze kadar gelen bazı kelimelerin Moğolcadan gelmesi de bunun bir kanıtıdır. Sadece ticaret, vergi ve haberleşmede değil, sosyal hayatta ve giyim kuşam konusunda da Moğol etkinlerinin baskınlığı göze çarpmaktadır. O dönem Boyarların ve Knezlerin kıyafetleri Tatar hükümdarlarınkine benzerdir. Moğolların kuşkusuz en büyük

etkisi ise güçlü bir devlet yapılanması fikrini oturtmalarıdır. Onun dışında Moğollar Rus ahalisinin diline, dini inanışlarına, kiliselerine, kültürlerine ve kanunlarına dokunmamışlardır. Aksine kiliseye imtiyazlar verilmiş, Rus kültürünün korunmasına öncülük etmişlerdir. Son olarak da bu egemenlik dış politikayı etkilemiştir. Rusya Batı'nın saldırıları ve istilalardan Altın Orda devleti sayesinde korunmuştur demek yanlış olmayacaktır. Litvanyalıların ve Almanların Rus topraklarındaki ilerleyişinin fazla olmamasının önemli bir sebebi Moğol korkusudur (Kurat, 1999: 136-7-8).

Tatar-Moğol egemenliği birçok kaynakta her ne kadar işgal olarak görülse de din değiştirmeye çalışma, şehirleri yakıp yıkma gibi durumlar söz konusu değildi. Çünkü o dönemde Moğollar dine hiçbir şekilde karışmıyorlardı. Sadece yönetime karışmışlar ve yönetimde etkili olmuşlardır. Rus yöneticinin aldığı kararları, yöneticinin yanındaki Moğol temsilcisinin onaylaması gerekmekteydi. Bu da Moğolların onayı olmadan hiçbir kararın verilemeyeceğinin göstergesi anlamına geliyordu. Moğollar kendi içinde Rusların nasıl yaşadıklarıyla ilgilenmiyor, sadece denetleyici bir görevli atıyor ve düzenli vergi vermelerini istiyorlardı. Bu anlamda da kültürel bir baskı uygulamamışlardır.

Onay bu durumu şu sözlerle dile getirmiştir:

“...Rusya'daki Tatar-Moğol egemenliği tarih kitaplarının yazdıklarının aksine yıkıcı olmamış, tam tersine birçok yönden yararlı olmuştur. Rusya ele geçirilmiş, fakat ilhak edilmemiş, knezliklerin iç işlerine karışılmamış ve idari sistemde değişiklik yapılmamıştır. Savaş sırasında ölen knezlerin yerine bir süre sonra yakın akrabaları geçmiş ve mahalli idareler ve kiliseler aynen korunmuştur” (Onay, 2002: 17).

Yaklaşık 250 yıl süren Tatar-Moğol egemenliğin Rus tarihi ve kültürü üzerinde şüphe yok ki derin ve önemli izleri mevcuttur. Bunlardan en önemlisi kuşkusuz devletin bekası ve sürekliliği fikrinin değerinin Ruslar açısından anlaşılmış olmasıdır. Çünkü Rus knezleri kendi aralarında bölünmüş ve yıllardır bir birlik sağlayamamıştı. Bu sebeple bu egemenliğin en büyük faydası Moskova merkezli, merkeziyetçi bir yapılanmaya sahip, kuvvetli bir devletin oluşmasının sağlanmış olmasıdır. İstilacı olarak nitelendirilen Moğollar, tarihteki diğer istilacı olarak tabir edilen güçlerden farklı hareket etmişler Rusların dinine, kilisesine, diline, hukukuna, kanunlarına dokunmamışlar tam aksine Rus Ortodoks kiliselerine ayrıcalıklar sağlayarak, dinin ve kültürün korunup devamının sağlanmasına katkıda bulunmuşlardır (Onay, 2002: 17-18).

Moğolların, Rusların ve diğer toplumların dini inanışlarına bakış açısına örnek vermek gerekirse:

“Moğollar baştan sona kadar dini hoşgörü politikasını benimsediler ve uyguladılar. Onlara göre bütün dinler, ilahi bir gerçekliğin ifadesiydi ve evrensel barış düşüncesine katkıda bulunmaktaydılar. İbadethanelere ve din adamlarına, hangi dinden olurlarsa olsunlar, onları vergiden ve toplumun diğer kesimlerinin ödemekle mükellef olduğu ücretlerden muaf kılan bir tür dokunulmazlık hakkı olan *tarhan* verildi” (Hosking, 2015: 79).

Burada Rus kimliğini ayakta tutan kilise olmaktadır. Kilisenin Rus kültürünün önemli ayaklarından ve köklerinden biri olduğu gerçeği bugün bile önemini korumaktadır. Kilise Rus kültürünü korumuş ve yaşatmıştır. Moğol hâkimiyetiyle birlikte Ruslara Moğol şekli yönetim tarzı miras kalmıştır. İkincisi Rusların toprakları çok genişti ve kendilerini korumak için sınırları olabildiğince ileriye doğru genişletmeye çalışıyorlardı bu da o sınırları korumak için daha çok insan varlığını gerekli kılıyordu, bu yüzden de yerel halkın (köylülerin) topraklarını terk etmemesi serflik sistemini zorunlu hale getiriyordu. Moğollar o toprakları dışarıya karşı koruyorlardı, bunun karşılığında ise istedikleri tek şey vergi ve icazeti.

Moğollar, beylikler arasında bir beyliği büyük beylik olarak kabul ediyorlardı. Bunun sebebi de Rus beylikleri arasında mücadele ve rekabetin oluşturulmak istenmesiydi. Beylikler büyük prens olabilmek için aralarında sürekli bir yarış halindeydiler ve birleşip de Moğollar ile bir mücadele gerçekleştiriyorlardı. Rus yöneticilerin aldığı kararları Moğol temsilcilerine onaylatması ise halkın gözünde şöyle bir imaj oluşturmaktaydı, büyük güç, esas iktidar Hakan'dır (Şu anda bile Rus devlet sisteminde önemli olan kişinin başkan olması gibi). Moğol dönemini Ruslar işgal olarak tabir etseler de Moğollar Rus kültürünü Cermen kabilelerinden ve Batı'nın yayılcılığından korumuşlardır. Moğol dönemini işgal olarak görmeyen Hosking'e göre de:

“...Moğollar, imparatorluklarının diğer yerlerinde yaptıkları gibi Rusya'yı işgal etmediler ve oraya yerleşmediler. Çünkü Rusya'nın ticaret ya da otlak gibi onlara sunabileceği çok fazla değerli şeyi yoktu. Bu yüzden Moğollar, mevcut prensliklere dokunmadılar ve onları uzaktan, Rusya'dan ihtiyaç duydukları kaynakları sağlaması için gönderdikleri sürekli elçileri *darughaçi* (vali) aracılığıyla yönettiler” (Hosking, 2015: 85).

Tatar-Moğol egemenliğinin dezavantajı ise Rusya'yı kendi içinde kapalı bir kutu haline getirmesidir. Bir tarafta Rönesans, bilim teknik gelişirken, coğrafi keşifler yaşanırken, Rusya bunların hepsinden uzak kalmıştır. Rus tarihinde her ne kadar işgal olarak nitelendirilse de Ruslar da şunu itiraf etmişlerdir ki bu hâkimiyet olmasaydı Rus kültürü yok olabilirdi. Moğol egemenliği ise Rus kimliğine ve kültürüne çok derin izler bırakmıştır.

Moğolların Ruslar üzerindeki etkilerini olumlu olarak değerlendiren görüşler olduğu gibi bu etkinin olumsuz olduğunu ileri süren görüşler de mevcuttur. Olumlu tarafları olduğunu düşünen görüştekiler Rusların ve Moğolların ortak olan kurumlarını buna örnek göstermektedirler. Rusçada *dvorskii* olarak bilinen kavramla, vezirlik kelimesi eş manayı temsil etmekte ve iki farklı toplumun aynı kuruma sahip olduğunu göstermektedir. Moğollarda ordudan ve dış işlerden sorumlu olan kişi, Kıpçaklardaki beylerbeyi, Rusçada *tysiatski* ile denkti (Acar, 2004: 65).

“Moskova idari bölgeleri, *volostve put* Kıpçak hanlığındaki *tüman* veya *darugaya* karşılık gelmekte idi. Ayrıca Moğol-Kıpçak hanlığında vergi sisteminde kullanılan *bakşey* (kamu görevlisi), *dengi* (para), *kazna* (hazine), *kostka* (kişi başına alınan yol vergisi), *tamga* (mühür veya bir tür gümrük vergisi) ve *tamoznik* (gümrük memuru) Ruslarda da kullanılmakta idi. Vergilendirmede ve askeri sistemde kullanılan onluk sistem de, yine Moğollardan Ruslara geçmiştir” (Acar, 2004: 65).

Moğol dönemini kalıcı olarak görmeyen, fakat etkisinin Rus siyasi ekonomik hayatında derin izler bıraktığını düşünen Vernadsky'e göre: Ruslar istiladan sonra özgür olma imkânına kavuşmuşlar fakat Moğolların hayatları üzerindeki derin etkileri uzun yıllar boyunca taşımışlardır. Moğolların işgali sebep olduğu yıkım gerekçesiyle bir felaket olarak nitelendirilebilir. Bir dış güç olan Moğollar, Rusya'yı hem işgal etmiş hem de insan gücünü ve maddi kaynaklarını sömürmüştür. Önceki yıllarda gelişmiş bir medeniyete sahip olmuş Rus şehirleri Moğol istilası sırasında yakılıp yıkılmış ve şehirler bir nevi harabeye dönmüştü bu durumda Rus şehirleşmesinin gelişimi açısından önemli bir zayıflıktı. Rusların zanaatkârlarının da zamanla hanlık tarafından zorunlu olarak hizmete çağırılması sonucunda Rus sanayi üretimi neredeyse durmuştu. Kuyumculuk, seramik, nikel kaplamacılığı ya da telkârî endüstri kolları yok oldu. 1350 yılına kadar endüstri alanında herhangi bir gelişme işareti görülememiştir. Bunun sonucunda da şehirlerdeki zanaatla uğraşanların sayısı her geçen gün azalırken, tarım, zirai alanlarında gelişim ivme kazanmaya başladı ve yavaş yavaş Rus ekonomisinin en temel üretim alanı haline almıştır. Moğol zamanında Rusya'ya bakıldığında ağırlıklı olarak görülen manzara bir tarım ülkesine işaret etmekteydi (Vernadsky, 2011: 108).

Tatar Moğol egemenliğinin Ruslar için olumsuz bir etki olarak değerlendiren Roskin, hatta bu etkinin Rusların Avrupalılardan geride kalmasındaki en önemli etkilerden biri olduğunu düşünmektedir:

“Rusya'nın tecrit oluşunu ve geriliğini açıklayan daha önemli bir faktör, onun XIII. yüzyılda, daha sonraları Tatarlar diye anılan Moğollar tarafından işgal edilmesi idi. Moğollar, merkezi bugünkü Ukrayna'nın başkenti Kiev olan ilk Rus devletini ezdi ve halkın büyük kısmını köleleştirdi. İki yüzyıl boyunca, Batı Avrupa ileriye giderken, Barbar Moğollar yönetimindeki Rus kültürü geriledi. Kimi tarihçiler, Tatar boyunduruğu kaldırıldıktan sonra bile, Rusya'nın Batı'ya yetişmesinin beş yüzyıl aldığına inanmaktadırlar” (Roskin, 2013: 321).

Tatar-Moğol egemenliği Kazan'ın alınmasıyla sona ermiştir. Kazan'ın son parçası Altınordu devletidir. Ruslar 1400'lerden itibaren birleşmeye başlamışlardır. Moskova şehri ve (kuruluş tarihi 1147) Moğol orduları arasında yapılan savaş ile Moğollar ilk yenilgiyi almışlardır. Bu Moskova'yı diğer şehir devletleri arasında üst seviyeye çıkarmıştır. Diğer şehir devletleri de zamanla Moskova etrafında birleşmeye başlamış, böylece Moskova, Moğol istilası ile dağılan Rus birliğini sağlamayı amaç edinmiştir. Bir süre sonra son darbeyi vurmak için de icazet alınmaması ve vergi vermeme gibi itaatsizlikler baş göstermeye başlamıştır. Bu nedenle Moskova'nın tarih sahnesine çıkması, Ruslar açısından önemlidir.

IV. Ivan zamanında Altınordu'nun en son parçası olan Kazan Hanlığı'nı 1555 yılında tarihe gömülmüştür. Ondan önce yaptıkları şey de zayıflayan Altınordu devletinin parçalarını yavaş yavaş yenerek yok etmektir, bunlardan bir tanesi de Kırım'dır. Geri kalan parçalar Ruslar tarafından ele geçirildi son darbe ise Kazan'ın alınması olmuştur. Kazan'ın alınmasıyla da Tatar-Moğol egemenliği tamamen sona ermiştir. Ondan sonra Rusların Avrupa'da devlet olarak dikkate alınmaya başladığı dönemlerdir ve daha sonrada Rus

yayılmacılığı başlamıştır. 1800'lere gelindiğinde ise artık Rusya, devletlerarasında dikkate alınması gereken bir güç haline gelmişti.

Rusya'nın son 200 yılı mercek altına alındığında önemli üç kırılma noktası olduğu görülmektedir. Birinci dönemde üç yüzyıldır Romanov Hanedanlığı'nın yönetiminde olan Rusya'da mutlak monarşi ile devlet yönetilmiş, ikinci dönem olarak gösterebileceğimiz 1917 Ekim Devrimi ile Çarlık dönemi yıkılmış yerine gelen komünist parti iktidarı elinde tutarak, sosyalist bir düzen oluşturmuştur. 70 yılı aşan bu dönemde Yüksek Sovyet bir nevi meclis görüntüsü verse de son söz komünist parti ve onun tekelinde olmuştur. Ülke, 74 yıl boyunca totaliter bir rejimle yönetilmiştir. 1985'te Gorbaçov reformlarıyla başlayan süreçte kontrollü de olsa bazı değişimler kabul edilmeye ve uygulanmaya başlamıştır. Üçüncü dönemde de 1991 yılıyla birlikte Sovyetler dağılmış, yerine Rusya Federasyonu kurulmuştur. Sovyetlerin dağılmasıyla totaliter bir miras bulan Rusya Federasyonu, ekonomik, siyasi, toplumsal birçok değişim ve dönüşüm sürecini başlatmıştır. Sosyalist ekonomiden, liberal, serbest piyasa ekonomisine geçiş denemeleri, komünist parti tekelinin ardından demokrasiye geçiş süreci hız kazanmış, Sovyetler zamanında dünyanın iki süper gücünden biri olan Rusya Federasyonu dağılma sonrasında çeşitli toplumsal değişimlere de maruz kalmıştır (Baharçiçek, Ağır, 2014: 5-6).

Bu açıdan Rusya'nın kalkınma, gelişme stratejisi ve yaşanan değişim tarihsel olarak değerlendirildiğinde; II. Katerina dönemi, Alaska dahil en geniş imparatorluk sınırlarına ulaşmış, Napolyon savaşları sonrası gücünü restore etmiş, Batılı devletlerle sosyal ve kültürel reformlar sınırlı kalmış, anayasal monarşiye geçiş başarısız olmuş, Duma meclisi kurulmuş, 1905 yılında Japonya ile yapılan savaş yenilgi ile sonuçlanmış, reformlar başarısız olmuş, I. Dünya Savaşı'nın zorlu şartları, Çarlık rejimi komünist devrim karşısında zayıf bırakmıştır. Sonrasında ise Rusya, Brest Litovsk Antlaşması'nı imzalayarak savaştan çekilmiş, iç savaş yaşanmış, ABD, İngiliz, Fransız askeri müdahalesi başarısızlıkla sonuçlanmış, Rusya, Çarlık İmparatorluğu'ndan Stalin döneminde merkezi komünist bir Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne dönüşmüş, Batı ile, federal kapitalist düzenle ilişkisini kesip, kapalı, planlı, devletçi ve zorunlu bir kolektivizasyon ve sanayi politikası izlemiştir. 1917 Ekim Devrimi ile birlikte yönetimi ele geçiren Lenin sosyalist bir devlet kurmak için gerekli çalışmaları başlatmıştı. Komünist parti önderliğinde halkın otoriteye olan bağlılığı kuvvetlendirilmeye çalışıldı ve Çarlık döneminde ezilen, sömürülen, aşağılanan halkın umutları kurulacak olan adil, eşitlikçi ve refah sosyalist devlet ile tekrar yeşertildi. 1924 yılına gelindiğinde Lenin'in ölümünün ardından iktidar mücadelesini Stalin ele geçirmişti. İktidarı boyunca her zaman devlet otoritesini ve kontrolünü elinde bulundurmuştu, 'Büyük Temizlik' olarak adlandırılan katliamlarla etnik temizlikler gerçekleştirerek milyonlarca insanı sürgüne göndermiş, bir o kadarının da ölümüne sebep olmuştur. Stalin ölmeden önce arkasında Roosevelt ve Churchill ile Yalta Konferansı'nda bir araya gelerek

Sovyetleri büyük güç olarak kabul ettirmiştir. Stalin öldükten sonra geride yerlerinden edilmiş, sürgüne gönderilmiş, korkutulmuş, öldürülmüş milyonlarca insan, dünyanın süper güçlerinden birisi olarak anılan bir devlet, herkesin itaat etmeye zorunlu olduğu bir komünist parti ve bir ‘Stalin kültü’ bırakmıştı.

Halkların ayrıştırıldığı Sovyet zamanında, uygulanan bir yöntem olan dâhili pasaport ilkesi 1932 yılından beri uygulanmaktaydı. Bu uygulama ile insanların pasaportunun beşinci satırında etnik kimlikleri yer alıyordu. Bir yandan homojen bir Sovyet toplumu oluşturmak amaçlanırken, bir yandan da pasaport milliyetçiliği ile birlikte insanlar arasındaki ayrım körükleniyordu. Bu uygulama insan arasında etnik temelli bir ayrımı beslediği ve düşmanlıkları arttırdığı gerekçesiyle kötü bir üne sahipti fakat uzun yıllar kullanılmaya devam etti. Bu bağlamda insanların etnik kimlikleri kayıt altına alınıyor ve bu bir belge ile etiketleniyordu. Bu etiketleme ile toplum üzerinde bir kayıt ve kontrol mekanizması oluşturulmuştu. Bu uygulama Sovyet zamanı boyunca kaldırılmadı ta ki Yeltsin göreve geldikten sonra 1997 yılına kadar sürdürülmeye devam etti (Aktürk, 2015: 226-227-228).

Frenkel, 1984 yılında Moskova Devlet Üniversitesi’ne başvuru yaptığı sırada yaşadığı olayı şu cümlelerle ifade etmiştir:

“Kendimi tanıttım, kısa mektubumu çıkardım ve otuzlarının başındaki ufak tefek genç kadına uzattım.

Selam verircesine “İsminiz” diye sordu.

“Eduard Frenkel” (O günlerde Edward’ın Rusça versiyonunu kullanıyordum).

“Ve MGU’ya başvurmak istiyorsunuz, öyle mi?”

“Evet”

“Hangi bölüm?”

“Mekh-Math”

“Anlıyorum”. Gözlerini indirdi ve sordu:

“Uyruğunuz nedir?”

“Rus,” dedim.

“Gerçekten mi? Peki annenizin ve babanızın uyruğu nedir?”

“Şey.. Annem Rus”

“Peki ya babanız?”

“Babam Yahudi,” dedim.

Başını salladı.

Bu diyalog size gerçeküstü görünebilir ki şu an yazarken bana da öyle geliyor. Fakat Sovyetler Birliği’nde 1984 yılında (Orwell’ı hatırlayın), birisine uyruğunu sormak hiç de garip bir şey değildi. Sovyet yurttaşlarının yanlarında taşımak zorunda oldukları yurt içi pasaportlarının üzerinde özel bir “uyruk” satırı vardı. Kişinin ismi ilk satırda, babadan gelen ismi ikinci satırda, soy ismi üçüncü satırda, doğum tarihi dördüncü satırdaydı ve hemen arkasından beşinci satırda uyruk yer alırdı. Bu nedenle ona “*pyataya grafa*” yani ‘beşinci satır’ denirdi. Ayrıca vatandaşların doğum belgelerinde hem kendisinin hem de anne ve babasının uyruk bilgisi bulunurdu. Benim durumumda olduğu gibi eğer uyrukları farklı ise anne ve

baba, çocukları için hangi uyruğu seçeceklerine karar verirdi. Amaç ve niyet ne olursa olsun, “beşinci satır” kişinin Yahudi olup olmadığını sormanın bir yoluydu. (Yahudiler kadar olmasa da Tatarlar ya da Ermeniler gibi diğer milletlere mensup olup, ön yargılara ve zulme maruz kalanlar da bu şekilde ayırt ediliyordu). Benim “beşinci satır”ımda Rus olduğum yazmasına rağmen babamdan gelen ve bariz biçimde Yahudiliği çağrıştıran soyadım beni ele veriyordu (Frenkel, 2015: 52-53).

Bu satırlardan da anlaşılacağı gibi o dönem Sovyet Rusya’sında insanların milletlerine ait oldukları kimliğe göre muamele gördüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Sovyet zamanında oluşturulmaya çalışılan bir Sovyet üst kimliği ve Sovyet insanı da olsa, eşitler arasında birinci olan ulus Ruslardı. O dönemde Sovyet vatandaşı bir Yahudi’nin Moskova Devlet Üniversitesi’ne girme ihtimali neredeyse sıfır iken aynı durum bir Rus için geçerli değildi. Her kimlik Sovyet potasında eritilecekti fakat Ruslar kendilerinden olmayan uluslara her zaman için aşağılayıcı ve küçümseyici bir tavır takınmaktaydılar. Stalin, SSCB’nin milliyetler komiseri olarak, SSCB’nin federal siyasi yapı içerisinde bazen bir kasaba, ilçe ya da şehir ölçeğinde küçük olsa bile özerk, otonom, makro ya da mikro etnik cumhuriyetler kurarak, şekil açısından Moskova merkezli komünist parti otoritesine karşı siyasi, ekonomik, nüfus ve askeri bir güç merkezi olmasını önlemiştir. Bir yandan oluşturulan bu etnik, coğrafi ve dilsel topluluklar arasında sorun çıktığında, Rus-Slav eliti böl-yönet stratejisiyle kendi hakem konumunu sürekli hale getirebilecek, bölgedeki siyasal varlığını da korumuş olacaktı, öte yandan da Sovyet üst kimliği oluşturma amacı, -her ne kadar sistem kendi içinde çelişki taşısa da- kültürel asimilasyonu kolaylaştıracaktı.

Stalin’in 30 yıllık iktidarının sonunda onun yerine gelen isim Kruşçev olmuştur. Kruşçev ile birlikte Stalin’in tüm yaptığı suçlar kabul edilmiş, Stalin kültü yıkılmış ve Sovyet değerleri, mirası reddedilmeye başlanmıştır. Kruşçev zamanında 1960’lı yılların başında pasaportlardaki etnik ayrımcılığı tetikleyen bölümün kaldırılması konusu tartışılmaya başlandı, fakat bu söz konusu değişim büyük bir reform olacaktı ve bunun sonuçlarının hesaplanıp doğru zamanın hesaplanması hiç de kolay değildi. Bir insanın Ermeni, Çeçen ya da Ukraynalı olması önemli olmayacaktı, Sovyet vatandaşı olarak kayıtlara geçecekti. Bunu gerçekleştirmek büyük bir riski de beraberinde getiriyordu, çünkü diğer Sovyet cumhuriyetlerinden gelecek tepkilerin boyutunun büyük olacağı ve kontrol edilemeyeceği düşünülüyordu. Etnik olarak Rus olmayan birinin Rus olarak kaydedilmesi de aslında eşitler arasında birinci konumda olan lider olan Rusların statüsünü de değiştirmiş olacaktı. Etnik Rus olanlar da bu durumu kabul etmek ve statülerini kaybetmek istemiyorlardı. Kruşçev tüm bu olası riskleri ve olası sonuçlarını göze alamamıştı ve bu sebeple de değişim o gün için gerçekleşmemişti. Aynı girişim Brejnev döneminde de denenmiş ve benzer gerekçelerle uygulanamamıştır (Aktürk, 2015: 239-240).

Kruşçev, Stalin’in politikalarını eleştirerek (Kruşçev Stalin’in politikalarını eleştirmekle ve yeni bir Soğuk Savaş’ın Kore Savaşı’yla Stalin’in politikalarıyla gerginleşmiş olan doğu-batı çatışmasına yumuşama getirmek için, Batı’ya karşı

iki sistemin bir arada barışçıl ve birlikte yaşama söylemiyle yeni bir yönetim anlayışı getirmek istemiştir. Fakat Sovyet askerleri Süveyş krizi ve Macaristan krizleriyle tekrar uluslararası siyasetteki taraflar Soğuk Savaş'ın gerginliğini yeni bağımsızlığını kazanan, üçüncü dünya ülkeleri üzerinde, askeri ve siyasi rekabette devam ettirmektedir) Sovyet sisteminde meşruiyet krizinin oluşmasına da sebep olmuştur. Küba krizinden ciddi bir kazanç sağlayamayan, Çin gerilimi ve yaptığı icraatlar neticesinde çok sayıda düşman kazanan Kruşçev istifa ederek görevini bırakmış, yerine de Brejnev geçmiştir. Brejnev ise, SSCB'den ayrılma taraftarı olan Çekoslovakya, Polonya vb. cumhuriyetlere sert müdahalesi ile SSCB'nin siyaseten federal sistemin gönüllülükten ziyade, Moskova'nın merkezi ve üniter anlayışta, komünist parti hegemonyasıyla tahakküm sistemi yürüttüğünü bizlere göstermektedir. Brejnev sonrasında ise 15 ay gibi kısa bir süre görevde kalan Andropov, sonrasında da 13 ay görevde kalan Çernenko Genel Sekreterlik görevinde kalabilmiştir. 1985 yılına gelindiğinde göreve gelen isim Mihail Gorbaçov'dur. Gorbaçov Sovyet dönemindeki aksaklıkları kabul eden ve ülkenin bulunduğu kötü durumu yüksek sesle dile getiren tek Sovyet lideri oldu. Başlattığı glasnost (yeniden yapılandırma) ve perestroyka (şeffaflık) ile yeni bir dönemi başlatmış oldu. Özelleştirmelere ve yabancı yatırımcıların ülkeye girmesine izin veren Gorbaçov ülkenin üzerindeki demir perdeyi yavaş yavaş kaldırmış oldu, böylece Pandora'nın kutusu açıldı, halk artık yönetimi eleştirebiliyor ve sesini duyurabiliyordu. Batı ile ilişkilerin gelişmesine önem veren Gorbaçov, kurtuluşun Batı'dan geleceğine tam olarak inanıyordu. Kalkınmanın gelişmenin Batı'nın değerleriyle olacağını, Rusya'nın aslında Batı ile yükselebileceğini ve Batı'ya ait olduğunu düşünüyordu.

Gorbaçov reformları, politikaları istenen başarıyı gösterememişti, Batı'dan da beklenen destek ya gelmemiş ya da geç ve beklenen şekilde olmamıştı. Gorbaçov istemese de Sovyetlerin temelinde bazı çatlaklara sebebiyet vermişti. Sovyet sisteminde güç, otorite, baskı ve gizlilik söz konusuydu, Gorbaçov'a muhalefet eden ve sisteme ihanet ettiği düşünülen birçok muhalif görüşün karşıtlıklarına rağmen sistem çözülmeye başlamıştı. Rusya ilk kez demokrasi kavramı ile tanışıyordu ve bu geçiş süreci çok sancılı geçiyordu. Gorbaçov reformlarında yeniden yapılanma ile açıklık politikaları ve SSCB'deki federal etnik cumhuriyetlerin ekonomik üretim ve tüketim konusunda Moskova merkezi planlama yetkisini, SSCB'yi oluşturan cumhuriyetlere devrediyordu (yetki devri). SSCB federal etnik cumhuriyetler siyasal olarak şekilsel bağlamda özerk yapıda idiler, Moskova'dan ekonomik alanda yetki transferi ise onların bütünüyle pratikte bağımsız olmalarının önünü açıyordu. 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Doğu Avrupa'dan SSCB'nin Sinatra Doktrini ile askerlerini çekmesi ve bu cumhuriyetlerde serbest seçimlerin yapılması sonucu Romanya'da kanlı devrim hariç hepsinde komünist rejimler barışçıl şekilde çok partili liberal siyasal serbest pazar düzenine geçmeye başladılar. Bu süreç politbüro ve bazı komünist radikal askeri grupların Gorbaçov'u azletme darbe

teşebbüsü, Yeltsin liderliğinde ve uluslararası toplumun da karşı çıkmasıyla darbe başarısız olmuş ve böylece SSCB'yi kuran birlik cumhuriyetler bağımsızlığını ilan etmiştir.

Burada Rusya'nın siyasi yapısına bir parantez açarsak, SSCB döneminde 15 cumhuriyetin meydana getirdiği federal tek tip bir yapı söz konusuysa, yeni kurulan Rusya Federasyonu'nda 85 farklı idari yapı bulunmaktadır (Türkiye, Kırım ve Sivastopol'un ilhakını tanımamaktadır). Bunlardan bazıları siyasi haklara sahip cumhuriyetten oluşurken, bazıları da mega bölgeler, özerk yöre ve bölgeler, vilayetler, federal statüdeki kentlerden meydana gelmektedir. Rusya'nın federasyon anlaştması 1992 yılında imzalanmış, 1993 yılındaki anayasa ile yürürlüğe girmiştir. Ülkede, Putin döneminde uygulanan federalizm tipi Yeltsin döneminde uygulananlardan farklılık göstermektedir. Yeltsin döneminde yerellik olgusu ön plana çıkarılarak, federe birimlerin sahip olduğu özerklik artırılmıştır, Putin döneminde ise aksi olarak merkezileşmeye doğru eğilim artmıştır. Ayrıca Putin, devletin merkezi otoritesi ve gücünün azalmasından federe birimleri sorumlu tuttuğu için, göreve geldikten sonra, merkezden atadığı sekiz adet valilik aracılığıyla federe birimlerin kontrolünü sağlamak istemiştir. Putin, Yeltsin'den farklı olarak federe birimlerin daha çok özgür olmak istemesini jeopolitik ve ulusal güvenliği tehlikeye attığı gerekçesiyle reddetmiştir. Bugünkü durumuyla, RF'nin federal yapısı, hiyerarşik, asimetric, toprak ve etnik temelli federe yapıların karışımından meydana gelen, hem federal anlaşmayı hem de anayasayı (1993 anayasası) içeren nevi şahsına münhasır bir federasyondur (Ağır, 2015: 48-49).

1991 yılına geri dönersek, Gorbaçov'a yapılan darbe girişimini engelleyerek göreve gelen Yeltsin, Rusya Federasyonu'nun ilk devlet başkanı olma unvanına sahip olmuştur. Darbe girişimini önlediği sırada gösterdiği duruş ve kararlılık sayesinde halkın güvenini kazanmıştı. Sonrasında ise komünist partiyi yasaklamış ve partinin mallarına el koymuştu, anayasaya aykırı da olsa bazı kararnameler çıkarmış parlamentoyu da yanına alarak geniş hak ve yetkilere sahip olmuştur. Siyasi değişiklikler yanında ekonomik, iktisadi ve toplumsal birçok değişikliğe de imza atmıştır. 1994 yılında Çeçenistan'la girdiği savaştan yenik olarak çıkmasına rağmen, 1996 yılında tekrar seçimleri kazanabilmiştir. Yaptığı politikalar ve sık sık değiştirdiği devlet adamları ile anılan Boris Yeltsin ülkesini istediği seviyeye getiremeden ve halka verdiği sözleri tutamadan 1999 yılında görevinden istifa ettiğini açıklayarak, yerini Vladimir Putin'e bırakmıştır.

1999 yılının son günü Yeltsin halka yaptığı geleneksel yılbaşı konuşmasında sürpriz bir şekilde istifa edeceğini açıkladı, Putin o tarihten sonra başkanlık görevini üstlendi ve 2000 yılının martında yapılan seçimlerden galip çıkan Putin, resmen başkanlık görevini de üstlenmiş oldu. Putin'in iktidara geldikten sonraki ilk işi bozulan ekonomik koşulları düzeltmek ülke içinde ekonomik ve siyasi istikrarı sağlamak olmuştur. O yıllarda artan petrol fiyatlarının etkisiyle istediği hedeflere ulaşan Putin halktan kazandığı güveni daha da arttırmaya başlamıştı. İç

politikada devletin otoritesini arttırmak için Yeltsin döneminde altın çağlarını yaşayan oligarklar ile anlaşma yapan Rus lider, onların siyasete karışmamaları karşılığında devlete karşı yaptıkları yolsuzluk ve usulsüzlükleri görmezden geleceğinin teminatını vermiş, iktidara muhalefet etmemeleri karşılığında da mal varlıklarına dokunmayacağını garanti etmiştir. Dış politikadaki ilk adımı ise Çeçenistan konusunda olmuştur. Çeçenistan'daki savaşı sert bir şekilde bastıran Vladimir Putin, Rusya Federasyonu'nun kaybettiği düşünülen gücünün ve kırılan onurunun bir nevi tedavisini yapıyordu. Putin, Rusya Federasyonu'nun aslında büyük ve güçlü bir ülke olduğunun teminatı olarak kendini görüyordu ve halka bunu kanıtlarıyla gösterebiliyordu.

Putin, güçlü lider profili çizdiği ülkesi olmadan uluslararası alandaki sorunların halledilemeyeceğini vurguluyor, Rusya'nın tekrar sahneye çıktığını ve yaralarını sardığını gösteriyordu. Göreve gelmesinin ardından yayımlanan ulusal güvenlik, askeri ve dış politika doktrinleri Rusya Federasyonu'nun kararlı, planlı ve stratejik olarak hareket ettiğinin kanıtıdır. Çeçenistan Savaşı ve Gürcistan Savaşı Putin'in dış politikada gerektiğinde sert gücü hiç çekinmeden kullanabileceğinin, Ukrayna Krizi ile sorunları Rusya'nın istediği şekilde çözülmesi gerektiğinin aksi durumda bunun bedellerinin olabileceğinin, Kırım ilhakı, Rusya'nın tarihsel olarak da büyük bir öneme sahip toprakları verdiği gibi alma hakkına da sahip olduğunun, Suriye müdahalesi de uluslararası sorunların Rusya olmadan ve onun çıkarları korunmadan çözülemeyeceğinin kanıtıdır.

Hazırlanmış olan bu tezde Rusya Federasyonu'nun Putin dönemindeki dış politika kimliği araştırılmıştır. Yapılan çalışmaların neticesinde tez üç bölüm ve sonuçtan oluşmuştur. Tezin ilk bölümünde Rusya'nın kimlik arayışları incelenmiştir. Bu arayışın içerisinde ilk olarak Avrasyacılık ve Atlantikçilik yer almaktadır. Tarihsel kökleriyle birlikte incelenen Rusya'nın dış politikasına uyumlu olan kimliğini kavrayabilmek adına derin incelemeler yapılmış ve artısıyla eksisiyle objektif bir gözle dış politikadaki kimlik arayışları incelenerek, temel olarak Avrasyacılık ve Atlantikçilik üzerinde durulmuştur. Bu bölümde Batı'nın model alınmasıyla Rusya Federasyonu'nun ayağa kalkacağını düşünen Atlantikçilikle, Rusya Federasyonu'nu "Üçüncü Roma" olarak görüp Hristiyanlığın hamiliğini üstlenmesi gerektiğini düşünen Avrasyacılık temel alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde tezin ana kısmı olan Putin dönemi incelenmeden önce, Putin'in iktidarından önceki Rusya Federasyonu'nun bulunduğu konum ve dış politika incelenmiştir. Böyle düşünülmesindeki ana neden ise Putin dönemi ve öncesinin arasında hem bir bağ kurabilmek hem de karşılaştırma yapabilmektir. İkinci bölümde Boris Yeltsin döneminde Rusya Federasyonu'nun dış politikasına yer verilmiştir. Yeltsin'in ülke içindeki ekonomik problemlerin karşısında uygulamaya çalıştığı politikalar, Batıyla olan ilişkiler ve Çeçenistan sorununa eğilimi incelenmiş, Rus toplum yapısı tartışılmıştır. Dış politika kimliğine önem verilmiş ve Rusya Federasyonu dış politika yapımında Yeltsin döneminde öncelikle Atlantikçi bir yapıya bürünmüş fakat Batı'dan umduklarını bulamayınca yavaş yavaş Avrasyacılık fikrine dönüş yaşanmıştır.

Üçüncü bölüm tezimizin esas kısmını ana gövdesini oluşturmakta ve tezin yazılma amaç, neden ve önemini gözler önüne sermektedir. Vladimir Putin Rusya Federasyonu'nu yüceltmek ve eski gücüne kavuşturmak adına hamlelerde bulunmuştur. Gerek ekonomik sorunlar karşısında oligarklarla girdiği mücadele ve bunun neticesinde aldığı olumlu sonuçlar, gerekse de Çeçenistan sorununa kesin çözüm bulmak adına yaptığı hamleler Rusya Federasyonu için önemli gelişmeler olarak nitelendirilmiştir. Kendi popülaritesini de gün geçtikçe arttıran Putin aldığı kararların Rus halkının menfaatlerine uygun olduğunu halka inandırmış ve bu konuda gün geçtikçe daha da başarılı olmuştur. Putin'in renkli devrimler karşısındaki duruşu, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin ardılı olduğu bilinci ve yakın çevresine verdiği önem Rusya Federasyonu'nu eski ihtişamına kavuşturmak amacı olarak yorumlanmıştır. Putin'in tek kutuplu bir dünyayı reddetmesi ve bunu kabul etmemesi de aynı zaman da Rusya Federasyonu'nun tekrar dünya sahnesinde rol verilen değil rol belirleyen devlet konumuna yükselmeye çalıştığının bir sonucudur. Dünya sahnesinde vuku bulan her türlü olay ve cereyan eden bütün gelişmeleri yakından takip eden Putinli Rusya Federasyonu dengeleyici bir güç pozisyonuna gelmiştir. Bu bölümde ayrıca Rusya Federasyonu'nun Putin ile beraber dış politika kimliğinin asıl belirleyici unsurunun Avrasyacılık olduğu açıkça görülen bir gerçektir. Putin'e göre de Rusya Federasyonu Hristiyanların önderidir ve Moskova Üçüncü Roma'dır.

Sonuç bölümünde Putin dönemi Rus dış politikasında alınan kararlar ve yapılan işler değerlendirilmiştir. Sadece Putin dönemi ile ilgilenmenin yetersiz olacağı bilinci ve fikri ile Yeltsin dönemine de önem verilmiş ve yer yer kıyaslamalar ve karşılaştırmalar yapılarak Avrasyacılık ve Atlantikçilik temelinde Rus dış politikası analiz edilmiştir. Asıl varılan sonuçların başında Rusya Federasyonu'nun günümüzdeki kimliğinde önemli boyutlarda Avrasyacılık etkisi olduğudur. Vladimir Putin'in yakın çevresine büyük değer verdiği ve dış politika öncelikleri arasında yakın çevreyi gördüğü kanaatine ulaşılmıştır.

Çalışmanın Önemi

Rusya Federasyonu uluslararası sistemin içerisinde en önemli devletlerden biridir ayrıca SSCB öncesinde toprak genişliği olarak dünyanın en büyük ülkesiydi. Dağılma sonrasında ise sonuçları itibarıyla, Avrasya olarak tabir edilen topraklarda büyük bir jeopolitik karışıklık meydana geldi ve ani değişimler yaşanmasına sebep oldu. Bununla birlikte Ruslar topraklarının önemli bir kısmını kaybettiler, daha da önemlisi sahip oldukları, iki kutuplu dünyanın ABD karşısındaki konumunu da yitirmiş oldular. Sosyalist blok içindeki birçok devlet bağımsızlıklarını ilan ederek Sovyetlerden ayrıldı. Rusya Federasyonu ise, dağılma sonrası yeniden yapılandırma sürecini başlatmış ve Yeltsin'in ardından Vladimir Putin liderliğinde hızlı bir kalkınma sürecine doğru evrilmiştir. Sahip olunan tüm dinamikler ve kaynaklar kullanılarak başlattıkları değişim ve dönüşüm süreci ile birlikte, kaybettiği bölgesel güç kimliğini tekrar kazanmaya çalışmaktadır. Her ne kadar zaman zaman yaşanan gelişmelere bağlı olarak bazı ekonomik sıkıntılar, istikrarsızlıklar ve zorluklar yaşansa da, Rusya Federasyonu kendisinin de söz sahibi olduğu (uluslararası sistemin büyük oyuncularından biri olduğu) bir oyun kurmaktan vazgeçmeyecektir. Bugünkü adıyla Rusya Federasyonu asla bir SSCB olmayacak ya da o düzeni geri getirmeyecektir, fakat bugün olduğu haliyle de kalmayacaktır. Tarihsel perspektiften bakıldığında da görülen resimde Rusların XVIII. yüzyıldan beri yayılmacı çizgiden çıkmadığı, politik amaçlarında değişiklik olmadığı da bilinen bir gerçektir. Türkiye açısından değerlendirildiğinde, Ruslar ile Türkler arasındaki münasebet (diplomatik manada) XV. yüzyıldan bu yana süregelen bir süreçtir. Türkiye'nin kuzeyindeki komşusu ile yürütülen ilişkiler zaman zaman müttefiklik çerçevesi esasında, bazen de düşman iki taraf olarak gelişmiştir. Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun jeostratejik konumları gereği (coğrafi kaderleri) birbirlerine karşı dikkatli politikalar geliştirmeyi zorunlu kılmıştır. Orta Asya'daki Türki cumhuriyetler ile Türkiye arasındaki ilişkiler, Rus topraklarında bulunan önemli sayıdaki Müslüman nüfus, enerji bağımlılığı, Rusların sıcak denize inme politikaları, Ortadoğu'daki varlığını sürdürme çabaları iki devlet arasındaki önemli konular arasındadır. Yapılan bu çalışmada bir devletin mevcudiyetinin önemli temel taşlarından birisi olan dış politikanın kimliği üzerinde durulmuş, Rusya Federasyonu'nun büyük güç olma emelleriyle bunun sebepleri üzerinde araştırmalar yapılmış, dünya sahnesinde daha başarılı bir noktaya hangi akımın ulaştırabileceği tartışılmıştır. Bu çerçevede hazırladığım bu tez çalışması literatürde Vladimir Putin dönemi Rus dış politikasının kimliğini analiz etmesi açısından ve Türkiye'nin mühim komşusu olan Rusları tanıma açısından önemli bir yol sunmayı amaçlamaktadır.

Çalışmanın Amacı

Yapılan bu araştırmada tarihi perspektif çerçevesinde Rusların kim oldukları, yaşadıkları topraklar, bu toprakların sınırları, kurdukları knezlikler, imparatorluk, sosyalist rejim, inançları, kimlik arayışları, kültürel motifleri ve zihin kodları ayrıntılı olarak incelenmiştir. Rusya Federasyonu'nun bugün geldiği noktada I. Petro'nun çizdiği vizyon doğrultusunda o günden beri oluşturulmaya çalışılan Rusların 'büyük güç olma' mirasının izlerini görmek mümkündür. Ruslar Doğulu mu yoksa Batılı mıdır? Rusya Federasyonu'nun kendisini ne Doğulu ne de Batılı olarak görmesi neticesinde önemi artan bu çalışmanın asıl amacı

Avrasyalı olduğunu iddia eden Rusya Federasyonu'nun dış politikasının nasıl şekillendiği ve kimliğin dış politikayı nasıl şekillendirdiği, dış politikanın da kimlik üzerindeki etkisi incelenmiştir. Dış politika analizini gerçekleştirirken Rusya Federasyonu'nun yaşanan güncel gelişmelere verdiği tepkiler, geliştirdiği ani reflexler, tarihi vizyon çerçevesinde değişen dış politika hareketleri ve kırmızı çizgileri gösterilmeye çalışılmıştır. Bu çalışma ile birlikte Rusya Federasyonu'nun 2000'li yılların başından itibaren Vladimir Putin ile birlikte öncelikli olarak bölgesel bir güç olma hedefini gerçekleştirme adına uyguladığı politikalar ve bunların neticeleri değerlendirilmiştir. Rusya Federasyonu'nu dağılma sonrası yaşadığı bunalım ve sorunları geride bırakmaya çalışmış ve tarih sahnesine tekrar büyük güç olarak dönmek istediğini ilan etmiştir. Bu tezle birlikte Rusya Federasyonu'nun büyük güç olmaya yönelik politikaları ve bölge üzerinde oluşturmaya çalıştığı hegemonik güç çabaları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın Kısıtlılıkları

Rusça bilmemem çalışma açısından bir kısıtlılık oluştursa da, yapılan bu çalışmada Rusça kaynaklardan yapılan çeviriler üzerinde bir araştırma yapılmaya, İngilizce ve Türkçe kaynaklardan yararlanma konusunda da yelpazenin oldukça geniş tutulmasına özen gösterilmiştir. Ayrıca tezde incelenmesi önemli olacak bazı kitapların basımının olmaması ve ulaşılabilen kütüphanelerde de kitabın temin edilememesi de bir kısıtlılıktır.

Çalışmanın Varsayımları:

Vladimir Putin'in öncülüğünde Rusya Federasyonu yükselen enerji fiyatlarının da etkisiyle ekonomik olarak daha müreffeh bir yaşam elde etmiş, SSCB'nin yıkımının sebep olduğu birtakım olumsuzluklardan kurtulmuş, hem ekonomiyi hem de siyaseti yönlendiren oligarkların tekelinde olan ülkede merkezi otorite sağlanmış, ülkenin kimliğinde yaşadığı derin bunalımlar vatandaşlık bilinci oluşturularak aşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca Putin ile birlikte Rusya Federasyonu Avrasyacılık ilkelerine bağlı kalarak dış politikadaki önceliklerini belirlemiş, birtakım değişiklikler ölçüsünde ve tarihsel vizyonun verdiği özgüven çerçevesinde ilerleyerek Rusya Federasyonu'nu uluslararası arenada sözü geçen bir ülke pozisyonuna getirmiştir.

Vladimir Putin tek kutuplu dünya düzenine karşı olduğunu açıkça ifade etmiş ve çok kutuplu bir dünya düzeninin uygun olduğunu attığı bütün adımlarda dünyaya göstermiştir.

Araştırma Sorusu: Putin Dönemi Rus Dış Politikasının kimliği nedir?

Hipotez

Vladimir Putin dış politikanın oluşturulmasında Avrasyacılığın ağır bastığı bir kimliğin Rusya Federasyonu'na uygun olduğu kanaatine varmış fakat Atlantikçilikten de yararlanan bir dış politika kimliği kurgulanmış ve uygulanmıştır.

Rusya Federasyonu, SSCB'nin dağılmasının ardından yakın çevre olarak adlandırdığı eski Sovyet ülkelerine yönelmiş (özellikle Güney Kafkasya'da bulunan Rus askeri birliklerinin sayısı artırılarak), bölgede oluşan güç boşluğunu değerlendirmek isteyen ülkelerle rekabet

içine girmiş ve bölgenin asıl hegemon gücünün kendisi olduğunu başta bölgedeki cumhuriyetler, rakip devletler olmak üzere tüm dünyaya göstermiştir.

Rusya Federasyonu Ortadoğu’da Suriye ile olan tarihsel bağa dayanarak ülke ile olan ilişkilerin geliştirilmesi ve işbirliğinin artırılması noktasında askeri ve ekonomik her türlü desteği sağlamaktan çekinmemiş ve Ortadoğu’da ABD’nin hegemonyasını kabul etmeyerek, Rusya Federasyonu’nun alternatif stratejilerle bölgesel, hegemonik, askeri ve nükleer bir süper güç olduğunu ispat etmektedir.

Vladimir Putin’in başkanlığında dış politikada pragmatik, proaktif, daha açık, bağımsız bir dış politika yürüterek, zaman zaman Batı ve uluslararası örgütlerle işbirliğini etkin bir şekilde kullanırken, zaman zaman da ülke çıkarları doğrultusunda milli politikalar esasında adımlar atmaktadır.

Araştırmanın Modeli

Araştırma gerçekleştirirken özellikle de dış politika analizi ve olayların yorumlanması esnasında farklı parametreler ve etkenler değerlendirilmeye tabi tutulmuş, bu noktada da çok yönlü bir çalışma ortaya konulmaya gayret edilmiştir. Sadece tek bir teori hem Rus tarihini, dış politikasını hem de Rusların bugüne kadar korumaya çalıştıkları ideallerini ve vizyonlarının gerekçelerini açıklamaya vakıf olmamaktadır. Bu gerekçeyle yazımda birden fazla teori kullanılmaya özen gösterilmiştir. Uluslararası ilişkiler disiplininin temel teorilerinden biri olarak adlandırılan realist teori Rus dış politikasını değerlendirirken öncelikli tercih edilen teori olmuştur. Realist teorinin açıklamalarının yeterli olmadığı diğer noktalarda neorealizm ve neoklasik realizmin bakış açılarından da faydalanılmıştır. Bu teorilere ek olarak İngiliz Okulu, sosyal inşacılık ve Kopenhag Okulu teorilerinden de faydalanılmıştır. Sosyal inşacı teorinin seçilmesindeki ana etken ise kimliğe ve toplumlara önem vermesi, Rusya Federasyonu’nun dış politikasının kimliğini araştırırken bizlere yol göstermiş olmasıdır.

Sosyal inşacılık teorisinde “öteki”nin üzerinden kendini tanımlama yoluyla bir varoluş mücadelesi söz konusudur. Toplamlar kendi kimliklerini düşmanlar yani ötekiler üzerinden tanımlayarak oluştururlar. Rusya Federasyonu da kendi kimliğinin tanımını yaparken kendisini ne Doğulu ne de Batılı görmüş, kendisini Avrasyalı olarak tanımlamıştır. Kara Hâkimiyet teorisi çerçevesinden ifade edilen kalpgâh (heartland) Avrasya’dır ve Rusya Federasyonu kalpgâhı elinde bulundurmaktadır. Dünya Adası’na sahip olmak isteyen Rusya Federasyonu dış politika önceliklerinde ona göre hareket etmekte dünyanın tek kutuplu olmadığını, Rusya Federasyonu’nun da söz sahibi olduğunu ifade etmekle kalmamış, gerek 2008 Gürcistan, gerek 2014 Ukrayna gerekse de günümüzde Suriye’de masada karar verici taraf olarak yerini almıştır.

Realist teorinin ana parametreleri “güç”, ana aktör olarak “devlet”, “ulusal çıkar” gösterilebilir. Rusya Federasyonu dış politika yaklaşımları içerisinde bu parametrelerin hepsine yer vermekle birlikte aynı zamanda kendi yakın çevresinde nüfuz alanı kurma ve tarihsel akrabalık köklerinden yararlanarak yumuşak güç kullanma yöntemine başvurduğu

için Rus dış politikasının realizmle neorealizm ve neoklasik realizmle açıklanma yoluna gidilmiştir.

Soğuk Savaş sonrasındaki güvenlik ortamını (ABD-SSCB arasındaki ezeli rekabetin sona ermesinden sonra oluşan uluslararası sistemi) açıklayan ve güvenlikleştirme, ters güvenlikleştirme gibi nosyonları literatüre tanımlayan teori Kopenhag Okulu olmuştur. Günümüzde güvenlik kavramının taminin hem iç politikada hem de dış politikada şekil değiştirmesi neticesinde bilgisayarların yaygın kullanımına bağlı olarak siber güvenlik, modern güvenlik gibi kavramlarla geleneksel anlamdaki güvenlik ve egemenlik sınırları ortadan kalkmış ve güvenliğin kapsamını daha da karmaşık hale getirerek, Kopenhag Okulu'na yeni çalışma alanları bunun yanında da yeni zorluklar oluşmasına neden olmuştur.

Tezde sosyal inşacılığın temel parametreleri kullanılmış olsa dahi uluslararası ilişkiler teorilerinin birçoğundan yararlanılmaya özen gösterilmiştir, ekonomik anlamda verileri analiz ederken liberalizmden destek alınırken Rusya Federasyonu'nun Çeçenistan sorununu açıklarken de realizmden yardım alınmıştır, yer yer sosyal inşacılık çerçevesinde olgunlaşmış ve analizler bu alanda oluşturulmuştur.

Verilerin Toplanması

Verilerin toplanması esnasında konuyla alakalı Türkçe ve İngilizce kaynaklar taranmıştır. Çeşitli kütüphanelerden akademik makale ve kitaplar incelenmiş; dergilerden çeşitli yazılar değerlendirilmiştir. Vladimir Putin'in hayatına dair makale, belgesel ve kitaplardan da yararlanılmıştır. Sadece Putin dönemi Rus dış politikasına ait yazınlar değil aynı zamanda Putin'den önceki dönemler de değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Verilerin Çözümü ve Yorumlanması

Rus dış politikasının Putin dönemi kimliğini analiz edebilmek adına öncelikle Rusların kim oldukları, yaşadıkları toprakların ve iklimin insan üzerindeki etkisi, toplumsal hafızaları, tarihsel yaşanmışlıkları, sosyal dokuları, kültürleri, gelenekleri ve insanların zihninde yer etmiş büyük devlet olayları incelenmiş ve analiz edilmeye çalışılmıştır. Bir devletin dış politikasını anlamak için öncelikle toplumu anlamak ve analiz etmek gerekmektedir. Toplumlar kimliklerini inşa ederler ve bu kimlik çerçevesinde dünya algıları buna bağlı olarak da politikaları oluşmaktadır. Vladimir Putin'in göreve gelmesinden önce kısaca Gorbaçov dönemi sonrasında Yeltsin dönemi ve Yeltsin döneminde Rusya Federasyonu'nun sosyal, siyasal, ekonomik durumu ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Dağılma sonrası kurulan Rusya Federasyonu'nun ilk devlet başkanı olan Yeltsin'in halefi olan Vladimir Putin'e nasıl bir ülke mirası bıraktığı ve dış politika tercihleri önemli görülmüş, incelenmiştir. Yıkık, enkaza dönmüş ve ekonomik olarak iflas etmiş bir ülkede Yeltsin dağılma sonrası bazı reformlar gerçekleştirmeye çalışsa da istenilen elde edilememiş, Çeçenistan krizinde iyice çıkmaza giren Yeltsin hükümeti, ekonomik darboğazın etkisiyle ülkeyi o günlerin pek de popüler olmayan bir isim olan Vladimir Putin'e teslim etmiştir. Putin'le birlikte Rusya Federasyonu'nun önlenemez yükselişi, ekonomik kalkınması, artan refah seviyesi ve toplumsal yaraların sarıldığı tespit edilmiştir. Sayısal verilerin ışığında

hem Putin'in halk nezdindeki zamanla artan popülaritesi hem de uygulanan dış politikanın ne gibi kabul edilebilirliğe sahip olduğu tartışılmış ve yorumlanmıştır. Farklı kimlik arayışları incelenmiş hangi kimliğin Rus dış politikasına daha uygun olduğu neticelendirilmeye çalışılmıştır.

TEORİK ÇERÇEVE

Uluslararası ilişkiler disiplininde yayımlanan eserler, kurulan kürsüler, bölümler ve yürütülen çalışmalar I. Dünya Savaşı'nın hemen ardından ortaya çıkmaya başlamıştır. Fakat bu alanla ilgili esas çalışmaların ise ABD merkezli olmak üzere, II. Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıktığından söz edilebilir. Uluslararası ilişkilerin bu dönemlerde temel aldığı konular ise; savaş, silahsızlanma, uluslararası hukuk, tarafsızlık, hakemlik idi. O yıllarda yaşanan sorunların imzalanan uluslararası anlaşmalar ve diplomasi yoluyla çözülmesi kalıcı bir barışın ve güvenlik ortamının sağlanması amaçlanmaktaydı. Milletler Cemiyeti'nin kurulması, yapılan uluslararası konferanslar ve yayınlarda bu anlaşmalara yer verilmesi de benzer çalışmaların artmasında önemli katkılar sağlamıştır. 1945 yılından sonrasında ise yaşanan gelişmelerle birlikte komünist blok güç kazanmış, sömürgecilğe karşı tepkiler oluşmuş devletler arasında karşılıklı bağımlılığın artmış ayrıca iki süper güç olarak adlandırılan ülke arasında yaşanan kutuplaşma, Ortadoğu'da yaşanan gelişmeler gibi olayların meydana gelmesiyle uluslararası ilişkiler için beklenmedik gelişmelerin yaşanmasına neden olmuştur (Arı, 2008: 27-28).

Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemle birlikte uluslararası ilişkiler de yeni bir dönem başlamıştır. ABD'nin öncülük ettiği uluslararası ilişkilerin araştırılması ve geliştirilmesi adına birçok kuruluşa ve özel araştırma merkezlerine finansal destek sağlanmış ve çalışma ortamı oluşturulmuştur yine aynı şekilde bu konuların devlet kademelerinde de araştırılması için birimler oluşturulmuş, üniversitelerin içinde bilimsel merkezler, uluslararası ilişkiler bölümleri kurulmaya başlamıştır. Bu yıllarda ABD'de bu konuların araştırılması ve geliştirilmesine önem atfedilmiş ve büyük kaynaklar ayrılmıştır. Bu gelişme süreci sadece ABD özelinde kalmamış, ilerleyen yıllarla birlikte Batı Avrupa'da ve dünyanın diğer yerlerinde uluslararası konuları araştıran birimler oluşmaya başlamıştır. Uluslararası konularda sadece ekonomik ve toplumsal meseleler değil, değişen süreçlerin de etkisinde insan hakları, güvenlik, strateji ve çevre gibi konularda da çalışmalar yapılmış ve yeni analizler ve yeni yöntemler gelişmesi sağlanmıştır. 1960'lardan itibaren uluslararası ilişkilerin psikoloji, sosyoloji, biyoloji, antropoloji gibi diğer bilimlerle ilişkisini arttırarak gelişimi için önemli çalışmalara imza atılarak kuramsal yaklaşımların oluşmasına zemin hazırlanmıştır (Arı, 2008: 29-30).

Westphalia ile birlikte uluslararası toplumun inşa süreci başlamış, uluslararası düzenin başlıca aktörleri olan devletlere normların aracılığıyla birlikte ülkesel sınırlar ve siyasal egemenlik verilmiştir. Asıl hedef, öylesi bir ortamda kalıcı bir barış oluşturmaktır. Peki, bu barış kim tarafından, nasıl, hangi durumlarda, hangi araçlarla sağlanacaktı? Westphalia sistemi, büyük güçler ile sağlanan anlaşmayla yerleştirilmiş bir sistemdir. Bazı durum ve şartlarda güç kullanımı, bazı zamanlarda da sağlanan uluslararası anlaşmalar ve kurumlar aracılığıyla güç dengesinin sağlanması yoluna gidilmiş, böylece barışı sağlayabileceklerini düşünmüşlerdir. Fakat her iki durumda da sonuç değişmedi ve tezler yapılan savaşlar sonucunda çürütüldü, buradan anlaşılacağı üzere uluslararası sistemdeki düzenin ve değişimin tek aracı savaş olarak kabul edildi. Devletlerin ulusal sınırlarını çizmesi, güvenlik kaygısının oluşmaya başlaması, devletin şiddet

tekeline bulundurması, devletlerin kimlik oluşum süreci ve bunun sonucunda bir devletin diğerini ötekileştirmesi, devletlerin şiddete olan eğilimlerini arttırmıştır. Daha çok güvende olma isteği ülkeleri daha çok güvensiz olma durumuyla karşı karşıya bırakmıştır, bu durum daha çok silahlanmaya korku, güvensizlik ve kaos ortamının oluşmasına neden olmuştur. Savaş ise şekil değiştirerek modernizasyon sürecinden geçmiş, yıkım düzeyi artmış, yeni yöntemler sayesinde kitleleri de içine alan daha kapsamlı bir boyuta ulaşmıştır. İki büyük dünya savaşının sonunda 50 milyondan fazla insan hayatını kaybetmiş, yaralanmış, sakatlanmış ve yerlerinden edilmiştir (Baklacioğlu, 2014: 45).

1950’li yıllardan itibaren de dış politikada etkili olmaya başlayan görüş; davranışçılıktır. Davranışçılara göre dış politika, politika yapıcılarının davranışlarının incelenmesine dayanır. Siyasi olarak bireylerin davranışlarını eylemlerini ve tutumlarını esas alan bu görüşün literatüre katkısı ise ‘karar alma yaklaşımı’ dır. Pozitivist bir bakış açısına sahip olan davranışçılara göre dış politikanın uygulama alanları incelenmesi gereken noktalardır. Bu uygulamalar sayesinde değerlendirmeler yapılabileceğine ve bir sonuca ulaşılabileceğine kanaat getirmektedirler. 1970’li yıllara gelindiğinde ise, çoğulcu yaklaşım olarak adlandırılan anlayış, dış politikadaki devlet merkezli analize karşı çıkmıştır. Temel argümanları ise devlet dışı aktörlerin uluslararası alanda artan rolü ve karşılıklı bağımlılık üzerinedir. Bu anlayış, uluslararası politikadaki tek önemli aktörün devlet olduğu düşüncesine karşı çıkar. Çünkü 1970’lerden sonra devlet dışı aktörlerin rolü, devletin sahip olduğu üstünlüğü bir nevi azaltmaya başlamıştır. Bu nedenle dış politikada analiz yaparken salt devlet davranışlarını değerlendirmek yeterli olmamakla birlikte, devlet dışı ve ülke içindeki aktörlerin de davranış ve tutumlarının değerlendirilmesinin önemine vurgu yapmışlardır (Bayır, Sönmezoğlu, 2014: 14-15).

Dış politikada tek yönlü karar, karşılıklı etkileşim kararları ya da ardışık kararlar şeklinde çok farklı kararlar bulunmaktadır. Bu kararların etkili olmasında da birden fazla faktör ve etkileri vardır. Bunlardan ilki, devletin iç faktörleri: kamuoyu, devlet kurumları, medyadır. İkincisi: uluslararası faktörler: uluslararası sistemin yapısı, evrensel değerler, üçüncü grupta psikolojik faktörler bulunmaktadır, liderin kişiliği, geçmişi, olayları algılaması, son olarak ise sosyolojik kültürel faktörler: siyasi kültür, tarih, din, milliyetçiliktir. Ayrıca dış politika yapımı ve karar süreci birbiri ile etkileşim içinde, dinamik bir yapıya sahiptir. Dış politika bugün içinde olası koşullarda geleceğe yönelik kararlar vermenin zorluğunu taşıdığından her zaman için yanılma payı bulunmaktadır. Dolayısıyla verilen kararlarda eksik bilgi, belirsizlik, risk gibi unsurlar da bulunmaktadır (Efegil, 2012: 4). Devletlerin farklı kültür, tarih, geçmiş ve yaşanmışlıklara sahip olduğu ve sahip olunan inançların, algıların ve dokunun milletler üzerindeki etkileri düşünüldüğünde verilen kararların diğer devletler tarafından algılanışından kaynaklanan farklılıkları anlamak daha makul bir hale gelmektedir. Bunun yanında uluslararası ortamın durumu, koşullar ve uluslararası aktörler de kararları etkileyen diğer önemli unsurlar arasındadır.

Dış politika ile ekonomi arasında ilinti kuran bir görüşe göre ise:

“Dış politikanın modernizasyonu iç politik yapılanmaya, ekonomik gelişmişliğe ve ekonominin dışa açılmasına bağlıdır. Bu dışa açılma usturuplu ve karşılıklı olmalıdır. Yani

ekonomik bağımlılıklar karşılıklı ve olabildiğince simetrik olabilirse dış politika da kendisini sigortalamış olur. Aksi takdirde dış yardıma dayalı ve zayıf bir iç ekonomi ile dışa açılırsa bu durum ekonomiyi batıracağı gibi dış politikada da söz sahibi olmamızı engeller” (Bakan, 2006: 12).

Dış politika, devletlerin arasındaki eylemler olarak değerlendirildiğinde ise çok farklı değişkenlerin bulunduğunu söylemek mümkündür. Dış politika refleksleri üzerinde devletin yapısı, davranışları, algıları ve karşı devletin de tutum ve davranışları etkili olmaktadır. Bunun sonucunda ise devlet eylemlerini bağımlı değişken olarak sayabiliriz. Devletler genellikle belli yönlerde karakteristik özellikler taşımaktadır. Dış politikada belli durumlarda belli olaylara belirli aktörlere kalıplaşmış davranışlar sergilemektedirler. Dolayısıyla dış politikanın asıl hedefi ise; karşılaşılan olaylara, problemlere belli bir davranış geliştirmek, eyleme geçmek ya da eylemsiz kalmaktır. Devletlerin bu eylem ya da eylemsizlik durumları da yetkili kurumlar ya da organlar tarafından kontrol edilmektedir. Dışa dönük olaylarda devletin nasıl refleks gösterdiğinden çok, bu durumun karşı taraftaki yansıması ve algılanış şekli önemlidir. Dış politikada olaylar insanın algılamasına mahkûmdur dolayısıyla öznellik taşır, bu sebepten de olaylar devamlılık gösterse de insana dayalı algılar süreklilik göstermez. İnsan gerçekliğin tamamını algılayamayınca, problemi analiz edip, sadeleştirir, suni hale getirip, dış politikayı tek tek meydana gelen olaylar bütünü olarak algılayabilir. Bu sebeple dış politika genel bir özellik taşır, başı ve sonu yoktur, karmaşık ve gözlemlenmesi zordur. Dış politikadaki olaylara bakıldığında ise nesneldir, gözlemlenebilir, başlangıcı ve sonu vardır ve daha az karmaşıktır (İşyar, 2013: 206-207).

Dış politikanın tanımı: “bağımsız bir aktör (genellikle bir devlet) tarafından uluslararası ilişkilerde gerçekleştirilen resmi dış ilişkilerin toplamı” şeklinde tanımlamıştır (Hill’den aktaran, Smith vd, 2016: 4-5). Hudson’ın dış politika tanımı ise “ulusal hükümetlerin dış varlıklarla ilişkilerindeki amaçlara ulaşmak için seçtikleri strateji ya da yaklaşım” (Hudson, 2016: 14).

Dış politikayı “uluslararası ilişkiler alanında genellikle bağımsız devletler olmak kaydıyla özerk aktörlerin ‘dış’ ile sürdürdükleri resmi ilişkiler bütünü” (Bayır, Sönmezoğlu 2014: 5) olarak tanımlayan Bayır ve Sönmezoğlu, dış politikayı oluşturan etkenlerin aynı zamanda birçok farklı unsurları barındırdığını da vurgulamaktadır. Realist bakış açısına göre dış politika ulusal çıkar noktasında tanımlanır. Devletlerin önceliği rasyonel davranmak, çıkar sağlamak, güçlerini arttırabilmek ve güvenliğini sağlayabilmektir. Realizme göre uluslararası sistem anarşik bir özelliğe sahiptir ve işbirliği yerine çatışma durumu daha ön plandadır, bunun sebebi ise devletlerin kendi çıkarlarını esas alarak güçlerini arttırmaya çalışmalarıdır. Gücü her zaman için merkeze aldıklarından, dış politikanın merkezinde de güç ön planda bulunmaktadır. Bu noktada güç, dış politika hedefleri çerçevesinde varılmak istenen noktadaki tek araçtır. Burada temel kaygı gücün en üst seviyeye çıkarılarak güvenliğin sağlanmasıdır (Bayır, Sönmezoğlu 2014: 6-9).

Tablo 1: Efegil'in dış politika tanımları:

Christopher Hill	Dış politika uluslararası ilişkilerde bağımsız bir aktör tarafından yönetilen resmi ilişkilerin toplamıdır.
K. J. Holsti	Devletlerin dış dünyaya yönelik davranışlarıdır.
P. J. McGowan	Ulusal ya da merkezi hükümetlerin kendi yasal egemenlikleri dışında kalan aktörlere (aktörlere) yönelik geliştirdiği davranışlardır.
J. Goldstein, Robert O. Keohane	Uluslararası alanda hükümetlerin davranışlarını yönlendiren stratejilerin toplamıdır.
Mark Webber, Micheal Smith	Devletlerin ve onların adına hareket eden ulusal hükümetlerin aldığı kararlar, yaptığı eylemler, oluşturduğu değerler ve beklenen amaçlardır.
Suat Bilge	Bir devletin kendi sınırları dışında ulusal çıkarlarını hayata geçirmek amacıyla izlediği yol, hareket tarzı ve kullandığı usullerdir.
George Modelski	Toplumların başka devletlerin davranışlarını değiştirmek ya da kendi davranışlarını uluslararası ortama uyumlu hale getirmek için geliştirdikleri faaliyetler dizisidir.
Joseph Frenkel	Bir devletin diğer devletlerle ilişkileri açısından aldığı kararlar ve giriştiği çabalarıdır.
James Rosenau	Yönelimler, planlar, taahhütler ve eylemlerdir.
Ray Jones	Bir tasarım ya da uygulamadır.
Christopher Farrands	Sosyal bir süreçtir. Çünkü karar verme elitleri dünya hakkındaki kendi değerlendirmelerini, beklentilerini ve varsayımlarını, demokratik süreç içerisinde dış politikaya yansıtmaktadır.
Manfred G. Schmidt	Bir devletin diğer devletlerle ve uluslararası veya ulus-üstü örgütlerle ilişkilerini belirlemeyi hedef alan siyasi karar sürecidir.
Ernst Otta	Farklı ülkelerin toplumları arasındaki politikalarıdır.
Gert Krell	İç toplumsal aktörlerin öncelik ve tercihlerinin devlet aygıtı tarafından dış dünyaya yansıtılmasıdır.
R. Siedelmann	Egemen devletler şeklinde örgütlenmiş toplumların dış çevreleri karşısında çıkarlarını gerçekleştirmek amacıyla formüle ettikleri davranış kalıplarıdır.

Kaynak: (Efegil, 2012: 14).

Tayyar Arı'nın dış politika tanımı ise:

“...dış politika, uluslararası siyasal sorunları bir devletin amaçları, hedefleri ve davranışları açısından bakar, bir devletin uluslararası sisteme ve diğer devletlere karşı tutumunu inceler. Örneğin Türkiye'nin Ortadoğu veya Kıbrıs politikası, ABD'nin Irak politikası, Rusya'nın Orta Asya veya Kazakistan politikası dendiğinde ifade edilmeye çalışılan ilgili ülkelerin söz konusu ülke ya da bölgeye ilişkin dış politikasıdır” (Arı, 2008: 62-63).

Dış politikanın analizini ve belirleyici özelliklerini Hudson ise şu şekilde sınıflandırmıştır:

“Dış politika analizi tek başına ya da grup halinde hareket eden insan karar vericileriyle ilgili teorik temele atıfta bulunarak dış politikayı ya da dış politika davranışını açıklamaya çalışan uluslararası ilişkilerin alt dalı. Bu alt alan belli ayırıcı özelliklere sahiptir:

- Spesifik aktör bilgisi için ulus-devlet analiz düzeyinin altına bakmaya odaklanma

- Genel aktör teorisiyle¹ gerçek dünyanın karmaşıklığı arasında bir ara yüz olarak spesifik aktör teorisi² oluşturmaya odaklanma
- Çoklu analiz düzeylerini kapsayıcı çok nedenli açıklamalar ortaya koymaya odaklanma
- Sosyal bilimlerin değişik dallarına ait teorileri ve bulguları kullanmaya odaklanma
- Dış politika karar verme sürecini çıktılar kadar önemli görmeye odaklanma” (Hudson,2016: 14).

Gözen’e göre:

“Dış politika, ilgili ulus-devletin yetkili organları tarafından oluşturulur; fakat dış, yani uluslararası ortamda uygulanır. Dış politika yapılışı itibarıyla özünde diğer devlet politikalarına benzer. Çünkü aynen diğer politikalar (örneğin; sağlık, kültür, eğitim) gibi, yürütme erki tarafından oluşturulur. Fakat diğer yandan, dış politika, özelliği itibarıyla iç politikalarından oldukça farklı bir nitelik taşır. Dış politika diğer politikalarından farklı olarak, devleti siyasi ve hukuki otorite alanı dışında, yani uluslararası ortamda uygulanır. Bu niteliği nedeniyle, dış politika, hem iç politika sürecini hem de uluslararası politika sürecini kapsar. Dış politika, hem içsellik hem de dışsallık olan bir siyasal köprüye benzer” (Gözen, 2006: 4).

Efegil’e göre:

“Dış politikayı planlamadan önce karar alıcıların cevap bulması gereken birçok sorudan bir kısmı da şunlardır: Biz kimiz? Ötekimiz kimdir? Kimi tehdit olarak algılamalıyız? Devletin uluslararası siyasetteki konumu/rolü nedir? Diğer devletlerle ilişkiler ne düzeyde ve nasıl olmalıdır? Uluslararası yapının özellikleri nelerdir? Ulusal, uluslararası, sosyolojik ve psikolojik faktörlerin yanı sıra bu sorulara cevap verebilmek için karar alıcıların kısaca devletin kimliğini tanımlaması gerekmektedir” (Efegil, 2015: 387).

Dış politika analizinde ‘dış politika’ kavramı kelime itibarıyla, salt olarak dış dünya ile ilişkilendirilir, fakat bu kavramı iç politikanın uzantısı olarak değerlendirilir. Bu perspektiften bakıldığında, dış politika analizinde iki temel nokta ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki, devlettir, diğeri ise toplumdur. Klasik bir dış politika tanımında, devletin (ulus-devletin) resmi kuruluşlarının, yani yönetim gücünü elinde bulunduran hükümetin dışa yönelik olan eylemlerinin toplamı olarak yapılabilir. Burada ‘hükümet’ milletin temsilcisi unvanına da sahiptir. Bu sebeple tüm ulus için eylemlerde bulunur ve devleti uluslararası arenada temsil etme yetkisine sahiptir. Bu klasik tanım dışına çıkıldığında ise, bir devletin dış politika eylemlerinin her zaman için toplumun dış politikasını da yansıtır demek doğru olmayabilir, burada kıstas, demokrasinin olup olmamasıdır. Demokratik bir yönetimin olmadığı bir ülkede, yürütülen dış politika, toplumun (ulusun) dış politikasından çok devletin dış politikası haline gelmektedir. Tek bir elden yürütülen ve tek merkezli bir kaynak söz konusudur ve tartışılmazdır. Bunun aksine, demokrasinin hakim olduğu devlet yönetimlerinde, hükümet halkın çoğunluğu tarafından seçilir, dolayısıyla yürütülen

¹**Genel Aktör Teorisi:** Oyun teorisi gibi aktörlerin davranışını genel olarak açıklayan teori (Hudson, 2016:14).

²**Spesifik Aktör Teorisi:** Dış Politika Analizi teorisi gibi spesifik aktörlerin davranışını açıklayan teori. Bu tür teori genelleştirilebilir, fakat uygulamaya dönük spesifik kapsam koşulları çerçevesinde. Spesifik aktör teorisi orta düzey bir teordir çünkü örnek olay çalışmalarından çıkartılan açıklamalardan daha genel niteliktedir, fakat diğer taraftan genel aktör teorisine göre genelleştirilmesini sınırlandıran sıkı kapsam koşullarına muhataptır. Bununla birlikte doğası dikkate alındığında spesifik aktör teorisi, belli varlıkların dış politikası konusunda genel aktör teorisine göre daha zengin açıklamalar sunmakta, hatta daha ileri boyutta tahminler sağlamaktadır (Hudson, 2016: 14).

politikaların esasında halkın temel değer yargılarını yansıtmak zorunlu hale gelmektedir. Dış politikanın ulusun karakterinin esas alması gibi tamamını da ilgilendirdiği için kapsayıcı bir özelliği de bulunmaktadır. Örnek vermek gerekirse, bir devletin diğer devletle arasında gerçekleştirdiği bir anlaşmadan doğan yabancı bir devlete imtiyaz verilmesi durumu, sonuçları itibarıyla toplumun her kesimini etkileyecektir. Bu da dış politikanın hassasiyetine bir örnektir. Dış politikanın bir diğer özelliği de dış politikada verilen kararların, uluslararası arenadaki alanda, aktörlerin bulunduğu yerde uygulanmasını zorunlu kılmaktadır. Bu sebeple önem verilmesi gereken ilk husus, uluslararası sistemin içinde yer alan güç dengeleri (balance of power) ile bu denge sonucu meydana gelen anlaşma, müttefiklik ilişkileri, çatışma ortamı, gerginliktir. Hükümetler, dış politika yapım sürecinde, devletler arasındaki bu güç dengesini ve çıkarları, çıkar çatışmalarını göz önünde bulundurmak zorundadırlar. Son olarak da dış politikada bir devlet kendi gücü, kapasitesi, imkanları doğrultusunda oluşturmalıdır. Aksi durumda, uygulama alanı düşünülmeden alınan kararlar, retorikten öteye gitmemektedir. Dış politika sadece bir ülkenin sınırlarında meydana gelen bir süreç ten ibaret değildir, kompleks bir yapıdadır, çok yönlü etkileşimler söz konusudur, (devletler-arası, uluslar-arası, STK'lar-arası) bütünü oluşturan parametreler ve ilişkiler göz önüne alınmadan anlaşılması, uygulanması mümkün değildir. Bu karmaşada da dış politika sınırlarının nerede başlayıp, nerede son bulduğu noktasındaki çizgi çok kesin bir şekilde çizilememektedir. Soyut bir dış politika analizi, bize açıklayıcı bir dış politika kapsamı sunmaz. Dış politika analizinde, dış politikayı oluşturan karar alıcıların, önemli etkileri bulunan toplumsal güçlerin, değer yargıları ve ideolojilerin ve son olarak da uluslararası arenadaki güç dengelerinin hepsini kapsayan kuşatıcı olarak da tanımlanan bir araştırma modelidir (Gözen, 2006: 3-7).

Dış politika analiz sürecinde devletin, kimlik tanımlamasını gerekli gören Efegil, inşacı kuram ekseninde kimliğin dış politika ile bağlantısına vurgu yapmaktadır. Çünkü kimlik sayesinde devletlerin karar alıcı mercileri, diğer devletleri, ulusları, uluslararası sistemi algılama yoluna giderler, sahip oldukları algı, bilgi ve somut görüşler sayesinde dış politika hedefleri ve beklentileri oluşturulur. Burada önemli olan bir diğer nokta ise, dış politika sürecinde, karar vericilerin farklı değer ve fıkirlere sahip olması durumudur. Bir ülkenin elit kesimi ülkenin kimliği hakkında değişik algılara sahip olabilmektedir. Örneğin; “Türkiye’nin Kemalist Batılı, Avrasyacı ve Ortadoğulu kimliklere sahip olması, siyasal elitlerin değişmesiyle birlikte gündeme gelmiştir. Yani Türk dış politikasına baktığımızda, karar sürecine hakim olan elitlere bağlı olarak Türkiye’nin kimliği değişim geçirmiştir. Ulusal Kemalist elitler, Batıcı kimliği savunurken, demokrat muhafazakar/İslami elitler, Ortadoğu kimliğine öncelik vermiştir” (Efegil, 2015: 387).

Uluslararası ilişkilerdeki teorik tartışmalara geçerse, disiplin tarihinde üç büyük tartışma bulunmaktadır: bunlardan ilki realizm ile idealizm arasında yaşanmıştır. İkinci tartışma ise, gelenekselci yaklaşımla, davranışsalcılarının metodolojileri ile ilgili olandı. Sonraki yıllarda neoliberal ve neorealist görüşler ortaya çıkmıştır. Üçüncü tartışma ise; bu iki yaklaşımı bir araya getiren rasyonalizm olarak adlandırılan görüş ile reflektivist olarak isimlendirilen

fikirler arasında gerçekleşmiştir. Bu nedenle bu çatışma pozitivism ile post-pozitivism olarak da adlandırılır. Üçüncü tartışma ile ontolojik ve epistemolojik perspektif de oluşturulmuştur (Karacasulu, 2014: 105). “Teorilerin ontolojik boyutu sosyal gerçekliğin objektif (*objectivist ontology*) veya sübjektif (*subjectivist ontology*) olarak görülmesiyle ilgiliyken, epistemolojik boyutu sosyal dünya ile ilgili bilgiyi bilimsel olarak açıklamak ve anlamlandırmakla ilgilidir. Alternatif paradigmalara ilginin merkezinde genel olarak ontolojik, metodolojik ve epistemolojik sorular bulunmaktadır” (Karacasulu, 2014: 106).

Tablo 2: Büyük Teorik Tartışmalar

1920-1930	1950-1960	1980 Sonrası
1. Büyük Tartışma	2. Büyük Tartışma	3. Büyük Tartışma
İdealizm-Gerçekçilik	Gelenekselcilik-Davranışsalcılık	Rasyonalist-Düşünümsel (Pozitivism-Pozitivism sonrası)

Kaynak: (Karacasulu, 2014: 106).

“Uluslararası ilişkilerde üzerinde en çok çalışılan ve en çok alt başlıklara ayrılan teori realizm teorisi. Bu bağlamda Waltz ve Mearsheimer modern realist teorinin iki önemli teorisyenidir” (Sevim, 2013: 33). “Realizm, özellikle bilginin bilimsel bakış ve pozitivist yöntem ile elde edebileceğini savunan bir akademik dünyada kendisine geniş bir alan açmış ve II. Dünya Savaşı sonrası uluslararası ilişkiler disiplinin de temel teorisi olmuştur” (Balcı, Kardaş, 2014: 119). Realizm her ne kadar uluslararası ilişkiler teorisi olarak II. Dünya Savaşı ve sonrası yıllarında girmiş gibi gözükse de, realizmin örnekleri ilk çağlardan beri mevcuttur. Bunun sebebi ise, uluslararası ilişkiler disiplinindeki teori çalışmalarının temel dayanaklarının felsefe ile ilintili olmasına bağlıdır. Felsefenin tarihi kökenleri ise insanlık tarihine kadar uzanır. Başka bir ifadeyle uluslararası ilişkilerin başlangıç noktası II. Dünya Savaşı ile başlatılsa da, insanın devletle olan ilişkisi eski zamanlara dayanmaktadır. (Görentaş, 2009: 43):

“M.Ö 5. yüzyılda Yunanistan’da yaşamış Atinalı Thucydides (M.Ö. 460-395) ile 21. yüzyılda ABD’de yaşayan New Yorklu John J. Mearsheimer’ı (1947-) aynı teori geleneğinin parçaları haline getiren şey, uluslararası ilişkilere dair sordukları soruların aynı, bu sorulara verdikleri cevapların büyük oranda benzer olmasıdır. Üç farklı realist akım, başta analiz seviyesi olmak üzere birçok noktada birbirlerinden farklılaşsa da beş soruya verdikleri müşterek cevaplar ile realist teori geleneğini oluşturmaktadırlar: Uluslararası ilişkilerin tabiatı nedir? Uluslararası ilişkilerin cereyan ettiği ortamın başlıca özelliği nedir? Uluslararası ilişkilerin temel aktörü kimdir? Uluslararası ilişkilerin temel aktörünün öncelikli amacı nedir? Uluslararası ilişkilerde temel aktörün amaçlarına ulaşmak için kullandığı başlıca araç nedir?” (Ersoy, 2015: 160-161).

Klasik realist yaklaşımda Thucydides, Niccolò Machiavelli, Thomas Hobbes, Hans J. Morgenthau gibi isimler ön plana çıkmaktadır. Thucydides'in realizm anlayışında ayırt edici özelliği, doğalcı karakteridir. Aristo, “insanın politik bir hayvan” olduğunu iddia etmiştir. Thucydides ise, politik hayvanların güçlerinin ve yeteneklerinin diğerlerine hükmetmek ve kendilerini savunmak için son derece eşitsiz bir yapıda olduğunu söyler. Büyük ve küçük tüm devletler, eşit olmayan iktidar realitesine uyum sağlamalı ve kendilerini buna göre idare etmelidir. Eğer devletler bunu yaparlarsa, hayatta kalacaklar ve belki daha da gelişeceklerdir, eğer devletler bunu yapmazlarsa, kendilerini tehlikeye

sokacak ve hatta imha edilebileceklerdir. Antik tarih, yıkılan küçük ve büyük birçok devlet ve imparatorluk örneğiyle doludur. Dolayısıyla, Thucydides dış politikanın yürütülmesinde sınırlı seçimlerin ve yöneticilerin kullanabileceği kısıtlı manevra alanlarının olduğunu vurgular. Herhangi bir nihai karar verilmeden önce karar verenin, iyi sonuçların yanı sıra, kötü sonuçlarının da olası ihtimalleri üzerinde dikkatli bir şekilde düşünmesi gerektiğini savunur. Bunu ortaya koyarken, Thucydides dış politikanın yürütülmesinde, büyük bir eşitsizlik, sınırlı dış politika tercihleri ve her zaman mevcut olan tehlikenin yanı sıra fırsatların uluslararası dünyasında dikkat ve ihtiyat etiğine de dayandığına dikkat çeker. Öngörü, ihtiyat ve yargı, klasik realizmin karakteristik politik etiği olduğunu düşünür. Güç ve aldatma, Machiavelli'nin politik öğretilerine göre, dış politikanın yürütülmesi için iki temel araçtır. En üst sıradaki politik değer ulusal özgürlüktür, yani bağımsızlıktır. Yöneticilerin temel sorumluluğu her zaman avantajlarını aramak ve devletlerinin çıkarlarını savunmak ve böylece hayatta kalmasını sağlamaktır. Bunun için ise güç gerekir; eğer bir devlet güçlü değilse, başkalarının onun yenmesine davetiye çıkarmış olacaktır. Bu sebeple devleti yöneten kişi her zaman uyanık olmalıdır. Eğer yöneticiler akıllı, kurnaz ve yönlendirici değilse, onlara ve devletlerine büyük avantajlar ya da faydalar sağlayabilecek fırsatları kaçırmış olabilirler. Daha da önemlisi, korunmadıkları takdirde, onlara zarar verebilecek hatta rejimlerini, belki de devleti bile tehdit edebilecek riskleri fark etmeyebilirler. Bu nedenle, klasik realist kuram temel olarak hayatta kalma teorisi olarak düşünülebilir. Hobbes'a gelince ise o 'doğa durumundan' bahseder. Doğal durumlarında her insan, kadın ve çocuk herkes tarafından tehlike altındadır, hayat sürekli risk altındadır ve hiç kimse, makul bir süre boyunca güvenliğinden ve sağ kalacağından emin olamamaktadır. İnsanlar birbirlerinden sürekli olarak korkarlar ve bu durum belli ki arzu edilir değildir, aynı zamanda mümkün olan en erken zamanda bu dayanılmaz koşullardan kaçmak gereklidir. Hobbes, doğanın bu durumundan, medeni bir insanlık durumuna doğru kaçış yolunun egemen bir devletin yaratılması ve sürdürülmesi yoluyla mümkün olduğuna inanmaktadır. İnsanlar, birbirlerinin güvenliğini sağlayarak ve akılcı ortak işbirliğine girerek bir güvenlik anlaşması oluşturmakla bunu mümkün hale getirebilirler. Morgenthau'ya göre ise, erkekler ve kadınlar doğadaki politik hayvanlardır: onlar iktidarı kovalamak ve iktidarın meyvelerini almak için doğarlar. Morgenthau, iktidar için insanın içinde bir arzu olduğunu söyler ve iktidar özlemi sadece göreceli olan avantaj için değil, aynı zamanda kendini korumak ve başkalarının siyasi diktatörlerinden kurtulmak için güvenli bir politik alan için de bir arayış gerektirmektedir. İçinde güvenliğin düzenli hale gelebileceği ve üretilebileceği nihai siyasi alan elbette bağımsız olan devlettir bu sebeple devletin ötesinde ve devletler arasında güvenlik olması imkansızdır (Jackson ve Sorensen, 2013: 66-73).

Morgenthau'ya göre: siyaset özerk bir eylem alanıdır ve dolayısıyla ahlaki değerlere indirgenemez. Kişisel çıkar, insan durumunun temel bir gerçekliğidir, uluslararası politika ise, çelişen devlet çıkarlarının arenasıdır; ancak çıkarlar sabit değildir. Dünya bir akış içindedir ve çıkarlar değişebilir. Realizm, değişen politik gerçekliğin gerçeğine karşılık veren bir öğretilerdir. Uluslararası ilişkilerin etiği, özel ahlaktan çok farklı olan politik veya durumsal bir ahlaktır. Bir siyasi lider, özel bir vatandaşın sahip olduğu doğru şeyi yapma özgürlüğüne sahip değildir; çünkü bir siyasi liderin özel bir vatandaştan daha ağır

sorumlulukları vardır. Lider, kendisine bağlı olan insanlara (genellikle kendi ülkesindeki) karşı sorumludur; ayrıca lider kişilerin güvenlik ve refahından da sorumludur. Sorumlu devlet lideri, içinde bulunduğu durumun izin verdiği en iyi şeyi yapmaya gayret etmelidir. Siyasal tercihlerin sınırlandırılmış olma durumu, klasik realist ahlakın normatif kalbidir (Jackson ve Sorensen, 2013: 74-75).

Realist yaklaşım güç esasına dayanır, bir ülkenin ya da bir devletin eğer gücü yoksa uluslararası politika ya da uluslararası sistemin içine aktif olarak katılımı söz konusu olmamaktadır, dolayısıyla burada esas amaç, güç elde etmektir. Realistler uluslararası sistemi, iç politik olaylardan farklı olarak değerlendirirler. İç politikada olduğu gibi bir üst otorite bulunmamaktadır, devletler sadece kendi egemen olduğu alanlardan sorumludur ve komşularının planları karşısında hazırlıklı olmalıdırlar. Bu nedenle uluslararası sistem güç mücadelesidir, ülkeler bunun için rekabet halindedir. Diğer devletlerle varılan ittifakların ve işbirliklerinin amacı da çıkarlarla ilgilidir. Aynı şekilde anlaşmalar ve diplomasi de güç ve çıkarlar adına birer araçtır. “Morgenthau’ya göre uluslararası alanda devlet üç tür politika izlemektedir; statüko politikası/revizyon politikası, yayılma ve emperyalizm politikası, prestij-gücü gösterme politikası”(Yılmaz, 2012: 141-142).

“İlk iki politika gücü sağlama ve sürdürmeye dönük politikalar iken, üçüncüsü yani prestij politikası gücü gösterme yoluyla etkili olmaya dayanmaktadır. Emperyal politikalar, askeri emperyalizm, ekonomik emperyalizm ve kültürel emperyalizm politikaları şeklinde ortaya çıkmaktadır. Statükocu politikada; diğerlerine karşı avantajı korumak için çevreleme, yatıştırma, korkutma yoluyla statükonun sürmesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Diğer yanda ise ulusal gücü sınırlamada, güç dengesi politikası uygulanır ve bu çerçevede böl yönet politikası, silahlanma, ittifaklar, dengenin dengeleyiciliği gibi araçlar kullanılır” (Yılmaz, 2012: 142).

Realizmin argümanı insan doğasına karşı karamsar bir şekilde bakmaktadır, çünkü insan içinde kötülüğü taşır bu durum devletlere ve onların davranışlarına da sirayet etmektedir. İkinci önemli nokta, devlet kavramını, devletin ulusal egemenliği ve bekasını öncüllemektedir. Çünkü uluslararası ilişkiler bir mücadele ve çatışma alanıdır ve savaşta bu alan için bir çözüm olarak değerlendirilir (Çıtak, 2014: 31-32). Realizmin temel kavramları arasında devlet, uluslararası sistemin en temel ve en aktif aktörüdür. Devletin yanında uluslararası örgütler, sivil toplum kuruluşları veya çok ortaklı ticari kuruluşlar devletin ulusal çıkarlarını belirlemekte yetersizdirler. Güç, bir diğer önemli kavramdır ve amaçtır, güç kapasitesi olabildiğince arttırılmalıdır. Bir diğer nokta ise uluslararası sistemde devletlerin üzerinde üst bir otorite bulunmadığı için, kriz anında, problem durumunda her devlet kendi başının çaresine bakmak zorundadır. Devletler kendi bekalarını sağlayacak şekilde, güvenliklerini oluşturmak zorundadırlar. Bir devlet güç arttırma yoluna gittiğinde, diğer devletler bunun sonuçlarını tahmin edemediklerinden ve karşıdaki devletin ne düşündüklerini asla tam olarak bilemeyecekleri gerçeğinden yola çıkarak, bu durumu bir tehlike olarak görür bu da güvenlik ikilemine sebebiyet vermektedir. Realizm için son kavram ise güç dengesidir. Sistem içinde bir devletin en büyük endişesi mevcut olan güç dengesini korumak ya da bu gücü kendi tarafına çevirmektir. Uluslararası sistemde bir devletin, güç dengesini bozmaya yeltenmesi ya da bozacak şekilde gücünü arttırması, sistem içerisindeki diğer devletleri harekete geçirmektedir. Sonuç olarak devletlerin davranışlarını belirleyen argüman uluslararası sistemdeki güç dengesidir. Bu sebeple bir devletin ya da devletlerin güç arttırımına gitmesi

istenilen bir durum değildir (Balcı, Kardaş, 2014: 122-124). Realist teori kendi içinde üç farklı alt başlığa (döneme) ayrılmaktadır:

Tablo 3: Üç Realizm

Teoriler	Temel İsimleri	Dominant Dönem
Klasik Realizm	Hans J. Morgenthau Reinhod Niebuhr Henry Kissenger	1940’lar-1960’lar
Neo-realizm	Kenneth N. Waltz Stephen Walt John Mearsheimer	1960’lar-1980’ler
Neo-klasik Realizm	Gideon Rose Randall Schweller Fareed Zakaria	1990’lar-sonrası

Kaynak: (Balcı, Kardaş, 2014: 121).

Neorealizm ve neoklasik realizme geçmeden önce uluslararası ilişkiler teorilerinden İngiliz Okulu’na değinmek gerekmektedir. Uluslararası ilişkilerin tarihinde her ne kadar realizm, liberalizm, marksizm gibi akımlar başat etki gösterse de 1950’li yıllardan itibaren bu teorilere ek olarak (büyük teorilerin gölgesinde kalıp, yeterli ilgiyi görmese de) İngiliz Okulu da etkili olmaya başlamıştır. İngiliz Okulu o dönemdeki teorilerle rekabet edecek düzeyde olmasa da yine de uluslararası ilişkiler literatürüne önemli katkılar sağlamıştır. İngiliz Okulu devrimcilik ile gerçekçiliği dengede tutarak yeni bir yol oluşturmaya çalışmıştır. Kavramsal ve kuramsal açıdan değerlendirildiğinde zengin bir temele dayandığı görülür. Ayrıca farklı düşünsel bakış açıları ve analiz seviyelerini birleştirerek oluşan uluslararası toplum kavramı ile literatüre katkıda bulunmuşlardır (Hatipoğlu, 2014: 125-126).

İngiliz Okulu’nun temelinde teorik bir sentez bulunmaktadır, hem realist hem de liberal teorilere karşı ortada bir duruş sergilemektedir, ne realist teoride olduğu gibi uluslararası politikada sürekli bir çatışma olduğu görüşündedir ne de liberallerin iddiasındaki gibi ortak bir dünya devletinin oluşturulabileceğine inanacak kadar hayalperesttir. Diğer bir deyişle uluslararası ilişkiler ne Hobbes’un söylediği gibi sürekli bir savaş halini temsil eder, ne de Kant’ın ifade ettiği şekilde ebedi bir barış halidir. Uluslararası ilişkilerin tarihsel olarak geçmişine aşina olmak isteniyorsa, uluslararası toplumu anlamak başlıca gereklilik haline gelmektedir. Çünkü geçmişe bakıldığında insanların özellikle de başkanlar, başbakanlar gibi devlet adamlarının uluslararası siyasetteki deneyimleri disiplin açısından ehemmiyetli bir kaynak olarak değerlendirilir. Uluslararası ilişkiler uzmanları tarafından da devlet adamlarının geçmiş ve şimdiki dış politikadaki tercihlerinin arkasında yatan düşünce ve görüşleri idrak etmeye çalışmak önemli ve öncelikli bir çalışma sahasıdır (Balcı, Kardaş, 2014: 176-177).

“‘Uluslararası toplum’ fikri olarak da ifade edilen bu teoriye göre, devletler egemen ve bağımsız aktörler olarak uluslararası anarşi ortamında yaşarlar, ancak bu durum uluslararası kurumlar, kurallar ve hukuk ile oluşturulmuş düzen ortamına engel teşkil etmez. Devletler ulusal çıkarları birbirinden farklı olsa da, uluslararası düzenin devamı için asgari müşterekte buluşurlar. Savaş sırasında bile devletler arasında uyulan savaş hukuku kuralları veya diplomasi kanallarının açık tutulması gibi alışkanlıklar halihazırda var olan bir uluslararası

toplumun göstergeleridir. İngiliz Okulu'na göre, devletlerin ya da devlet adamlarının bu şekilde bir rasyonel davranış eğilimi de uluslararası toplumun devam edeceğinin bir göstergesidir” (Balcı, Kardaş, 2014: 176).

İngiliz Okulu teorisi diğer teorilerle karşılaştırıldığında çeşitli özgünlüklere sahip olduğu görülür. Teori, özünde üç tane farklı uluslararası yapıya dikkat çeker bunlar: uluslararası toplum, uluslararası sistem ve dünya toplumdur, bu üç farklı yapıyı ifade edebilmek için üç farklı metottan faydalanmıştır. Başka bir ifadeyle söylemek gerekirse İngiliz Okulu teorisinde metodolojik bir çoğulculuktan söz etmek mümkündür. Bu teoriye göre: uluslararası sistemi anlatabilmek amacıyla realist teori maliyet-fayda analizinden yararlanır, uluslararası toplumu anlatabilmek için de kuramsal, söylemsel olarak bir yaklaşımdan faydalanır, son olarak dünya toplumunu anlatmak amacıyla da normatif yaklaşımını kullanır. Uluslararası alanda devletler arasındaki ilişkiler genellikle çıkar temelli tanımlanır bu nedenle de devletler arasındaki ilişkileri tanımlamak adına maliyet fayda analizi, sistemdeki davranışları takip etmek adına mühim bir durum teşkil eder. Benzer şekilde uluslararası toplumda, devletler arasındaki anarşik yapıdaki düzeni diplomasi, savaş ve uluslararası hukuk ile sağlamaya çalışan bir yapı olduğundan kurumsal ve söylemsel olan eğilimler uluslararası toplumun meydana gelmesi ve genişlemesini anlamlandırdığı için önemli görmektedir. Üçüncü noktada uluslararası toplumda zaman içinde devletlerin yerini bireyler almıştır, bireylerin de birbirlerine karşı ahlaki sorumluluklarının bir görev haline gelmesinden dolayı bu oluşumu anlayabilmek adına normatif bir yaklaşım geliştirmek de fayda vardır. Dolayısıyla farklı uluslararası yapıları araştırmak için tek bir yöntem yeterli olmayacağından İngiliz Okulu'nun yöntem olarak çoğulcu davranış sergilemesi önemli bir katkı olarak değerlendirilebilir (Palabıyık, 2015: 226-227).

İngiliz Okulu'nun temel argümanları kısaca şöyledir:

“Uluslararası ilişkilerde güç, rekabet ve çatışma değil; hukuk, ahlak ve adalet gibi kavramlara da yer vardır. Disiplinin zenginliği gelenekler arasındaki diyalogdan gelir. Uluslararası ilişkiler akıl, tarih ve ahlak süzgeciyle anlaşılabilir ‘beşeri’ bir bilimdir. Egemen devletler uluslararası siyasetin ana aktörüdür. ‘Dünya devleti’ kavramı hayaldir, devletler birleşemez. Uluslararası siyaset hem ‘anarşi’ hem de ‘düzen’ ortamıdır. Devletlerin, ortak kurumların ve değerlerin etrafında asgari müşterekte bulunduğu ama egemenliklerini koruduğu uluslararası siyaset düzenine ‘uluslararası toplum’ denir” (Balcı, Kardaş, 2014: 177).

Sonuç olarak İngiliz Okulu teorisi ikilemlerden uzak kalmaya gayret eden, bunun aksine mümkün olduğu kadar sentezler, esneklikler (birden fazla fikrin bir arada olmasına imkan sağlayacak) ve yöntemlerle hareket etmeye çalışmaktadır. Her ne kadar teorisinin düşünürleri arasında farklı yöntemsel yaklaşımlar öne sürüp geliştirmeye çalışanlar olsa da, bilimsel metotlar ve onlara karşı sergiledikleri ‘şüphencilik’ ve sadece bilimsellik yerine tarihsel olarak da bir perspektif ortaya koyabilmeleri İngiliz Okulu teorisinin en önemli ve en özgün ayırt edici niteliği olarak değerlendirilmektedir (Palabıyık, 2015: 228-229). Çünkü “tarihsellik, İngiliz Okulu'nun en değişmez niteliklerinden birini teşkil etmektedir. Bu görüşe göre, bir durumun belirli bir anda nasıl olduğundan ziyade, o durumun tarihsel süreç içinde nasıl o hale geldiği daha önemli olarak kabul edilmektedir” (Ünal, 2014: 159).

Soğuk Savaş sonrası dünyada yaşananları anlamlandırmaya çalışan uluslararası kamuoyu, teori bazında açıklamalara baktığında idealizmin ve klasik realist görüşlerin önerilerini

karşısında bulmaktaydı. Pek çok durumu açıklığa kavuşturmalarına rağmen bu koşulları açıklamada yetersiz kalmışlardır. Kenneth Waltz'ın önderliğinde yeni bir teori ise böyle bir ortamda varlık göstermiştir. Neorealizm, uluslararası sistemin yapısının devlet eylemlerine yansımaları ile ilişkilendirilme esasına dayanır. Buna ek olarak realizmin savunduğu, uluslararası sistemin anarşik yapıda olduğu, devletin kendini savunması ve güvenliğinin sağlanması hususlarına müşterek katılım sağlar (Çıtak, 2014: 46-47).

“Yeni gerçekçilik uluslararası sistemin egemen devletlerden oluştuğu ve bu devletlerin işlevsel yönden benzer unsurlar olduğu görüşü temelinde bir yapı çerçevesi çizerken, devletleri birbirinden farklılaştıran ögenin güç dağılımı olduğu görüşünü öne sürmektedir. Genel anlamıyla yeni gerçekçilik, klasik gerçekçiliğin birim düzeyindeki analizlerine sistem analizi de ekleyerek bir uluslararası politika felsefesi oluşturmaktadır” (Çıtak, 2014: 47).

1970'lerin sonlarından itibaren Waltz'ın öncülüğünde ve çalışmalarıyla, sistemdeki tekil aktörler ve bu aktörlerin davranışlarına odaklanmak yerine, sistematik olan unsurlara vurgu yapılmaya başlanmıştır. Böylece bir devletin davranışlarını rasyonel olarak değerlendiren davranıştan ziyade, sistemin ortaya koyduğu eylemler olarak değerlendiren neorealizm uluslararası ilişkiler disiplininde güçlü bir yer edinmeyi başarmıştır. Bu akımı belirleyen varsayımlardan ilki anarşi, güvenliği ön planda tutan davranış biçimi, ikinci nokta ise; uluslararası sistemin aktörlerinin konumlarını belirleyen güç dağılımı ilkesidir. Klasik realist anlayışta olduğu gibi neorealistler de uluslararası sistemin anarşik olan yapısını kabul etmekle beraber, klasik realistlerden farklı olarak devletlerin karar alma noktasında tek başına hareket etmediklerini öne sürer. Neorealistler, uluslararası politikanın ve güvenliğin uluslararası sistemde bulunan devletlerin bulundukları pozisyonlarından ortaya çıktığını savunur. Devletler kendilerinin ne elde ettiğinin yanında rakip olan diğer devletlerin de ne elde ettiği ile ilgilenirler. Neorealizme göre; büyük güçlerin uluslararası sistemdeki askeri güçleri sayesinde önemli noktaları elde edeceğini ve bunun sonucunda da sistem içerisine hakim bir pozisyonda olacağını düşünür. Bu akıma göre, uluslararası sistem anarşiktir ve bunun iki nedeni vardır; birincisi, uluslararası sistem içinde üst otorite yoktur, devletler yetkilerini kendilerinden üst bir otoriteye teslim etmedikleri gibi, sistemdeki herhangi bir devletin diğerine göre konumunu daha üst bir noktaya taşımalarına izin vermemektedir. Bir diğer nokta ise, dünya üzerindeki normları ya da oluşturulan kuralları uygulamaya geçirebilecek ya da denetleyecek polis gücü yoktur. BM gibi kurumların oluşturdukları Güvenlik Konseyi ise beş ülkenin kontrolünde bulunmaktadır. Uluslararası sistemdeki bu iki özellik nedeniyle devletlerin arasındaki ilişkileri kontrol eden düzenleyen bir mekanizma bulunmamaktadır. Buradan hareketle neorealistler, sistem içerisinde anarşinin bulunduğunu, devletlerin de bu anarşi içinde hareket ettiğini düşünmektedir (Balcı, Kardaş, 2014: 126-128).

“Uluslararası sistem, ‘kendi kendine yardım’ sistemidir. Teorik amaçlar birleştirici olarak görüldüğü için, devletler kendi kendilerini idare etmek durumundadır, çünkü bir devletin bakımını üstlenecek kimse yoktur”(Brown ve Ainley, 2013: 57). Waltz'a göre, devletler kibirli ve saldırgan değildirler, fakat kendilerini korumak istemektedirler. Bu durum da devletlerin kendilerini korumak zorunda oldukları gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Aynı zamanda uluslararası sistemde bulunan devletlerin de birer tehdit olduğu gerçeğini de. Uluslararası sistemdeki tutumlar ve dünyayı algılayış biçimleri diğer devletlerin güçleri ile

orantılı olarak hareket etmektedir, çünkü bir devlet kendi gücü ile diğer devletin gücü arasında dengeyi sağlamak zorundadır. Bu manada güç dengesi kavramı uluslararası sistem teorisi diyebiliriz (Brown ve Ainley, 2013: 57).

“...Waltz, uluslararası sistemin yapısını inceler. Waltz’a göre, uluslararası sistemin yapısını tamamlayan üç unsur bulunmaktadır. Birincisi, uluslararası yapının kendisine göre düzenlendiği veya tanzim edildiği ilkedir. İkincisi, birimlerin farklılaşması ve işlevlerinin belirtilmesidir. Üçüncüsü, birimler arasında kabiliyetlerin dağılımıdır. Waltz, ilk olarak, uluslararası yapının kendisine göre düzenlendiği ilkeyi tartışır. Merkezi ve hiyerarşik olan ulusal siyasi sistemlerde, sistemin parçaları alt-üst ilişkisi içinde olmasına karşın, merkezi olmayan ve anarşik uluslararası sistemlerde her bir parça diğer parçalara resmi olarak eşittir ve *“kimse buyurmaya yetkili değildir, kimse itaat etmeye mecburi değildir”*. Kısaca uluslararası sistemin ‘düzenleyici ilkesi’, anarşidir” (Waltz’tan aktaran Ersoy, 2015: 174).

Waltz’ın görüşüne göre en iyi uluslararası ilişkiler teorisi, sistemin yapısı, etkileşimli birimleri, sistemin sürekliliği ve değişimleri üzerinde merkezi olarak odaklanan teoridir. Klasik realizmde, devlet liderleri uluslararası kararları ve eylemleri ilgi (cazibe) merkezinde alırlar, neorealizmde ise, aksine, sistemin, özellikle de iktidarın göreceli dağılımı dışındaki aktörlerin yapısı, merkezi analitik odak noktasıdır. Liderler nispeten önemsizdir çünkü yapılar belirli şekillerde hareket etmelerini zorunlu kılar. Yapılar az ya da çok eylemleri belirler. Waltz’ın neorealist teorisine göre, uluslararası ilişkilerin temel özelliği, devletler arasındaki anarşinin merkezi olmayan yapısıdır. Devletler, tüm temel işlevsel açılardan, yani farklı kültürleri, ideolojileri, anayasaları veya tarihlerine rağmen, hepsi aynı temel görevleri yerine getirirler. Bütün devletler vergi toplamak, dış politika yapmak gibi benzer görevlere sahiptir. Devletler sadece büyük ölçüde değişen yeteneklerine göre önemli ölçüde farklılık gösterir. Waltz’un ifadeleriyle, uluslararası bir sistemin devlet birimleri, temel olarak benzer görevleri yerine getirmek için daha büyük veya daha az yetenekleri ile ayırt edilir. Bir sistemin yapısı, sistem birimlerindeki kapasitelerin dağılımındaki değişikliklerle değişir. Diğer bir deyişle, uluslararası değişim büyük güçler yükselip düştüğünde ve güç dengesi buna göre değiştiğinde meydana gelir, bu değişikliğin tipik yolu ise büyük güç savaşıdır (Jackson ve Sorensen, 2013: 79-80).

Neorealistler için büyük güçler, anarşik olarak değerlendirdikleri sistemin en önemli unsurlarıdır. Büyük güçlerin diğerlerinden ayrılan özelliği, sistem içindeki diğer devletlere karşı güç kullanma potansiyelinin bulunmasıdır. Büyük güçlerin sayıları ise uluslararası sistemin karakteristik özelliklerini ortaya koyar. Soğuk Savaş’ın yaşandığı dönemde neorealizmin cevap bulmaya çalıştığı soru: iki gücün hakim olduğu iki kutuplu sistemin mi yoksa üç veya daha üçten fazla gücün mevcut olduğu çok kutuplu sistemin mi daha iyi olduğu sorusuydu. Neorealistlere göre sistem içerisinde bulunan çok kutupluluk savaş için çok neden üretebilecekti bu da devletleri savaşa sürükleyecekti. Devletler arasında daha çok güç dengesizliğine de sebep olacaktı. Çok kutuplu sistem, iki kutba kıyasla daha fazla karışıklık, kaos ve yanlış anlamayı barındırmaktadır bu da savaş riskini her zaman için ön planda tutar. Peki diğer bir husus olan devletler için gücün ölçüsünün ne olduğudur, ne kadar güç yeterli olacaktır? J. Mearsheimer’ın öncülüğündeki saldırgan realizm akımına göre; devletler sürekli olarak güç artırımına giderler, bu yüzden de küresel boyutta bu gerçekleşmese de bölgesel olarak büyük güç konumuna ulaşmalıdır, devletler ancak bu şekilde ayakta kalıp, varlıklarını devam ettirebilirler. K. Waltz’ın öncülüğündeki

savunmacı realizme göre ise; devletin sistem içinde ayakta kalmasının şartı, kendi güvenliği noktasındaki güce dayalı bir miktar yeterli olacaktır. Savunmacılara göre güç artırımı, hegemon bir güç olana kadar devam etmek zorunda değildir. Çünkü böyle bir uğraş diğer devletleri rahatsız edeceğinden (tahrik edeceğinden), devletin beka hissini tehlikeye atacaktır (Mearsheimer'dan aktaran Balcı, Kardaş, 2014: 128-130).

Neorealizmin günümüz temsilcilerinden (yaşayan) ve en önemlilerinden olarak gösterilen Mearsheimer'a göre:

“...devletler için güç bir amaçtır ve devletler güvenlik değil, güç azamileştiricileridir. Mearsheimer, yapısal realizmde saldırmacı realizm kavramı ile ifade edilen bu yaklaşımı, realist teori geleneğinin kurucu eserlerinden biri haline gelen *Büyük Güç Siyasetinin Trajedisi* isimli eserinde ortaya koyar. Mearsheimer, bu yaklaşımını, yapısal realizmin kendine özgü bir sıralama ile belirttiği beş temel varsayımına dayandırır. Bir, uluslararası sistem anarşiktir. İki, “büyük güçler, tabiatları gereği birtakım saldırmacı askeri kabiliyete sahiptir”. Üç, devletler hiçbir zaman diğer devletlerin niyetlerinden emin olamazlar. Dört, büyük devletlerin başlıca amacı beka, yani hayatta kalmadır. Beş, büyük güçler rasyonel aktörlerdir” (Mearsheimer'dan aktaran Ersoy, 2015: 177).

Mearsheimer'ın bu çıkarımlarından hareketle devletler açısından bazı temel davranışlar meydana gelmektedir. Bunlardan ilkinde göre, devletler birbirlerinden korkarlar. Bu korku sebebiyle de birbirlerine karşı güven oluşturmazlar. İkinci husus ise bir devlet kendi güvenliğini bir başka devletin inisiyatifine bırakmak istemez (bir polis gücünün olmaması sebebiyle). Üçüncü esasa göre: sistem içindeki diğer devletlerin ne düşündüğü tam olarak bilinemediğine ve devletlerin ancak kendilerine yardım edecekleri bir uluslararası sistemin var olması durumu söz konusu olduğuna göre bir devletin kendi bekasını sağlamasının en önemli yolu sistem içindeki en güçlü devlet olması esasına dayandığı noktasıdır. Mearsheimer'a göre sistem içindeki en uygun pozisyon, hükümlan (hegemon) devlet olmaktan geçmektedir. Böylece bir devletin güç takip edebilmesi en üstte olduğu zaman son bulacaktır. Büyük güçler ise bu durumu gerçekleştirmek için devamlı olarak mücadele etmektedirler (Mearsheimer'dan aktaran Ersoy, 2015: 177-178).

Mearsheimer'ın çok kutuplu sistem hakkındaki düşüncelerine baktığımızda; çok kutuplu sistemle, bipolar sistem karşılaştırıldığında, bu iki yapılandırma, bağımsız devletler arasında mümkün olan temel yapısal düzenlemeler olarak kabul edilir. Mearsheimer bipolar sistemlerin kararlılığıyla ilgili Waltz'ın argümanına katılır. Waltz ise bipolar sistemlerin çok kutuplu sistemlerden daha üstün olduğunu iddia etmektedir, çünkü daha fazla uluslararası istikrar ve dolayısıyla daha fazla barış ve güvenlik sağlıyorlar. Bipolar sistemlerin daha istikrarlı ve huzurlu olmasının ise üç temel nedeni vardır. Birincisi, büyük iktidar çatışmalarının sayısı azdır ve bu da büyük iktidar savaşının olanaklarını azaltır. İkincisi, etkili bir caydırıcılık sistemi işletmek daha kolaydır çünkü daha az sayıda büyük güç söz konusudur. Son olarak, sisteme sadece iki güç hakim olduğu için yanlış hesap ve yanlış yapma şansı daha düşüktür. Burada Mearsheimer'ın sorusu şu şekildedir: bipolar sistem çok kutuplu sistem ile yer değiştirilirse ne olur? Bu temel sistem değişikliği, Soğuk Savaş sonrası Avrupa'da barışın ve savaşın tehlikelerini nasıl etkiler? Mearsheimer askeri gücün dağılımının ve doğasının savaş ve barışın ana kaynağı olduğunu ve özellikle 1945 ile 1990 yılları arasındaki “uzun barış” ın temel olarak önemli üç şartının bir sonucu olduğunu söylemektedir. Avrupa'da askeri gücün bipolar sistemi; ABD ve SSCB arasında

yaklaşık olarak askeri eşitlik sağlamaktaydı ve rakip süper güçlerin her ikisinin de nükleer silahların etkileyici bir cephanesiyle donatılmış olduğu gerçeğini de barındırmaktaydı. Süper güçlerin Avrupa'nın merkezinden geri çekilmesi, beş büyük güçten (Almanya, Fransa, İngiltere, Rusya ve belki de İtalya) oluşan çok kutuplu sisteme ve bir dizi küçük güçlere yol açacaktır. Bu sistem de "istikrarsızlığa eğilimli" hale gelecektir. Süper güçlerin ayrılışı, şu anda Orta Avrupa'da sürdürdükleri büyük nükleer silahları da ortadan kaldıracaktı. Bu silahların Avrupa siyasetinde sahip olduğu pasifleştirme etkisini ortadan kaldıracaktır. Mearsheimer'e göre, ABD ve SSCB arasındaki Soğuk Savaş 'tarihsel olarak şiddet içeren bir bölgeyi çok huzurlu bir yere dönüştürmekten sorumluydu'. Mearsheimer, bipolar Soğuk Savaş düzeninin çöküşünün ve çok kutuplu bir Avrupa'nın ortaya çıkmasının, Avrupa anarşisinin ve istikrarsızlığının eski kötü yollarına ve hatta uluslararası çatışma, krizler ve muhtemelen savaşın yenilenen tehlikesine karşı büyük bir istenmeyen geri dönüş üreteceğini savunmaktadır (Jackson ve Sorensen, 2013: 82-84).

Soğuk Savaş'ın bitimi ile birlikte yaşanan olaylar karşısında neorealizmin bazı açıklamalarda yetersiz kaldığı görülmüştür. İşte bu nokta, realist sacayağının üçüncüsünü oluşturan neoklasik realizm teorisinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Soğuk Savaş döneminin iki kutbundan biri olan (ikinci büyük askeri güç) SSCB'nin askeri bir müdahale gerçekleşmeden kendi kendine dağılmasına neorealist teori açıklık getirememiştir. Neorealist teorisinin kendi içinde yaşadığı bu sıkıntı uluslararası ilişkiler disiplininde sosyal inşacı ve eleştirel teorisinin yer açılmasına da imkan tanımıştır. Neoklasik realizm, dış politika alanında çalışan, sistem analizine aşırı eğilimin azaltıldığı, klasik realizm ile ortak paydada buluşabilen, iç politik yapılarında analiz dahil edildiği bir akımdır. Neoklasik realizm akımının öncüleri arasında Gideon Rose (1998), Jennefer Sterling-Folker, Randall Schweller gibi isimler bulunmaktadır. Rose, bir ülkenin dış politikadaki amaçlarının ilki, o devletin uluslararası sistemdeki yeri, göreceli olarak sahip olduğu maddi kaynakları tarafından belirlenmektedir, diye düşünmektedir. Bu fikir bir anlamda onları realist yapmaktadır. Sonraki adımda ise sistemik etkinin aktör seviyesindeki farklı değişkenlerden yola çıkarak etkili olduğundan, potansiyel gücün dış politikadaki yansımalarının dolaylı ve karışık olduğunu iddia ederler. Bu adım da onları neoklasik realist çizgiye taşıyan şeydir (Balci, Kardaş, 2014: 131-132).

Rose'a göre, bu akım realist özelliktedir çünkü bir devletin dış politikadaki emeli, onun uluslararası sistem içinde bulunduğu konumu tarafından ve maddi olarak güç kapasitesi, yeteneği ile belirlenebilmektedir. Bunun yanında neoklasiktir, sebebi ise bu şekildeki güç potansiyelinin dış politikadaki etkisinin dolaylı olduğunu düşünür. Neoklasik realistler, neorealizmin temel argümanlarını kabul etmektedirler (onlar için de uluslararası sistem anarşik özellik taşır, göreceli güç önemlidir, rakip devletlerin güçleri karşısında gücü ön plana çıkarırlar). Buna karşılık neoklasik realizmi, neorealizmden ayıran temel iki özellik bulunmaktadır. İlki, neorealizm devletlerin anarşik olan sistemde varlıklarını koruyabilmek ve diğer amaçları için gösterdiği gayreti dahili ve harici dengeleme olarak ikiye ayırır. Bunun aksine ise, devletlerin ekonomik olanaklarını ve askeri gücünü artırma, siyasi kapasiteleri gibi konularda dengeleme politikalarında herhangi bir açıklama

sunmamaktadır. İkinci nokta ise neorealizmin teorik açıklamalar dışındaki beklenmedik olaylar karşısında açıklama getirememesidir (Ersoy, 2015: 178-179).

Neoklasik realizm, diğer bir uluslararası sistem teorisi olarak tabir edilen neorealist teoriden farklı bir anlayışla dış politika teorisi vaadinde bulunarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla farklılığa vurgu yapılmaktadır. Burada meydana gelen temel farkın yanı sıra, neorealizm tarafından ileri sürülen devletleri bilardo topu ya da kara kutu olarak adlandıran anlayışın aksine, devletin içinde bulunan iç siyasal yapısındaki değişik aktörleri dikkate almaktadır. Örnek vermek gerekirse Zakaria'nın görüşüne göre devletin değil, devlet adamlarının (uluslararası ilişkilerdeki) ana aktör olduğunu iddia eder. Bu görüşe göre, devleti oluşturan bireyler, analiz birimi olarak, devletin kendisinden daha mühim bir konum teşkil etmektedir. Neoklasik realist akım uluslararası dünyanın koşulları, devletlerin iç siyasal imkanları ve kısıtlamalarının aynı anda bir değerlendirilmeye tabi tutulmasının devletlerin davranışlarını açıklamada fayda sağlayacağını iddia eder. Dolayısıyla bu noktada neorealizmden bir farkı daha ortaya çıkmakta, analiz düzeyini sadece sistem bazında değil, devlet ve devletin altındaki aktörlerin araştırılması olarak değerlendirilmeye tabi tutulmasına rağmen, aktöre daha çok önem veren, bu açıdan da klasik realizme veya diğer eleştirilere nazaran liberal görüşe daha yakın olduğu düşünülen bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir (Balcı, Kardaş, 2014: 131-132).

1980'lerin sonu, 1990'ların başına gelindiğinde dünya tarihi farklı bir dönüşüm sisteminden geçmekteydi. Uluslararası ilişkiler alanında çalışan uzmanlar ise bu farklı dünyayı anlamaya ve anlamlandırmaya çalışıyorlardı. Orta Avrupa ve Doğu Avrupa'daki ülkelerde demokratikleşme hareketleri, liberal ekonomiye geçiş ve SSCB'nin dağılması ani ve beklenmedik bir seviyede gerçekleşmekteydi dolayısıyla da bu değişimi anlamak ve anlamlandırmak oldukça güç bir hal almıştı. SSCB'nin dağılması (dünyanın iki süper gücünden biri olan bir devletin) ve etrafında müttefik olarak gördüğü sosyalist rejimlerin de çözülmesine sebebiyet vermişti, Gorbaçov'un SSCB'nin bu bölgelerde nüfuzunun yitirilmesine göz yumması anlaşılamiyordu. Çünkü Gorbaçov isteseydi, Doğu Almanya, Macaristan ve Polonya gibi ülkelere askeri müdahalede bulunabilirdi. Daha önce 1950-1960 yıllarında bölgede bazı müdahalelerde bulunmuştu. Bu sefer tarihte yaşananlar, tekerrür etmemiştir. Moskova, Sinatra Doktrini'ni uygulamayı tercih etmiş, sosyalist blok içinde bulunan devletlerin askeri güçle zorlayarak yanında tutma yoluna gitmemiştir. Peki nasıl olur da -daha önce müdahalede bulunmuşken- elinde konvansiyonel ve nükleer güç de dahil birikmiş bir potansiyeli varken, bunları kullanmaktan çekinmiş, ülke dağılma sürecini yaşadığı yıllarda kendi halinde olmayı seçmişti? Bunun yanında Moskova dış politika eğiliminde büyük rakip olarak gördüğü başta ABD ve Batı Avrupa ülkeleriyle olan ilişkilerinde yön değiştirerek sertlikten yumuşak bir politikaya nasıl geçebilmişti? Ayrıca silahsızlanma konusunda da aktif bir katılım göstermiş ve kendi nükleer tesislerini denetime açmıştır. Afganistan'daki işgaline (10 yıllık) son vermiş, orada bulunan askerlerini geri çekmiştir. Geleneksel teoriler, yaşananları tüm yönleriyle

açıklayamıyordu. Sadece bu konuları değil, Batı Bloku ülkeleri için kurulan NATO'nun Sovyetlerin yıkılmasından sonra nasıl ayakta kalabildiğini de açıklayamıyordu ya da Japonya, Almanya gibi ülkeler potansiyelleri olduğu halde neden sert güç kullanmıyorlardı ve başat güç olmak için çaba sarf etmiyorlardı? (Balcı, Kardaş, 2014: 155-156).

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından geçen süreçte devletlerin ilişkilerinde ve algılarında yaşanan bu temel değişiklikler neticesinde, devletlerin sürdürdüğü mücadeleler farklı boyutlar kazanmış, nükleer yarış, uzay yarışına kadar uzanmış, bir yandan da silahsızlanma hız kazanmaya başlamıştır. Tüm bu değişimlerin sebebi ise bütün dünyada etkisini göstermeye başlayan sosyal hareketler olarak gösterilmektedir. Sonu olmayan bu rekabetin insanlığa ve doğaya zararları gündeme getirilerek her geçen gün daha çok insan tarafından konuşulmaya başlanmış ve eleştirilmiştir. Bunun neticesinde de bulundukları ülkelerde yaşayan insanlar, vatandaşlar yönetimi ve kararlarını da etkileme sürecini de başlatmışlardır. Soğuk Savaş sonrası konuşulmaya ve disiplinde kendine yer edinmeye başlayan sosyal inşacılık da hâkim olan görüşleri sorgulamaya başlamış, böylece uluslararası siyaset bu farklılıkla beraber yeni bir boyut kazanmıştır. Sosyal inşacılık kuramı 1990'lı yıllardan itibaren Alexander Wendt tarafından ortaya atılmış ve geliştirilmiştir, kavramın altyapısının oluşması Wendt'ten önceki zamanlara denk gelse de 'social constructivism' kavramını kullanan isim Alexander Wendt olmuştur (Kiraz, 2014: 209-210-211).

Sosyal konstrüktivizm, uluslararası kuramın en etkili post-pozitivist yaklaşımı olmuştur ve Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana çok daha fazla dikkat çekmektedir. Konstrüktivist yaklaşım, anlayışımızdan bağımsız olarak nesnel bir sosyal ya da politik gerçekliğin olmadığı inancına dayanır. Konstrüktivistler bu nedenle, sosyal dünyayı, somut nesnelerin dış dünyası anlamında "dışarıda" bir şey olarak görmezler; bunun yerine, bir tür öznel farkındalık olarak sadece "içeride" olanı dikkate alırlar. Son tahlilde, bireyler, ister birey olarak isterse sosyal gruplar olarak hareket ederlerse, yaşadıkları ve bu yapılara göre hareket ettikleri dünyayı "inşa ederler". İnsanların inançları ve varsayımları, özellikle bir topluma ya da insanlara kimlik ve kendine özgü çıkarları hissettirmeye hizmet ettikleri zaman, yaygın olarak paylaşıldıklarında, önem kazanmaktadır. Bu nedenle, konstrüktivist analiz, küresel siyasetin "yapı maddesinin" tartışmasındaki eksik boyutu vurgulamaktadır. Yapısalcılık, bir anlamda, "içten dışa" ve "dışarıdan içeriye" yaklaşımlar arasında durur, çünkü o, maddeler ve yapılar arasındaki etkileşimlerin daima "düşünce faktörleri" (inançlar, değerler, teoriler ve varsayımlar) tarafından aracılık edildiğini savunur. Bu düşünce faktörleri, hem temsilcilerin kendilerini nasıl gördüklerini hem de içinde bulundukları yapıları nasıl anladıklarını ve bunlara nasıl tepki verdiklerini etkiler. Bununla birlikte, bu, sosyal yapısalcılığın, bir analitik araç ve anlama yaklaşımı olarak, çok fazla bir teori ya da temel teoriler dizisi olmadığını ima eder (Heywood, 2011: 71-72).

Sosyal inşacı kuram; aktörlerin uluslararası alandaki davranışlarını belirleyen temel değişkenin kimlik olduğunu iddia eder, çünkü devletleri çatışmaya ya da barışa iten ve

devletlerin arasındaki güvenin inşası yapan ve şekillendiren kimliklerdir. Bir ülkenin diğerini dost ya da düşman olarak adlandırması ya da ‘ötekileştirmesi’ nde ana değişken kimliktir. İnşacı kuramın güvenliğe bakış açısı, bir aktörün güvende olması veya güvende olmaması, öteki olarak nitelenin nasıl algılandığıyla alakalıdır. Bu duruma bir örnek vermek gerekirse, 11 Eylül’den sonra Batı ülkelerinde Müslüman kimliğine karşı uygulanan politikalar ve önyargılar artmaya başlamıştır, bu da kimlik ve algılamaların, güvenlik ile ilişkisini bizlere göstermektedir. Bu iki kavram arasındaki korelasyona dikkat çeken konstrüktivist teoriye göre; XXI. yüzyılda olduğu kadar daha önceki hiçbir dönemde ikilemler bu kadar artış göstermemiştir. Küreselleşmenin de etkisi ile birlikte, kaotik ortam içinde zaman ve mekân algısı giderek değişmekte, buna bağlı olarak insanlar kendi güvenliklerini sağlamak için aidiyetlerini ve kimliklerini ön plana tutmaya çalışmaktadır. Bunun sebebi ise insanların benzer kimlikler içinde kendini güvende hissetmesidir, aksi durumda da güvensiz hissedeceği gerçeği gibi. Bir birey tanındığı, kimliği bilindiği müddetçe güvende olduğunu hissetmektedir. Somutlaştırmak gerekirse, SSCB’nin dağılması sonrasında yaşanan birçok krizin, savaşın, ülke içindeki çatışmaların altında yatan sebepler, bazı kimliklerin tanınmaması, reddedilmesi, baskı altına alınmasıdır. Bu örnekleri 1990’dan bu yana Balkanlar, Orta Asya, Ortadoğu, Afrika, Kafkaslar gibi dünyanın farklı yerlerinde meydana gelen çatışmalarla örneklendirmek mümkündür, aslına bakılırsa farklı toplumların ve farklı kültürlerin birbirlerini ötekileştirmeleri ve ön yargı oluşturulması günümüzde meydana gelen bir durum olmamakla beraber, insanlık tarihi kadar eskiye dayandığı söylenebilir (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 41-42-43).

Neorealistlerin iddia ettiği gibi, devlet davranışının, uluslararası sistemin yapısı tarafından değil, belirli devletlerin anarşiyi nasıl gördükleriyle belirlendiğini ima eder. Bazı devletler anarşiyi tehlikeli ve tehdit edici olarak görebilirken, diğerleri bunu özgürlük ve fırsatın temeli olarak görebilirler. Bu bağlamda, ‘anarşi arkadaşlığı’, ‘anarşi düşmanlığı’ kavramından farklıdır. Burada söz konusu olan, bir devletin öz kimliği ve diğer devletleri nasıl gördüğü gibi bir devlete karşı gelen nesnel koşullar değildir. Bu daha çok, uluslar ve milliyetçilik ile ilgili olarak da görülebilir. Uluslar, ortak kültürel mirası paylaşan nesnel gruplar, nesnel varlıklar değildir; daha ziyade, üyeleri tarafından belirli bir gelenekler, değerler ve duygular kümesiyle tanımlanan öznel varlıklardır. Konstrüktivist analiz, dünya siyasetinin akışkanlığını vurgular: ulus devletler ve diğer kilit küresel aktörler, kim olduklarını veya ne olduklarını konusunda algılamalarını değiştirdikçe, zamanla davranışlarının da değişeceğine vurgu yapar (Heywood, 2011: 73). “Burada kimlik kavramı önemlidir; kimlik-çıkarcı ilişkisi incelenir. Devletlerin uluslararası sistemin aktörleri olduklarını kabul etmektedirler. Devletlerin çıkarları, yapının devlete dışarıdan empoze ettiği bir durum değil, devletlerin etkileşim sonucu tanımladıkları yeni kimliklerin sonucudur”(<http://uliwiki.org>, 2018).

Sosyal inşacılık teorisi; sosyal gerçekliğin, toplumda inşa edildiği, sosyal olarak var olduğu, uluslararası ilişkilerin de aslında sosyal inşa olduğunu bu gerçekliği içinde barındırdığını öne süren bir görüştür. Bir diğer ifadeyle “Düşünsel kökenlerini öncelikle ve özellikle bilim felsefesinde ve sosyal teoride bulduğumuz değişik yaklaşımlar ve teoriler oluşturur, kendi içinde çeşitli

düşünceleri ve farklı yaklaşımları barındırmasına karşın, temelde (sosyal) gerçekliğin ve bilginin (sosyal) inşa edildiğini ifade eden genel bir bakış açısıdır” (Küçük, 2015: 328).

“Konstrüktivist kuram, sosyal yapı biçiminde tasavvur ettiği küresel sistemi ve devleti analiz birimi olarak ele almaktadır. Ancak realizmden farklı olarak konstrüktivist yaklaşım, sosyal etkileşimlerin bir ürünü olan devleti toplumla birlikte incelemektedir. Başka bir ifadeyle devlet, toplumdan bağımsız düşünülmez ve toplumla birlikte anlamlandırılır. Konstrüktivizmin kimlik, norm, algılama ve önyargı gibi parçaları daha iyi birleştiren sosyal gerçekliklere vurgu yapması, realizmin devlet güvenliğinin dışında bıraktığı ya da yok saydığı olguları (cinsiyet, kimlik, göç, insan hakları, refah toplumu vb.) güvenlik gündeminde üst sıralara taşımıştır” (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 39-40).

Sosyal inşacılara göre uluslararası ilişkiler ortamı somut unsurlardan daha çok fikrîsel, sosyal, normatif değerler üzerine kurulu, kültürel unsurlara dayanmaktadır. Sosyal inşacılık içinde bulunduğumuz toplumun bir parçasıdır, bireyler arasındaki bir sosyal ilişki biçimidir, kolektif bilinç esasına dayanır, ortak beklenti ve düşünceler söz konusudur ve sosyal etkileşim ile bir mana ve süreklilik kazanır. Devletlerarasında kalıplaşan ‘kimlikler, normlar, kurallar, söylemler’ sosyal inşacı görüşün ve aynı zamanda uluslararası ilişkilerin en temel unsurları ve kilit kelimeleridir. Bu teori çerçevesinde uluslararası ilişkiler toplumsal bir gerçeklik olarak kabul edilmeli ve ele alınmalıdır, sosyal inşacılık idealist ve bütüncül bir bakış açısıdır (Küçük, 2015: 325). Sosyal inşacılar, uluslararası yaşamı, devletlerin birbirleriyle ilişki içinde oldukları düşüncesiyle, yani bu fikirlerin kim ve ne olduğunu tanımlamaya yardımcı olma anlamında, yapısalcılık olarak algırlar. Bu nedenle sosyal inşacılar dışsal olarak verilen ve tekdüze devlet çıkarlarına ilişkin gerçekçi fikirleri reddederler ve düşünsel faktörlerin önemini vurgularlar (Thorun, 2009: 22).

Sosyal inşacılık kuramının en fazla üzerinde durduğu konulardan biri de kimlik kavramıdır. Bu kavram aslında 1990’lı yıllardan bu yana ilgi çeken konulardan biri olmuştur. Soğuk Savaş’ın bitiminden sonra bu alanda yapılan çalışmalar artmıştır, iki kutupluluk sona ermiş, ideolojik kimlikler yok olmuş diğer taraftan da yeni kimliklerin oluşması için uygun bir ortam oluşmuştur. Dağlık Karabağ, Yugoslavya, Çeçenistan’da etnik temelli ya da dini kökenli bazı çatışmalar meydana gelmiş, kimliklerini değiştiren devletler de dış politikada yeni arayışlara girmişlerdir. Sosyal inşacılık alanından bakıldığında kimlik, devletlerin dış politikalarını anlamlandırmak için temel bir öge olarak değerlendirilir. Dolayısıyla bir ülkenin kimliği ile dış politikadaki planları arasında doğrudan bir ilişki söz konusudur. İnşacı kuramın dış politika üretim sürecine bakıldığında; ilk aşamada devletler kimliklerini belirlerler, sonrasında ise kimlikleri doğrultusunda çıkarlarını ortaya koyarlar, sonrasında ise kimlikle bağlantılı çıkarlara uygun bir dış politika süreci oluşturulur. Sonuç olarak kimlikten bağımsız bir dış politika oluşturulması mümkün değildir. Örnek vermek gerekirse, bireyler de benzer şekilde önce kimliklerini belirleyip buna uygun şekilde davranış ve tutum geliştiriyorlarsa, devletler de aynı süreçten geçerek çıkarlarını belirlemektedirler. Devletin kimliği barışçıl bir karakter

taşıyorsa, çıkarları ve bu doğrultudaki dış politika algısı kimliğe uygun hareket eder. Aksine sert bir kimlik belirlerse, askeri potansiyelini artırma yolunu seçerek, rekabetçi bir çıkarla hareket edecek, diğer aktörler de bu çıkarlar esasında bir yol çizecektir (Balcı, Kardaş, 2014: 160).

Hepimizin ait olduğu bir etnik grup bulunmaktadır. İnsanların ait olduğu bu etnik grup yaşamları boyunca değişmez bir şekilde sabit kalmaktadır ve kendilerinden sonraki nesile aktararak devam etmektedir. “Savaşlar başlar, biter; devletler genişler, küçülür; ekonomiler büyür, dar boğaza girer ama etnik grup değişmez ve sabittir” (Erdoğan, 2018: 22). 1970’lerde gelişmeye başlayan konstrüktivist teorinin üç temel tartışma noktası bulunmaktadır: bunlardan ilki, etnisitedir; sosyal olarak yapılandırılmış, sonradan oluşturulmuş kimliktir. İkinci nokta bu oluşturulan kimliğin genişlemesiyle etnik sınırlar değişebilir veya esnek duruma gelebilir. Etnisite kavramı dinamiklidir. Üçüncü noktada ise, etnik aidiyetlik ya da kimlik, toplumun inşası ve belirlenmesiyle meydana gelmektedir. Sosyal inşacı teori, sosyal inşayı merkeze alan bir anlayışla ‘etnik’ in oluşacağını ileri sürmektedir. Etnisitenin oluşumunda tarihsel ve yapısal güçler bulunur ve sürdürülebilirlik önemlidir, çünkü etnisite değişkendir, sosyal inşacılığın sınırları bulunmamaktadır (Erdoğan, 2018: 22-23).

Konstrüktivizm, genellikle materyalizmden ya da rasyonalizmden ayrı olarak tanımlanır. Metodolojisini gerçekçilikle bağdaştırmayan konstrüktivistler, gerçekçilikle hem materyalizm hem de rasyonalizm arasındaki ilişkiye odaklanırlar. Paradigmalarını yapısalcılıkla bağdaştırmayan realistler, çoğunlukla metodolojiye değil, inşacıların idealist veya ütopyacı olmaya yönelik algılanan eğilimine odaklanırlar. Alexander Wendt, realizmin ve konstrüktivizmin uyumsuz olduğunu savunarak hem politik hem de bilimsel gerçekçilikten söz eder. Yapısalcılık, iki terimin dahil edilmesi için daha kolay bir yöntemdir. Kendi kendini tanımlayan konstrüktivistlerin çoğu, bu yaklaşımın belirleyici özelliğinin uluslararası siyasetin sosyal inşasına odaklanması konusunda hemfikirdir. Konstrüktivistler, uluslararası siyasetin gerçeklerini nesnel, maddi gerçekliği değil, öznel ve sosyal bir gerçekliği yansıttığını düşünürler. Başka bir deyişle, uluslararası ilişkilerdeki aktörler, sahip oldukları çıkarlar ve içinde faaliyet gösterdikleri yapılar nesnel veya maddi koşullardan ziyade sosyal normlar ve fikirler tarafından tanımlanmaktadır. Bu geniş tanım içerisinde, konstrüktivistler önemli ölçüde farklılık gösterir. Farklılaştıkları bir düzlem, tanımlanması ve araştırılması için ampirik olarak tanımlanabilir bir gerçekliğin ölçüsüdür. Görüşler, iki epistemolojiden birine dönüşme eğilimindedir: biri, tanımlanabilir bir realitenin var olduğunu ve ampirik araştırmalarla erişilebileceğini savunur; diğeri, gözlemlediğimiz şeyden bağımsız olarak gözlemlediğimizden emin olup olmadığını hiçbir zaman bilemeyeceğimizi ve bu nedenle de, deneysel araştırmanın bulması için gerçek bir gerçekliğin olmadığını iddia eder (Barkin, 2003: 326-327).

“İnşacıların sıklıkla vurguladığı noktalardan birisi, uluslararası sistemin unsurlarının, maddi unsurların yanı sıra düşünsel unsurlardan oluşmasıdır. Dolayısıyla uluslararası yapı analiz edilirken, sadece ekonomik yapı askeri güç gibi maddi unsurlara odaklanmak yetersiz kalacaktır. Elbette bu unsurlar da önemlidir ve mutlaka dikkate alınmalıdır, ancak bu unsurların yanı sıra dönemin hakim olan değer yargılarına, normlarına, uluslararası hukuk kurallarına, söylemlerin ve aktörlerin kendi aralarında paylaştıkları anlam dünyalarına da bakmak

önemlidir. Wendt'e göre uluslararası yapı hem maddi hem de sosyal unsurların tamamından oluşur, ancak iki unsur kıyaslandığında sosyal unsurların ağırlığı daha fazladır. Maddi unsurlar da elbet önemlidir, ancak bu unsurlar dahi ancak sosyal unsurlar sayesinde anlam kazanabilmektedir (Wendt'ten aktaran Balci, Kardaş, 2014: 162).

İdealizm, çaba göstermemiz gereken evrensel bir siyasi ahlak olan tek bir ideali kabul eder. Realizm, evrensel bir siyasi ahlakın olmadığını ve eğer bir zafer istiyorsa, iktidarın uygulanması yoluyla bunun yapılmasını gerektiğini savunur. Ama klasik realistler, özellikle Carr, bize ilişkinin her iki yolla da kullanılabileceğini uyarıyor: ahlak da bir güç aracı olarak kullanılabilir. Öyle ki, tercih ettiğimiz politik ahlakı desteklemek için iktidarı uygularken, diğerleri bunu sadece çıkarlarımızı geliştirmek için bir güç olarak görebilirler. Realist bir konstrüktivizm bu tür meselelerde ele alınabilir. Normatif yapılar, politik ahlakın taşıyıcıları ve iktidar kullanımı arasındaki ilişkiyi inceleyebilir. Ve sonuç olarak, realist konstrüktivizm, uluslararası ilişkilerde, idealist yapısalcılığın (politik ahlakın nihayetinde durağan görünümü ile) ya da pozitivist maddi gerçekçiliğin (politik ahlakın küçümseyici bakış açısıyla) yönetemeyeceği bir şekilde ele alınabilir. Bunu yaparken, realist bir konstrüktivizm, uluslararası ilişkilerin kuramsallaştırılması ve eleştirel kuramlar arasındaki boşluğu doldurabilir. Realist konstrüktivizm, postmodern teorisinin öznel metin ve pozitivist gerçekçiliğin nesnel fenomenler üzerine yaptığı çalışmayı değil, aynı zamanda konstrüktivizmin öznelarasılık, normlar ve sosyal kurallar üzerine çalışmasını da içerecek şekilde, herhangi bir güç arayışına dahil etmesiyle bunu gerçekleştirebilir. Konstrüktivistlere göre, bir metodoloji, epistemoloji ya da ontoloji olarak anlaşılan yapılandırmacılığın, gerçekçilik ve liberalizmin ve bu açıdan Marksizm'in bir paradigması olduğu anlaşılmamalıdır. Paradigma ile burada siyasetin nasıl çalıştığı hakkında bir dizi varsayım kastedilmektedir. Yapısalcılık, siyasetin nasıl çalışılacağına dair bir dizi varsayımdır. Bu nedenle, (örneğin, rasyonalizm gibi siyasetin nasıl çalışılacağı ile ilgili), realizm de dahil olmak üzere çeşitli paradigmalarla uyumludur. İdealist yapılandırmacılara (burada fikirlerden ziyade ideallere atıfta bulunan idealizm), bu argüman çizgisi realist bir yapılandırmacılığın bir fırsat olarak görülmesi gerektiğini öne sürmektedir. İdeallerin fikirlerin rolüyle ilgili sorulardaki rollerini ayırt ederek idealistlerin ideallere odaklanmalarını sağlar. Başka bir deyişle, ideallerini nesnel bilim iddiasının arkasına saklamamalarını önermektedir. Realistlere göre, bu yalnızca konstrüktivizmin yararlı bir araştırma metodolojisi olabileceğini değil, aynı zamanda konstrüktivizmi epistemolojik ve ontolojik önermeleri ele almanın, son yirmi yıldır gerçekliğin tanımlarını kafa karıştırıcı olan bireysel akılcılığın ve materyalizmin varsayımlarına faydalı bir düzeltme sağlayabileceğini iddia etmektedir (Barkin, 2003: 336-339).

Son teori ise Kopenhag Okulu teorisidir, 1980'lerin ortalarında 'Kopenhag Barış Araştırmaları Merkezi' adı altında çalışan bir grup araştırmacı sayesinde, uluslararası ilişkiler disiplininde ana akım teorilerin güç ve güvenlik kavramlarını özellikle de 1990'lar sonrası uluslararası alandaki güvenlik ortamını analiz edememesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu okul uluslararası güvenlik alanında yürütülen araştırmalardaki Amerikan egemenliğine alternatif sunmayı amaçlamıştır. Kopenhag Okulu ile güvenlileştirme teorisi, güvenlik objeleri, bölgesel güvenlik kompleksi, yeni güvenlik alanları, ters güvenlileştirme gibi çok çeşitli kavramlar ve analitik düzeyde çerçeveler uluslararası

ilişkiler literatüründe yerini almıştır. 1990'lı yıllarda Ole Weaver'in ortaya attığı kavram olan güvenlikleştirme ve güvenlikleştirme teorisi zamanla popüler hale gelerek güvenlik konularının analizinde de yararlı bir analiz çerçevesi meydana getirmiştir. Kopenhag Okulu için en sık kullanılan ve yaygın bir referans kaynağı olan kelime güvenlikleştirme olmasına rağmen, kapsamlı bir şekilde analiz de gerçekleştirebilmiş, geleneksel anlamdaki 'uluslararası güvenlik' kavramının dışına çıkmış yeni analiz düzeyleri, yeni güvenlik alanları ve devlet dışındaki güvenlik nesnelerini de uluslararası güvenlik kavramına dahil etmiştir. 1983 yılında Barry Buzan'ın yayımladığı İnsanlar, Devletler ve Korku kitabı Kopenhag Okulu'nun temel taşlarından biri olarak kabul edilir (Coşkun, 2014: 179-181).

"Güvenliğin ne olduğu ve güvenli bir duruma nasıl erişileceği soruları, kuruluşundan bu yana uluslararası ilişkiler disiplininin temel konularını oluşturmuştur. Özellikle 1945'te ayrı bir çalışma alanı hâline gelmesinden bu yana güvenlik üzerine çeşitli teoriler ve yaklaşımlar oluşturulmuştur. Anaakım güvenlik yaklaşımları güvenliğin tanımını yaparken onu dünya politikasının sosyal yönünden izole etmiş, "kendi başına bir gerçeklik" olarak ele almıştır. Dahası, gerçekçilik yaklaşımı çerçevesinde gelişen güvenlik anlayışı, devlet güvenliğini merkeze almıştır. Soğuk Savaş'ın bitimi ile birlikte değişmeye başlayan güvenlik anlayışına 1990'larda akademik yazına hızlı bir giriş yapan Kopenhag Okulu önemli katkılarda bulunmuştur. Okulun getirdiği yenilikler üç başlıkta incelenebilir: bölgesel güvenlik kompleksi teorisi, sektörel güvenlik yaklaşımı, güvenlikleştirme teorisi. Güvenlik sektörleri yaklaşımı, güvenliğin yalnızca askerî bir konu olarak ele alınması fikrine karşı çıkmış; askerî sektörün yanına siyasi, ekonomik, toplumsal ve çevresel sektörleri de ekleyerek güvenliğin anlam ve uygulamasında bir genişleme oluşmasına katkıda bulunmuştur"(Baysal, Lüleci, 2015: 89-90).

Peki nedir güvenlik? Güvenlik kavramı Latince 'securitas'tan türeyen, İngilizce'de 'tasasız, kedersiz' manasına gelir ve Roma İmparatorluğu'ndan bu yana kullanılmaktadır, günümüze gelene kadar da farklı anlamlara bağlı olarak değişiklikler geçirmiştir. Bu sebeple güvenliğin net bir tanımını ortaya koymak oldukça güçtür. Genellikle karşıt anlamlarıyla yani tehdit, çatışma yokluğu ve tehlike gibi kavramlar üzerinden tanımlı yapılır. Güvenliğin kurumsal tanımlarında ise en temel referansın devlet olduğu ve devletten bağımsız bir tanımlama uğraşının tarihsel, felsefi sebepler ve epistemolojik gerçekler göz önünde bulundurulduğunda kabul görmediği bir gerçektir. Örneğin realist teoriye göre güvenlik, mevcut/olası saldırılardan ya da saldırı risklerinden korunma, saldırı halinde ise, ülkenin sınırlarını muhafaza etme ve saldıran tarafı bertaraf etme gibi bir mana olarak değerlendirilir. Eleştirel bir perspektiften değerlendirildiğinde ise, güvenlik tarihin belli olaylarından seçilmiş ve bunları siyasi gündemimize almaya sebep olan, karşılaşılan yeni tehditleri ve tehlikeleri belli biri fikir kalıbı çerçevesinde değerlendirmemizi sağlayan ve seçilen çözüm politikalarını meşru hale getiren söylem ve eylemlerin toplamıdır. Diğer bir deyişle, güvenlik, devlet temsilcileri başta olmak üzere tüm aktif toplumsal aktörlerin - bilimsel insanları, kanaat önderleri- ortak olarak ürettiği politik ve söylemsel strateji olarak tanımlanır. Politik denir, çünkü tehlike altında olduğu düşünülen güvenliğin nesnesinin korunup kollanması, olası tehlikelerin savuşturulması adına kural dışına çıkmayı kolay hale getiren 'olağanüstü' olarak tabir edilen önlem ve aracı meşru hale getirmektir (Kardaş, 2014: 327-328).

Tablo 4: Uluslararası İlişkiler Teorilerinin Güvenlik Yaklaşımları

	Realist Güvenlik Anlayışı	İnşacı Güvenlik Anlayışı	Eleştirel Güvenlik Anlayışı	İngiliz Ekolü Güvenlik Anlayışı
Kimin/Neyin Güvenliği	*Güvenlik=Askeri açıdan güç *Güvenlik=birey güvenliği=devlet güvenliği=milli güvenlik	*Kimliklerin taşıyıcısı durumundaki toplulukların güvenliği	*Baskı altındaki bireylerin ve ezilen grupların güvenliği	*Uluslararası düzenin güvenliği
Kime/Neye Karşı Güvenlik	*‘Öteki’ devletin askeri kuvvetlerinden doğan tehlikelere karşı güvenlik	*Güvenliği tehdit eden her türlü oluşuma karşı güvenlik	*Yapısal şiddete karşı (yani ekonomik ve sosyal geri kalmışlığa yol açan her türlü siyasi ve kurumsal baskıya karşı)	*Statükocu devletlere ve yayılmacı devletlere karşı *Uluslararası sistemdeki yeni çatışma ve uyumsuzluk biçimlerine (terörizm) karşı güvenlik
Güvenliği Kim Sağlar	*Silahlı Kuvvetler *Diplomasi *İstihbarat Servisleri	*Mevcut kimliklerin içerdiği normatif ve kültürel çerçevenin dikte ettiği değerler, pratikler ve normlar	*Alternatif siyasi kurumlar ve oluşumlar	*Devletlerin üyesi olduğu uluslararası toplum
Güvenlik Nasıl Sağlanır	*Ülkenin sahip olduğu ekonomik ve askeri kapasitenin sürekli artması, yenilenmesi ve çeşitli ittifaklarla sağlanır	*Ülkenin parçası olduğu uluslararası kültürel yapıların ve değerlerin korunması ve geliştirilmesiyle sağlanır.	*Birey ve ezilen grupların özgürleşmesi, *insani güvenliğin ve pozitif barışın sağlanması ve *anlaşmazlıkların diyalog yoluyla çözülmesiyle sağlanır	*Devletlerarası basiretli diplomasi ve diplomatik diyalog yoluyla *Uluslararası kurumlar *Diplomatik normlar ve *Uluslararası hukuk tarafından sağlanır
Teorilerin Kullandığı Kavranlar	*Güvenlik İkilemi *Güçler Dengesi	*Demokratik Barış *Güvenlik Toplumu *Kolektif Güvenlik *Stratejik Kültür	*Yapısal şiddet *Negatif-Pozitif Barış	*Uluslararası Toplum *Düzenleyici bir norm olarak egemenlik *Diplomasi

Kaynak: (Kardaş, 2014: 330)

Tabloda görüldüğü gibi teorilerin güvenlik konusunda farklı görüşleri ve temel dayanak noktaları bulunmaktadır. Realizme göre güvenlik algılamasında temel aktör devlettir ve devletin temel görevi bekanın sağlanabilmesidir ayrıca devletin ulusal çıkarlarının da yerine getirilmesi gerekmektedir. Temel analiz düzeyinde bulunan devletin kalıcılığının sağlanması ve korunması noktasında araç ise güçtür. Realizm açısından güvenlik, devletin

kendisinde bulunan güç unsuru ve bu güç unsurun güç mücadelesi noktasında uluslararası ilişkileri şekillendirmesine dayandırır (Küçüksolak, 2012: 203). İnşacı yaklaşım güvenlik noktasında daha çok normlara ve değerlere vurgu yaparken, İngiliz Okulu teorisi güvenliğin sağlayıcısını uluslararası toplum olarak değerlendirmektedir. Güvenliğin sağlanması noktasında da diplomasi, uluslararası kurumlar, uluslararası hukuk gibi aktörleri ön plana çıkarmaktadır.

Kopenhag Okulu'nun güvenlik konusuna bakış açısı ise teorisyenlerinden Buzan'ın değerlendirmelerinde klasik manada askeri odaklı güvenlik yaklaşımına eleştiride bulunduğu görülmektedir. Okul, güvenlik için bir tanım ortaya koymaktansa, güvenlik konusunun içeriği ve bu içeriğin oluşum süreci ile alakadar olmayı seçmiştir. Güvenlik dar kapsamdan ziyade daha geniş bir tanım çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu kapsamda Buzan'ın ortaya attığı kavram 'genişletilmiş güvenlik' tir. "Genişletilmiş güvenlik ile güvenlik kavramının içeriği devletlerin askeri güç kullanımı tekelinde şekillenen anlayıştan öteye götürülerek halkın yaşantısını etkileyen ve daha önce güvenlik ajandasının dışında tutulan alanları kapsayacak şekilde geniş anlamda tartışmaya açılmıştır" (Küçüksolak, 2012: 205).

Soğuk Savaş'ın başlaması, süregelmeye gibi sonucu da güvenlik alanında yapılan çalışmalara doğrudan etki göstermiş ve yeni yaklaşımlar sayesinde de çeşitlilik göstermiştir. SSCB'nin yıkılması ve sonrasında iki kutuplu sistemin sona ermesinin ardından uluslararası sistemde yeni bir dönem başlamış, güvenlik çalışmalarının tehditlere karşı bakışı da değişim geçirmiştir. Bu değişimin sebebi Soğuk Savaş'ın son yıllarına dayandırılabilir de asıl neden Soğuk Savaş'ın tamamen bitmesidir. SSCB ve ABD arasındaki nükleer kriz sebebiyle askeri nitelikli olmayan tehditler –böyle bir kriz var olmadığından- güvenlik araştırmaları içinde incelenir hale gelmesiyle çoğunluk tarafından destek görür bir yaklaşım haline gelmiştir. Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından geniş bir yelpaze olarak nitelendirilebilecek bir şekilde (açlık, kadınların sorunları, ekonomik istikrarsızlıklar ve sorunlar, çevre sorunları, salgın hastalıklar gibi konular) literatürdeki eserlerin sayısında artış göstermiştir. Diğer taraftan gündemin bu kadar geniş bir şekilde güvenlik yelpazesinin bulunmasına karşın geleneksel biçimde gündemin korunmasını ve güvenliğin bilindik anlamıyla dar bir şekilde olması gerektiğini savunanlar görüşler de o yıllarda ileri sürülmüştür. Günümüzde ise bu tartışma önemini yitirmiş güvenliğin çevreden sağlık sorunlarına kadar geniş alanıyla yer alması anlayışı kabul edilir bir görüş haline gelmiştir (Akgül Açıkmeşe, 2011: 48-49).

Rusya Federasyonu açısından bir değerlendirme yapıldığında ise, ülkenin kendi ulusal birlik ve bütünlüğü ve Moskova'nın merkezi otoritesi her şeyin üzerinde tutulduğu görülmektedir. Burada karşımıza bazı sorular çıkmaktadır: Barry Buzan'ın ileri sürdüğü bölgesel güvenlik kimliği RF ile BDT arasında kurulabiliyor mu? Tıpkı Soğuk Savaş ve sonrası süreçte olduğu gibi AB, NATO, AB acil müdahale gücü gibi Avrupa güvenliğini sağlamak amacıyla Karl Deutsch gibi bir güvenlik kimliği oluşturulabiliyor mu? Çok etnikli bir cumhuriyet ve çok uluslu bir yapıya sahip olan RF kendi içinde ulusal güvenlik kimliği oluşturabilmiş midir?

Bölgesel güvenlik kapsamında bazı çalışmalar bölgesel düzey analizi olarak yürütülmektedir. Devletlerin diğer devletlerle olan ilişkileri, bölgesel güçlerin uluslararası sistemde oynadığı roller ile ilgili araştırmalar bulunmaktadır. Realist görüşte Waltz bölgesel güvenlik kavramını sistem içine almamaktadır. Devletler arasında kurulan bölgesel anlamdaki işbirliklerini ve uluslararası örgütleri kabul etmemektedir. Önemli olan tek şey devletlerin anarşik olarak adlandırılan sistemde verdikleri mücadeledir. Bu sebeple bölgesel güvenlik üzerine liberal görüş ve eleştirel okulun inceleme yaptığı görülmektedir. Güvenlik bağlamında ‘bölge’ kelimesinin manası tarihsel manada değerlendirilmektedir. Daha çok Avrupalı devletlerin ortaya attığı güç dengesi anlayışı doğrultusunda açıklanmaktaydı, bunun sebebi ise Avrupalı devletlerin büyük güç ve bu güçlerin meydana getirdiği taraflar neticesinde bölgesel güç kavramına bir tanım getirmekteydiler. Bölgesel güvenlik konusunda Buzan’ın getirdiği tanım salt olarak coğrafi güvenlik anlayışından çok daha ayrıntılı bir kavramdır, çünkü bölgesel manada bir güvenlik devletler arasında oluşan dostluk veya düşmanlık ilişkisinin bir sonucudur. Şüphe ve korku duygusu ise bölgesel güvenliğin önemli tetikleyicilerinden biridir. Dolayısıyla ulusal ya da uluslararası bölgelerde bulunan güvenlik endişeleri değişiklik göstermektedir, bölgesel anlamda meydana gelen değişimler, ulusal algının da değişmesine sebebiyet vermektedir. Sonuç olarak bu kavramlar etkileşim halindedir. Bölgesel düzlemdeki aktörler değişirse –ya da aynı şekilde tehditler de değişebilir- diğer aktörlerin de değişmesi kaçınılmazdır. Bölgesel güvenlik konusunda Karl Deutch ise, ‘güvenlik toplulukları’ (security community) kavramını ortaya atmaktadır. Güvenlik toplulukları ve devletler (bu topluluğu meydana getiren) ‘biz’ kimliği olarak adlandırılan bir kavramı meydana getirirler (www.tuicakademi.org, 2018).

Bu bilgiler ışığında Buzan’ın bölgesel güvenlik kimliği RF ile BDT ülkeleri arasında kurulmuş mudur sorusu tartışmalı bir noktadadır. Burada düşünülmesi gereken nokta RF’nin tanımladığı güvenlik tanımlarıyla (ya da tehditleriyle) BDT cumhuriyetlerinin güvenlik ve dış tehdit tanımları birbiriyle örtüşmekte midir yoksa çelişmekte midir? RF, BDT ülkelerinin NATO ya da AB gibi uluslararası örgütlere üyeliklerine Rusya Federasyonu’nun kırmızı çizgilerine müdahale olarak değerlendirmekte ve bunu bir tehdit olarak algıladığını ifade etmektedir. BDT ülkelerinin yürüttükleri dış politikalarda Batılı devletlerle geliştirilen işbirlikleri RF açısından ulusal birlik ve bütünlüğüne yöneltilen bir tehdit olarak değerlendirilmektedir. RF kendi ulusal güvenlik kimliğini oluşturamadığı ve bu konuda bazı zafiyetler yaşadığı için bölgesel güvenlik tanımlamasını bölgede bulunan diğer devletlerden daha farklı olarak gerçekleştirmektedir.

Çeçenistan meselesinde de benzer bir durum söz konusudur. I. Çeçenistan Savaşı’nın çok kanlı sonuçlanması, binlerce sivilin de savaşa dahil edilerek katledilmesi Rusya Federasyonu ile Çeçenistan arasındaki mücadelenin boyutlarını savaş meydana ile sınırlı kalmayacak şekilde genişletmiştir. RF’nin bu bağlamda ulusal güvenlik anlayışı değişmeye başlamıştır. I. Çeçen Savaşı sonrasında (1994-1996) 29 Mart 2010 tarihine kadar Moskova ve Rusya’nın birçok bölgesinde toplamda 25 terörist eylem (intihar bombacıları, rehine krizi, apartman patlamaları, devlet adamlarına düzenlenen suikastlar) meydana gelmiştir (bu saldırılardan bazılarının Rus devleti tarafından organize edildiği iddia edilse de Rus

hükümeti bu bilgilerin doğru olmadığını ileri sürerek olayların üstünü kapatmayı tercih etmiştir). Bu saldırılar sonucunda başta Moskova olmak üzere birçok yerde binlerce insanın hayatını kaybetmesi, RF için güvenlik ve terörle mücadele gibi konular ülkenin gündeminde ilk sıralara yerleşmiştir. RF için ülkenin iç gündemi ve dış politikanın şekillenmesinde yaşanan olayların büyük etkisi olmuştur. Ruslar Moskova'nın içine kadar yerleşen bu terör eylemlerini dünya kamuoyuna Çeçen terör militanlarının Rus ulusal birlik ve bütünlüğüne yöneltilen bir tehdit olduğunu ilan etmiş ve bu durumla mücadele noktasında kullanılan her türlü silahın, yöntemin ve uygulamanın meşru ve haklı bir sebebe dayandığını da göstermiştir. Çünkü RF uluslararası güvenlik konusunda başta kendi ulusal güvenliğini sağlamak adına haklı bir savaşın içindedir ve bu mücadelesinde de sonuna kadar haklı olduğunu belirtmiştir.

1. BÖLÜM

RUS DIŞ POLİTİKASININ KİMLİK ARAYIŞLARI

Fransız Devrimi ve sonrasında bu devrimin etkileri doğrultusunda ulus-devlet kavramının ortaya çıkması ve güç kazanmasıyla birlikte, mevcut imparatorluklar sıkıntılı bir sürecin eşiğine girmiştir. Rusya'nın etnik yapısı da göz önüne alındığında bu durumdan etkilendiğini söyleyebiliriz. İmparatorlukların yıkıldığı bu süreçte uluslar kendi kimliklerini inşa etme sürecine girmiş ve yeni devletler kurularak uluslararası sistemin seyri yeni bir yöne doğru evrilmiştir.

Kimlik çatışmalarından etkilenen dünya siyaseti kimi noktada çıkmazlara girmiş kimi noktada da büyük savaşlara sahne olmuştur. Dünya kutuplaşmalar yolunda ilerleyerek dost ve düşman algısıyla iki büyük savaş yaşamıştır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sistemin kutuplarını etkilemiş ve büyük yıkımlar meydana gelmiştir. Kurulan uluslararası işbirliği örgütleri barışı inşa edemezken, realist teorinin temel argümanları olan “güç” ve “ulusal” çıkarların, sistemi yeniden düzenlediği dönemler yaşanmıştır.

Birinci Dünya Savaşı emperyalist doğal kaynaklar ve pazar rekabetinden doğmuş iken, II. Dünya Savaşı da nispeten yayılmacı emperyalist milliyetçiliklerden doğmuş diyebiliriz. II. Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan rekabet ise doğu batı arasında ekonomik ve siyasal anlamda farklı küresel sistem düzeni, devlet toplum anlayışının ideolojik anlamda askeri rekabetin yoğun olduğu iki kutuplu uluslararası sistemde meydana gelmiştir. Konvansiyonel olarak meydana gelen savaşların akabinde dünya iki kutba bölünmüş ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) etrafında ideolojik kamplaşmaya ev sahipliği yapan Soğuk Savaş yaşanmıştır. Silahlanma yarışının arttığı ve yayılmacı politikaların sergilendiği savaşın sonunda Sovyetler Birliği dağılmıştır. Uluslararası sistemin iki büyük gücünden biri tarihe karışırken arkasında, bulunduğu coğrafyayı uzun süre meşgul edecek kendine özgü birçok bölgesel problemi de miras bıraktı. 1990'lardan sonrasında güçlü bir siyasi, ideolojik, ekonomik, sosyal, kültürel, gelişmişlik seviyesine ulaşamayan çok uluslu etnik federal devletler, tıpkı I. Dünya Savaşı'nda Avusturya, Macaristan, Osmanlı ve Alman imparatorlukları gibi Sovyetler Birliği de yıkılmış, yerine federal yeni devletler oluşturulmuştur.

Rusya Federasyonu, Soğuk Savaşın sona ermesiyle SSCB'nin ardılı olarak dünya siyaset tarihinde hukuki olarak yerini almıştır. RF, bu neticede değerlendirildiğinde; uluslararası sistemdeki hamleleriyle ve kendi kimlik tanımlamalarıyla dünya sisteminin şekillenmesini etkileyebilecek en önemli güçlerden biridir (Cafersoy, 2002; 52). Dış politikanın kurgulanabilmesi, sistemdeki devletlerle olan ilişkiler ve kendi ulusal çıkarları bağlamında bir devletin hamleleri devletin geleceğini belirleme adına önem arz etmektedir. Rusya Federasyonu gibi güçlü devlet geleneğine sahip devletlerin hamleleri, sadece kendi geleceğini değil hem bölgesindeki diğer ülkelerin politikalarını

hem de uluslararası sistemdeki devletlerin politikalarını belirleyebilecek potansiyele sahiptir

Kimlik, ülkelerin kendilerini tanımlaması için önemli bir unsurdur. Bu bağlamda Caşın ve Derman “Ulusal kimlik; din, kültür, dil, coğrafya ve tarih gibi ortak öğelere dayanarak, bir ulusu diğerlerinden farklılaştıran, ‘biz’ ve ‘öteki’ ayrımını ortaya koyan bir aidiyet hissidir” şeklinde ulusal kimliği tanımlamaktadır. (Caşın, Derman 2016: 165) Dağı ise: “Kimliğin oluşumu aynı anda hem ‘kapsayıcı’ hem de ‘dışlayıcı’ bir süreçtir. Kolektif bir ben olan ‘biz’ düşüncesi, bize benzeyen, bize ait olanların bir araya getirilmesini gerektirirken bize benzemeyenlerin, bize ait olmayanların bir yandan var olmasını öte yandan da dışarlanmasını öngörür.” (Dağı, 2002: 46)

Bu tanımlardan anlaşılacağı üzere, kimlik sadece kendini tanımlamakla kalmaz, bununla birlikte “öteki” olarak nitelendirilen kavramın tanımıyla da kendini ifade eder. Bu demektir ki kimlik kendi tanımı, öteki tanımı ile birlikte coğrafya, dil, kültür gibi tarihinden ve geçmişinden beslenir.

Dış politika üretim sürecinde de kimlik önemli bir şekilde öne çıkmaktadır. Kimliğin inşa edilmesi ve *öteki* üzerinden kendinin tanımlanabilmesi devletlerin zaruri ihtiyaçlarından biridir. Konstrüktivizme göre kimliğin oluşturulabilmesi için *ötekinin* de tanımlanması önemlidir. Bir tehdit veya düşman üzerinden devletler kendilerini tanımlarken bunun bir neticesi olarak da ulusal çıkarlarını ve geleceklerini belirleyerek sisteme entegre olma çabası içerisindeyler. Rusya Federasyonu da bu bağlamda hareket etmiş ve “*biz kimiz?*” sorusuna yıllarca cevap aramıştır. Hatta bu arayış günümüzde de devam ediyor demek yanlış olmayacaktır.

Gücü temel alan kuramsal teoriler tamamen terk edilmemekle birlikte, kimlik kavramı dış politika ve dış politika analizinde aktif olarak (bir analiz birimi olarak) kullanılmaya başlamıştır. Sovyetlerin dağılmasının ardından kurulan Rusya Federasyonu’nda, SSCB’nin dış politikasının temelinde bulunan komünist ideoloji gibi etkin bir ideoloji oluşturulamamıştır. Hatta aksine tekçi bir devlet düşüncesini içeren dış politika üretim sürecinden olabildiğince kaçınılmıştır. İdeolojik unsurlardan bu derece uzakta oluşturulan Rus siyasal kimliği ve dış politikasında kullanılan araçlar tamamen Rusya’ya özgü olarak seçilmeye özen gösterilmiş, bazen Batı’dan birebir olacak şekilde aktarılmış, bazen de hem Ruslara ait, hem de Batılılara ait değerler sentezlenerek karma kimlikler oluşturulmuştur (Musaoğlu, 2015: 15).

Dış politikada kimliğin, kimlikle beraber ulusal çıkarın önemli bir yeri bulunmaktadır. Realistlere göre, ulusal çıkarda ‘güç’ kavramının en üst seviyede tutulması gerekir, bu minvalde ulusun varlığını koruması, gücü ile doğru orantılıdır. Kimlik ve dış politika ilişkilendirmesinde Dağı’nın fikirleri şu yöndedir; “Devlet, uluslararası alanda kimliğini dış politika araçları ve aracılığı

ile dışa vurmaktadır. Dolayısıyla dış politika, devlet/ulus kimliğinin dışa yönelik ‘taşıyıcı’lığını yapmaktadır. Dış politika, dışarıya karşı kimliği iletmekte ve yansıtılmaktadır. Bu durumda kimlik, dış politikanın üretiminde yönlendirici bir işlev görmektedir” (Dağı, 2002: 56).

Dolayısıyla burada dış politika, kimliği dışarıya karşı yansıtırken i ve dış arasında bir tampon bölge görevindedir. İçerde kimlik tanımını korurken, dışarıda öteki ve dışman olarak algılanan dinamikleri belirlemektedir. Burada dış politikanın ikisi arasında bağlayıcı ve aynı zamanda ayrıştırıcı bir rolü olduğunu söyleyebiliriz. Kimlik, dış politika aracılığıyla öteki ile arasına sınır çizebilmektedir. Bu noktada ulusal kimlik bir nevi iç huzuru ve düzeni inşa etmektedir.

Tablo 5: “Kimliğe İlişkin Temel Sorular, Rus Kimliğinin Unsurları, Farklı Kimlik Arayışları ve Dış Politika Eylemleri”

Rus Kimliğini Oluşturan Unsurlar	Liberal Batıcılık		Aşırı Tutucu Milliyetçilik		Faydacı Milliyetçilik		Kimliğe ilişkin temel sorular
	Argümanları	Dış Pol. Eylemleri	Argümanları	Dış Pol. Eylemleri	Argümanları	Dış Pol. Eylemleri	
Emperyal Miras	Emperyal mirasa sahip çıkılmıyor. Rusya normal devlet	Pazar ekonomisi ve liberal demokratik sistem üzerinden kalkınma arayışları. ABD müttefik olarak nitelendiriliyor. 1991 Körfez Savaşı'na destek	Emperyal mirasa sahip çıkılıyor. Avrasyalı büyük devlet	Dış politikada ABD karşıtı söylem. Yakın Çevre politikası. Çok kutuplu dünya düzeni. Asya, Latin Amerika ve Afrika ülkeleriyle işbirliği. Kuzey-Güney yönünde uluslararası enerji projeleri. BDT'yi daha kurumsal hale getirme	Emperyal mirasa sahip çıkılıyor. Rusya normal büyük devlet.	11 Eylül 2001'e kadar, ABD'nin tek taraflı girişimlerini tehdit olarak algıladı.	Biz kimiz?
Jeopolitik Konum	Batı medeniyetinin bir parçası		Batı ile Doğu medeniyetleri arasında Avrasya medeniyetinin temsilcisi, jeo-stratejik ve jeopolitik öneme sahip	Yakın Çevre politikası. Çok kutuplu dünya düzeni. Asya, Latin Amerika ve Afrika ülkeleriyle işbirliği. Kuzey-Güney yönünde uluslararası enerji projeleri. BDT'yi daha kurumsal hale getirme	Geo-stratejik açıdan önemli. Jeo-ekonomik durum daha önemli. Avrasyacı medeniyet benimseniyor.	Çin, Irak, İran, Küba, Kuzey Kore ile yakınlaşma. 11 Eylül 2001-2002 arası dönemde, Batıyla yakınlaşma arayışları. Afganistan operasyonuna diplomatik ve askeri destek. 2002'den sonra ABD karşıtı politikalar izlediler. 2003 Irak operasyonuna karşı çıktı.	Devletin uluslararası sistemdeki konumu nasıl?
Batı'nın Durumu	Stratejik işbirliği yapılabilecek ortak		Rusya'nın ötekisidir. Asla işbirliği yapılmamalıdır.	Yakın Çevre politikası. Çok kutuplu dünya düzeni. Asya, Latin Amerika ve Afrika ülkeleriyle işbirliği. Kuzey-Güney yönünde uluslararası enerji projeleri. BDT'yi daha kurumsal hale getirme	Rusya'nın ötekisi ama işbirliği mümkün.	2002'den sonra ABD karşıtı politikalar izlediler. 2003 Irak operasyonuna karşı çıktı.	Ötekimiz kim?
Rus Kimdir?	Yurttaşlığa dayalı vatandaşlık		Etnik ve/veya Slavlık unsuru üzerinden	Yakın Çevre politikası. Çok kutuplu dünya düzeni. Asya, Latin Amerika ve Afrika ülkeleriyle işbirliği. Kuzey-Güney yönünde uluslararası enerji projeleri. BDT'yi daha kurumsal hale getirme	Rusça dilini konuşan ve Ortodoks olan herkesi kapsamaktadır.	2003 Irak operasyonuna karşı çıktı.	Biz kimiz?
Ekonomik ve Siyasi Kalkınma Modeli	Batı modellerini uygulama		Batılı devletlerin yardımlarını ret etmeli. Kendisine has özellikleri dikkate alan modeller	Yakın Çevre politikası. Çok kutuplu dünya düzeni. Asya, Latin Amerika ve Afrika ülkeleriyle işbirliği. Kuzey-Güney yönünde uluslararası enerji projeleri. BDT'yi daha kurumsal hale getirme	Kendisine özgü model benimseniyor. Batıyla ekonomik ve ticari ilişkiler destekleniyor.	Orta Asya'daki ABD askerlerine itiraz etmeye başladı. Çok kutuplu dünya düzeni	
Uluslararası Sistem	İşbirlikçi		Rekabetçi, çatışmacı	Sırbistan'a destek Batı kalkınma modelini ret etme.	Güç dengesi modeli.	Ulusal çıkarları gözetecek şekilde Batı ile ilişkilere devam Çin, Hindistan gibi güç merkezleri ile iyi ilişkiler. Batı'nın demokrasi teşviki politikasına karşıtlık.	Uluslararası sistem nasıldır?

Kaynak: (Efegil, 2015: 407).

“Hiçbir ulus, ulusal kimlik sorusunu cevaplamaya Rusya'dan daha fazla düşünsel enerji harcamamıştır” (Billington'dan aktaran Zarakov, 2012: 253). Rusya Federasyonu, ordusu sıcak bir savaşa girmeden çöken bir imparatorluğun ardılı olarak ve Batı karşısında sürekli taviz veren, gücünü nispeten kaybeden bir devlet olarak doğdu ve kimlik tanımlamasını bir türlü yapamadı. Rusya'da yıllarca Batılı mıyız, Doğulu mu, Avrasyalı mı, milliyetçi mi soruları soruldu. Kimliğini inşa etmesi Rusya'nın uluslararası ve ulusal tercihlerini belirleyecek

ve bu doğrultuda sistemde nasıl rol alacağını gösterecektir (Cafersoy, 2002; 52). Rusya kendini belirsiz bir ortamın içinde bulmuş ve kimliğini inşa etmede önemli sıkıntılar yaşamıştır. SSCB'nin ardılı pozisyonundadır fakat SSCB, ekonomideki sıkıntıları, yönetimdeki eksiklikleri vb. gibi sebeplerden dolayı çökmüştür. Rusya Federasyonu, Sovyetler Birliği'nden devraldığı sıkıntılı bürokratik, ekonomik, politik vs. yapıyla yoluna devam edemezdi. Tüm bunların yanı sıra yaklaşık yetmiş yıldır dondurmuş olduğu kimlik sorunsalı ile karşı karşıyaydı.

Devletler dışarıdan, 'öteki'nden gelen tehditler karşısında bekasını korumak adına toplumda ortak bir payda olan ulus bilincine dayanırlar. Bu durum tek uluslu, homojen nitelikteki toplumlar için bir avantaj olarak sayılabilirken, Rusya gibi çok uluslu ülkelerde bir tehdit olarak nitelendirilebilir.

Diğer bir yandan dış politika ile kimlik arasında iç içe geçmiş bir yapı söz konusudur. Dış politikada kimliğin etkileri ve izleri, kimlikte de politikanın etkilerini bulmak mümkündür. Dış politika devletlerin sahip oldukları ulusal kimlik çerçevesinde, tarihsel, kültürel mirasa göre şekillenmektedir. Bu noktada milliyetçiliğin etkisi de yadsınamaz bir gerçektir.

Rusya bu açıdan değerlendirildiğinde Dugin'in de bahsettiği gibi, çok uluslu heterojen bir yapıya sahip ve bu yapı içerisinde kimlik bulma mücadelesi veren bir devlettir. Coğrafi açıdan da karmaşık bir yapıya sahip olması bir başka dezavantaj olarak sayılabilir. Bunun yanında Rusya ne Doğu ne de kendini Batı'ya ait hissedememiş, bunların reddinin de olmazsa olmaz tarihsel bir gerçeklik olduğunu düşünmüşlerdir.

Rusya'nın Çarlık dönemi ele alındığında kimliğin birkaç temel noktaya dayandığı görülür. "...Rus kimliğini şekillendiren kavramlardan en çok göze çarpanların, emperyalizm, otokrasi ve Ortodoksluk olduğu görülür". (Caşın, Derman, 2016: 175) Emperyalizm ve otokrasinin daha önceden de değinildiği gibi Moğol hâkimiyeti dönemlerinin mirası olduğunu söyleyebiliriz. Bu dönemde 'dışarıdaki düşmandır' algısı yerleşmiş ve kökleşmiştir. Moğol hâkimiyeti ise Rus tarihi hafızasında derin izler bırakmıştır.

Üç yüz yıllık süreçte Rusların etnik olarak Rus olmayanlara karşı izlediği milliyetçilik politikalarını değerlendiren Çalışkan'a göre; Rus olmayan tebaanın sadık olmasını sağlamak öncelikli hedefti. Bu hedefi gerçekleştirirken Rus dili, Ortodoksluk, ortak kültürün oynadığı rol ise göreceliydi:

"1500-1800 yılları arasında Moskova Rusyası ve Rusya İmparatorluğu dönemlerinde Rus etnik kimliği ayırıcı bir özellikti. Rusya etnik grubu içerisinde onlara özel bir görev verilmişti. Devlet, Rus etnik bilincinin belirli görünüşlerini benimsemesine rağmen dinî unsur, etnik bilinçten daha önemliydi. Bu yüzyıllarda Rusya'da Rus etnik bilinci ve Ortodoksluk belirli entegrasyon unsurlarıydı. Ancak Rusya İmparatorluğu ve onun toplumunun temel unsurları değildi. Öncelik Rus gücünün sağlamlaştırılmasına, gayrirus tebaanın hanedan ve yöneticiye sadakatinin sağlanmasına yönelikti. Zümre sistemi, çeşitli sosyal grupların temel dayanak noktası olduğuna göre gayrirus halkların soyluları Rus dvoryan (soylu) sınıfına dâhil edilerek devlete sadakatleri sağlandı. Bu üyeliklerde linguistik ve kültürel birlik çok az rol oynadı.

Gayrirus soyluların, Rus otokrasisinde uyum sağladıkları şey, ne Rus dili ve kültürü, ne de Ortodoksluk diniydi. Atalarından elde ettikleri soyluluk haklarını devam ettirme hakkını kazandılar. Devlet yönetiminde bu heterojen karakter, sürekli genişleme sonucu toprakların büyümesi ve Rus kadrolarının sayı olarak yetersizliği yüzünden meydana geldi. Diğer Avrupa imparatorluklarının aksine Rus halkının diğer etnik grupların üzerinde üstünlüğü yoktu. Zaten Rus hükümeti de serflik sistemini devam ettirerek alt sınıf halk tabakasının (köylüler) lehine bir politika üretmiyordu. Aksine gayrirusların ekonomik ve sosyal imtiyazlarını daha çok garantiledi ve onların alt sınıf olmalarına izin verilmedi. Bu yüzden Rus etnik yapısını benimseme gayriruslar için çekici değildi”(Kappeler’den aktaran Çalışkan, 2014: 17-18).

Ortodoksluk ve Hristiyanlık da Rus milli hafızasının önemli bir etkenidir. “Üçüncü Roma teorisini, [“Bu görüşe göre: tek doğru din olan Ortodoksluk, Roman Katolikliği tarafından işgal edilen şehirlerden (ilki Roma ve ikincisi İstanbul olmak üzere) taşınarak bu doğru dinin yaşatıldığı yerlere sığınmaktaydı ki, bunun da üçüncüsü ve sonuncusu Moskova olmuştu” (Soltan, 2001: 70).] rahip Filoley işlemiş daha sonra yazılı olarak III. Vasili’ye takdim edilmiştir. Bu teoriye göre Dünyanın merkezi Roma idi fakat çöktü akabinde Yeni Roma olarak Bizans geldi o da çöktü. Bu durumda üçüncü Roma olarak Moskova öne çıkmıştır. Hristiyanlıktaki “mukaddes teslis” gereği yeni bir Roma olmayacaktır. O halde Moskova Hristiyanlığın ve doğruluğun merkezi, koruyucusu ve hamisidir. (Tüter, 2018, parag, 6)” Görüldüğü gibi Rusya burada misyoner bir kimlik ve Hristiyan dünyasının hamiliğini kazanmış oldu. Burada Rus tarihi kodlarına ‘seçilmiş ulus’ kavramı kazınmış olmaktadır.

Bütün bunların yanında Rusya’nın en büyük yöneticilerinden biri olan I. Petro’nun yürütmüş olduğu Batı’ya yönelme politikaları ve reformları da önemli bir dönüm noktasıdır. Petro’nun ‘Evamir’i Aşaresi’ kendisinden sonraki gelecek hükümdarlara tavsiye niteliğinde bir telakkidir. Petro bununla emperyal bir yayılmacılığı miras bırakmış, ulusal çıkarların korunması gerektiği ve diplomasinin en iyi şekilde kullanılması gerektiğini realist bir perspektifle vurgulamıştır. Sonuç olarak, Moğol etkisi, Ortodoksluğun hamiliği ve I. Petro reformları gibi üç büyük etki, Rus kimliğinin oluşmasında karmaşa ve kaosa neden olmuştur.

Sovyet döneminde ise kimliğin önündeki engel bu seferde ideoloji olmuştur. Marksist görüş temelinde ideoloji eşitlik, kardeşlik, ortak mülkiyet ve işçi sınıfının yüceltilmesine dayandırılmıştır. Lenin ise ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı olduğunu savunur, fakat bunun Sovyet yönetimindeki halkların kendine bir tehdit oluşturabileceğini düşünüp, ihtiyatlı davranmış, her halka bu hakkı tanımamıştır. İşçi sınıfı liderliğinde ulus üstü bir ‘Sovyet üst kimliği’, bir Sovyet insanı (Homo Sovieticus) oluşturma fikrini ortaya atmışlardır. Rus halkı kendi alt kimliklerini bir kenara bırakıp Sovyet insan tipi altında birleşecekler böylece tek tip bir Sovyet modeli ortaya çıkacaktı.

Lenin’den sonra yerine gelen Stalin bu politikaya yeni bir boyut getirerek Rus olmayan halkları Ruslaştırma düşüncesiyle politikalar üretmiştir. Bu politikaları yukardan inme ve zorlama yoluyla yürütmüş, halk üzerinde baskı ve şiddet kullanmıştır. Caşın’ın da belirttiği şekilde Ruslaştırma politikalarının içeriği; dil,

din, kültür, ekonomi alanında asimilasyon hedeflemektedir. Öncelikle dil alanında yapılan uygulamalarla alfabe değiştirilmiş, böylece halklar birbirini anlayamaz hale gelmiş sadece bununla da kalınmamış, Sovyet toprakları dışındaki dünya ile irtibatları kesilmiş, Türk dil birliği de bozulmuştur. Bunun yanında din alanında da bazı reformlar gerçekleştirilmiş, camiler ve diğer din mabetleri kaldırılmaya başlanmıştır. Stalin'in tüm bu uygulamaları tepeden inme bir devlet baskısı ve terörüyle gerçekleşmiştir.

1920'lerde başlayan ve "etnik mühendislik" olarak adlandırılan bu uygulama ile etnik olarak çoğunluk sağlayan grupların olduğu bölgeler oluşturulmak istenmiştir. Bunu gerçekleştirebilmek için de bir bölgede yaşayan ulusları bulundukları yerden başka bir yere tasfiye edecek, boşalan yerlere de Rusları ve diğer etnik grupları yerleştireceklerdi, sonucunda ise ülkedeki yaşamın daha iyi bir hal alacağını ümit ettiler. Sovyetler Birliği 1940-1941 yıllarında da benzer bir gerekçe ile Letonya, Litvanya, Estonya ve Besarabya'yı işgal ederek orda yaşayan halkın elit kesimini (doktor, öğretmen, politikacı, bilim adamı gibi nüfusun %5-10'u) Sibirya'ya sürgüne gönderdi. Onların yerlerine de Rusları ve Ukraynalıları yerleştirdi. Bu uygulamaların en köklü olanı ise II. Dünya Savaşı zamanlarında gerçekleşmeye başladı, 1941'den başlayarak (1941'de Almanlar, Sibirya ve Ota Asya'ya gönderildiler) 1944-1945 yılına kadar devam etmiştir. O yıllarda Kırım'da yaşayan Tatarlar, Balkarlar, Yunanlar, Kalmuklar son olarak da Çeçenler ve İnguşların sürgünü gerçekleşmiştir. Bu halklar, yaklaşık bir ay sürecek olan doğuya doğru yolculuklarında, su ve yiyecek sıkıntısı içinde zorlu şartlarda hayatta kalma mücadelesi vermişlerdir. Normalde büyük baş hayvanların taşındığı vagonlarda, sağlık hizmetinden yoksun salgın hastalıkların baş gösterdiği kötü ve pis ortamlarda yolculuk yapmaya zorlanmışlardır. Hastalıktan ya da açlıktan ölenler ya vagonlardan atılır, ya da en yakın mola yerinde trenlerin yakınlarına gömülürdü. Çünkü trenden beş metreden uzun bir mesafeye giden birisi vurularak öldürülebilirdi. İklimin çok sert ve elverişsiz olduğu Kazakistan ya da Sibirya topraklarına ulaşabilenler ise şanslı sayılmaktaydı. Çoğunun hiç bilmediği, gidecekleri yerde de onları daha iyi bir yaşam beklemiyordu. Onların zorla çıkarıldıkları köylerine ise Ruslar, Kızıl Ordu askerleri ve onların aileleri yerleştirilmekteydi (Hosking, 2015: 693-695).

SSCB'yi oluşturan birlik cumhuriyetleri ve Rusya Federasyonu'nun iç sınırları bilinçli olarak çok sayıda ve şekilsel bir biçimde çizilmiştir. Rus Çarlığı'ndan farklı bir mikro ölçekli dilsel ve kültürel otonom gibi bir intibai bırakmak için, böl-yönet politikası uygulanmış, çok sayıda siyasi, etnik, siyasal yapılar oluşturulmuş ve bunlar arasında denge gözetilerek, şekilsel bağlamda etnik milliyet olan ama form ve içerik olarak komünist partinin hakim olduğu idealist Sovyet makbul vatandaşını oluşturmak için etnik, yerel, dini, gelenek ve ataerkil kültürün Rus, Slav ve komünist ideolojinin Homo Sovieticus enternasyonal propagandasına maruz kalmıştır.

Bu politikalar sonucunda çokuluslu bir yapıya sahip olan SSCB, Rus olmayan - Ermeniler, Tatarlar, Kazaklar, Yahudiler gibi- halkları Sovyetlere tabi kıldıkları gerekçesiyle kendini başarılı saymaktaydı. Sovyetler kendi liderliğini diğer uluslar üzerinde hâkim kılmış ve kendi üstünlüğünü kabul ettirebilmişti. Bu bir nevi Rus Sovyet milliyetçiliğinin bir zaferiydi, fakat göz ardı edilen bazı şeyler söz konusuydu; yaşanan onca acı, zulüm ve binlerce insanın ölümüyle sonuçlanan, Müslüman olan halkların ve diğer milletlerin zorlandıkları göç neticesinde Sovyetlerin güney sınırında, güvensiz bir alan oluşmuştu. Sovyetleri zayıflatan bu sınırlarda yaşayan insanlar o günlerden kalma nefreti ve acıyı içlerinde taşımaktaydılar. Batı Ukrayna'nın, Moldova'nın ve Baltık cumhuriyetlerinin işgali de benzer bir durumun batı sınırında yaşanmasına sebebiyet vermekteydi. Sovyetlere duyulan bu düşmanlık ve bitmeyen nefret zamanla Birliğin dağılmasını da beraberinde getirecekti (Hosking, 2015: 696-697).

Peki, Sovyetler Birliği neden böyle bir yol izlemişti ve içinde barındırdığı farklı etnik yapıdaki grupları ayırtmış, bir birlik oluşturamamış, bütünleştirememişti? Bu sorunun pek çok yanıtı vardı, Roskin'e göre ise:

“Birincisi, kendi bölgelerine sahip olamayan pek çok ulusal grup bulunmaktadır. İkincisi, uluslar dağınık haldedir; mesela Özbekistan'da Özbeklere ek olarak Tacikler, Ruslar, Yahudiler, Tatarlar, Koreliler ve birçok diğerleri mevcuttur. Bu, ulusları ayıran net bir çizgi çizilmesini imkânsız kılmaktadır. Üçüncü olarak, Sovyet federal sistemi, etnik gerilim olmayacağını garanti altına almak için sınırları kasten bu şekilde çizen Stalin tarafından tasarlanmıştır. Bu, Stalin'in eline anlaşmazlıklarda hakemlik yapabilme ve bu suretle kendi otoritesini artırma imkânını, yani eski “böl ve yönet” metodunu vermiştir. Her cumhuriyet Stalin'e bağımlı olacaktı. Dördüncüsü, merkez, büyük ölçüde komünist parti ve KGB aracılığıyla, çok fazla yetkiyi elinde bulunduruyordu, yani federalizm, olması gerekenden daha azdı” (Roskin, 2013: 343-344).

Kruşçev döneminde ise halkları birleştirme ve kaynaştırma adı altında politikalar yürütülmüştür. Stalin'in baskıcı politikalarına göre biraz daha ılıman bir hava oluşturularak normalleşme süreci oluşturulmaya çalışılmıştır. Brejnev döneminde de Soğuk Savaş'ın gergin havası bir nebze de olsa yumuşama dönemine girmiştir. Gorbaçov dönemi ise özgürlüklerin arttığı gerilimlerin azaldığı bir dönem olarak tarihte yerini almıştır. Bu dönemde demokrasi ve yeniden yapılanma doğrultusundaki uygulamalar Sovyet ülkelerinin bağımsızlık fikirlerine destek olmuş, bu durum Sovyetlerin çöküşünü de hızlandırmıştır.

1917 Ekim Devrimi ve sonrasındaki Sovyet yıllarını değerlendirecek olursak, kimlik arayışının halen devam ettiğini ve dış politika ile alakalı paralel bir süreçten geçildiğini ve sık sık varoluşlarını sorgulayan kimliksel bunalımlar yaşadıklarını söyleyebiliriz. Caşın ve Derman'ın da belirttiği gibi:

...1917 devriminden itibaren Rusya incelendiğinde, hâkim olunan ‘düşman Batı’ algısı, ‘tek ulus, tek kimlik’ düşüncesiyle oluşturulmaya çalışılan Sovyet üst kimliği, yumuşama döneminin Sovyetlerin içerideki ve dışarıdaki sisteme bakış açısına etkileri ya da Gorbaçov'la başlayan radikal dönüşüm süreci, kimlik tanımlanmasına bir netlik kazandırmamıştır. Tarihsel süreçte kimliğin temeline

yerleşen Bolşevizm düşüncesinin etkisiyle, bu düşüncüyü barındırmayan farklı kimlikler, rejimin oluşturduğu çevrelenmiş toplumda kendilerine yer bulamamış ve hem iç hem de dış politikada atılan adımlar kimlik konusunda somut sonuçlar alınamayan birer teşebbüs olarak kalmıştır (Caşın ve Derman 2016: 193).

Rusya Federasyonu'nda yaşanan önemli boyuttaki ekonomik sorunlar kimliğin de aşınmasına sebep olmuştur. Rusya'da hâkim olan ekonomik sıkıntılar halkı olumsuz yönde etkilemiş ve sorunlara yol açmıştır. Yaşanan büyük ekonomik kriz neticesinde ahlaki noksanlık önemli boyutlara ulaşarak sadece para kazanma amacıyla olan ahlaki değerleri hiçe sayan bir halk doğmuştur demek yanlış olmayacaktır. Yolsuzluk artmış, yaşam süreleri kısalmış, suç oranlarında ciddi artışlar olmuş hatta ve hatta organize suç sektörleşmişti. Sadece erkekler değil aynı zamanda kadınlar ve çocuklar da suç işleme eğilimi göstermişti. Rus halkı Batı devletlerine kaçarak hayatlarını sürme yollarını da denemişlerdir. Rusya Federasyonu'nun toplum yapısında inanılmaz sorunlar baş göstermiş ve Rusya'nın sosyo-ekonomik yapısını düştüğü bu durumdan ivedi bir biçimde kurtarması elzem noktaya gelmişti (Frisby, 1998: 30-35).

Rusya Federasyonu tüm bu sorunların arasında bir de çok uluslu, çok etnikli, çok dilli ve kültürlü bir toplum olmanın ve bu çeşitliliği içinde barındırmanın birtakım zorluklarını da içinde yaşamaktadır. Olası etnik kökenli çatışmalar da göz önünde bulundurularak daha önce Çarlık Rusya'sında olduğu şekliyle etnikler üstü bir kimlik inşa edilmeliydi. Nitekim RF anayasası da farklı insan gruplarının ait oldukları milliyetlerini dikkate almadan, herkese vatandaşlık kavramı etrafında eşit haklar ve özgürlükler tanımaktadır. Milliyet olgusu etnik gruplar için ayrımı temsil ederken, egemenlik kavramı ayrım olmadan halka verilmiştir. Dolayısıyla anayasanın tanımı doğrultusunda halk, "sivil ulus" olarak belirlenmiştir (Putin'de göreve geldiği andan itibaren etnik milliyetçiliğin Rus ulusunun birliği ve bütünlüğüne bir tehdit oluşturduğunu düşünmektedir, bu sebeple de etnik milliyetçiliğin tehdidi karşısında sivil milliyetçiliğin geliştirilmesi yönünde adımlar atılmasına özen göstermektedir) (Musaoğlu, 2015: 28).

Sonuç olarak Çarlık döneminde ulus-üstü emperyal bir kimlik tanımı geliştiren Ruslar, Çarlık İmparatorluğu'nun dağılmasının ardından, yerine ideolojik anlam taşıyan ve uluslararası sistemde kapsayıcı bir rol iddiasında bulunan sosyalist kimliğin geçmesine izin vermiştir. Bu inşa edilen sosyalist kimlik ve Sovyet insanı modeli, ülke içinde ve dışında SSCB'nin dağılmasına yakın yavaş yavaş etkisini yitirmeye başlamıştır. SSCB'nin yıkılmasından sonra ise, Sovyet kimliğini geride bırakmak zorunda kalan RF, yeni kimliğini inşa etme sürecinde bazen Batı'yı içselleştiren, bazen de kısmen içselleştiren ya da tam tersi tamamen dışlayan alternatif stratejiler üretme yoluna giderek kimlik arayışı sürecini devam ettirmiş ve aslında kalıcı bir kimlik tanımını oturtamamıştır. Soğuk Savaş'ın ardından ise liberal düşüncelerin komünist düşünce karşısında kazandığı zafer, ideolojinin uluslararası siyasete güçlü bir dönüş yapmasına neden olmuştur (Musaoğlu, 2015: 21). Rusya Federasyonu'nun hedefi ise eski

gücüne tekrar kavuşabilmek adına politikalar yürütmek ve yükselişe geçecek hamleler yapmaktı. Çünkü sınırları yeni oluşmaya başlayan ülkenin güvenlik sorunu büyük sıkıntı yaratırken halkın içinde bulunduğu zorluklar Rusya için bir felakete sebep olabilecek boyuttaydı. Bu durumda yapılması gerekenler farklı kimlikleri bünyesinde sentezleyerek, etkin ve aktif dış politika stratejileriyle aslolan güce kavuşmaktır.

1.1 BATICILIK/ATLANTİKÇİLİK

Rus tarihi göz önüne alındığında uzun dönem Moğol-Altın Orda Devleti'nin hâkimiyetinin hüküm sürdüğü görülmektedir. Merkezîyetçi ve otokratik yapının oluşmasında 242 yıllık Moğol hâkimiyetinin etkili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ondan önceki dönemlerde Ruslarda siyasi birlik etkin bir şekilde görülmezken, ileriki yıllarda teşkilatlanma ve bunun yanı sıra ilk defa uygulanmaya başlanan vergi sistemi de yine Moğolların getirdiği yenilikler arasındadır. Bu durumun bir diğer etkisi ise Avrupa'dan ve özellikle o dönem Avrupa'nın geçirdiği Reform ve Rönesans sürecinden uzak kalmaktır. Dolayısıyla uzak ve öteki olan, yani bilinmeyen düşman olarak atfedilmeye başlanmıştır.

Rusya'nın Avrupa'ya açılması, I. Petro'nun 1695 yılında Çar olmasıyla birlikte başlayan süreci kapsamaktadır. Petro, modernleşme sürecini başlatarak Avrupa'ya gitmiş, oradaki birçok ülkede gözlemleri ve deneyimleri sayesinde Avrupa ülkelerinin yaşamlarını ve standartlarını yakından görme fırsatı yakalamıştır. Ülkesine döndüğünde ise ekonomi, hukuk, sosyal hayat da olmak üzere birçok alanda reform sürecini başlatmış, halka tepeden inme bir dayatma ve zorlama ile yaptırımlar uygulamıştır.

Petro, hem sınırları genişleyen imparatorluğunu bir arada tutmak zorundaydı hem de sınırlarında bulunan tehlikelerden ülkesini korumak zorundaydı. Bir yandan da gezip gördüğü Avrupa ülkelerindeki (Kuzey Avrupa'nın Protestan ülkeleri) kurumları ülkesinde de oluşturabilmek için çalışmalar başlatma niyetindeydi. Bu gelişmelerle, Petro'nun Rusya'sı, bir anlamda Avrupa tarzı bir dönüşüm içine girmiş olacaktı. Petro'nun reformlarının başarılı ya da başarısız olduğu noktası ayrı bir tartışma konusu olurken, uyguladığı bu reformlarla ülkeyi sadece değiştirmekle kalmamış, ülkenin Avrupalı olarak görülmeyen yanlarını da güçlendirmiş olmuştur. Bu durum ise tartışma götürmez bir gerçektir.

Petro zamanında yapılan reformlara bakıldığında, ordunun gelişmesi için ehemmiyet verildi, bu maksatla Almanya'dan birçok uzman ve teknisyenler getirildi, halk arasında askerlere iyi bakılmadığı ve orduda çok sayıda askerin ölmesi neticesinde askerlik mesleğine pek müspet bakılmamaktaydı, fakat Avrupa'dan gelen subayların çabaları neticesinde donanımlı askerler yetiştirmeye

başladı. Petro saltanatı boyunca Rus ordusu ve donanmasını güçlendirmeyi her şeyin önünde tutmuştur. Bunun sonucunda zamanla Rus ordusu Avrupa'daki en güçlü ordularından biri oldu. Petro, ekonomi alanında da önemli gelişmeler kaydetti: yeni yeni gelişen Rus sanayisini ayakta tutabilmek ve Batı Avrupa'nın rekabetinden korumak için Merkantilizm politikasını temelinde önemli madenlerin Rusya dışına çıkarılması yasaklandı. Petro döneminin sonuna gelindiğinde Rusya'da fabrika ve imalathanelerin sayısı iki yüze yaklaşmıştı. Vergi ve mali sistemde de önemli değişiklikler yapılarak Fransa örnek alınmıştır. Sanat alanında zanaatkarlar için Avrupa tarzı loncalar inşa edildi. Yönetimde de benzer şekilde Avrupa devletlerinde uygulanan idari teşkilatlanma usulü (İsveç kurumları) esas alındı. Devlet merkezileştirildi, Çar'dan sonra en yüksek merteye olarak gösterilen senato kuruldu. Kilisede de patrik öldükten sonra bir süre yeni bir patrik seçilmedi ve kilisenin başına bir kurum tayin edildi (Mukaddes Sinod) böylece patriklik kaldırılmış oldu. Kilise tamamen Petro'ya tabi hale getirildi. Petro, o dönemde Avrupa'daki gelişmeleri ve ilmi öğrenmeleri için birçok genci Avrupa'ya gönderdi, Avrupa'dan çok sayıda teknik eser Rusçaya çevrildi. Rus alfabesi Slav halinden çıkarılarak bugünkü haline getirildi. Buna ek olarak Rus elitinin Avrupalılar gibi giyinip, onlar gibi tıraş olmasını, Avrupalı eğlence kültürünün bir yansıması olarak balolar düzenlenmesini, danslar edilmesini ve Avrupalı insanlar gibi yaşanmasını sağlamak için önemli adımlar attı, bu bağlamda bir adab-ı muaşeret kitabı yazıldı (Kurat, 1999: 263-269).

Petro zamanında, Avrupa'ya gönderilen öğrenciler ve Avrupa'dan gelen bilim adamları sayesinde Avrupa kültürünün tanınması sağlanmış, bilim ve eğitim alanında önemli gelişmeler kaydedilmiş, okullar açılmıştır. Petro, reformları ile yeni elit kesimin önüne iki hedef koymuştur: birincisi; Avrupa ile aynı seviyeye gelebilmek, eşit olabilmek, ikincisi ise; Avrupa ile etkileşimde ve ilişkide kendi özünün değerlerinin bilincinde olmak ve bu minvalde kendi gelişim rotasını oluşturabilmektir (Navikova'dan aktaran Aslan, 2018).

“Rusya'nın Avrupa'yı farklı bir kültür olarak görebilmesi için Petro Avrupa'ya bir pencere açtı. Bu kültür Rusya için kontak kurulması gereken ve içinde kendisini görebileceği kendine özgü bir aynaydı. Başka bir deyişle Rusya'nın dünyanın tarihsel sürecinde kendi gelişim ve yeri ile birlikte problemlerinin çözümünü bulacağı bir kültürdü. Rus entelektüeller için Avrupa kültürü öykünülecek bir model oldu” (Aslan, 2018: 27).

Vernadsky, Petro için şöyle demektedir:

“Büyük Petro Rus tarihinde yeni bir dönem başlattı. Rusya Batılılaşmış bir devlet haline geldi ve Avrupa milletler komitesinin bir üyesi oldu. Yürütme ve yargı, ordu ve değişik sosyal sınıflar Batı çizgisi dâhilinde yeniden organize edildiler. Endüstri ve ticaret hızla ilerledi, ayrıca teknik eğitim ve fende muazzam gelişmeler sağlandı” (Vernadsky, 2011: 191).

Caşın ve Derman ise bu konuda şu şekilde görüş bildirmişlerdir:

Batıcılık düşüncesinin temelleri Petro döneminde atılmıştır. Bu dönem Rusya'nın dünya görüşündeki değişimlerle yüzünü Avrupa'ya dönmeye başladığı bir dönemdir. Rus modernleşmesinin sembolü olan Çar Petro, iktidarı bütünüyle ele geçirdiği 1696'da kendisine iki önemli hedef belirlemişti. Bunlardan ilki imparatorluğun kudretini sağlamak, ikincisi ise Avrupa'ya açılmaktı (Caşın ve Derman 2016: 209).

Bu açıdan bakıldığında Batıcılık fikrinin temellerinin dayanaklarını bu dönemden gelmektedir diyebiliriz. Petro, yoksul ve devasa büyüklükte bir ülke devralmıştı ve halka tepeden inme bir şekilde cebri yollarla, reformlar gerçekleştirmişti. Rus halkı bu zorlamanın bedelini ağır vergilere maruz kalarak ödedi. Zaten yoksul olan köylünün durumu daha da kötüleşti. Soylular ise, halkın orta kesimine göre çok daha iyi şartlardaydılar ve sadece reformların sosyal hayatlarındaki değişikliklerle ilgileniyorlardı. Petro öldüğünde (1725), geride daha gelişmiş daha modern bir ülke bırakmıştı, fakat Avrupa'ya kıyasla Rus imparatorluğu hala gerideydi. Petro'nun ölümünden sonra da bu düzen uzun süre devam etti (Roskin, 2013: 323).

Bazı görüşler Batıcıları, Atlantikçiler, Reformcular, Demokratlar, bazıları da Liberaller ya da Uluslararası Kuramcılar olarak adlandırmaktadır. Yapıcı'ya göre: "...bu grup demokrasi, insan hakları ve serbest piyasa ekonomisi gibi Batı değerlerinin Rusya'ya uygulanması gerektiğini ileri sürmüştür" (Kassianova'dan aktaran Yapıcı, 2010: 146). Onlara göre; Batı ile siyasi, ekonomik işbirliği ve karşılıklı bağımlılık esas çerçevesinde ikili ilişkiler geliştirilmelidir. Caşın ve Derman ise Batıcılık düşüncesi ile ilgili şöyle bir açıklama yapmaktadırlar: "...batıcılığın esasının, demokratikleşme, ideolojiden arınma ve silahsızlanma çerçevesinde Rusya'yı Batı'nın eşit haklara sahip bir ortağı haline getirmek olduğu; bu bağlamda da serbest Pazar ekonomisi ve demokrasiye Batı modeli olmadan geçmenin mümkün olmayacağı düşüncesi bulunmaktadır" (Hekimoğlu'ndan aktaran Caşın ve Derman, 2016: 210).

Burada temel amaç; Batı'nın 'tarihsel düşman' algısını yıkmaktır. Çatışmalardan ve kaostan uzak, uluslararası ortam ile barışık yeni bir imaj oluşturulması hedeflenmiştir. Batıcılık akımı Yeltsin dönemi ve onun dışişleri bakanı olan Kozirev'in önderliğinde etkili olmaya başlamıştır. Onlara göre dış politika hedefleri arasında Caşın ve Derman'ın aktardığı gibi: "Rus ekonomisini kalkındırmaya yönelik bir dış politika izlenmeliydi. Demokratikleşmenin önündeki engeller kaldırılarak Rusya, ortalama büyük bir güce dönüştürülmeliydi. Rusya Batı ile mesafeli durma düşüncesini terk edip Batılı devletlerle, özellikle de ABD ile ikili ya da çok yönlü ilişkiler geliştirmenin yolları aranmalıydı" (Kona'dan aktaran Caşın ve Derman, 2016: 210).

Boris Yeltsin ve ekibindeki İgor Gaydar ile Andrei Kozirev Atlantikçilik yaklaşımını oluşturmuşlar ve savunmuşlardır. Kozirev, Rusya ve ABD için en iyi stratejik seçimin ortaklık olduğunu söylemektedir. Rus politikacıları başarılı, istikrarlı ve güçlü bir Rusya istediklerini vurgulayan Kozirev eğer ki Batı ile ittifak sağlanamaz ve Rusya başarılı olamazsa içinde bulunulan durum göz

önüne alınarak aşırı milliyetçiliğin ve aşırı cılığın Rusya'ya hâkim olacağını ifade etmektedir. (Kozirev, 1994: 59-62)

Rusya'nın Avrupa'nın bir parçası olup olmadığı tartışmaları on yıllarca devam etmiştir. Burada üç önemli temel grup bulunmaktadır. *Birinci grup* şunu savunmaktadır: Rusya Avrupa'dır, bunun nedeni ise genetik olarak Hristiyan medeniyetinden gelmektedir. Bu görüşün içinde çeşitli fikirler bulunmaktadır. Bunlardan önemlileri ise şu şekildedir: Rusya tamamlanamamış Avrupa'dır çünkü hastadır, başarısızdır gelişmemiştir. Bir diğer fikir: Rusya en iyi Avrupa'dır çünkü Avrupai değerleri kıtada en iyi somutlaştıran ve taşıyan ülkedir. Başka bir önemli fikir ise Rusya diğer Avrupa'dır diyor. Rusya dış faktörlerden önemli boyutta etkilenmiş ve Bizans imparatorluğu vasıtasıyla doğu formuna doğru evrilmiştir. Fikirlerin ötesinde var olan gerçeklik ise Rusya'nın ve Avrupa'nın aynı aileden geldiğidir. *İkinci temel grup* ise Rusya'nın Asya'ya yakın olduğu fikrinin altını çizmektedir. *Üçüncü grup* ise Rusya ne Doğulu ne Batılı ne Asyalı ne de Avrupalıdır diyor. Rusya Latin öğretilerine de İslam'a da karşı duran çekirdek elementi Ortodoks dini olan bir ülkedir. Özel bir yapısı vardır ve içinde çok farklı çeşitlerde etnik kökeni barındıran bir yapıdadır (İşyar, 2004: 10).

Rusya Federasyonu'nun dış politikadaki ilk hamlelerini SSCB'nin son yıllarında Gorbaçov'un yapmış olduğu devrim niteliğindeki değişimler etkilemiştir. "Yeni Düşünce" adı altında bir takım değişiklik yapan Gorbaçov; tüm dünya genelinde silahsızlanma çağrısı yaparak hem kendi ülkesini bu yarıştaki ekonomik yükten kurtarmayı hem de yarışmadığı ABD'nin de Yıldız Savaşları projesinden vazgeçmesini istiyordu. Dış politikada pragmatik adımlar izleyerek yeni düşünceler kuruluyordu. Yeni düşüncenin hareket noktası dünyada giderek artan birbirine bağımlılık noktasıydı. 25 Şubat- 6 Mart 1986 tarihleri arasında Moskova'da düzenlenen Sovyetler Birliği Komünist Partisi 27. Kongresinde "birbirine bağımlı bütünleşmiş dünya" görüşü kabul edildikten sonra, yeni dış politika bu esaslar üzerine kuruluyordu. (İvanov'dan aktaran Memmedli, 2002: 13) Bu kabul edilen görüşle beraber SSCB'nin ideolojik düşüncelerden uzaklaştığını söyleyebiliriz. Fakat sosyalist bloğa üye olan ülkeler "kardeş ülkeler" şeklinde nitelendiriliyor ve onlarla olan bağımlılıkların artarak devam edeceği görülmektedir.

Rusya'nın ekonomik sorunları Boris Yeltsin döneminde başlamamış, ekonomik durgunluk 1970'lerin ortasından itibaren süregelmiştir. Bu dönemlerden beri Sovyetler Birliği Batı karşısında güç kaybetmiştir. Rusya'nın daha fazla düşmeye devam etmesi hem Batı hem de Avrupa için önemli ekonomik çelişkileri de beraberinde getirmektedir. Rusya'nın ilk kurulduğu dönemdeki durumu Batı için Rusya'nın toparlanmasına katkı sağlayarak ikili ilişkiler kurma yönünde bir fırsat doğurmuştur. (Umbach, 2000: 89-90) Rusya Batı ile olan ilişkileri bu doğrultuda sürdürmek isterken Batı da Rusya'nın bu isteğine cevapsız kalmamıştır.

Bu noktada Rusya'nın yıllardır düşman olarak gördüğü Batı'yı bundan sonra bir müttefik ve ortak olarak göreceği perspektifi oturtulmak istenmiştir. Bunu desteklemek adına da ekonomik bağımlılık gerekçe gösterilmiştir, çünkü Rusya'nın kalkınması, refahı için Batı'nın ekonomik yardımları ile doğrudan ilişkili olduğu düşünülmüştür. Yapıcı'ya göre ise: "...Rusya, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle beraber sınırları dışından kendisine yönelik herhangi bir tehditle karşı karşıya bulunmamaktadır. Rusya'ya yönelik temel tehditler kendi sınırları içerisinde gelmekte, bu iç tehditlerle uğraşmak için de modern bir ekonomi ve demokratik bir siyasi sistemin oluşturulması gerekmektedir" (Light'tan aktaran Yapıcı, 2010: 146). Görüldüğü gibi tehdit Rusya'nın dışında değil içeride aranmaktadır. Uluslararası ortamda ve sorunların çözümünde de barış, işbirliği ve ortaklık vurguları yapılmıştır.

Dağı'nın kaleminden ise dış politika eğilimi şu şekilde gerçekleşmiştir:

"Reformist/Atlantislerin temel dış politika yönelimi, Rusya'nın Batı ile ekonomik entegrasyonunun tamamlanması ve 'medeni' dünyada 'normal' bir ülke olarak Rusya'nın yerini alması biçimindedir. Bu hedefin gerçekleşmesi, Rusya'nın geleneksel 'Mesihçi' kimliğini bırakması ve kendinin 'eşsiz/benzersiz bir medeniyet' olduğu düşüncesinden vazgeçmesine bağlıdır. Bu gelenek reformist Atlantislere göre, Rusya'nın uluslararası sisteme entegrasyonunu engellemiş, uluslararası sistemin 'yabancı', 'yoz' ve Rusya'ya 'karşı' olarak 'ötekileştirilmesi'yle sonuçlanmıştır. Uluslararası sistemin 'yabancılaştırılması' ile süreklileştirilen 'çatışma' durumu Rus iç siyasi kültüründe olumsuz yapılanmalara yol açmıştır; düşman bir dış dünyaya karşı, güvenlik öncelikli bir soruna dönüşmüş, dolayısıyla ekonominin ve toplumun militarizasyonu gerekli görülmüştür. Bu da Rusya'yı yoksul, yalnız ve otoriter bırakmıştır" (Dağı, 2002: 148).

Aynı noktayı başka bir açıdan değerlendirdiğimizde de karşımıza aynı sonuçlar çıkmaktadır. Rusya kaynak yetersizliği nedeniyle bazı evrensel iddialarından vazgeçmeli ve bu amaçla dış politika ile güvenlik yaklaşımlarından radikal değişimler yapmalıydı. Hepsinden önce de, SSCB'nin 'ideolojik Mesihçiliği' terk edilmeliydi. Bu gibi faaliyetler sonucunda ancak ve ancak Rusya'nın ulusal uyanışı mümkün olabilir ve demokratik reformların yapımı sağlanabilirdi. Bunlarla beraber Rusya kendini uluslararası işbirliklerinden de izole etmemeliydi. (İşyar, 2004: 11) Rusya'yı Batı'yla bir bütün olarak gören Atlantikçilerin dış politika hedeflerinin başında da Batı'yla iyi ilişkiler içerisinde olmak bulunmakta ekonomik olarak da Batı'ya entegre olunması gelmektedir. Böylece normalleşme yoluna gidebilecekti. Bunu yapabilmesi için de emperyal kimliğinden kurtulması gerekmektedir. Çünkü bu kimlik yıllarca Rusya'nın sisteme entegre olmasını engellemiş ve sisteme yabancılaştırmıştır (Sönmez, 2010: 76). Rusya daha önce kullandığı kimlikten sıyrılmalı ve artık gerçekten ihtiyaç duyduğu ve içteki tehditlerin en başında gelen ekonomik sorunları halletmesi büyük öneme haiz olmalıydı.

Buradan hareketle, bu dönemde Rusya'nın tarihsel kodlarında yer alan ve uzun yıllar boyunca iç ve dış siyasetinde etkili olan, yayılmacı/emperyalist anlayışın sorgulanmaya başladığını söylenebilir. Burada Dağı: "...Rusya'yı ve Rus halkını 'özel/tarihsel bir misyona sahip ülke' olarak değil, 'normal' bir ülke ve halk olarak tanımlamakla mümkündür" (Stent'ten aktaran Dağı, 2002: 149) diyerek aslında Rusya'yı başta Rus halkı gözünde normalleştirmenin 'tarihsel kurtarıcı' misyonundan kurtulmanın önemine vurgu yapmıştır. Bunu gerçekleştirdiklerinde ise Batıcılara göre; demokratik bir ülke olmanın ilk adımını da atmış olacaklardı.

Rusya Federasyonu'nun dış politika yapımında Batıcı fikirleri savunan isimlerin ağırlıkta olduğu 1991-1993 yılları arasında Rusya, NATO'nun doğuya doğru genişleme sürecine müdahale etmemiştir. Kaldı ki, Batıcılar, RF'nin de NATO bünyesine dahil olabileceği üzerine fikir birliği sağlamışlardır. Onlara göre, Avrupa ve Atlantik ötesinde güvenliği sağlamak için NATO ile ittifak önemli bir boyuttaydı. "Vancouver'dan Vladivostok'a" kadarki bölgede "NATO ve AGİK" uluslararası stabilizasyonu temin edecek yeni bir "Avro-Atlantik Topluluğu" oluşturmak üzere bütünleşmeliydiler (İşyar, 2004: 11). Dağı'nın da değindiği gibi: "...Atlantislere göre Rusya'nın uzun sınırlarında ve karmaşık coğrafyasında kendini istikrarda ve güvende hissedebilmesi, global dış politika izleyebilen ABD'nin stratejik katkısına bağlıdır" (Prize'dan aktaran Dağı, 2002: 152).

Yeltsin döneminde Batı ile ilişkileri geliştirmek adına atılan birkaç adıma ve dış politika esaslarına ilişkin olarak Caşın ve Derman şu örnekleri vermektedir:

"...Nitekim RF'nin başındaki isim olan Boris Yeltsin'in 'ABD'nin 200 yıllık demokrasi tecrübesini göz ardı edemeyiz' sözü, ülkesi için Batı modelini seçtiğinin ve Kozirev'in yaptığı yeni dış politika tanımlamasının bir göstergesi niteliğindedir. Bahsedilen yeni dış politika modeli, SSCB'nin emperyalist yapısının ortadan kaldırılmasını, ABD ile nükleer rekabetin sona erdirilmesini ve stratejik işbirliğinin kurulmasını, NATO ile BM Güvenlik Konseyi'ndeki diğer daimi üyeler ve Avrupalı müttefiklerle işbirliği geliştirilmesini, Dünya Ticaret Örgütü ve G7 gibi uluslararası kuruluşlara üyeliği öngörmüştür" (Caşın ve Derman, 2016: 211).

Kozirev öncelikle ne tür bir ortaklıktan bahsedileceğine karar kılınması gerektiğini şu şekilde belirtmektedir: "Öncelikle ne tür bir ortaklıktan bahsettiğimizi ortaya koyalım: dünya meselelerinde samimi ve içten bir ilişki mi kuracağız yoksa bütün hakların bir tarafta, bütün sorumlulukların da diğer tarafta olduğu orantısız bir ilişki mi ortaya koyacağız?" Rusya, pragmatik yaklaşımın temellendirilmesinden yanadır. Bu neticede, ilk olarak bu ortaklık: aynı düşüncelere sahip ülkeler gibi karşılıklı tanımayı içermeli ve demokrasiyi, insan haklarını ve sorumlu uluslararası davranışları taahhüt etmelidir. İkinci olarak ise: Rusya ve Batı arasındaki kurumsal boşluklar kapatılmalı ve Rusya G-7'ye dâhil

edilerek G-8 oluşturulmalıdır. Üçüncü nokta ise: ortaklık kendi kurallarına sahip olmalı ve karşılıklı güven ortamı yaratılmalıdır. (Kozirev, 1994: 64, 65)

“Rus diplomasisinin temel istikameti Batı olmalıydı. Zira RF’nin uluslararası arenadaki izlemi, temel amacı, Batılı devletlerle ortaklık oluşturmak, Batılı ekonomik örgütler, politik organizasyonlar ve askeri kuruluşlara, (örnek vermek gerekirse AB, NATO, IMF, OECD, Dünya Bankası, G-7 ve GATT gibi) katılmak olmalıydı. Kozirev’e göre, “RF’nin piyasa ekonomisine sahip bir ülke olması gerekiyordu, aynı zamanda da tanınmış demokratik devletler adlı kulübüne, eşitlik esasına dayanan bir çerçevede dahil olmalıydı” (Stanislanov’dan aktaran Memmedli, 2012: 21)

Uluslararası örgütlere Batı ile entegrasyon kurma konusunda köprü kurduğu gerekçesiyle sıcak bakan Atlantikçiler, diplomasi yoluyla da birçok sorunun çözülebileceğine kanaat getirmişlerdir. Ayrıca uluslararası barışı sağlama adına silahlanma yarışının ortadan kaldırılması da Rusya’nın lehine bir durum oluşturacak, böylece ekonomik kaynaklarını silahlanma yerine, ülke içindeki sorunların giderilmesi ve müreffeh bir yaşamın elde edilmesi için kullanmış olacaktı. Atlantikçiler, dış politikadaki yapılanma sürecinde uluslararası örgütlere de önem veriyorlardı. Bu doğrultuda, uluslararası sisteme entegrasyon ve uygar dünyanın temel koşulu olarak BM Sözleşmesi, Helsinki Deklarasyonu ve Paris Şartı gibi uluslararası sözleşmelerde yer alan demokratik ilkelerin hem iç siyasette hem de dış siyasetinde gözetilmesinin gerekli olduğunu düşünüyorlardı. Rusya’nın ekonomik ve siyasi kuruluşunun Kuzey’le (G-7) yapacağı hızlı entegrasyona bağlı olduğunu, bu amacı gerçekleştirmek için de Rusya’nın gerektiğinde siyasi ödünler vermekten kaçınmaması gerektiğini savunuyorlardı. (Babrov’dan aktaran Memmedli, 2012: 18, 19)

Fazla bir zaman geçmeden Batıcı düşünürlerin oluşturduğu akımın içerisinde fikir çatışmaları meydana geldi. Bu doğrultuda değerlendirildiğinde iki önemli grup meydana gelmiştir. Kozirev ve yandaşları *linkage* (bağlantı) politikası ve taktiklerinden yana tavır sergilemiş ve Rusya’nın yakın çevresine daha ihtimamlı davranması gerektiğini ifade etmiştir. Aynı zamanda yakın çevredeki Rus askeri birliklerinin çekilmesine çekingen yaklaşırken, Rus diasporasına ise hassas yaklaşmışlardır. Bu fikirlerin neticesinde entegrasyoncu okul oluşturdukları da iddia edilegelmiştir. Diğer taraftan ise bir grup liberal politikacılardan oluşmuş, bunlar da Rusya’nın hem Batıya hem de yakın çevresine karşı medeni diyalog çerçevesinde hareket etmesi gerektiğini vurgulamışlardır. (İşyar, 2004: 12)

Rus kimliği konusunda Batıcıların görüşlerini Yapıcı’dan değerlendirecek olursak görüşlerini:

“...Rus milletin etnik merkezli tanımının (*russkaya*) reddedilerek, yurttaşlığa dayalı bir millet tanımının (*rasiskaya*) kabul edildiği ve Rusya’nın sınırlarının Rusya Federasyonu’nun sınırları ile özdeşleştirildiği görülecektir. Etnik kimliğe bakılmaksızın tüm Rusya Federasyonu vatandaşlarının Rus milleti olarak

tanımlandığı bu anlayışa göre, söz konusu milleti bir araya getiren şey, etnik bağlar değil, devlet kurumlarına ve anayasaya bağlılıktır” (Tolz’dan aktaran Yapıcı, 2010: 148) şeklinde aktarmıştır. Bu da demek oluyor ki, etnik köken dikkate alınmaksızın kendisini vatandaşlık bağı ile bağlı hisseden herkesi Rus vatandaşı olarak tanımlayarak yeni bir bakış açısı ile bir Rus kimliği oluşturmak istemişlerdir.

Atlantikçi politikanın önemli bir noktası eski cumhuriyetlerle sınır tartışmasına girmemek; Kırım ve Kazakistan başta olmak üzere Rusya dışında kalan Ruslarla ilgilenmemektir. Bu stratejinin altında yatan temel düşünce, Rusya Federasyonu’nun sınırlarını meşrulaştırarak dağılma tehlikesini bertaraf etmek ve Rusya Federasyonu dışında kalan Rusların sayısının kendi haklarını koruyacak kadar çok olmasıydı. Bu ilkeyle görevini sürdüren Kozirev ve ekibinin en büyük başarısı, Rusya Federasyonu’nun, kendisini SSCB’nin selefi olan ülke ünvanıyla uluslararası topluma onaylatabilmesiydi. (Memmedli, 2012: 19)

Batıcılar da aralarında farklı görüşlere sahip olduklarından birtakım bölünmeler yaşamışlardır. Dağı’ya göre; “bir kısmı ABD’nin tek kutupluluğuna karşı çıkmaktadırlar, bir kısmı da Batı’da Almanya önderliğinde bir AB, diğer yandan Doğu tarafında ise Çin ve Japonya’nın önderliğinde bir güç dengesi oluşturularak ABD’nin gücü dengelenmelidir”, diye düşünmektedirler. ABD önceliğini reddeden grup Avrupa merkezli politikalar yürütülmesi gerektiğini düşünmektedirler. Tek kutuplu ABD hegemonyası yerine Gorbacov’un öne sürdüğü ‘Ortak Avrupa Evi’ fikrinin çok kutupluluğa yönelteceğini bunun da devletler açısından daha avantajlı olacağını düşünmektedirler.

Kendi bünyesinde birtakım sorunları taşıyan bu birlik, zamanla kendi içinde önemli parçalanmalar ve ayrışmalar yaşamıştır.

Sonuç olarak ise Caşın ve Derman’ın da ifade ettiği gibi:

“...Batıcı düşünce akımının Sovyetler Birliği’nden farklı olarak Rusya Federasyonu’nda, Batı’ya yönelik ‘düşman’ ve ‘öteki’ algılamasının ‘dostluk’ ve ‘ortaklık’ algısına dönüşümü etkisi yaratmıştır. Ülkeye eski ‘düşman’ yeni ‘dost’ Batı’dan insan hakları, demokrasi ve piyasa ekonomisi entegre edilmeye çalışılarak uluslararası arenada büyük ölçekli ve kalkınmış bir Rusya yaratılması hedeflenmiştir. Atlantikçilerin Rusya’da yeni dönemde karşılaştıkları sorunlara karşı Batı’dan siyasi ve ekonomik destek bekleme, fakat desteğin istenen düzeyde gerçekleşmemesi hayal kırıklığı yaratmış ve Rusya’da Batıcı söylemleri zayıflayarak, milliyetçi söylemlerin güçlenmesine sebep olmuştur” (Bölükbaşı’ndan aktaran Caşın ve Derman, 2016: 211).

Buradan anlaşılacağı üzere, SSCB’nin yıkılmasının ardından yeni kurulan Rusya Federasyonu’ndaki dış politika argümanlarında temel birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Bu da özellikle kimlik noktasında bazı değerlerin ve algılayış biçimlerinin tanımlarında değişimleri meydana getirmiştir. Eskiden beri var olan ve tarihsel arka plandan güç alan terimler yerini yeni kavramlara ve düşüncelere bırakmıştır, bazı tabular yıkılmış, farklı seslere söz hakkı kısa süre de olsa

tanınmaya başlamıştır. Bu durumun dış politikada da bazı yansımaları söz konusu olmuştur. Kendilerini farklı tanımladıkları gibi dışarıdaki devlet ve devlet dışı aktörlerin de onları kendi tanımları doğrultusunda kabul etmelerini beklemişlerdir.

Bunun yanında Kotz ve Weir'in da değindiği gibi Batı'dan geleceği düşünülen ekonomik yardım istenilen seviyede gelmemiş ve uygulanan şok terapi yönteminden sonra fiyatların önlenemeyen yükselişi nedeniyle halkın dar boğazı giderek artmış, ekonomideki gidişat da beklenen şekilde seyretmemiştir. Bütün bunlar sonucunda da halkın Batıcılara olan güveni ve desteği azalmaya başlamıştır.

Rusya'nın yaşadığı ekonomik sorunlar, Batı'nın vaat edilen yardımı yapmaması, NATO'nun doğuya doğru genişlemesi, Kosova ve Bosna müdahaleleri, Batının Rusya'ya güvensizliği, Rus diasporasının haklarının garanti edilmemesi gibi belli başlı nedenlerden dolayı Atlantikçi görüş 1993 yılına gelindiğini etkisini kaybetmiş ve Yeni Avrasyacılar yükselişe geçmiştir. Bunun sonucunda saydam bir yönetim oluşturulması ve demokratik pazar ekonomisi oluşturma gayesi de azalmıştır. (Dağı, 2002: 156; Sönmez, 2010: 78)

1.1.1 ANDREİ KOZİREV VE 1993 DIŞ POLİTİKA KONSEPTİ

Rus dış politikası için gerekli olan bir değişimle politikanın yönünün tespit edilmesi gerekliliği “1993 yılında Dışişleri Bakanlığı, Savunma Bakanlığı, Güvenlik Konseyi, Parlamento Komiteleri ve Haber Alma Servisi ile ortak bir şekilde hazırlanan konseptle aşılmaya çalışılmıştır. 1993 yılının Şubat ayında Güvenlik Konseyi ve 1993'te (Nisan ayında) Başkan Yeltsin'in onayıyla yürürlüğe girmesi sağlanmıştır (Turgutoğlu, 2006: 28).”

Formülasyonunda Dışişleri Bakanı Andrei Kozirev'in büyük katkısı olduğu 1993 Dış politika konsepti kimi noktalarda açık bir şekilde Batıcı fikirleri yansıtmaktadır. Rusya'nın ulusal çıkarlarını korunmasını ve güvenliğin sağlanmasını amaçlayan konseptte belli başlı dış politik öncelikler vardı. Kozirev, öncelikle dış politikanın ekonomi temelleri üzerine oturtulmasını savunuyordu Bunun anlamı ise *link age politics* idi: diplomasi ve askeri hareketlerin iç ekonomik koşullara göre düzenlenmesi ve uygulanması demektir. (İşyar, 2004: 14) Rusya bu doktrin ile ekonomik olarak gelişebilmenin ve Rus ulusal çıkarlarının göz önünde bulundurulmasının önemine vurgu yapıyordu. Rusya'nın gelişebilmesi ve dünya siyasetinde etkin bir rol alabilmesi için bu gerekliydi.

Rus dış politikası, ülkenin egemenliğinin muhafaza edilmesi, bağımsızlığının ve bütünlüğünün sağlanabilmesi, güvenliğin her bakımdan kuvvetlendirilmesi, demokratikleşmesi, piyasa ekonomisi temelinde kalkındırılarak daha iyi bir seviyeye getirilmesi gibi temel unsurlara dayalı olmalıydı. (Memmedli, 2012:

25, 26) Rusya'nın dünya ile bütünleşmesi için bunlar gerekli adımlar ve ilkelerdi söz konusu ilke ve adımlar hayata geçirilerek Rusya yeniden küresel bir aktör olabilirdi.

Bunun yanı sıra daha önce görülmemiş bir şekilde bu doktrinin içerisinde ulusal güvenlik doktrini de olmadığı için güvenlik konularına da değinilmişti. Konseptin “Silahların Kontrolü ve Uluslararası Güvenlik” başlıklı bölümünde askeri stratejinin amaçları sıralanarak yapılmıştır. (Memmedli, 2012: 26) Silahsızlanma devam edilmesine vurgu yapılırken, ülkenin askeri durumunun yeni güvenlik tehditleriyle uyumlu hale getirilmesinin gerekliliğine önem atfediliyordu. Ayrıca uluslararası ilişkiler sisteminin iki kutuplu blok mantığından işbirlikçi bir platforma oturtulması da doktrin de ifade ediliyordu. (İşyar, 2004: 14) Bu gibi politikalarla Rusya'nın ulusal güvenlik açığının da kapatılması gayreti içinde hareket edilmiştir.

Konseptin içerisinde bazı bölgesel öncelikler de ön plana çıkmaktaydı. Birincil öncelik eski Sovyet cumhuriyetlere yani Bağımsız Devletler Topluluğu'na (BDT) verilmekteydi. Bu ülkelerin dış sınırları korunmalı ve hukuki olarak da hakları savunulmalıydı. Bu ülkelerle ikili ilişkiler geliştirilmeli, askeri iş birliğine önem verilmeli ayrıca karşılıklı çıkarlara dayalı ekonomik gelişim mekanizmaları oluşturulmalıydı. Rus dış politikasında birinci derece öneme sahip olan bölgeler arasında ABD, Avrupa, Asya-Pasifik ve Ortadoğu da yer almaktaydı. En önemli bölge ise ABD idi ve stratejik ittifak kurulumu düşünülebilir bir gerçektir. Avrupa'ya ise biraz daha ikincil bir öncelik atfedilmiştir. (İşyar, 2004: 15) Konseptin kabul edilmesiyle beraber Rusya'nın dış politik açılımları ve istekleri belirgin bir hal almaya başlamıştır. Ekonominin gelişmesi ve ulusal güvenliğin sağlanarak BDT ülkeleri ile ikili iyi ilişkiler kurulması Rusya adına önemli düşüncelerdendi.

İçerisinde önemli stratejik tespitlerin bulunduğu doktrin, “uluslararası alanda ideolojik karşıtlığın geçerli olmadığını ortaklık ve işbirliğinin önem kazandığını ifade etmekteydi. Uluslararası düzeyde nükleer silahlar ve terörizmin başlıca dış tehditler olarak görüldüğü, Batı'dan tehdit algılanmaması durumu Rusya Federasyonu'nun Batı'ya yaklaşma stratejisi olarak da okunabilmektedir” (Dağı, 2002: 180, 181). Bu belgede Rusya Federasyonu'nun kendisine ya da müttefiklerine karşı olan bir saldırıda bireysel ya da kolektif olarak kendini savunma hakkı haricinde hiçbir devlete karşı silahlı bir güç kullanmayacağını vurgulamıştır. En önemli olan noktalardan biri de: “bu doktrin ile 1982 yılında Brejnev döneminde SSCB yönetiminin terk ettiği nükleer silahlara ilk başvuran olmama taahhüdünden de vazgeçilmiştir” (Turgutoğlu, 2006: 30).

Bu iki önemli belge ışığında diyebiliriz ki Rusya kendine özgü bir yapı inşa etmenin temellerini atmaya çalışmaktadır. Yakın çevreye duyulan ilginin de vurgulanması ve Batı'ya karşı verilen bazı sert mesajlar Batı'nın temkinli davranmasına sebep olmuştur. Batı, BDT içerisinde birlik oluşturulmaması için

ekonomik bazı hamlelerde bulunmuştur. Rusya kendi ulusal menfaatleri çerçevesinde Batı'dan tamamen yüzünü çevirmiyor, fakat yakın çevresine olan ilgisini giderek artırıyor. Zaten SSCB döneminden kalma bu ülkeler arasında bir bağımlılık mevcudiyetini hala korumaktadır. Bunun yanında bu ülkelerde yaşayan Rus azınlıklar da Rusya Federasyonu için hayati önem taşımakta ve bu durum oluşturulan belgelerde de hissedilmektedir.

1.1.2. YAKIN ÇEVRE DOKTRİNİ

Yakın çevre kavramı ilk olarak iki kutuplu dünya düzeninin ortadan kalkmasıyla Rus eliti ve entelektüel zümresi tarafından dile getirilmiştir. Bu kavrama jeopolitik bir önem atfederek eski Sovyet cumhuriyetlerini diğer dünya devletlerinden ayırmak için kullanmışlardır (Erol ve Amirbek, 2014: 157). RF'nin, 1990'lardaki güvenlik doktrininde 'Near Abroad' (Yakın Çevre) olarak nitelendirdiği (bazı kesimler ABD'nin Monro doktrini'ne atıf yaparak, Rus versiyon olarak Monrovi doktrini de dedikleri) doktrine göre; eski Sovyet ardılı ülkeler öncelikli olarak RF'yi alakadar eder ve buralarda yaşanan olumsuz gelişmelere müdahale hakkı, bu ülkelerde yaşayan Rus vatandaşları bulunması ve onların can güvenliği sebebiyle, RF'ye aittir. Gerekli görüldüğü takdirde askeri müdahalede bulunulabilir, yabancı güçler ve devletler bu ülkelerden uzak durmalı ve karışmamalıdır. Böylece Rusya Federasyonu bu toprakları hala kendi ilgi alanında ve kendi yetkisinde olduğunu, dış müdahale konusunda da hassas olduğunu göstermektedir (Girgin, 2014: 388).

“Ekonomik ilişkiler açısından da RF bu eski cumhuriyetleri kendine bağımlı ya da sıkı işbirliği içinde tutmak için çeşitli formüller ve oluşumlar ortaya koymuştur. Bunların bazıları kısmen uygulanmış, bir kısmı pek ileriye gidememiştir. Bu girişimleri özetlersek: Ortak Ekonomik Alan; Avrasya Ekonomik Birliği; Gümrük Birliği gibi öneri ve formüllerin RF öncülüğünde birçok bakımdan AB benzeri bir blok oluşturma çabası olduğu göze çarpmış, Avrasya Ekonomik Topluluğu oluşturmaya da önermişlerdir. Bu konular zaman zaman tartışılıp, konuşulmaktadır” (Girgin, 2014: 388).

Rusya Federasyonu, kurulmasının ardından dış politika arayışları içerisine girmiş ve Batıyla yakınlaşarak dış politika belirlemeye çalışmıştır. Bunun başlıca sebepleri arasında oldukça kötü duruma gelen ekonomik bunalımdan kurtulmak ve kaybettiği eski gücünü kazanarak ideolojik olarak kamplaşmanın sona erdiği uluslararası sistemde işbirliğine önem vermektir. Her ne kadar dış politikada cüretkâr davranılsa da, Batı'dan beklenen desteğin alınamaması gibi belli başlı sebeplere bağlı olarak RF, Batı'dan yavaş yavaş yüz çevirmiştir.

Bu durumun bir neticesi olarak 1993 yılında Başkan Yeltsin açıkladığı “yakın çevre doktrini” ile Batıcı yaklaşımın iflas ettiğini ve Batıcı çizginin terk edildiğini bir nevi göstermiştir (Poltoranin'den aktaran Memmedli, 2012: 30). NATO'nun kurulma amaçlarından en belirginini SSCB'ye karşı askeri olarak güvenliği sağlamak olmasına rağmen SSCB'nin yıkılmasından sonra da pratik bir şekilde sahada yer alması Rusya Federasyonu adına rahatsız edici bir durumdu. Bunun ötesinde NATO'nun genişlemeye devam etmesi Rusya'nın

Batı'yı samimiyetsiz bulmasına ve politikasında önemli değişikliklere gitmesine sebep olan nedenler arasındadır.

Bu yönelişin en önemli nedenleri arasında ülkenin jeopolitik konumu ve ulusal güvenlik kaygıları yer almaktadır. Rusya'nın sınır güvenliğine verdiği önem yadsınamaz derecede fazlayken, Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra sınırların değişmesi ve bu nedenle de sınır güvenliğinin sağlanması sıkıntılı bir noktaya ulaşmıştır. Rusya Federasyonu bir dış tampon bölge şeklinde veri olarak yakın çevresini almıştır. Yakın çevresindeki Rus azınlıkların haklarını korumak ve radikal İslam tehdidine karşı bölgeyi korumak gibi dış politika söylemleriyle bölgedeki denetimini kurmaya uğraşmıştır. (Memmedli, 2012: 31)

1994 yılından itibaren başlayan süreçte Rus dış politikası daha katı olmaya başlamıştı. Yeni dış politika esaslarına göre; 'güçlü Rusya Federasyonu eski Sovyet bölgesinde güvenliğin ve istikrarın teminatıydı; barışçıl bir rol üstlenmeliydi; öncelikleri BDT ülkeleridir, Rusya Federasyonu gerekli olduğu takdirde; kendi menfaatlerini korumak adına sert bir tutum takınabilecektir, ülke dışında yaşayan etnik Rusların hakları korunmalıdır ve NATO genişlemesine kati suretle karşı çıkılmalıdır' şeklinde olmuştur. Bu minvalde yayınlanan askeri doktrin de NATO'nun genişlemesi konusunda da benzer bir tutumun altı çizilmiştir. Ek olarak, Moskova nükleer güç kullanmayacağı konusunda da verdiği sözü geri çekmiştir. Tüm bu politika değişikliği ile Rusya Federasyonu, eski Sovyet topraklarına dâhil olan ülkeleri yakın çevresi olarak gördüğünü ve bu ülkelere iyi ya da kötü yapılacak herhangi bir müdahaleyi sadece kendisinin yapabileceğini ortaya koymaktadır. Rusya Federasyonu'nun tüm bu sert politik kararlarına rağmen, Batı ile iyi ilişkiler yürütüldü ve kapsamda üç anlaşma imzalandı (Barış için Ortaklık anlaşması-NATO ile AB ile Ortaklık ve İş Birliği, Serbest Ticaret Anlaşması-ABD ile). Ayrıca Rusya G-8 grubuna bile dâhil edilmişti. Tüm bu anlaşmalara ve ortaklıklara rağmen Rusya Federasyonu Batı'dan beklediğini bulamamıştı, bu sebeple de politika değişikliğine yönelmişti. 1994-1995 yıllarında ise Batı ile olan ilişkiler olumsuz denecek şekilde devam etmiş, Rusya Federasyonu'nun dağılma sonrası izlediği rahat politikalar sonucu bölgede oluşan güç boşluğunu Türkiye, Çin, İran, Pakistan, Suudi Arabistan gibi devletler tarafından doldurulmaya çalışıldığı fark edilmiştir (Hatipoğlu, 2002: 187-190).

Rusya Federasyonu, BDT'ye önemli bir statü yüklemektedir ve bu ülkeler üzerinde önemli menfaatleri bulunmaktadır. Rusya Federasyonu'nun yakın çevresine olan ilgisini gruplandırmak istersek üç önemli grup inşa edebiliriz. İlk olarak ilginin sebebi jeopolitiktir. Rusya Federasyonu, Japon Denizi'nden Barents Denizi'ne kadar uzanan bölgede SSCB'den kalma stratejik menfaatlere sahiptir. İkinci sebep ise, Sovyet bölgesindeki ekonomik bağlar BDT ülkeleriyle farklı yollarla da olsa hala devam etmektedir. Son olarak da, yakın çevrede Rus çıkarları için güçlü bir etnik boyut bulunmaktadır. Şöyle ki: Rusya Federasyonu sınırları dışında yeni bağımsızlığını kazanmış devletlerde yaklaşık olarak 25 milyon Rus ya da Rusça konuşan kesim bulunmaktadır (Lepingwell, 1994: 71).

Rusya Federasyonu yakın çevre politikalarında başarı kazanabilmek için uluslararası kamuoyunun tepkilerini de ölçmeyi göz ardı etmedi. Siyasi, ekonomik, tarihi, kültürel veriler öne sürerek yakın çevredeki nüfuzunu meşru kılmaya çalışan Rusya’da, Dış ilişkiler eski Başkanı Yevgeny Ambartsumov bu doğrultuda “Rus Monroe Doktrini” fikrini daha iyi bir hale getirerek, uluslararası camiada yakın çevre politikalarını meşru bir zemine oturtmaya çalıştı (Babrov’dan aktaran Memmedli, 2012: 37). Rusya Federasyonu menfaatleri çerçevesinde dış politika açılımları gerçekleştirirken Batı’nın da desteğini almasa da en azından tepkisini çekmemeye çalışmalıydı. Çünkü yeni kurulmuş bir devlet olarak her ne kadar SSCB mirasını taşısa da toplumsal, ekonomik, askeri yönden ciddi manada güçsüz düşmüş bir konumda yer almaktaydı.

1.2 AVRASYACILIK

SSCB’nin çökmesinin ardından geriye kalan bakiyenin kontrolünün sağlanması ve tekrar dirilmesini gerçekleştirmek zor bir işti. Bu neticede uygulanmaya çalışılan politikalar ve stratejik hesaplar en uygunu bulma ve Rusya Federasyonu’nu ayağa kaldırma çabalarını gerektiriyordu. Uygulanmaya konulan Batıcılık anlayışı, Rusya Federasyonu’nun toparlanmasının yalnızca ve yalnızca Batı’nın yardımlarıyla olacağını düşünen, Kozirev ve ekibi tarafından uygulanmaya çalışıldı. Fakat piyasa ekonomisine uyum sağlanamaması, özelleştirmelerle dengesiz bir gelir tablosunun oluşması ve oligarkların doğuşu, Batı’nın vaat ettiği desteği göstermemesi vb. sebepler Atlantizm fikrini çıkmaza sokmuş ve iflasın eşiğine getirmiştir.

Sovyetler Birliği döneminde de var olan Avrasyacılık fikri belli başlı değişimler geçirirse de ana fikir olarak sabit bir şekilde yeni (neo) Avrasyacılık olarak Atlantizmin başarısızlığı ile karşımıza çıkmaktadır. Yakın çevreye önem veren, Rusya’nın kendine özgün bir yapısı olduğunu vurgulayan, SSCB’ye dönüşü değil de yeni bir formülasyonun bulunması gerektiğini öne süren bir akımdır. Atlantizm’in cazibesini kaybetmesi ve neticesinde savunucularının Batı olmadan Rusya Federasyonu’nun ayağa kalkamayacağı düşüncesi gittikçe zayıflamış ve nihayete ererek Atlantizm anlayışından uzaklaşmıştır. Rus tarihinin önemli bir kısmında kendini hissettiren ve destekçisi bulunan Avrasyacılık, Rusya Federasyonu’nun yöneticileri tarafından da cazip görülmeye başlandı.

“Avrasyacılık akımı çok değişik çevrelerden grupların desteklediği ve savunduğu bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu akımı savunanların bazıları, Rus dış politikasına dair daha yumuşak bir politikanın takip edilmesi gerektiği üzerinde dururken, bazıları ise daha radikal bir bakış açısıyla sert bir politikanın izlenmesini zaruri görmüştür” (Turgutoğlu, 2006: 23).

1993 sonrası etkisini giderek kaybeden Batıcıların etkileri azaldıkça, Avrasyacılar kendi düşüncelerini daha yüksek sesle ifade etmeye başlamışlardır. “Ulusal kimlik tanımlarında ve dış politika yönelişlerinde Atlantislerden farklı

düşünen Avrasyacıların söylemlerinde radikal unsurlar ağırlıklıdır (Dağı, 2002: 157). Avrasyacılar, farklı kesimlerden birçok grubu içinde barındırmıştır. Pek çok meselede görüş farklılıkları olsa da Batı karşıtlığı, Rus kimliği, bu kimliğin tek ve özel olması, Rusya'nın büyük tarihsel misyonu, jeopolitik konumu ve önemi gibi noktalarda benzer görüşleri savunmaktadırlar (Dağı, 2002: 158).

Yapıcı, Avrasyacıları: "...komünistler ile radikal milliyetçilerin birtakım ortak amaç ve ilkeler doğrultusunda bir araya gelmeleri sonucunda oluşmuştur (Yapıcı, 2010: 153) şeklinde tanımlamıştır. "Avrasyacı Hareket" "Yeni Batıcılık" akımına tepki olarak "Klasik Avrasyacılık" yaklaşımdan ilham alarak ortaya çıkmıştır. Devlet Başkanı eski yardımcılarında Rutskoï, Hasbulatov (parlamento eski sözcüsü), General Lebed, Züganov (Komünist Partisi lideri), Jirinovski ve Primakov gibi isimler bu oluşum içinde öne çıkmışlardır. Akademik alandaki çalışmalarda ise Dugin, Bagramov, Panarin ve Vakhitov gibi isimler öncülük etmiştir (Bilgiç, 2016: 3).

Avrasyacılığın tarihsel geçmişinin XIX. yüzyılda Slavofil düşünceyle ilişkili olduğunu ve bu görüşe dayandığını ifade eden Caşın ve Derman ise Slavofil düşünce ve Avrasyacı yaklaşımın ilişkisini şu şekilde açıklamaktadır:

"Slav halklarını, Rusya'nın liderliğinde ortak ve geniş bir güç olarak Batı cephesine karşı birleştirmeyi hedefleyen Slavofillik, Rus milliyetçiliği temelinde kurulmuştur. Rus milliyetçiliği diğerlerinden pek çok özelliklerle ayrılmaktadır. Şöyle ki, Rus milliyetçiliğinde Ruslar eşsiz bir devlettir. Ortodokslik önemli bir bağıdır ve Rusya kendisini "Üçüncü Roma" olarak tanımlamaktadır. Rus milliyetçiliği Çarlık döneminde gelişmiş olan emperyal düşüncenin bir ürünü olarak Slav halkları arasında bir ayırım yapmamakta, Rus liderliğinde, kalpgâh (*heartland*)'da bir arada, güçlü bir alan oluşturma fikrine dayanmaktadır. Geç dönem Slavofiller aynı zamanda Avrasyacıdır" (Caşın ve Derman, 2016: 215)

Slavofillerin kim olduğu ve nerede yaşadıkları konusunda farklı görüş ve kaynaklar bulunmaktadır, birkaç tanesine yer vermek gerekirse: "Slavseverler", "Slavyanofil" sözü XIX. yüzyılın başından itibaren Rus edebiyatında Rus-Slav kültürüne ve aynı şekilde kilise Slav diline yönelmiş kişiyi ifade etmek için kullanılmaya başlamıştır" (Staloviç'ten aktaran Aslan, 2018: 28). Fakat Rus toplumsal fikrinin belirli bir akımı olarak Slavsever kavramı ilk kez 1843 yılında V. G. Belinskiy tarafından kullanılmıştır (Çadov'dan aktaran Aslan, 2018: 28). "Slavlardan ilk bahseden Jordanes'tir. Jordanes, 388 yılında Slavların Ant ve Bulgarlar ile olan münasebetlerinden bahsederken Slav adını zikretmiştir" (Jordanes'ten aktaran Demiroğlu, 2009: 8). "Slavların Avrupa'ya gelmeden önce Vistül ve İdil nehirleri arasında yaşadığı bilinmektedir. Slavlar, tahminen M. Ö. II. asırda Karpatlara doğru göç hareketlerine maruz kalmışlardır" (Brovsky'den aktaran Demiroğlu, 2009: 9).

Kaya ise makalesinde Slavofillerin tanımını yaparken, XIX. yüzyıl Rusya'sında ilk olarak, Batıcı fikirlere karşı bir grup muhafazakâr insan olarak yapmıştır. Onlara göre, I. Petro reformlarıyla Rusya'nın var olan tarihi düzenini sekteye uğratmıştır. Bu sebeple Batı'ya ve Batı'dan gelen reformlara bütünüyle kesin bir şekilde karşı olan Slavofiller, örnek olarak Rusya'nın Petro öncesi Rusya'sını örnek göstermektedirler. Slavofiller dini düşünce sistemlerinin merkezine

koymaktadırlar çünkü onlara göre; din, Rus tarihinden ve kültüründen ayrı düşünilemeyen bir olgudur ve Ortodoksluk bu noktada büyük bir önem taşımaktadır. Geçmişte taşıdığı değerin gelecekte de devam edeceğine inanmaktadırlar. Bu nedenle de yapılan reformların kiliseye zarar verdiğini ileri sürmektedirler (Kaya, 2010: 59-60).

Batıcılar karşısında olan, Batı'dan hoşlanmayan Slavofiller (Slavseverler), Batı'yı manevi olarak sığ görüyor ve onları maddeci olarak değerlendiriyorlardı. Sözlük anlamıyla Slavseverler, Rus İmparatorluğu'nun sorunlarının çözümü kendi Slav köklerindeydi ve Ruslar sahip oldukları kurumları, kendi tarzlarını geliştirmenin yollarını aramalıydı. Slavseverlere göre: dünyayı eğitecek olan Ruslardı. Rus köylülerinin ruhsal derinliklerini ve onların sıcak insancıl yönlerini yücelten Slavseverler, Batı Avrupa'nın bu tarz bir kültüre sahip olmadığını iddia edip, onları kendilerinden aşağıda gören romantik milliyetçi bir gruptur. Bu tarz düşünce yapısı, Batı materyalizmini reddeden fikirler günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Bugün Rusya Federasyonu da benzer tartışmaları yapan Liberal reformcu kanat Batı cenahındadır, muhafazakâr otoriter grup ise milliyetçidirler (Roskin, 2013: 323-324).

Slavseverlerin temel argümanları arasında, Rusların kendine has tarihsel gelişiminin ve Rusya'nın tarihi büyük misyonunun kabul edilmesi bulunmaktaydı. Bu durum onları Batı'dan farklı kılan bir özellikti, ayrıca Slavsever kesim, Rusya'nın kendine haslığı ve eşsiz tarihi yolunu, Ortodoks dini ve Ortodok algılanışı ile bütünleştirmektedir. Slavsever görüş esası, kırdan yaşayan halk kesimine yüksek görevler tahsis ederken, sınıflar arasındaki farkın da ortadan kalkması gerektiğini savunuyordu. Bu minvalde Slavseverler, Petro'nun uyguladığı reformları, Avrupa tarzı yenilikleri zararlı atfediyorlardı. Onlara göre; ülkede yapılan reformlar halka zorla dayatılmış, yabancı adetler, gelenek, görenekler kabul ettirilmiştir. Bu şekilde dayatma halkın, yönetimden kopmasına neden olduğu gibi, devlet ile elit kesimde Rus milli özünden uzaklaştırmıştır. Avrupa tarzı zevk ve eğlence anlayışı güçlendirilmiş, Rus dili hor ve hakir görülmüştür. Tüm bu gelişmeler Slavseverler açısından Rus halkının ruhuna karşı yapılmış kötülüklerdir (Vasileviç'ten aktaran Aslan, 2018: 33).

Avrasyacılar, realist bir bakış açısı ile hareket etmektedir ve olaylar karşısında pragmatik davranışlar göstermektedirler. Onlara göre, uluslararası ortamda kalıcı dostluklar bulunmamaktadır ve uluslararası ortamda işbirliği yerine çatışma ve kaos hakimdir. Bu noktada, en belirleyici unsur da güçtür. Rusya açısından bakıldığında ise özellikle dış politika konusunda Rusya, Batı ile hareket etmek yerine, kendi güç potansiyeli doğrultusunda hareket etmelidir, bu noktada temel amaç devletin gücünün artırılmasıdır. Bunun yanında uluslararası örgütlerle işbirliği konusuna da sıcak bakılmamaktadır. Rusya, askeri ve nükleer gücünü arttırmalı ayrıca silahsızlanmaya da karşı çıkılmalıdır. Ayrıca Rusya, imparatorluğu yeniden canlandırmak için elinden geleni yapmalıdır. ABD'nin tek kutuplu hegemonyası karşısında büyük 'Avrasya İmparatorluğu' kurulmalıdır (Yapıcı, 2010: 153-154). Devletin bekası noktasında güce dayalı bir

savunma mekanizması oluşturulmuş, emperyal miras reddedilmek yerine onun temelleri üzerinde yeni bir inşa söz konusu olmuştur.

Avrasyacılık, söylemlerini Rus tarihinden etkilenererek ve güç olarak yinelemişlerdir. Bu noktada tarih ve coğrafya iki temel dayanak noktası olmuştur. Onlara göre, Rusya'nın tarihi ve jeopolitik önemi, kendine münhasır ve eşsiz bir medeniyet olduğunun en büyük kanıtıdır. Diğer uluslar ve toplumlarla karşılaştırıldıklarında daha dayanışmacı ve toplumcu bir bağlılıkla tutunmaktadırlar. Devleti toplumun bir parçası olarak görür ve önemserler, bireyci değildirler. Rusya'nın emperyal görüşleri ve 'Mesihçi' rolünü desteklerler (Dağı, 2002: 159). Buna ek olarak "... Heartland'ın sınırlarının korunması ve bu sınırlar içinde Rusya'nın diğer ülkeler üzerindeki egemenliğinin sağlanması en önemli hedeftir. Çünkü Mackinder'in, "Heartland'a hükmedenin Dünya'ya hükmedeceği" görüşü, özünde jeopolitik bir yaklaşım olan Avrasyacılık tarafından doğal olarak benimsenmektedir (Caşın ve Derman, 2016: 216).

"Jeopolitik teoriler bir nevi ülkelerin uzun vadeli politikalarının bir çerçevesi gibidir. Ülkeler milli menfaatlerini ve küresel veya bölgesel çıkarlarını hayata geçirebilmek adına önce jeopolitik teoriler üretirler daha sonrasında bunu stratejik bir çerçeve olarak görüp konjonktürü de dikkate alarak nihai hedeflerine ulaşmaya çalışırlar. İngiliz Mackinder "Kara Hâkimiyet Teorisi" ni geliştirmiştir. Mackinder Doğu Avrupa ve Sibiryâ bölgesini merkezi stratejik bölge olarak (heartland-kalpgâh) öne sürmüş ve Doğu Avrupa'yı ele geçirenin Heartland'e hâkim olacağını, Heartland'a sahip olanın ise Dünya Adası'na (Avrasya) hâkim olacağını, Dünya Adası'nı ele geçirenin de dünyaya hâkim olacağı tezini ileri sürmüştür (Bilgiç, 2016: 1)."

Avrasya bölgesi dünya sahnesinde önemli bir noktada yer almaktadır. Ve Yeni Avrasyacılar hareketi Avrasya'nın önemine dikkat çekerek Rusya'nın geleceğinin Avrasya'da kuracağı hâkimiyetten geçtiğine inanmaktalar. Mackinder'in Rusya'yı "tarihin coğrafi eksenini" olarak isimlendirmiş olmasını Dugin tamamen doğru bulmaktadır. Dugin' göre Rus halkı, kara kütlesinin tam ortasında bulunan tüm kıta içi Avrasya mekânlarının medeniyet bağlamında özümsemesi eğilimini geleneksel olarak taşımıştır (Dugin, 2016: 28). Avrasyacılar Rusya'yı Halford Mackinder'in deyimiyle, Avrasya coğrafyasının 'stratejik pivot'u olarak görmektedirler. (Dağı, 2002: 165)

Dağı'ya göre:

"Avrasyacılar, Atlantislerin tersine, Batı'nın uygar dünya ile özdeşleştirilmesi düşüncesine karşı çıkmakta, Batı ile ilişkilerin 'dostluk' değil, 'çıkarcı' prensibine göre düzenlenmesini savunmaktadırlar. 'Anti-milliyetçi Batı demokrasisinin, çok uluslu bir uygarlığa sahip olan Rusya'ya bir model olarak sunulmasının gerisinde, Sergei Baburin Batı'nın Rusya'yı yıkmak istemesinin bulunduğunu öne sürmektedir. Pek çok Avrasyacı, Rusya'nın ne zaman Batı'nın demokratik modelini izlemeye kalksa felaketten kurtulamadığına inanmaktadır" (Dağı, 2002: 161).

Buradan da anlaşılacağı üzere, aslında tarihi düşman algısı Batı odaklı olarak vurgulanmaya devam etmektedir. Batı ile işbirliği ve uyumlu politikalar yürütmesinde Rusya'nın etnik yapısının uygun olmadığı ve Batı'dan farklı bir

anlayışa ve tarihi geçmişe sahip olduklarını Rusya'yı farklı ve özel yapanın da bu olduğu ifade edilmektedir.

Avrasyacı grup için Avrasya'nın önemini Caşın ve Derman'ın ifadeleri ile anlatmak gerekirse:

“...Kadim dinlerin ve medeniyetlerin doğduğu ve geliştiği bir mekân olarak Avrasya, tarih boyunca dünyanın en önemli bölgesi olma özelliği taşımıştır. Bu mekân, Avrasyalı toplumların kıtasal bir kültür oluşturmalarını sağlamış ve deniz medeniyetinin yönelttiği tehdiye kadar bu mekân sahip olduğu değerlerle birlikte dünyanın en güçlü siyasi ve kültürel yapılarının ortaya çıktığı bölge olmuştur. Tarihsel açıdan ise; Avrasya'nın dünya tarihinde oynadığı belirleyici rol ve Rusya'nın tarihte Avrasya'nın merkezi ve en büyük gücü olarak üstlendiği kutsal sorumluluk vurgulanmaktadır (Gazigil'den aktaran Caşın ve Derman, 2016: 217).

Tıpkı Batıcılar gibi Avrasyacılar da aynı hedefler doğrultusunda hareket etseler de bazı noktalarda görüş farklılıkları olması sebebiyle kendi içlerinde gruplara ayrılmışlardır. Caşın ve Derman'a göre, Klasik Avrasyacılar ve Yeni Avrasyacılar olarak ikiye ayrılmaktadırlar. Klasik Avrasyacılar, Rusya'nın Moğol egemenliği altında olduğu dönemin Rusya'nın sonraki dönemlerine yol göstermesi açısından önemli olduğunu düşünürler. Buna ek olarak Ekim Devrimi'ni ve sosyalist ve kapitalist sistemlerin ekonomik yapılanmasını eleştirmekte, onların yerine farklı bir alternatifler getirmekteydiler. Yeni Avrasyacı hareket ise, Yeni Batıcılık hareketine bir reaksiyon geliştirmişlerdir. Onlara göre, Sovyet sonrası dönemde Rusya'nın tarihi, kendine has kültürü ve yapısı göz ardı edilmiş, Batı ile ilişkilerin geliştirilmesi tek hedef olarak gösterilmiştir. Buradan hareketle, dış politikada Rus milliyetleri ve milli çıkarları önemsenmedi şeklinde eleştirilerde bulunmaktadır (Caşın ve Derman, 2016: 217-218).

Lev Nikolaeviç Gumilev Avrasyacılık için önemli bir aydındır. Klasik Avrasyacılar ile Yeni Avrasyacılar arasında köprü niyetinde görülmektedir. Eserlerinde açıkça Avrasyacı olduğunu söylememekle beraber kendisinin Avrasyacı olduğunu söylemelerine karşı çıkmamıştır. Gumilev'in eserlerinde Avrasyacıların da paylaştığı birçok görüşü dile getirdiğini ifade eden İmanov, Gumilev'in eserlerinde ön plana çıkan fikirleri şöyle belirtmiştir:

- a. Roma- Germen dünyasına, Katoliklere çoğunlukla mesafeli bir bakış,
- b. Batı karşıtlığı,
- c. Avrupa merkeziliğine karşı olan çok merkezlilik taraftarlığı,
- d. Doğrusal değil, çevrimsel tarih görüşü,
- e. Tek bir evrensel beşeriyetin değil, ayrı ayrı medeniyetlerin var olması,
- f. Tarih üzerinde coğrafyanın etkisi (İmanov, 2008: 187).”

Gumilev herhangi bir etnosa ayrıcalık tanımamış, hepsinin aynı evrelerden geçtiğini bu süreçte hepsinin eşit olduğunu, herhangi birinin diğerine nispeten daha bir orijinallik (kendine özgünlük) taşımadığını söylemiştir. Böylelikle Rusya'ya kutsal bir misyon ve ayrıcalık göstermemiştir. Bu ifadeleri ile birlikte hem klasik hem de yeni Avrasyacıardan

farklılaşmaktadır. Diğer taraftan İmanov Dugin'in Gumilev'den "organik" Slavofil, Avrasya kültür felsefesinin ve Avrasyacı tarih geleneğinin doğrudan mirasçısı olarak bahsettiğini ve onun felsefesinin Batı'nın mekanik, pozitivist dünya görüşüne karşı doğal bir alternatif teşkil ettiğinin altını çizdiğini belirtmektedir (İmanov, 2008: 187-188).

Gumilev kimi kesimler tarafından Avrasyacı olarak görülmemiş sert eleştirilere maruz kalmıştır. Buna rağmen yapmış olduğu çalışmalarda Avrasyacıların paylaştığı fikirlere sahip olması onu Avrasyacılık fikri içerisinde düşünmemize yol açmıştır.

Avrasyacılar için yakın çevre her zaman önemli olmuştur. Bunu Dağı'nın şu görüşlerinden de anlamak mümkündür:

"...Dixon'un deyimiyle 'yakın çevre' Rus dış politikasında Rusya'nın 'gücünü ve zafer ümitlerini' her zaman diri tutabildiği bir bölgedir. Emperyal/hegemonik Rus ulusal kimliği, Rusya'yı hem tarihte hem günümüzde 'yakın çevre'ye yöneltmiştir. Yakın çevrede kazanılan başarılar 'Batı'ya karşı' Rus ulusal gururunu ve kimliğini yaratmıştır. Tarihsel süreçte Rusluğu ve Ortodoksluğu Moğol saldırılarından koruduklarına ilişkin inanç Mesihçi ve hegemonik Rus ulusunun/kimliğinin oluşumunun önemli kaynaklarındandır. Yakın Çevre Rus'un tarihsel başarısının coğrafyasıdır; bu coğrafyadan çekiliş 'emperyal Rus kimliği' için atlatılması zor bir şoktur" (Dixon'dan aktaran Dağı, 2002: 163).

'Yakın Çevre' Rusya için hem gücünü gösterebileceği hem de meydan okuyabileceği bir alan olarak varlık göstermektedir. Onlara göre; 'Yakın Çevre'den uzaklaşmak demek, Rusya'nın tarihinden uzaklaşmak, Mesihçi anlayış ilkelerini yerine getirememek anlamına gelmektedir. Rusya kendini o bölgenin hâkimi ve sorumlusu olarak görme düşüncesini kemikleşmiş bir görüş olarak zihin kodlarında saklı tutmaktadır. Bu sebeple oraya uygulanacak herhangi bir müdahalede refleks tepkiler sergilemektedir.

Dış politikada Avrasyacı görüşün hâkim olduğu dönem 1996-1999 yılları arası Yevgeni Primakov'un olduğu dönemdir. O yıllarda hâkim olan Primakov Doktrini esasında tek kutupluluğa karşı bir duruş benimsenmiştir. Primakov, ABD'nin tek kutuplu düzende hegemonyasına karşı çıkarken, Rusya'nın onun gücünü dengeleyebilecek Hindistan, Çin gibi ülkelerle işbirliği yapması gerektiğini öne sürmektedir (Caşın ve Derman, 2016: 218). Bunların yanında Primakov, ABD'nin yayılmacı etkisinin kırılması gerektiğini ve Rusya'nın dünya ekonomisiyle bütünleşmesi gerektiğini şiddetle vurgulamıştır. Ayrıca ABD'nin dünya egemenliği politikası karşısında bir denge oluşturmak için Rusya'nın Doğu Asya ve Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesine de özen göstermesi gerektiğini vurgulamıştır (Taştan, 2012: 122). Primakov'un önemle belirttiği noktalardan birisi şudur: "Rusya, politik tecrübelerini, özel jeopolitik konumunu, nükleer gücünü, askeri üretimini, BM-Güvenlik Konseyi'ndeki daimi üyeliğini, buradaki veto hakkını ve gittikçe de artan ekonomik olanaklarını kullanarak dünya politikasında önemli roller oynayabilir" (İşyar, 2004: 55).

Dağı, Avrasyacıların dış politika hedeflerini şu şekilde açıklamıştır:

"...Rusya'yı uluslararası sistemle entegre etmek isteyen Batıcıların zamanla Rus devletinin zayıflamasına neden olacağını vurgulamaktadırlar. Avrasyacılar ise eski

SSCB coğrafyasını Rusya'nın doğal bir uzantısı olarak gören ve bu şekilde Avrasya'da ve uluslararası sistemde etkin olan 'ulus-üstü' (emperyal) güçlü bir Rus devletini yeniden inşa etmeyi hem iç politikanın hem de dış politikanın öncelikli hedefi olarak açıklamaktadırlar" (Prizel'den aktaran Dağı, 2002: 162).

Batıcıların dış politikalarını eleştiren ve ülke bütünlüğüne zarar verdiğini düşünen Avrasyacılar, Batı ile yakınlaşmayı şüpheli ve tehlikeli bulmuşlardır.

Dağı'nın belirttiğine göre; Avrasyacılar, Rusya'nın uluslararası arenada kendini ve yerini tanımlayabilmesi adına jeopolitik faktörlerin etkili ve önemli olduğu söylemektedirler. Avrasyacılar, Rusya'nın jeopolitik konumuna sık sık vurgu yapmaktadırlar. Bu konunun Rus dış politikasının şekillenmesinde de etkili olduğu söylenmektedir (Dağı, 2002: 164-65). Buna ek olarak Kurtunov'da benzer ifadelerle jeopolitiğin ne kadar önemli olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

"Jeopolitika, basit bir toprak parçası veya devletin bir özelliği değildir; jeopolitika, siyasal güçtür ve 'büyük devlet' statüsünün vazgeçilmez bir unsurudur. Bu bağlamda da, Avrasyacılar reformist Atlantistleri ütöpik ve idealist olmakla suçlamakta, dış politikanın demokrasi ve insan hakları gibi nosyonları barındırmayan, farklı bir dünya olduğunu belirtmektedirler" (Kurtunow'dan aktaran Dağı, 2002: 165).

Farklı bir bakış açısıyla aynı noktaya Kaya'nın Wehrschutz'tan aktardığına göre ise jeopolitiğin önemi şu şekilde vurgulanmıştır:

"Avrasyacı düşüncede coğrafya önemli bir husustur. Çünkü bu düşünce, Rusya'nın özgünlüğünü onun coğrafi yapısı/konumuyla ilişkilendirerek açıklamaktadır. Buna göre, Asya ile Avrupa arasında yer alan ve Avrasya olarak adlandırılan bölgede gelişen Rus kültürünün özgünlüğü, büyük ölçüde bu bölgenin coğrafi yapısından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla Rusya, ne pahasına olursa olsun bu özgünlüğün kaynağı olan coğrafi bütünlüğü korumak zorundadır. Burada, Rusya ile Avrasya arasında kurulan özdeşlik dikkat çekicidir. Avrupa ve Asya arasında bir köprü olan Rusya, bu anlamda Avrasya'nın bizzatı kendisi olarak görülmektedir" (Wehrschutz'tan aktaran Kaya, 2010: 64).

Caşın ve Derman'ın da belirttiği şekilde:

"Sonuç olarak Avrasyacı söylem, Rusya'nın kendine has bir kültür, kimlik ve coğrafyaya sahip olduğunu ileri sürerek Batı ile iyi ilişkilerin Rusya'nın sahip olduğu bu değerleri yok edeceğini iddia etmekte, tek süper güç olarak ABD hegemonyasına karşı çok kutuplu bir uluslararası sistem önermekte ve bu sistem içerisinde ortak Avrasya kültürünün birleştirici niteliğinin altını çizmektedirler" (Caşın ve Derman, 2016: 219).

Sovyetler Birliği sonrasında oluşan jeo-ekonomik ve jeo-stratejik boşluğun Batı ile doldurulmasına karşı olan Avrasyacılar, Avrasya'nın "kültürel, siyasi arenada ve ekonomi alanında stratejik bir biçimde bütünleşmesi gerektiğini" ileri sürmektedirler. ABD'nin ekonomik ve siyasal vasıtalarla siyasal ve kültürel hegemonya sürmesini hem uluslararası sistem için hem de Avrasya için bir tehdit olarak görmekteydiler (Bilgiç, 2016: 3). Dugin ekonomik konuda şöyle demiştir: "Piyasacı olmayan bir ülkedeki (SSCB) radikal liberal reformlar ekonominin gelişmesine değil, onun tamamen bozulmasına, egemenliğin elden gitmesine ve büyük bir ülkenin sömürgeye ve Batıya hammadde temin eden bir yamaya dönüşmesine neden olmaktadır" (Dugin, 2016: 356).

Ekonomik sistemle alakalı düşüncelerini “sağ” veya “sol” oluşum üzerinden düşünmeyen Avrasyacılar “*üçüncü bir yol*” eksenini içerisinde Avrasya’nın “kültürel, ekonomik ve siyasal” alanda entegre olmalarının gerekliliğini vurguluyorlardı (Sönmez, 2010: 79). Bu ekonomik model için yapılacakları şöyle sıralamaktadırlar:

“-Ekonomi manevi değerler üzerine kurulu bir uygarlığa dönüşecektir.

-Makro ekonomi entegrasyon ve iş bölümü üzerine kurulu büyük alanlarda gerçekleşecektir (gümrük birliği).

-Avrasya derinliğinde tek bir finans, ulaşım, enerji, üretim ve enformasyon oluşturulmalıdır.

-Ekonominin merkezi stratejik şekilde kontrol edilecek ve orta ve küçük ölçekli girişimlere özgürlük tanınacaktır.

-Ekonomik sistem piyasa yapısıyla sosyal, ulusal ve kültürel geleneklerin organik şekilde bir araya getirilmesiyle şekillenecektir” (Özsağlam, 2006: 119).

Dugin, ekonominin amaç olarak değil de araç olarak düşünülmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu doğrultuda stratejik önemdeki sektörlerin devlet tarafından diğer sektörlerin ise özel işletmeciler tarafından kontrol edilmesi gerektiğini söylemekte; federal bölgelerin ekonomik özgürlüklerinin kısıtlanmamasını elzem olarak ifade etmektedir. Dugin’e göre ülkedeki ekonomik sıkıntılardan kurtulabilmek için Avrasyacı dış politika vizyonundan yararlanılmalı ve bu bağlamda AB ve Japonya gibi finans-teknoloji devletleriyle ittifak oluşturarak, bu ülkelere güvenlik garantisi verme bunun karşılığında da sermaye ve teknoloji transfer etme yolu denenmelidir (İmanov, 2008: 208, 209).

Avrasyacılar uluslararası arenada Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle beraber ideolojik bölünme sona erse de ülkeler arasında güç mücadelesinin bitmeyeceğini vurguluyorlar. Uluslararası sistemde sürekli dostluklar değil sürekli çıkarlar vardır diyen Avrasyacılar, uluslararası politikayı güç dengesi politikalarının arenası olarak görmektedirler. Bu doğrultuda Avrasyacılar, “Rus ulusal çıkarlarının korunabilmesi için, uluslararası sistemde Rusya’nın konumunun yeniden tanımlanması ve Sovyetler Birliği sonrasında siyasal ve askeri alanda azalan gücünün tekrar toparlanmasına bağlı olduğunu savunmaktadırlar. Rusya’nın uluslararası sistemdeki yerinin ve rolünün tanımlanmasında jeopolitik etkenlerin ön plana çıktığı da görülmektedir” (Dağı, 2002: 164-164). “Yeni Avrasyacılar, kültürel ve coğrafi bütünlük içerisinde hareket ederek Avrasyacı düşüncüyü jeo-stratejik ve jeopolitik bir unsur olarak Rus dış politikasına ve uluslararası ilişkiler sistemine entegre etmeye çalışmaktadırlar” (Yılmaz, 2015: 113).

Avrasyacılık fikriyatının 1990 sonrası Rusya’da ortaya çıkması ve gelişmesinde Aleksandr Dugin’i katkısı çok büyüktür. Hatta İmanov’a göre Avrasyacılık fikri için Dugin kadar çaba harcayan, eserler veren, bu yönde her türlü basın ve yayın faaliyetlerinde bulunan, Avrasya düşüncesini yeni öğelerle geliştirmeyi amaçlayan ikinci bir isim tespit etmek herhalde muhtemel değildir (İmanov, 2008: 201). Dugin’in Rus jeopolitik yaklaşımı Avrasyacılığı merkeze almaktadır ve “SSCB’nin yıkılmasından sonra RF’de meydana gelen travmayı telafi etmek adına tekrar Rus yayımlıcaılığı fikriyatını tekrardan oluşturmayı, sonrasında da Büyük Rusya’yı inşa etmeyi amaçlamaktadır” (Bilgiç, 2016: 3).

Dugin Rusya'nın yapacağı tercihlerle ilgili üç şema çizmektedir. Örnek verecek olursak şöyle ki: dış politikada, Batı, Sovyet ve Avrasya seçenekleri veya ekonomi alanında kapitalist, sosyalist ve Avrasyacı ekonomik düzen. Daha önceleri ilk şıklar denenmiş geriye son yol kalmıştır. Avrasyacılık Rusya için bir tercih değil zorunluluktur (İmanov, 2008: 204). Avrasyacı fikri taşıyan kesime göre Rusya Avrasyacılık politikalarıyla hem ekonomisi, hem politikalarını dizayn etmediği sürece uluslararası sistemdeki varoluşunu ve Sovyetler Birliği sonrasında kaybettiği konumu tekrar kazanamaz. Atlantizm akımı Rusya'nın ayağa kalkmasına yardımcı olamaz.

İmanov, Dugin'in Avrasyacı hareketin beş temel prensibi olduğu söylemini aktarmış ve bunları kısaca şu şekilde açıklamıştır:

“1. *Bilimsel Patriotluk*: Jeopolitiğe dayanmakta ve küreselleşmenin meydan okumalarına karşı Rusya'nın girişimlerini formüle etmektedir.

2. *Sosyal Eğilim*: Sosyal bir devletin inşasını, yani serbest piyasanın adil, dayanışmacı ve ahlaki toplum bağlamına oturtulmasını, sosyal adalet ve milli kalkınma koşullarıyla sınırlandırılmasını gerektirmektedir.

3. *Tradisyonalizm*: Seküler kültür ve bilimin bunalımı karşısında manevi köklere dönüşü ifade etmektedir.

4. *Avrasyacı etnizm*: Etnoslara siyasi statünün verilmesini ve tüm halkların özgünlüklerinin korunmasını kapsar ve bu, milliyetçilikle kozmopolitizm arasında bir çözümdür.

5. *Avrasyacı bölgesellik*: Bölgelerin özgünlüklerinin muhafaza edilmesini ve onların gelişmesinde çeşitlendirilmiş bir yaklaşımı ihtiva eder” (İmanov, 2008: 204).

Dugin, *Avrasyacı stratejik ittifaklar* sistemi olarak adlandırdığı bir şemada Atlantikçiliğe karşı verilecek mücadelenin stratejik hatlarını ortaya koymuştur. Keskin bir liberalizm ve Batı karşıtlığı olsa da Dugin'in asıl hedefinde Amerika durmaktadır, Avrupa ile ise ittifak yapılabileceğini ifade etmektedir. Amerikan globalleşmesine karşın “AB, Japonya gibi küresel güç merkezleriyle ittifaka girilmesini önermektedir. Bu müttefiklik ilişkisi içerisinde İslam âlemi de kısmen bulunmaktadır” (İmanov, 2008: 205-206).

Dugin'in Avrasyacı stratejik ittifaklar sisteminde ülkeleri dört kategoriye ayırdığını belirten İmanov bu kategorileri şu şekilde açıklamaktadır:

“- Birinci grup: Bu gruptaki ülkeler veya ülke grupları başlıca ortaklar olarak addedilmektedir. Bu ülkelerle karşılıklı tamamlayıcılık prensibi çerçevesinde ilişki mevcuttur. Bu kategoriye AB, Japonya, Hindistan ve İran dâhildir. Rusya girişken ve faal bir tavır içine girip isimleri zikredilen ülkelere kendi kaynaklarını, stratejik potansiyelini ve siyasi ağırlığını sunabilirse; bunların karşılığında AB ve Japonya'dan ekonomik ve teknolojik sponsorluk, İran ve Hindistan'dan da siyasi- stratejik ortaklık elde edebilir ve bu durumda çok-kutupluluk eğilimleri de pekişmiş olur.

- İkinci grup: Bu kategorideki ülkeler çok kutupluluğa ilgi gösteren ama Rusya için karşılıklı tamamlayıcı olmayan ülkelerdir. Çin, Türkiye, Pakistan, Arap ülkeleri bu gruba dâhildir.

- Üçüncü grup: Jeopolitik potansiyelleri sınırlı bir özne olmaya bile yetmeyen “üçüncü dünya” ülkeleri bu grupta yer almaktadır. Rusya bunlara karşı çeşitlendirilmiş bir politika yürütmeli, onların Avrasyacı bloktaki stratejik ortakların hamiliğinde entegre edilmelerini teşvik etmelidir.

- Dördüncü grup: Bu grupta Dugin ABD ve onun kontrolü altında bulunan ülkeleri toplamaktadır. Rusya'nın uluslararası Avrasya politikası, ABD'yi tek kutupluluğun ve Amerikan merkezli globalleşme sürecinin tutarsız oluşuna ikna etmek üzere kurulmalıdır” (İmanov, 2008: 206, 207).

Avrasyacı fikirler ve düşünürlerin katkılarıyla gelişen Avrasya Ekonomik Birliği projesi 2011 yılından itibaren geliştirilmeye başlamış, Orta Asya ülkeleri ile entegrasyon kurmayı amaçlamıştır. Putin'in amacı ise Avrasya Birliği'ni Avrupa Birliği (AB) ve diğer büyük uluslararası kuruluşlar gibi büyük bir oluşum haline getirebilmektir. AB'de tıpkı Avrasya Ekonomik Birliği gibi başlangıçta ekonomik işbirliğinin tesis edilmesini amaçlayarak kurulmuştu, AB'de ilk kurulduğunda bölgesel bir gücü bu minvalde Avrasya Birliği de zamanla aynı başarıyı yakalayabilir, ayrıca tıpkı AB gibi bu oluşum da üye sayısını arttırabilir. Bu noktada AB ile Avrasya Birliği'nin karşılaştırılması hususu hala bazı tartışmaları da içinde barındırmaktadır. Çünkü bazı kesimlere göre; Batı ekonomileri entegrasyon için açık ve hazır, bu şartlar altında olası birleşmeden kaynaklı olarak somut faydalar, ekonomik hatta siyasi olarak yararlar elde edilebilirdi. Oysa Orta Asya'da SSCB'nin dağılmasının ardından yeni bağımsız olmuş cumhuriyetler, tam olarak kendi istikrarlarını sağlayabilmiş değiller, halen Rusya Federasyonu'nun baskıcı isteklerini üzerlerinde hissetmektedirler. Sovyet döneminden kaynaklanan bir korku ve güvensizlik hala etkisini göstermektedir. Ayrıca bu ülkelerin Moskova'yı küresel ekonomiye dâhil olma yolunda, yabancı yatırımcılarla aralarında kuşkulu bir engel olarak görmeleri, Rusların önderliğindeki bu oluşuma karşı ön yargılı olmalarına sebep olmaktadır (Ağır ve Ağır, 2017: 117-118).

Ağır, makalesinde AB'nin kültürel uyum konusunda üye devletler ile problem yaşamadığına değinirken, burada aynı kültürü ve aynı dini paylaşılan toplulukların benzer söylemler geliştirebileceğine vurgu yapılmaktadır, Avrasya Birliği'nde ise, çoğunluk Hristiyan olsa bile önemli miktarda Müslüman nüfusunun da olmasının göz ardı edilemeyecek bir gerçek olduğunun altını çizmektedir. Yine de tüm bu olumsuzlukların Avrasya Birliği'nin AB gibi olamayacağı anlamına gelmeyeceğini de eklemektedir:

“Avrupa Birliği, Fransa-Almanya savaşları Birinci ve İkinci Dünya Savaşları gibi büyük yıkımlar yaşamış Avrupa Kıtası'nın savaşların yıkıcı etkilerinin bir daha yaşanmaması için ekonomide karşılıklı bağımlılık oluşturulması fikrine dayalı olarak kurulmuştur. Avrasya Ekonomik Birliği'nin ise ekonomik saiklerden ziyade siyasi amaçları ön plana çıkardığını söylemek mümkündür. Her ne kadar gümrük birliği ve diğer bazı uygulamaların üyesi ülkelere ekonomik kazanımlar sağlayabileceği söylenebilecek ise de; esas kaygının Sovyetler Birliği sonrası bölgede ortaya çıkan politik boşluğu ortadan kaldırarak Batı'nın karşısına küresel bir aktör olarak çıkma amacı taşındığını söyleyebiliriz. Ancak tüm bunlar Avrasya Ekonomik Birliği'nin AB gibi başarılı bir ekonomik örgüt olamayacağı anlamına gelmemektedir”(Ağır ve Ağır, 2017: 119).

Tablo 6: AB ve Avrupa Ekonomik Birliği'nin Temel Bazı Yönleriyle Karşılaştırılması:

	Karşılaştırma Alanı	Avrupa Birliği (1951 AKÇT)	Avrasya Ekonomik Birliği
1	Kuruluş Gerekçesi	Üye ülkeler arasında kömür çelik alanında entegrasyon sağlanması	Üye ülkeler arasında ekonomik işbirliği sağlanması
2	Kurucu Üyeleri	Almanya, İtalya, Fransa, Belçika, Hollanda, Lüksemburg	Rusya, Kazakistan, Belarus, (Kırgızistan ve Ermenistan 2015'te üye)
3	Ekonomik Yaklaşımları	Sanayileşmiş, Liberal ekonomiler	Liberal ekonomiye eklemlenme çabaları (geçiş ekonomileri)
4	Din	Büyük çoğunluğu Hristiyan	Ortodoks Hristiyan ve Müslüman
5	Kültür	Çok farklı olmayan yakın kültür	Farklı kültürler olarak görülse de Sovyet döneminden kalma ortak yaşama kültürü bu toplumları kültürel açıdan yakınlaştırmıştır
6	Homojenlik	Büyük ülkeler birbirini dengeliyor. Bu ülkelerin hem nüfus hem ekonomik büyüklük hem de askeri açıdan birbirine kesin üstünlükleri söz konusu değil (Almanya-Fransa-İtalya)	Rusya'nın her konuda kesin üstünlüğü söz konusu. Hem nüfus, hem ekonomik büyüklük hem askeri büyüklük olarak Rusya'nın tartışmasız üstünlüğü
7	Siyasal Yapı ve Siyasal Kültür	Demokratik değerlere bağlı siyasal sistemler	Demokrasiye geçiş aşamasında, güçlendirilmiş başkanlık sistemleri
8	Ölçeği	Bölgesel Bir Örgüt	Bölgesel Bir Örgüt
9	Organları	Parlamento, AB Konseyi, Konsey, Komisyon, Mahkeme, Adalet Divanı, Sayıştay, Ekonomik ve Sosyal Konsey	Yüksek Konsey, Konsey, Komisyon, Mahkeme

Kaynak: Ağır ve Ağır (2017: 120-121).

1.2.1. YENİ AVRASYACI GRUPLAR

Avrasyacılığı 1990'ların başından itibaren Atlantikçi gruba karşı *eski komünistlerin, yeni milliyetçilerin* ve bir ölçüde de *merkezi güçlerin* meydana getirdiği melez bir yönelim olarak gören İşyar bu akımı dört kategori şeklinde değerlendirmiştir: **“1. İlimli (moderate) Avrasyacılar”, “2. Aşırılıkçı (hard-line) Avrasyacılar”, “3. Demokratik Statizm”**(Demokratik Devletçilik) ve **“4. Slavofil Avrasyacılık”** (İşyar, 2004: 27-28).

1.2.1.1. İlimli Avrasyacılık

İlimli Avrasyacılığa göre; eşsiz olarak kabul edilen Rusya'nın modernleşmesi için Batılılaşmasına gerek olmadığını vurgularlar. Doğu, Batı ve Güney arasında dengeli bir politika izlemesi gerektiğini savunan ilimli Avrasyacılar Rusya'nın eski Sovyet coğrafyasındaki ülkelere üstün pozisyonda olduğunu öne sürerler. Ayrıca demokrasiye de önem veriyorlar ve Batıyla ilişkilere karşı çıkmıyorlar ve işbirliği yapılabileceğini belirtiyorlar. İşyar, ilimli Avrasyacılığı; Jeo-ekonomikler ve İstikrarcılar olarak iki alt grupta incelemenin olası olduğunu ifade ediyor. (İşyar, 2004: 28-29)

Jeo-ekonomikler, Soğuk Savaş sonrası dünya ve özellikle Avrasya’da jeo-ekonomisinin jeopolitik faktörlerden daha fazla rolü olduğunu savunmaktadırlar. Dünyanın giderek daha birbirine bağlı hal aldığını vurguluyor ve ekonomik açıdan özellikle Batı merkezli bir durumun ortaya çıktığını söylüyorlar. Rusya için asıl tehdidin siyasi-askeri doğadan değil de daha çok ekonomik alandan geleceğini söylüyorlar ve Rusya’nın asıl güvenlik alanının sosyal gelişim ve jeo-ekonomi olması gerektiğinin altını çiziyorlar. Jeo-ekonomik düşünceye göre Rusya Avrasya’nın ortasında kesişim pozisyonundaki avantajını eline almalı ve bölgeler arası gelişmelerdeki stratejik uyumu yönetmelidir. (Tsygankov, 2003: 107)

İstikrarcılar, Rusya’nın güvenlik misyonundaki anahtar noktanın Avrasya’nın istikrarı olduğunun altını çiziyorlar. Rusya’nın organize edici rolünü devam ettirmesini ve bölgenin üzerinde kontrolü elinde tutmasını gerekli gören istikrarcılar, Rusya’nın tekrar ‘büyük güç’ pozisyonuna gelmesini belirtmektedirler. Rusya büyük güç olmadan Avrasya’da barış ve istikrarın olmayacağını savunmaktadırlar. Rusya’nın bölgede büyük güç konumuna oturabilmesi için çeşitli jeo-ekonomik projeler geliştirmeli ve siyasi-askeri politikalar arasında dengeyi bulmalıdır. İstikrarcılar, geliştirdikleri politikalarda Batı ve Asya ülkelerine öncelik verilmemesi gerektiğini, Rusya’nın Avrasya coğrafyası merkezli ve ulusal çıkarlarını temel alan çok vektörlü dış politika uygulanması gerektiğini vurgulamaktadır. (Tsygankov, 2003: 108)

1.2.1.2. Aşırılıkçı Avrasyacılar

Aşırı Avrasyacılığa göre; Avrasya heartland’ı Batı karşıtı hareket için bir ‘fırlatma rampası’ olarak görmüşlerdir. Bu görüşü savunanların amacı ise Avrasya’dan Atlantik etkisini tamamen ortadan kaldırmaktır. Tsygankov’a göre aşırı Avrasyacılığın 1980’lerde Gorbaçov’un ‘Yeni Düşünce’ kavramına karşı ortaya çıktığını söyleyen İşyar aşırı Avrasyacılığı iki gruba ayırmaktadır: *Modernleşmeci Aşırı Avrasyacılar* ve *Yayılmacı Aşırılıkçı Avrasyacılar* (İşyar, 2004: 32).

Yapıcı ise, Avrasyacılar arasında milliyetçiler ile komünistler arasında bir ayrımın olduğunu yazmaktadır. Komünist grup ‘Modernleşmeciler’ adını alırken, milliyetçiler ise ‘Yayılmacılar’ adını almışlardır. İlk grup Rusya’nın sınırlarının SSCB’nin sınırları içinde kalması gerektiğini söylemiş, Batı’nın politikaları karşısında Rusya’nın varlığını sürdürebilmesinin komünizmin geri gelmesine bağlı olduğunu iddia etmişlerdir. Bunu da Avrasya’ya tekrar getirecek ve hamiliğini yapacak ülke ise Rusya’dır. Diğer kanat ise Aleksandr Dugin’in öncülüğünde yayılmacı bir politikayı benimsemişlerdir. Onlara göre Rusya’nın öncülüğünde bir Avrasya İmparatorluğu’nun kurulması gerekiyordu ve kurulacak olan imparatorluğun sınırları mümkün olduğunca genişletilmelidir. Ayrıca Sovyet toplumu da kendi içinde yeni ve homojen bir ulus oluşturmuştu ve bu bağlılık çerçevesinde ortak bir tarih ve kültür bilincini ile hareket edebileceklerdi (Yapıcı, 2010: 154-155). “...‘yayılmacılar’ imparatorluk

coğrafyasında yaşayan halkın farklı etnik kimliklere sahip tek bir ulustan meydana geldiğini ileri sürerken, “modernleşmeciler” birlik halkının farklı medeniyetlerden meydana geldiğini savunmuşlardır (Tolz’dan aktaran Yapıcı, 2010:156). Avrasyacılar ulus olma ve kimlik konularında birbirlerinden ayrılırlar da Batı karşıtlığı ve Rusya’nın özgün bir tarihi mirasa sahip, kendine yetebilen bir ülke olduğu konusunda görüş birliğine varmışlardır.

1.2.1.3. Demokratik Statizm (Demokratik Devletçilik)

Demokratik Statizmin Rus siyasal hayatında belirginleşmesi 1992 Haziran ayında “*Derjavniki*” veya “*Gosudarstvenniki*” (devlet gücü yanlıları) olarak bilinen hareketin ortaya çıkmasıyla başladı. *Derzhavnikiler*’in Rusya için temel ideoloji olarak *Paternalizmi*³ önerdiklerini söyleyen İşyar ayrıca bu hareketin mensuplarının dış politikada kendi kendini tahdit etmek (self-limitation) ile kendi kendine yetme (self-sufficiency) prensiplerini savunduklarını söylemektedir. Ayrıca *Derzhavnikiler* Rusya’nın orta büyüklükte bir güç haline geldiğini kabul etmişler ve bu yüzden global bir güç mücadelesine ülkelerinin girmemesi gerektiğinin altını çizmişlerdir. Rusya’nın büyük güç olma potansiyeline sahip olduğunu vurgulayan *Derzhavnikiler*, görünür gelecekte Batıdan tehdit algılanmadığını ve BDT ve yakın çevrenin Rusya’nın güvenlik stratejisi açısından büyük önceliğe sahip olduğunun altını çizmişlerdir (İşyar, 2004: 49-51).

1.2.1.4. Slavofil Avrasyacılık

Slavofiller, Rusya’nın jeopolitik konumunun eşsiz olmasından ziyade, hem Batı’dan hem de Doğu’dan farklı olduğunu savunmuşlardır. İşyar, Slavofilizm’in günümüzdeki önemli düşünürü olarak Aleksander Soljenitsyn’i göstermektedir. Soljenitsyn’in takipçileri Batının manevi değerlerinin eksik olduğunu ifade etmiş ve materyalist boyutunu reddetmişlerdir. Rusya’nın eşsizliğine vurgu yapan düşünür, Batıcıların Rusya’nın kendine has karakterini sürekli inkâr ettiklerini söylemiştir (İşyar, 2004: 55-56).

Avrasyacılar her ne kadar kendi içlerinde farklılık gösterebilirler de nihai amaçları Rusya’ya ayağa kaldırmaktır. Kimi grup jeopolitiği ön plana çıkarırken kimisi jeo-ekonominin öneminden bahsetmiş; bir grup Batıyı tamamen reddederken, diğer bir grup Batıyla ilişki kurulabilir demiştir. Fakat dediğimiz gibi nihai hedef Rusya’ya kaybettiği gücü ve hatta daha fazlasını sağlayacak bir ortam yaratmaktır. Fikir çatışmaları olsa da Avrasyacılar, Avrasya’nın Rusya’nın kaderi olduğuna tam manasıyla inanmışlardır.

³Taraflardan hiçbirinin daha etkili olmadığı, eşitliğe dayalı ilişki modeli.

1.3 SÜPER GÜÇ KİMLİĞİ

Rusya Federasyonu, dağılma sonrasında yaşanan yıkımın toplumun üzerinde bıraktığı travmatik davranışların yok olması adına, ülkenin ve halkın sahip oldukları gücü hatırlama ve hatırlatmak amacıyla, toplumu birleştirici ve bütünleştirici söylemler kullanmaya özen göstermiştir. Özellikle de Vladimir Putin'in göreve gelmesinden sonra halkın güveni kazanılmaya çalışılmış, Rusya Federasyonu'nun eski ihtişamlı günlerine kavuşabileceğine, süper güç konumundayken sahip olduğu potansiyele ulaşabileceğine dair umutlar canlı tutulmaya çalışılmıştır. Putin, SSCB'nin dağılmasını yüzyılın jeopolitik felaketi olarak değerlendirirken, bir konuşması sırasında da SSCB'nin dağılmasına üzülmenin kalbi yoktur, SSCB'nin tekrar kurulacağına inananın da aklı yoktur diyerek, halka boş hayaller vadetmenin yerine pragmatik ölçüde hedefler ortaya koymanın önemine vurgu yapmaya çalışmıştır. SSCB'nin tekrar kurulması mümkün gözükmemektedir fakat o zamanda sahip olunan konumu elde etmek, süper güç olmak için öncelikli olarak ülkenin ulusal varlığını koruyabilmek, güvenliğini sağlayabilmek ve bölgesel manada bir güç olabilmek pekala mümkündür. Bu sebeple RF, sahip olduğu enerji kaynaklarını, askeri ve nükleer gücünü, tarihini, kültürünü, ekonomisini ve sosyal yapısını doğru politikalarla uluslararası sistemin yapısına kanallandırmayı başarabilirse, karşı çıktığı tek kutuplu dünya düzeninde çok kutuplu taraflardan biri haline gelebilecektir. Peki RF nasıl tekrardan büyük güç olabilecektir? Büyük güç nedir ve nasıl olunur?

Mearsheimer'a göre büyük güç olmanı bazı stratejileri vardır: bunlardan biri savaştır, savaş, büyük güçlerin dünya iktidarındaki paylarını artırmak için kullanabilecekleri en tartışmalı stratejidir. Bazılarına göre savaş, bazen sadece büyük bir ölçekte ölüm ve yıkımı barındırmakla kalmaz, aynı zamanda (yirminci yüzyılda kazanılan zaferler için) maddi kazanımlar da getirmez, bu sebeple de savaş boş bir girişimdir. Bazı taraflara göre ise savaş başlatanlar her zaman kaybeden taraf olmaktadır. Oysa geçmişte yapılan savaşlara bakıldığında savaş başlatan tarafın yaklaşık %60'ının savaşları kazandığı görülmektedir. Başka bir kesim de nükleer silahların büyük güçler için karşılıklı birbirlerini imha etme tehlikesi nedeniyle savaşmayı neredeyse imkansız hale getirdiğini iddia etmektedirler. Nükleer silahlar büyük güçlerin savaşını daha az olası hale getiriyor, ancak bunu imkansız hale getirmemektedir. Burada tartışılan bir noktada olası savaşın ülkeye maliyeti ve beklenen faydanın ne olduğu konusudur. İkinci husus şantaj/tehdittir (blackmail). Bir devlet, rakibine karşı askeri güç kullanmakla tehdit ederek savaşa gitmeden de rakibini caydırmayı başarabilir. Zorlayıcı tehditler ve sindirme, gerçek güç kullanımı içermemektedir. Eğer şantaj işe yaramazsa, açıkça savaşa tercih edilebilir, fakat tehdit yolunda da kanlı maliyetler olmadan hedefe ulaşma imkanı vardır. Üçüncü nokta 'bait and bleed', devletlerin göreceli güçlerini arttırmak için kullanabilecekleri bir stratejidir. Bu strateji, iki rakibin uzun bir savaşa girmesine neden olmakta ve askeri olarak güçlenmesine imkan sağlamaktadır. Örneği Soğuk Savaş yıllarında ABD ve SSCB arasında üçüncü bir güç ortaya çıkabilir iki süper güç arasında bir nükleer savaşa sebep olabilirdi. ABD, SSCB'yi Afganistan'daki gibi benzer bir çatışmaya girme konusunda teşvik edebilirdi. Burada gerçekleştirilmek istenen rakip devleti başka bir şekilde savaşılmaya mümkün kılamayacağı bir savaşa girmeye zorlamaktır. Devletlerin böyle bir durumda tuzaktan

kaçınması gerekmektedir. Ayrıca, kandırılmaya çalışılan devletin zafer kazanıp, iktidarı eline geçirme tehlikesi de her zaman için mevcuttur. Dördüncü strateji ise ‘bloodletting’ katliamıdır. Burada amaç, rakipleri arasında meydana gelen herhangi bir savaşın gücünü artırmak, sorunun uzun ve maliyetli bir çatışmaya dönüşmesini sağlamaktır. Bu versiyonda herhangi bir yem yoktur; rakipler bağımsız olarak savaşa giderler ve kan dökülmesi esas olarak rakiplerinin birbirlerini vurmasına neden olurlar. Örneğin; Bir senatör olan Harry Truman 1941 yılının Haziran ayında SSCB'nin Nazi istilasına tepki göstererek bu stratejiyi öne sürmüştür: “ Eğer Almanya'nın kazanacağını görürsek, Rusya'ya yardım etmeliyiz, Rusya kazanırsa ise Almanya'ya yardım etmeliyiz ve bu şekilde mümkün olduğu kadar çok kişiyi öldürmelerine izin verebiliriz” şeklinde bir görüş bildirmiştir. Büyük güç olabilmek için yapılması gerekenlerin yanında yapılmaması ya da engellenilmesi gereken bazı durumlar da mevcuttur. Büyük güçler sadece güç kazanmayı hedeflemenin yanında, düşmanlarının da güç kazanmasını önlemeleri gerekmektedir (Mearsheimer, 2006: 73-75).

Büyük güçler güçlerini maksimize etmeyi amaçladıklarından, savunmaya önemli yatırımlar yapmaktadırlar. Sahip olunan askeri yetenek de rakip devletlerde meydan okuma hissi uyandıracığından onlar üzerinde caydırıcılığa sebep olmaktadır. Bazı durumlarda da bunun tersi gerçekleşmekte ve agresif yapıya sahip olabilen devlet saldırgan davranışlar sergileyebilmektedir. Burada yapılması gereken şey ise dengeleme ve sorumluluğu başkasına yükleme stratejileridir. Dengeleme stratejisi ile büyük bir güç, bir saldırganın güç dengesini bozmasını engellemek için doğrudan sorumluluğu üstlenir. Başlangıçtaki amaç, saldırganı caydırmaktır, ancak bu yöntem başarısız olursa, dengeleyici devlet bu kez savaşıma yolunu tercih eder. Tehdit altındaki devletler ise dengeleme yapabilmek için üç tür önlem alabilir. Öncelikle, saldırganlara diplomatik kanallar aracılığıyla açık bir şekilde, bu savaşa gitmek anlamına gelse bile, iktidar dengesini sürdürmeye kararlı olduklarını belirtebilirler. Dengeleyici devletin mesajındaki vurgu, uzlaşma değil uzlaşma üzerindedir. Aslında, dengeleyici devlet kumda bir çizgi çizer ve saldırganın onu geçmemesi konusunda uyarır. ABD, Soğuk Savaş dönemi boyunca SSCB ile bu tür bir politika izlemiştir; Fransa ve Rusya da, I. Dünya Savaşı'ndan önce Almanya ile benzer politikalar yürütmüştür. İkincisi, tehdit altındaki devletler, savunmacı bir ittifak oluşturma yolunu seçebilirler. Örneğin, Soğuk Savaş sırasında, hem ABD hem de SSCB'nin, iktidardaki tek büyük güçlerdi, bu devletlerin küçük güçlerle ittifak kurmaktan başka bir seçeneği yoktu. Bu zamanlarda müttefiklik ilişkisi hem askeri maliyetleri azaltır, hem de karşı tarafta caydırıcılık oluşturma ihtimalini artırır. Üçüncüsü ise, tehdit altındaki devletlerin kendi başlarına ek kaynakları harekete geçirerek bir saldırganı dengeleyebilmesi durumudur (örneğin, savunma harcamalarının artırılması). (Mearsheimer, 2006: 75-76). Sonuç olarak Mearsheimer'a göre, devletler her zaman güçlerini maksimum seviyede tutmak zorundadırlar ve devletler için en akılcı yol hegemonik politikaların izlenmesidir (Sevim, 2013: 48).

Mearsheimer için ABD, şüphesiz ki dünya üzerindeki en büyük güçlerden biridir fakat yalnız olmadığı da bir gerçektir. Buna ek olarak eğer bir devlet büyük bir güç olmayı hedefliyorsa, sistem içinde bulunan diğer en güçlü ülke karşısında yıkıcı olarak nitelendirilebilecek kadar büyük bir askeri kapasiteye sahip olması esastır. Bunun

gerçekleşebilmesi için de, mutlaka nükleer bir caydırıcılık olması gerekir. Bu doğrultuda değerlendirildiğinde Çin ve Rusya Federasyonu sahip oldukları nükleer güç ile birlikte büyük bir savaş içinde ABD'ye karşı söz sahibi olabilecek nitelikte ülkeler olarak nitelendirilir. Bu nedenle olası bir konvansiyonel savaşta ne Rusya Federasyonu ne de Çin, ABD'nin karşısında kolayca alt edebileceği devletlerden biri değildir. Onun düşüncesine göre gelişmiş son model teknolojik radarların veya füzelerin küresel bir olma konusunda tek başına yeterlilik sağlamayacağı, buna ek olarak, kara gücünün de mutlak manada bölgede hakimiyet sağlamanın bunun içinde yeterli askerin bulunması gerektiğini savunmaktadır (Sevim, 2013: 49-50). ABD ile Rusya Federasyonu arasındaki askeri güç kapasitesine rakamlar üzerinden bir değerlendirme yapıldığında ise:

Tablo 7: ABD ve RF'nin Savaş Gücü Karşılaştırması

	ABD	RUSYA FEDERASYONU
Aktif personel sayısı	1.281.900	1.013.628
Toplam askeri personel sayısı	2.083.100	3.586.128
Savunma bütçesi	647 milyar dolar	47 milyar dolar
Savaş uçağı sayısı	1962	818
Saldırı uçağı sayısı	2830	1416
Saldırı helikopter sayısı	973	511
Tank sayısı	5884	20.300
Zırhlı savaş aracı	38.822	27.400
Roket fırlatma silahları sayısı	1.197	3.816
Uçak gemisi sayısı	20	1
Denizaltı sayısı	66	62

Kaynak: (www.cnnturk.com, 2018)

Tablodan hareketle, ABD'nin toplamdaki askeri personel sayısının RF'den az olduğu görülmektedir. Kara gücünde asker sayısının önemine vurgu yapan ABD'nin bu konuda eksikliğinin olduğunu dile getiren Mearsheimer'in fikirleri doğrultusunda değerlendirildiğinde, RF bu konuda üstünlüğü elinde tutmaktadır. Bunun yanında RF'nin sahip olduğu tank sayısı da karadaki askeri kapasite konusunda Rusların elini güçlendirmektedir. Son olarak ise roket fırlatma silahlarında Ruslar önde olsalar da özellikle savunma bütçesi başta olmak üzere (RF, her ne kadar dağılma sonrası ve özellikle de Putin dönemi ile birlikte orduda yenilenme, savunma harcamalarının artırılması gibi konulara ağırlık vermiş olsa da) ABD diğer kalemlerde lider konumda olduğunu ispatlamaktadır.

Rusya Federasyonu, geçmişinde aldığı derslerle hareket ederek, SSCB'nin yaşadığı çöküşü ve dağılmayı tekrardan yaşamamak adına Batılı devletlerin ve ABD'nin askeri, ekonomik ve siyasi stratejilerini çok iyi takip ederek ve gözlemleyerek, kendi politikalarını ve stratejilerini oluşturma yoluna gitmiştir. RF, bu kez daha farklı bir konumda kabiliyet göstererek, küresel dünyadaki ekonomik ve politik şartlara uyum sağlayarak başarılı olacağını sinyallerini tüm dünyaya vermektedir. Batı'nın kullandığı politikalar RF açısından eskiden olduğundan farklı olarak analiz edilebilmektedir. Orta Asya'da bulunan devletlerin üzerinde artan Batı etkisi, RF tarafından bir tehdit olarak algılanmış ve Rusya Federasyonu'nun kırmızı çizgileri olarak değerlendiren bu alanların Batı ya da ABD ile yakınlaşmasının önüne geçilmeye çalışılmış ve bu konuda da başarı sağlanmıştır. Diğer

tarafından enerji kartı da etkili bir dış politika aracı olarak değerlendirilmiş ve AB'nin Rus enerjisine olan bağımlılığı bölgesel ve küresel problemlerde, AB'nin RF karşısında daha özenli politikalar geliştirmesine neden olmuş, AB'nin ABD'ye yönelmesini bir nebze de olsa engellemiştir. Ek olarak ise Ruslar ulusal şirketleri aracılığıyla, dünya çapında enerji konusunda önemli anlaşmalarla işbirliği kurmayı ve geliştirmeyi öncelik haline getirmektedir (www.tasam.org, 2018). Bu bağlamda RF'nin dünyadaki tek kutuplu dünya düzenine olan karşıtlığını destekleyici uygulamalarına bakarsak:

“RF, Batı Avrupa'ya nükleer santrallarda kullanılan yakıt çubuklarını sağlayacak anlaşmayı 2020 yılına kadar uzatmayı kabul etmiştir. Rus Tatneft ve Milli Petrol Şirketi Libya'da 2.000 kilometrekare alanda petrol arama ve geliştirme anlaşması imzalamıştır. Tatneft böylece üretim karşılığı petrol arayan ilk Rus şirketi unvanını kazanmıştır. Dünyanın iki numaralı petrol sağlayıcısı olarak RF, enerji alanındaki egemenliğini sürdürmektedir. Ortadoğu, Afrika ve Uzakdoğu ülkeleri ile ekonomik, güvenlik alanlarındaki işbirliğini giderek genişletmektedir. Askeri gücünü modernize etmeye devam eden RF, uçuş esnasında rotasını değiştirebilen Topol-M kısa adlı kıtalar arası balistik füzeyi devreye sokmuştur. Ülkedeki faaliyetlerini ulusal güvenliğe aykırı olarak değerlendirdiği 4500 hükümet dışı kuruluşun faaliyetlerini kısıtlayan yeni bir yasayı devreye sokmuştur. Merkezi yönetimi güçlendirmek için bölge valilerinin merkezden atanması ve seçim barajının kaldırılması sağlanmıştır. Artan petrol fiyatlarının da desteğiyle 2005'te 102 milyar dolar dış ticaret fazlası veren RF'nin sosyal projelere ayırdığı kaynaklar artmıştır. Bu durum Putin yönetimine verilen kamuoyu desteği ile yankı bulmuştur. Suriye ile gaz işleme tesisi ve boru hattı inşası ile taşıma konularında 370 milyon dolarlık iki anlaşma imzalamıştır. RF, ABD veya NATO askeri alt yapısının RF'nin sınırlarına kadar uzanması halinde 1990'da Paris'te imzalanan Avrupa'daki Konvansiyonel Kuvvetlerin Sınırlandırılması Anlaşması'dan (CFE) çekileceğini, bu konuda, özellikle ABD'nin Romanya ve Bulgaristan'daki yeni üslerde konuşlandıracağı asker sayısına bağlı olarak karar verileceğini açıklamıştır. RF, NATO'nun genişlemesinin bir hata olduğunu, bunun gerçeklerle bağdaşmadığını sürekli vurgulamaktadır” (www.tasam.org, 2018).

Vladimir Putin'in göreve geldiği 2000'li yıllardan itibaren, Rusya Federasyonu'nun dış politikasında proaktif eğilimler görülmeye başlamıştı. Enerji konusu dış politikada etkili bir araç olarak kullanılmış, bu manada enerji Ruslar için kaldıraç görevi görmüştür. Rusya Federasyonu SSCB'nin sonrasında 'devrik süper güç' sıfatını yavaş yavaş aşmaya ve gücünü toplamaya başlamıştır. Bu konuda da Rusya Federasyonu'nun istediği Batı'nın kendisine olan bakış açısının düzelmesi ve kendisine eşit statüde davranılması gerektiğini düşünmekte ve bunu da her fırsatta dile getirmektedir. Soğuk Savaş sonrası değişen uluslararası sistemin dengeleri içinde RF'nin karşılaştığı en büyük sorun ABD'nin giderek güçlenen bir hegemon olması ve sistemin tek kutupluluğa doğru hızlı bir şekilde evrilmesiydi. Böyle bir ortamda RF, kendini sistem içinde nereye konumlandıracaktı? Yeltsin dönemi için bu sorunun cevabı 'çok taraflılık' olarak verilirken, Vladimir Putin dönemi ile birlikte 'çok kutupluluk' söylemi geliştirilmiştir ve bu kavrama sık sık vurgu yapılmıştır (Musaoğlu, 2015: 19-20).

“Putin dönemi Rus dış politika yapımcılarının algısında ABD'nin uluslararası hegemonik konumu, Soğuk Savaş sonrası dönemin uluslararası sisteminin tek kutupluluk biçiminde evrilerek devletlere-arası ilişkilerin demokratik bir düzen içinde gerçekleşmesini engellemektedir. Uluslararası sistem için Rusya'nın geliştirdiği çok-kutupluluk/çok-merkezlilik modeli, devletler arası ilişkileri uluslararası politikanın gerçekleştirilmesinde demokratik bir işleyişe sahip olmasını sağlamakta ve Batı'nın ve özellikle ABD'nin demokratikleşme adına başka devletlerin içişlerine müdahaleyi engellemektedir. Her devletin egemenliğine kesin bir biçimde riayet edilmesini öngören bu modelde Rusya bir tür “Büyük Devletler Ahengi” içinde hak ettiği “Büyük Güç” statüsü kazanmayı hedeflemektedir” (Musaoğlu, 2015: 29-30).

Rusya Federasyonu'nun büyük güç kimliğini ispat çabalarından en önemlilerinden biri de Suriye müdahalesidir. Suriye iç savaşının ardından RF, Esad rejiminin devrilmemesi için aktif politikalar sürdürmektedir. Suriye konusunda RF'nin stratejisi giderek yeni bir boyut kazanmıştır. Tarihsel olarak Suriye ile olan ilişkilere bakıldığında, Soğuk Savaş döneminde SSCB'nin Ortadoğu üzerinde askeri ve siyasi bir etkisi söz konusuydu fakat SSCB'nin dağılmasından sonra Ruslar bölgede sahip oldukları gücü kaybetmişlerdi. Suriye ise bölgede bulunan diğer ülkelerden farklı olarak RF ile stratejik manada ilişkisini devam ettiren tek ülkeydi. Dağılma sonrasında Ortadoğu'daki RF'ye ait tek askeri üs Suriye topraklarında bulunmaktaydı bu durum da iki ülke arasındaki işbirliğini kuvvetlendirmeye yetmiştir. Tarihsel yakınlık işbirliğini kolaylaştırmakla birlikte, RF'nin Suriye müdahalesiyle hem Ortadoğu'da hem de uluslararası sistemde jeopolitik dengelerin değişmesine yol açmıştır. Bu müdahale ile birlikte Soğuk Savaş'tan bu yana ilk defa Atlantikçi dünyanın etkisinde olmayan bir terörle mücadele operasyonu gerçekleşmiş oldu. Başta ABD olmak üzere Batı'nın, Ukrayna meselesinden sonra RF ile yaşadığı problemler ve RF'yi dışlayıcı politikaları, uluslararası sistemin dışında tutma çabaları etkisiz hale gelmiştir. Buradaki en önemli pay ise RF'nin Ortadoğu bölgesinde artan nüfuzudur. RF, bölgede sadece askeri alandaki gücünü artırmakla kalmamış, Suriye konusunda İran, Irak, Türkiye gibi ülkelerle işbirliği içerisinde hareket etmek için çaba da göstermiştir. RF'nin Suriye'de askeri varlığını artırması bir anlamda Ortadoğu'ya yeniden etkili, kalıcı bir bölgesel güç olmak istediğinin kanıtı olarak değerlendirilebilir. Süper güç haline gelebilme ve bu konumda uluslararası arenada kabul görme adına Suriye müdahalesi RF için bir sınav niteliğindedir. Bu müdahalenin sonucu RF açısından etkileri itibariyle önem teşkil ettiğinden, Ortadoğu'da yaşanan olası bir başarı RF için büyük bir güç ve özgüven sağlayacaktır. Ek olarak, arka bahçesi olan post-Sovyet ülkelere dışardan üçüncü bir devletin müdahalesini de engellemiş olacaktır. Sonuç olarak RF'nin herhangi bir gerekçeyle başarısız olması, kendi ülkesindeki ekonomik sorunlara domino etkisine sebep olabileceğinden, Kafkasya'da bulunan ayrılıkçı olarak değerlendirdiği grupların etkisinin artmasına yol açacağından, daha da önemlisi Afganistan'da yaşanan bir tablo ile sonuçlanacağından korkulmaktadır. Böyle bir sonuç da RF'nin askeri, ekonomik, politik her açıdan zayıflaması anlamına gelmektedir. Bu tarz bir senaryo Rus karşıtı taraflar için beklenen bir tablodur, fakat Rusya Federasyonu gibi çok etnikli, çok uluslu bir devletin Suriye'deki savaşın Kafkaslardaki etnik problemleri tetikleyeceğinden ve savaş kendi topraklarına taşıyacağından her zaman için endişe duymaktadır. Rus yönetimi de olası kötü senaryoların gerçekleşmemesi için tüm askeri, ekonomik ve stratejik gücünü kullanmaktadır (İsmayilov, 2015: 1-10).

2. BÖLÜM

YELTSİN DÖNEMİ

SSCB'nin yıkılması bir süreci kapsadığından, 1980'li yıllardan itibaren baş gösteren sorunlar dağılmanın ilk sinyallerini vermeye başlamıştı. Gorbaçov'lu yıllarla birlikte idari ve ekonomik anlamda bazı reformlar hayata geçirilmeye başlanmıştır. Yapılan reformlar neticesinde Sovyetlerin yetkileri arttırılmış, ekonomi alanında yeni programlar, liberal piyasa ekonomisine geçiş denemeleri yapılmış, toplumsal sorun ve sıkıntıların bu politikalar çerçevesinde sona ereceği planlanmıştır. Her ne kadar işleyecek şekilde olduğu düşünülse de yapılan reformlar istenilen sonucu vermemiş ve büyük bir hayal kırıklığına sebep olmuştur. Buna ek olarak reformlar çerçevesinde bazı konuların gündeme gelmesi ve Sovyet iktidarının ve ideolojisinin eleştirilmeye başlaması ile birlikte çözülmenin ilk belirtileri ortaya çıkmış oldu. Çöküşün hissedilmesiyle birlikte, devlet kademelerinde, siyasi anlamda otorite boşluklarının oluşmaya başladığı gözlenmiştir. Buradan hareketle 1989 yılıyla birlikte başkanlık rejiminin oluşturulması tartışılmaya başlanmış ve sistem oluşturulmaya çalışılmıştır. Aslında o yıllarda Gorbaçov'un amacı Sovyet sistemini ortadan kaldırmak ve yerine yeni bir sistem getirmek değildi, Sovyetlerin sosyalizm ideolojisini modern hale getirip, yeniden yapılandırarak, dönemin ihtiyaçlarını karşılar hale getirmektir. Bu maksatla Lenin'den Stalin'den itibaren yürütülen politikaları gözden geçirmiş, siyasi ve ekonomik konularda yeniden yapılanmayı önermiştir. 1988 yılının Ocak ayında bu maksatla "Sosyalist Teşebbüs Kanunu" yürürlüğe konulmuş, böylece serbest piyasanın yayılmasına ön ayak olunmuş, SSCB'nin arka bahçesi olarak görülen Polonya, Doğu Almanya ve Romanya gibi ülkelerde Sovyet rejimleri yıkılmıştır (Caşın, 2015: 113-114).

SSCB'nin desteklediği ve kurduğu Doğu Avrupa'daki komünist rejimler 'Sinatro Doktrini' bağlamında, SSCB'nin ekonomik, siyasi, askeri desteğini ve üslerini boşaltmasıyla birlikte oluşan süreçte, Berlin duvarının yıkılması sonrası, Doğu Avrupa ülkeleriyle düzenlenen serbest seçimlerde komünist rejimler yıkılmıştır. Gorbaçov'un reformlarına tepki olarak düzenlenen politbüro'nun liderliğindeki askeri darbede Yeltsin ve uluslararası toplumun tepkisiyle karşılaşmış ve SSCB'den birlik cumhuriyetleri Baltık ülkeleri, Doğu Avrupa, Kafkasya ve Orta Asya ülkeleri siyasal bağımsızlıklarını ilan etmişler, SSCB'nin çöküşünden sonra da 15 yeni devlet ortaya çıkmıştır.

"Baltık Cumhuriyetleri'nde (Estonya, Letonya, Litvanya), 1988'de kurulan halk cepheleri perestroykaya taraftar olarak, 1989'dan itibaren Sovyet aleyhtarı olan ayrılıkçı hareketleri organize etmişlerdir. Ekonomik bağımsızlık isteğiyle başlayan eylemler, Litvanya, Estonya ve Letonya'nın SSCB'ye bağlılıklarının hukuki bir temeli olmadığı iddialarıyla ivme kazanmıştır. Baltık Cumhuriyetleri'nin ardından Kafkasya ve Orta Asya'yı da içine alan geniş bir bölgede milliyetçi hareketler ve etnik çatışmalar baş göstermiştir. Azerbaycan ve Ermenistan arasında, Azerbaycan'a bağlı 'Dağlık Karabağ Özerk Cumhuriyeti' yüzünden savaş başlamıştır. Gürcistan kendi sınırları içerisinde olan iki azınlık halka karşı; önce Osetyalılara, sonra Abhazlara savaş açmıştır. ...1990 yılında Rusya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti (RSFC), Ukrayna, Kazakistan, Beyaz Rusya, Moldova ve Letonya ile bağımsızlaşmayı özendirici ikili anlaşmalar imzalamıştır. Bu anlaşmalar, ekonomik bir mana ifade etmese de, cumhuriyetlerin bağımsızlığını açıklayan ilk hukuki belgeler olmaları yönüyle önemlidir. ...12 Haziran 1990'da RSFC'nin bağımsızlığını ilan eden 'Bağımsızlık Deklarasyonu' nu kabul etmesiyle SSCB ulusal servetinin taksimi ve cumhuriyet kanunlarının SSCB kanunlarına üstünlüğü kabul edilerek yeni duruma göre kanunların değiştirilmesinin önü açılmıştır. SSCB'nin artık ortadan

kalktığını gösteren ilk hukuki metin böylece ortaya çıkmıştır. RSFC Bağımsızlık Deklarasyonu'nun özendirilmesiyle, birlik cumhuriyetler ve özerk cumhuriyetler de Sovyet devlet modelini reddedip etnik temele dayalı bağımsız devlet kurduklarını kendi deklarasyonlarıyla ilan ederek hukuki düzenlemelerini yapmışlardır” (Evcioğlu, 2005: 467-468).

1991 yılının son ayı SSCB'nin yıkılmasının ardından, Gorbaçov'da siyasetten çekilmiş, yeni devletin Rusya Federasyonu adını alırken, ülkenin başındaki isim de Boris Yeltsin olmuştur. Totaliter bir rejimin yerine demokratik seçimlerin yapıldığı, çok partili hayatın başladığı bir dönem olmuş, yeni bir anayasa ve yeni bir (siyasi) kimlik oluşturma gerekliliği de devletin ilk önceliği haline gelmiştir. İkinci temel sorun merkezîyetçi planlı bir ekonomi ile yönetilen bir ülke, serbest piyasa, serbest pazar ve özel teşebbüse alıştırılmak zorundaydı. Yeltsin'in karşılaştığı üçüncü sorun, nükleer silahların ve atom başlıklarının bulunduğu eski Sovyet devletlerinin kontrolden çıkması ve başka bir güç ile yakınlaşması, Rusları ABD ile zorunlu bir işbirliğine itmişti. Ayrıca yine dağılan birlik sonrası bağımsız olan ülkelerde kalan yaklaşık 25 milyon kadar Slav Rus'un durumu ve gelecek kaygısı RF'yi endişelendirmekteydi. Son büyük problem ise, Sovyetlerin sağlık hizmetleri, konut, ulaşım, eğitim, elektrik ve telefon gibi neredeyse ücretsiz diyebileceğimiz hizmetleri sağlıyor olması, yeni kurulan devletin ise bu imkanlara yüksek ücretlendirmeler yapmış olması, halk arasında büyük bir sosyal memnuniyetsizlik meydana getirmişti, bu da alım gücü düşük olan halkın devlete olan kızgınlığını bir kat daha arttırıyordu (Girgin, 2014: 384-385).

SSCB'nin dağılmasının ardından yaşanan ekonomik sıkıntılar, idari ve yönetsel sıkıntılarla eş zamanlı olarak ortaya çıkmıştır. İstikrarlı ve işleyen bir ekonomik sistem inşa edilememiş, kurulmaya çalışılan ekonomik sistem, ülkenin önceki ekonomik sistem ve alışkanlıklarına uymamış, dolayısıyla ekonomide yaşanan karmaşa ve belirsizlik, hükümetin yetkinliği ve otoritesini de etkilemiştir. Rusya o yıllarda yaşadığı dönüşümü zorlu ve sancılı geçirmiştir. Rus halkı tarihinden gelen alışkanlıklarla zorlu savaş koşulları, sert iklim ve doğa koşulları, siyasi çatışmalar ve kıtlık gibi birçok kötü şartta dayanma ve dirayet gösterme refleksi gösterse de 1990'lı yıllardaki değişim ve dönüşüm süreci oldukça zorlu geçmiştir. İç politika aynı zamanda dış politika kurallarını da belirlemekte ve etkilemektedir çünkü iç politikada düzeni, refahı, istikrarı sağlayamayan ülkeler, etkili bir dış politika davranışı da sergileyemezler. İç politika her zaman dış politika ile güdümlü olarak hareket etmektedir.

Sovyet ekonomisinin başarısız olma sebepleri değerlendirildiğinde, “Sovyetler Birliği'nin izlediği ekonomik rota, devletin otoritesinin ve sağladığı teşviklerin sömürücü ekonomik kurumlar altında nasıl hızlı büyümeye önayak olduğunu ve bu tip büyümenin en nihayetinde nasıl sona erip çökeceğine canlı bir örnek oluşturur”. 1980'li yıllara kadar Batılı ülkeler Sovyetlerin gelişiminde ışık görüyor ve geleceğine inanıyorlardı. Stalin, iktidara geldikten sonra ülkede hızlı bir sanayileşme süreci başlattı, bu kapsamda 1921 yılında Gosplan (Devlet Planlama Komitesi) kuruldu. Stalin'in ekonomi politikaları basitti; devlet tarafından sanayinin geliştirilmesi, bunun sağlanabilmesi için de tarım vergilerini yüksek oranda tutulmasıydı. Komünizmde etkili bir vergilendirme sistemi

bulunmamaktaydı. Stalin ise bu açığı kapatmak adına tarımı ‘kolektif’ leştirmeyi tercih etti. Bu bağlamda topraktaki özel mülkiyet ortadan kalktı, kırsal alan ya da köylerde yaşayan herkes devletin işletmesinde bulunan büyük çiftliklerde toplanmış oldu. Böylece Stalin, burada üretilen ürünlere el koyup, buradan elde ettikleriyle yeni açılan fabrikalardaki insanları beslemek için kullanabilme imkanını elde etmiş oldu. Bu durum kırsalda yaşayan insanları kötü bir şekilde etkiledi ve üretim ciddi oranda düştü (Acemoğlu ve Robinson, 2015: 120-122).

Üretilenlerin çok büyük bir kısmına el konulması, yiyecek sıkıntısına neden oldu. Zorunlu kolektifleştirme neticesinde tahminen altı milyon insan açlık sebebiyle hayatını kaybetti, yüz binlercesi öldürüldü ya da Sibiry’a sürgüne gönderildi. Stalin, tarımdaki işgücünü, her ne kadar devlet zoruyla olsa da, sanayi alanına aktararak ekonomik alanda bir büyümeye gerçekleşmesini sağladı. 1928-1960 yılları arasına bakıldığında bu etki kendini ulusal gelirin artmasıyla gösterdi (yıllık %6). Bu rakam, büyük olasılıkla o zamana kadar gerçekleştirilen en büyük ekonomik büyümeydi. Yalnız bir farkla bu ekonomik gelişmişlik teknolojik sayede gerçekleşmemiş, işgücünün tekrardan ortaya çıkışı ve yeni fabrikaların tesis edilip, araç gereçlerin üretimi ile oluşan bir sermaye birikimi ile gerçekleşti. Bu hızlı büyüme Batılıları bile aldatmıştı. Stalin ve onun ardından gelen Sovyet liderleri hızlı büyümeler gerçekleştirse de, bunların devamını sağlayamamışlardır. 1970’li yıllara gelindiğinde ekonomi adeta durma noktasına geldi. Buradan iki önemli ders çıkmaktadır: ekonomik teşviklerin olmaması, oluşan yıkımın siyasal neticelerinden korkulması, bu nedenler sürdürülebilir teknolojik değişimin gerçekleşmemesi, tüm kaynakların plansız bir şekilde sanayiye aktarılması zorla elde edilmiş az bir kazanca neden olmaktadır. Bunun sonucunda yenilikten uzak, ekonomik olarak teşviki az Sovyet ekonomik sistemi duvara tosladı ve daha fazla ilerleyemedi (Acemoğlu ve Robinson, 2015: 122-123).

Merkezi yönetimdeki zayıflık ise, devlet dışındaki güçlerin etkin bir şekilde ortaya çıkmasına sebep olmuştur. İdari alandaki yönetimdeki zafiyet; mafyaların, oligarkların elini ve sayısını güçlendirmiştir. Yeltsin döneminde devlet otoritesinin zayıflaması ve halkın devlete olan güveninin giderek azalması önemli bir sorun haline gelmiştir. Merkezi otoritenin zayıflığı, ekonomik krizle birleşince 1990’lı yılların sorunlarının ana karakterinin ekonomi ve güvenlik olması kaçınılmaz bir sonuç olagelmıştır.

Yeltsin, Sovyetlerin dağılmasının ardından yaşanan birtakım sorunlarla başa çıkabilmenin yolunun Batı, özellikle de ABD ile yakın ilişkiler geliştirmekte olduğunu düşünmüş ve bu doğrultuda politikalar izlemiştir. O dönemin Dışişleri Bakanı olan Andrey Kozirev’in de Yeltsin ile aynı fikirde olması, Yeltsin’in politikaları uygulayış gücünü kolaylaştırmıştır (Caşın ve Derman, 2016: 139).

“SSCB’nin dağılmasının ardından iktidara “liberal reformcu” olarak bilinen Yeltsin ve ekibi geldi. Dağılan bir imparatorluğun yerine, hem de bambaşka siyasi ve ekonomik temelleri olan yeni bir ülke kurmak, üstelik bunu Rusya gibi 17 milyon metrekareye yayılan bir yerde yapmak iğneyle kuyu kazmaya benziyordu. Ülke demokratik bir sisteme ve kapitalizme geçmeye karar vermişti ama bu iki konuda bırakın uzmanlığı, fikir sahibi bile olanların sayısı son derece sınırlıydı, mecburen deneme yanılma metodu uygulandı. İç sorunların altında ezilen yöneticiler, yaşanan

bütün zorluklara karşı bir yandan da eski Sovyet coğrafyasını kaybetmemeye çalışıyor, imparatorluk geleneğinden vazgeçmeyi hem Rusya'nın çıkarlarına uygun görmüyor hem de gururlarına yediremiyorlardı" (Başlamış, Deprem, 2018: 125).

Rusya'nın üzerinden Sovyet baskısının bir nebze de olsa kalkmasıyla birlikte, siyasi atmosfer bir anda değişmiş, Rusya başta olmak üzere diğer cumhuriyetlerde de devlet iktidarına karşı muhalif hareketler oluşmaya başlamıştır. Boris Yeltsin'de böyle bir ortamda popülaritesini arttırmış ve diğerlerinden farklı olarak yapılan ve daha serbest olarak tanımlanan seçimleri kazanma imkânı elde etmiştir, sonrasında Sovyetlerin anayasasını değiştirmiş ve Gorbaçov'un önüne geçecek siyasi saygınlığı ve halkın desteğini elde etmiştir. Darbe girişimi sırasında tankın üzerine çıkarak yaptığı demokrasi sözcülüğü ve halkın Yeltsin'i doğrudan seçerek başa getirmesi Rus halkının gözünde iyi bir intiba kazanmasına katkıda bulunmuştur (Caşın, 2015: 115). Gorbaçov her ne kadar Sovyetleri yıkma amacıyla hareket etmemiş olsa da, Sovyetlerin yıkılmasına sebep olmuş, yaptığı birçok siyasi ve ekonomik reform bir anlamda bir yenilenme amacı ile tasarlanarak hayata geçirilmiştir, fakat sistemi ortadan kaldırmaya da yenileme amacıyla sorgulaması ve değiştirmeye çalışması domino taşını hareket ettiren ilk hamle olmuştur.

"1990'lara damgasını vuran kaosun içerideki bedeli, sağlam temelleri atılamayan bir demokrasi, çarpık bir ekonomi, ülkenin zenginliklerinin yağmalanması, yolsuzluğun korkunç boyuta ulaşması ve ahlaki çöküntü yaşanması oldu. Dışarıda ödenen bedel ise, Rusya'nın Sovyetlerin sahip olduğu süper güç konumunu kaybetmekle kalmayıp Batı dünyası tarafından ciddiye alınmayan, hatta Yeltsin'in kişiliğinde yer yer alay edilen bir ülkeye dönüşmektir" (Başlamış, Deprem, 2018: 125).

Dağılma sonrası Rus devlet adamları Batılılaşma fikirleri etrafında politikaları yürütürken eski Sovyet ülkelerine olan yaklaşımlarında da oldukça dikkatliyidiler. Öncelikle Batılı devletlerle olan ilişkiler ve oradan gelecek olan maddi yardımlar ülkenin çıkarları açısından önemliydi. Ayrıca demokratikleşme konusunda uluslararası arenada Rusya'nın demokrasi, insan hakları, self determinasyon gibi kavramlara saygı duyduğunu göstermek de istiyordu. Bu devletlere uygulanan politikalar Rusya'nın asıl amaç ve hedefleri noktasında Rusya'nın çıkarlarının önünde olmamalıydı. "Yeni bağımsız cumhuriyetler, kendilerine bahşedilen özgürlük için minnettar olmalıydılar. Bu özgürlükle ortak politik ve ekonomik değerler eski Sovyet üyelerini daha iyi bir gelecek için işbirliğine sevk edecekti. Buna ilaveten Rusya'nın en güçlü devlet olarak diğer eşitler içinde birinci olacağı beklentisi vardı" (Bajanov, 2000: 58).

Yeltsin, politikalarındaki kararlılığını göstermek amacıyla:

"Yugoslavya'ya Barış Gücü'nün bir parçası olarak Rus askeri göndermiş, Nagorna-Karabağ sorununun çözülmesine yönelik olarak BDT askerleri yerine NATO askerlerini talep etmiş, Transkafkasya bölgesinde çıkan sorunların çözümünde Rus diplomatları ve askerleri yerine İran'ın Azerbaycan ve Ermenistan arasında arabuluculuk rolünü desteklemiş, Türkiye'nin Orta Asya Türk Cumhuriyetleri üzerindeki siyasi ve iktisadi etkisini arttırma çabalarına karşı çıkmamıştır" (Onay, 2007: 251).

Yeltsin, devletlerarası sorunlarda gerek NATO'yu gerekse de diğer devletleri arabulucu yapmakla, emperyal değerleri terk ettiğini, sorunlarda barışçıl ve çözüm arayıcı bir yaklaşımla hareket ettiğini göstermiştir.

Yeltsin, göreve geldikten sonra diğer yöneticilerden farklı olarak ülke yönetiminde bazı değişiklikler gerçekleştirmiştir. Sovyetlerin dağılmasının ardından ekonomide planlı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçmiş, seçimleri özgür ve daha demokratik hale getirmiş ve son olarak da anayasal düzeni sistemsel hale getirmiştir. Yeltsin sadece bunlarla da yetinmeyerek, Gorbaçov'a karşı oluşturulan grupların Sovyet benzeri bir güce kavuşup hareket etmesine de mani olmuştur. 1993 yılında ise, yeni anayasanın oluşmasını sağlayan zemine ortam hazırlamıştır (Seiffert, 2004: 9-10). Yeltsin, bazı değişiklik ve yeniliklerle değil, köklü reformlar ve sistemsel devrimler gerçekleştirmek amacıyla yola çıkmıştır. Bu sebeple aslında Yeltsin görev süresi boyunca özgün bir miras oluşturarak kendisinden sonra gelecek liderler için de yeni bir yol rehberi hazırlamış oldu.

Ruslar, SSCB'nin çöküşünün ardından büyük bir şok yaşamışlardır. "Yeltsin önderliğinde Rusya kendisini süper bir güç olarak görmeye devam etmekteydi. Bu görüşün temelinde ise bin yıllık Rus tarihi yatmaktaydı" (Onay, 2007: 249). Rusya, yüzyıllarca emperyal anlayış çerçevesinde hareket etmiş ve halkta oluşan 'büyük güç' algısı zihinlerine yerleşmiştir, bu nedenle de Ruslar tarihsel özgüvenle, içinde oldukları durumu kabullenmekte güçlük çekmişlerdir. SSCB'nin bir savaş sonrası yıkıma uğramak yerine, ülke içi ve çeşitli problemler sebebiyle dağılması da bu kabulleniş sürecini zorlaştırmıştır. Gorbaçov SSCB'nin yıkılmasını engelleyememiş ortaya koymaya çalıştığı yenilikler dağılmanın önüne geçememiştir.

Gorbaçov'un en büyük ideallerinden biri Sovyet sistemini yapılandırmak ve canlandırmaktır. Yeltsin ise ondan farklı olarak Sovyet sisteminin ötesinde bir ideal peşindeydi. Ondan farklı olarak daha özgür, eşit, gizli ve çok partinin aday olabileceği bir seçim sistemi hayal ediyordu. Serbest pazar ekonomisi, özel mülkiyet, daha refah bir toplum oluşturma hayalleri bulunmaktaydı ve görev süresince de bunların büyük bir kısmını gerçekleştirmiştir (Seiffert, 2004: 13). Her ne kadar Yeltsin, istediklerini tam olarak gerçekleştirmese de 1999 yılının son gününde televizyonda halka yaptığı konuşmada bu durumu itiraf edebilmiş ve Rus halkına hak ettiği refahı veremediğini dile getirmiştir. Rus halkı SSCB'yi yıktığını düşündüğü Gorbaçov ismi kadar olmasa da, Yeltsin'e karşı da hatırı sayılır bir muhalif kanat oluşturmuştu ve artık görevde durmaması gerektiğini düşünmekteydi.

Yeltsin sonrası icraatlarına bakıldığında ise şöyle bir tablo karşımıza çıkmaktadır: Yeltsin'in Rusya'sı şüphesiz ki Gorbaçov ve diğer Sovyet liderlerinin idaresi altında olan Rusya'dan farklılık arz etmekteydi. Önceki dönemlere oranla daha özgür, daha demokratik, çok partili seçim sistemine geçen, halkın düşüncelerini bir nebze daha iyi bir şekilde dile getirebileceği, gizli seçimlerin gerçekleştiği bir ülke haline gelmişti. Rusya Federasyonu, demokratik bir hukuk devleti olarak adlandırılacak duruma gelmişti. Bütün bu olumlu gelişmelerin yanında bir hastalık olarak devletin bütün kademelerini sarmış olan rüşvet ve

yolsuzluk gibi Sovyet alışkanlıklarından kurtulmuş değillerdi. Ekonomide de serbest piyasa ekonomisine geçilmesi, özel mülkiyet anlayışının kabul edilmesiyle birlikte Sovyetlerin önemli tabularından biri daha yıkılmış oldu. Eksik de olsa bir ekonomik düzen kurulmuş ve gelişmesi için çaba sarf edilmiştir. Rusya, dünyanın süper gücü olduğu fikri zedelenmiş ve etkisini kaybetmiştir. (Seiffert, 2004: 25-26). Yaşanan bütün olumlu gelişmelerin yanı sıra Sovyet döneminden kalan çözümsüz sorunlar, kurulan federasyonun dağılma tehdidi, ekonomik ve toplumsal birçok problem ile birlikte Yeltsin, görevini Putin'e devretmiştir.

“Boris Yeltsin istifa ederken, halefine üç önemli zorlu iş bırakmıştı: Başkanlığın hükmünü geçirmek, vatandaşları için kabul edilebilir bir hayat seviyesini yeniden sağlamak ve Rus devletinin toprak bütünlüğünü muhafaza etmek” (Jouanny, 2017: 25). Yeltsin'in görevde olduğu süre boyunca devletin otoritesi gitgide zayıflamaktaydı. 1993 yılındaki muhaliflerin başkaldırısını sert bir müdahale ile bastırması, geride yüzlerce ölü ve yıkılmış, bombalanmış bir parlamento binası görüntüsü olayın akıllarda kalan kötü bir fotoğrafıydı. İleriki yıllarda ise, Yeltsin otoritesinin zafiyetiyle birlikte bölgesel idarecilerin istek ve yaptırımlarına boyun eğmek zorunda kalmıştır. Son dönemlerinde ise o kabul etmek istemese de hastalığı giderek ilerliyordu ve görevini yapmasını büyük ölçüde etkiliyordu. Böyle bir manzara da ise, başkanlık profili yıpranmış ve etkisini kaybetmişti.

2.1 TOPLUMSAL HAYAT

Yeltsin döneminin ekonomik, iktisadi, politik birçok sorunla karşı karşıya kaldığı su götürmez bir gerçektir. Tüm bunların yanında toplumsal hayatta da ciddi buhranlar ve krizler yaşanıyordu. Rus halkı kaybettikleri toprakların, imparatorluğunun, gücünün, yitirdikleri değerlerin yasını bile tutamaya fırsat bulamamıştı. Yıllarca otoriter, baskıcı yönetimle yönetildikleri ama kimilerine göre de huzur ve mutlulukla yaşadıkları ülkelerinde demir perdeler bir anda kalkmıştı ve Rus halkı dış dünya ile acımasız bir şekilde yüzleşmiş oldu. O zamana kadar kim olduklarının ne yaptıklarının bir önemi olmadan yaşadıkları dünyalarında biz ve öteki olarak kutuplara ayrılmışlar, bir anda düşman olarak görüldükleri bir savaşın tarafı haline gelmişlerdi.

1990'lı Yeltsinli yılları anlatan bir Rus ise şu sözlerle ifade ediyordu yaşadıklarını:

“Bilmiyorum neden böyle oldu her şey? Bilmiyorum. İstedığımız gibi olmadı. Aklımızda başka şeyler vardı. Perestroyka... Bunda ihtişamlı bir şeyler vardı... (*Duraksıyor*). Bir yıl sonra proje büromuzu kapattık, karımla sokağa düştük. Nasıl yaşadık? Her türlü değerli eşyamızı pazara çıkardık. Kristal, Sovyet altını ve bizim için en değerli olan, kitapları. Haftalarca sadece patates püresi yedik. Ben de “biznes”le uğraştım. Pazarda “izmarit” yani bitmemiş sigara sattım. “İzmarit” dolu litreli kutu... üç litrelik... Karımın annesiyle babası (yüksek okul öğretmenleri) sokaktan topluyordu onları, ben de satıyordum. İnsanlarda alıyordu. İçiyorlardı. Ben de içiyordum. Karım bir ofiste temizlikçilik yapıyordu. Bir ara bir Tacik'in yanında mantı sattık. Naifliğimin cezasını fazlasıyla ödedik. Hepimiz... Şimdi karımla tavuk üretiyoruz, o durmadan ağlıyor. Keşke her şey geri dönseydi...” (Aleksiyeviç, 2017: 151).

Rusya yaşadığı kimlik bunalımından kurtulmak istiyordu. Bir tanım gerekiyordu ve o tanım hem kuşatıcı hem de kapsayıcı ve homojen olmalıydı. Rusya'nın önünde seçmesi gereken iki akım vardı: bunlardan biri Batıcılık, biri de Avrasyacılık idi. Sovyetlerin dağılmasının ardından ise yeni kurulan devlette Batıcı fikirler ön plana çıkmaya başlamıştı. Siyasi kanatta da oldukça yer bulan Batıcılar, geniş kesimlere kısa süreli de olsa seslerini duyurabilmişlerdir. Komünizm sonrasında Rusya yeni kurduğu sistemde bir geçiş sürecini yaşamaktaydı. Batı'nın ilerleyen ve gelişen teknolojisi ve yaşam tarzının Rusların yaşam tarzında ve hayatlarına tam olarak yerleşmesi ve bağımlılık oluşturmaları Rus yöneticileri ve Rusya'nın seçkinlerinin kaygılanmasına sebep oluyordu. Dolayısıyla Batıcılık fikrinde handikap Batı'nın gelişmişliği ve teknolojisi içinde yer almak aynı zamanda kendi kültürünü ve Rus değerlerini muhafaza etmek ve kimliğinden vazgeçmemek, kısaca Rus kimliğini Batı etkisinden korumaya çalışmak olarak nitelendirilebilir (Büyükkakıncı, 2004: 8).

İnsanlar bir anda evsiz, yurtsuz, vatansız kalmışlardı. İhanete uğradıklarını düşünüyorlardı, Sovyetlere hayatlarını bahşeden milyonlarca insanın Sovyetlerden bir hayat beklentisi vardı, bir ülkeleri ve ideolojileri vardı. Sovyet insanı olmak da bunu gerektiriyordu. “Ben... ve oğlum... ve annem... Hepimiz farklı ülkelerde yaşıyoruz, oysa bu ülkelerin hepsi Rusya. Ama korkunç bağlarla bağlıyız birbirimize. Korkunç! Herkes kendini kandırılmış hissediyor” (Aleksiyeviç, 2017: 301). Rusya'nın durumunu bu sözlerle anlatan Anna, aslında yaşadığı gerçeği de gözler önüne sermiş oluyor.

İnsanları bir arada tutan, toplumun birleştiren ve harç görevi gören unsur, vatandaşlık hissi ise; millet olma bilinci, ulus olabilme kavramı her şeyden önce gelmektedir. Rus toplumunun en önemli ihtiyacı o yıllarda bunu oluşturabilmek ve hissedebilmektir. Halk sahip olduğu Sovyet inancı değerlerini kaybettiğinde, sistem dışına itildiğini, sistemin çöktüğünü gördüğünde, kucaklayıcı bir söyleme ve bir aittliğe tutunmak istemişti:

“Ülke yıpranmış, sarsıntıya uğramıştı ve hayal kırıklığı içindeydi. 1980'lerin sonunda umudu ve birlik olmayı tecrübe etmiş, bu durum 1991 yılı ağustos ayında insanlar Gorbaçov yönetimini tehdit eden cuntayı geri püskürttüğünde doruk noktasına ulaşmıştı. Ülke Boris Yeltsin'e, tarihinde ilk defa özgür bir şekilde seçilen Rus liderine, inanmıştı. Bunun karşılığı ise Rus halkı için hayat boyu yaptıkları birikimleri aylar içinde yutuveren bir hiperenflasyon, aleni bir şekilde devletten ve birbirlerinden çalan bürokratlarla girişimciler ve daha önce hiç görmedikleri bir boyutta ekonomik ve sosyal eşitsizlik olmuştu. En kötüsü de pek çok Rus, hatta Rusların çoğu, gelecekle ilgili kesinlik ve emniyet duygularını, bununla birlikte de onları 1980'ler ve 1990'lar boyunca taşımış olan birlik duygularını yitirmişti” (Gessen, 2015: 23-24).

İnsanlar hem kendi ülkelerine uzak, hem kendi ailelerine uzak hem de kendi çocuklarına. Sovyet insanı ve Sovyet sonrası insanında gözle görülür derece farklar bulunmaktaydı. Sovyet döneminde insanlar idealleri uğruna kendi hayatlarından vazgeçebilecek kadar sistemli yetiştirilirken, Sovyet sonrası insanı kendini aldatılmış hissederken, tüm hayatı Sovyet ilkeleri ve değerlerini de sorgulamaya başlamıştı. İnsanlar hayatlarını ne için feda etmişlerdi? O kuşağın çocukları ise onlardan tamamen kopuk, Sovyet dönemini büyüklerinden, kitaplardan öğrenmiş, ideolojilere ve değerlere ise uzak ve ilgisizdi. Üç

farklı dönem, üç farklı kuşak, insanlar Rusya’da kendilerini anlamaya ve anlamlandırmaya çalışmaktaydılar.

Kıyımlar sadece Ruslara karşı yapılmıyordu, Ruslarda aynı şekilde kendinden olmayan ırkları yok ediyor, yaşam alanları yokmuş gibi hareket ediyorlardı. Bu bir savaştı ve haklı olanın değil, güçlü olanın kazandığı bir savaştı. Ermeni bir kadın olan Margarita o dönem Rusya’ında yaşadıklarını şu şekilde anlatıyordu:

“...Akşamleyin evden hiçbir yere çıkmıyoruz! Kocam ya da kızım geç kalacak olsa, hemen kediotu içiyorum. Kızımın rica ediyorum: Kaşlarını boyama, parlak elbiseler giyme. Şurada bir Ermeni genci öldürdüler, orada bir Tacik kızı bıçakladılar... Azerbaycanlı bir kadını bıçakladılar... Daha önce hepimiz Sovyettik, ama şimdi yeni bir milliyetimiz var: “Kafkas uyruklu şahıs”. Sabahleyin işe koşarak gidiyorum ve gençlerin yüzüne asla bakmıyorum; kara gözlerimi kara saçlarım var çünkü. Pazar günü, eğer ailecek sokağa çıkarsak, kendi semtimizde, evimizin yanında geziyoruz: “Anne ben Arbat’a gitmek istiyorum. Kızıl Meydan’ a kadar gidelim.” –“Oraya gitmeyelim kızım. Orada dazlaklar var. Svastikalı. Onların Rusya’sı Ruslar için. Bize yer yok.” (*Susuyor*). Kimse bilmiyor kaç kez ölmek istediğimi”. (Aleksiyeviç, 2017: 151).

İnsanlar, sadece etnik farklılık sebebiyle yol ortasında bir anda saldırıya uğrayabiliyor, evlerini, ailelerini, hayatlarını kaybediyorlardı, en iyi ihtimalle bu korkuyla yaşamak zorunda bırakılıyorlardı. O dönemde insanların hayatta kalmaları mucizeye bağlıydı. Ya ekonomik zorluklar, ağır yaşam şartları (yetersiz beslenme, temel gıda malzemelerinin ve sağlık malzemelerinin azlığı), ülkeye hakim olan kaos, güvenlik sorunları, (mafyalara, çeteleşme, sokak kavgaları, silahlı çatışmalar) ya da farklı etnik kimliğe sahip olma sebebiyle kovulma, dışlanma, örselenme sebebiyle kıyıma uğruyorlardı. Sovyet döneminde yetişen bir kadının sözleri ise tüm durumu özetler nitelikteydi: “O sırada hayat kötüydü, şimdiyse korkunç” (Aleksiyeviç, 2017: 395). Bir diğeri ise: “Tanrı kimseyi SSCB’de doğup Rusya’da yaşamaya mecbur bırakmasın” (Aleksiyeviç, 2017: 399).

Burada ayrı parantez açmak gerekirse, Rusların aradığı tanımı bir nebze de olsa, ortaya çıkarmada II. Dünya Savaşı yıllarının etkili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu savaşla birlikte Rus milliyetçiliği biraz da olsa berraklaşmaya başladı. Burada savaşan gençlerin okuma yazma bilmesinin de önemli bir payı bulunmaktaydı. Asıl belirleyici husus ise, kendi anavatanlarını, parti ve devlet yetkililerinin kararları olmadan, yaşamları için ortak bir savunma ruhu oluşturabilmeleridir. Yurtları için sorumluluk duyuyorlar ve belki de ilk defa ‘vatandaşlık’ bilinciyle hareket ediyorlardı. Savaş bu duygunun ortaya çıkış şeklini yansıtmaya açısından önemliydi. 1945 yılı çokuluslu bir devlet olan SSCB için Rus olmayan halkların da (Tatar, Yahudi, Kazak, Ukraynalı, Ermeni) kendilerini bir Rus kadar o ülkenin vatandaşı olduğu bilinciyle savaştığı ve zafer kazandığı bir yıl olmuştur (Roskin, 2013: 696). Bu bağlamda Roskin, SSCB’deki farklı etnik grupların savaş psikolojisi durumunda birbirlerine ve vatanlarına gösterdikleri sadakat neticesinde vatandaşlık bilinci ile aynı paydada olabildiklerini düşünmektedir.

2.2 İÇ POLİTİKA VE SİYASİ HAYAT

SSCB'nin dağılmasının ardından yeni kurulan Rusya Federasyonu içinde Batılı mıyız yoksa Doğulu mu sorusu ortaya çıktı, fakat diğer tarafta ise Rus halkının yaşamını derinden etkileyen ekonomik, toplumsal sorunlar bulunmaktaydı. Böyle bir dönemin içinde Yeltsin, bütün politikalarını Avrupa merkezli şekillendirdi. Bunun sebebi ise, RF'nin içinde bulunduğu zor durumdan Avrupa'ya yaklaşarak kurtulacağına olan inancıydı. Rusya Federasyonu, Batı'ydı, Avrupa'ydı, gerçekten Batı'nın değerleri ve düşünceleri doğrultusunda hareket edildiğinde, Rusların da Avrupalılar gibi bir yaşam tarzına erişeceğine kanaat getirmesi idi. “Yüzünü Avrupa'ya döndü, Rusya'nın Avrupa'nın kaderinde yer almasını hayatının projesi yaptı. Onun için tereddüde hiç yer yoktu: Ülkesi Avrupalıydı, zorlukları ne olursa olsun Avrupa'ya kavuşmalıydı. İmparatorluğun kaybedilmesi pahasına ülkenin kimliğini bulması ona bunu emrediyordu” (D'encausse, 2013: 20). Yeltsin, buna inanıyordu ve kimlikle beraber, ekonomiyi, politikaları ve siyaseti de bu noktadan çıkışla şekillendiriyordu.

1990'lı yılların kimlik bunalımı toplumda şiddetli bir şekilde nüksederken, devlet yönetiminde de bu durum kendini gösteriyordu. Bunun sebebi ise, sadece halk değil, devlet kademeleri de ne yapacaklarını bilememişlerdi ve deneme yanılma metoduyla politikalarını sürdürüyorlardı. Yeltsin tıpkı ekonomide olduğu gibi siyasi ve toplumsal konularda da bir karar verirken çevresindekilere etkileniyor, eğer olumsuz tepkiler alırsa ve başarısız olursa, bu konudaki sorumlu kişiyi görevden alarak [(“Yeltsin'in cumhurbaşkanlığı döneminde Rusya'da 10'a yakın başbakan değişikliği yaşandı” (Kamalov, 2004: 7).] yerine bir başkasını getiriyordu:

“Rusya'nın 1990'lı yıllardaki belirsiz kimliği, diğer unsurların yanı sıra, devlet simgelerine karar veremeyişle de kendini göstermişti. 1991 yılında bağımsızlığını kazanan ülke neredeyse hemen, bir tür devrim pişmanlığı sürecine girdi; bu da eski simgeleri geride bırakıp bunların yerine yenilerini koyma işini acı verici ve -sonunda anlaşılacağı üzere- imkânsız bir iş haline getirdi. Sovyetlerin kırmızı bayrağının yerine hemen, daha önce Şubat 1917 burjuva devrimi ile Ekim ayındaki Bolşevik devrimi arasında sekiz ay boyunca Rusya'ya hizmet etmiş olan beyaz-mavi-kırmızı renkli bayrak getirildi. Ancak devlet mühründeki kırmızı yıldız, çekiç, orak ve Sovyet dönemindeki bolluğu temsil eden buğday başakları yerlerini korudu. Parlamento defalarca mühür konusunu tartıştı, ancak 1992 yılının ortasında RSFSR [Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti] kısaltmasını “Rusya Federasyonu” kelimeleriyle değiştirmek dışında bir karara varamadı. 1993 yılının sonuna doğru Yeltsin en sonunda devlet mührünü belirleyen bir kararname çıkardı: Rusya'nın diğer çağdaş devletlerin yanı sıra Arnavutluk, Sırbistan ve Karadağ ile de paylaştığı bir sembol olan iki başlı kartal simgesi, ülkenin temel nişanesi olacaktı. İki başlı kartal sembolü ancak 2000 yılının aralık ayında, Putin'in parlamentosunun oylamasıyla resmi olarak devlet mührü olarak kabul edildi” (Gessen, 2015: 233).

Yeltsin döneminin milliyetçilik politikalarına bakıldığında Rusya Federasyonu'nun geçmişine bir öz eleştiri ve geçmişle yüzleşme durumu söz konusuydu. Sovyet ardılı birçok ülkede o dönemin yaralarının tepkileri söz

konusuydu. Yeltsin ve danışmanları bir süre sonra bu durumun ülkeyi ileriye götürmediğinin farkına vardılar. Burada Rusya Federasyonu'nun milliyetçilik duyguları kabarmaya başlıyor ve süper güç olma, dağılmanın verdiği yıkılmışlık hissini üstünden atma gibi emelleri ön plana çıkıyordu. "Süper güç olma hırısı bazen çok eskide kalmış Pan-Slav ve Ortodoks dayanışması şeklini bile alabiliyor. Birçok politikacı Balkanlarda Sırp yanlısı bir politika izlenmesini istiyor; çünkü Sırp Ortodoks Slavlardır ve Çarlık Rusya'sı onları hep savunmuştur" (Bajanov, 2000: 78).

Yeltsin iktidarında zaman zaman referandumlarla halkın nabzını ölçmeye çalışmıştır. Seçimler öncesi sorulan sorularla kendi politikalarını da meşru bir zemine oturtmak istemişlerdir. İmparatorluğun yıkılması ve onun getirdiği hayal kırıklığı milliyetçi duygularını zedelemiş, politikacılar tarafından süper güç konumunun ABD'ye bırakılması her ne kadar halk üzerinde kötü bir etki bırakılmış olarak gösterilse de o dönemlerde yapılan anketler bunun pek de öyle olmadığını göstermektedir.

"...Rus Bilimler Akademisi (RBA) Sosyoloji Enstitüsü'nün 1993 yılının yazında yaptığı araştırmada deneklerin sadece %5'i savunmayı birinci öncelik görmüş, %33'ü yabancı ülkelerle işbirliğine, bu Rus bağımsızlığını kısıtlasa bile devam edilmesi gerektiğini savunmuştur. Kalan %62'nin çoğunluğu eşit konumda işbirliği istemiştir. Deneklerin yarısı yabancıların Rus şirketlerine sahip olmalarına olur vermiştir. Ocak 1995'te RBA Sosyopolitik Araştırmalar Enstitüsü'nün bir kamuoyu yoklaması deneklerin, ancak %10'unun Rusya'nın süper güç konumu ile ilgilendiğini ve sadece %5.4'ünün sıkıntıları için Batı'yı suçladığını, %6.1'inin SSCB'nin diriltilmesini, ancak bunun eşitlik temelinde olmasını göstermiştir. Başka bir araştırmada (Aralık 1995) denekler NATO yayılması ile neredeyse hiç ilgilenmemişler (%0.7'si ilgili), Batı'nın ekonomik baskısına inanmamışlar (%5'i inanmış) ya da ithal malların Rus pazarını fethettiğini düşünmemişlerdir (%7'si düşünmüş). Rusya'nın kaynaklarının dışa kaçışı ile ilgili (%14) ve Rus diasporası ile ilgili (%10) orta derecede hassasiyet göstermişlerdir. Ancak aynı kişiler Rusya'nın ikinci önemli sorununun büyük bir güç konumunu kazanmak, üçüncünün de ulusal gurur kırıklığını aşmak olduğunu düşünmüşlerdir. Deneklerin %61'i Rusya'nın süper güç konumuna yükselmesini birinci öncelikli görmüş; %77'si ulusal onurun tamiri ile aktif olarak ilgilendiklerini bildirmiştir. Çeşitli araştırmalardan çıkan çok çelişkili verilerin analizinden sonra ulaştığımız sonuca göre Rusya'da asıl dikkate alınacak şey (dış politika öncelikleri bağlamında) siyaset çevrelerindeki fikirlerdir. Sonuçta Ruslar yüzlerce yıl önceye giden bir geleneğin etkisiyle devlet meselelerinden ve özellikle güvenlik ve dış politika ile ilgili olanlarından uzak durma eğilimindedirler. Bu konularda kamuoyu genellikle liderlerinin görüşlerini izlemek alışkanlığındadır (aslında bu Batı için de böyle görünüyor)" (Bajanov, 2000: 73).

Yeltsin döneminin önemli bir çıkmazı, Rusya Federasyonu'nun içinde bulunduğu iç problemlerdir. Seçimlerden sonra hükümetin değişmesi uygulanan politikalarda istikrarın sağlanamaması, reformlarda tek sesliliğin oturtulamaması, siyasi, ekonomik, sosyal, askeri ve savunmadaki sorunlar ülkenin içe kapanmasına dış politikaya yeterince yönelememesine sebep olmuştur. "İçerdeki çıkmazlar nedeniyle yabancı görüşmeciler ile randevular bazen iptal edilmekte ve dış devlet gezileri kısa kesilmektedir. Dünya olaylarına tutarlı ve iyi düşünülmüş bir strateji ile yaklaşmak için çok az imkân vardır"

(Bajanov, 2000: 62). Ülke içinde yaşanan problemler dış politikada kalıcı hasarlara sebebiyet veriyor, Rusya diğer devletlere güvenemediği gibi onlara da güven hissi veremiyordu.

1993 yılında meydana gelen parlamento saldırısının ardından kısa bir sürede Yeltsin gücünü maksimum seviyeye çıkarmıştı. Siyasi otoritenin merkezi haline gelen Yeltsin, kendine muhalif olan devlet kademelerindeki bütün isimleri görevlerinden alarak, yerine kendisine yakın ve bağlı olan kişileri getirdi. “Rusya’nın işçi sendikaları federasyonu başkanı olan Igor Klochov’u eğer sağ kalmak istiyorsa siyasetten uzak durması konusunda uyardı, dahası onu istifaya zorladı. 18 komünist ve milliyetçi örgütü yasakladı, 15 gazeteyi kapattı” (Weir’den aktaran Kotz, 2012: 321). Yeltsin iktidarının meşruiyetini korumak adına zor kullanma ve tehdit dâhil birçok yönetime başvurmuştur.

Anayasa üzerine tartışmaların devam ettiği bir ortamda tüm tartışmalara son vererek, kendisine yakın isimlerden oluşturduğu danışmanlık makamınca oluşturulan bir anayasa taslağı hazırlattı. Bu hazırlanan anayasa diğer ülkelerdekinden farklı ve başkanın çok daha geniş yetkilere sahip olduğu bir başkanlık sistemi üzerine kurulmuştu ve Duma’nın yetkileri de oldukça sınırlandırılmıştı (Kotz ve Weir, 2012, 321). Bu anayasa ve yeni başkanlık sistemi ile birlikte başkanın gücü ve sınırları olağandışı bir şekilde arttırılmış ve genişletilmiştir.

2.3 EKONOMİK DURUM

Ekonomi, dağılma sonrası bir anda altüst olmuş, hiperenflasyon, para değişimleri, devalüasyon sonrasında insanlar hayatları boyunca çalışıp biriktirdiği bütün birikimlerin bir anda hiçbir değerinin olmadığını gördüler ve asgari ölçüde karınlarını doyurabilmenin derdine düştüler. Halkın büyük bir kısmı o dönemde sahip oldukları ve kullandıkları eşyaları satmaya başlamışlardı, örneğin; kadınların günlük hayatta kullandıkları ev eşyası, ütü, tencere, lamba, sandalye, ya da işyerlerinde kullanılan daktilo, saat, masa gibi taşınabilir her şey sokaklarda sıra sıra oluşan kuyruklarda satılmaktaydı. (Başlamış, Deprem, 2018: 25).

Bu durumda sorulacak ilk soru; peki Rus hükümeti bu kadar olumsuz duruma ve engellemelere rağmen bu politikayı sürdürmekte neden bu kadar ısrarcı oldu? Bunu Yapıcı’dan bir örnekle açıklamak gerekirse, Komsomol’dan yetişen gençlerin yurt içindeki önemli ihracat mallarını düşük fiyata alıp, yurt dışına yüksek ücretlerle satarak oluşan fahiş farklardan büyük zenginlikler elde etmişlerdir. 1995-96 yıllarına gelindiğinde ise, bu bankerler Rusya’daki önemli demirbaş işletmelerde ciddi oranda hisse sahibi olmaya başlamışlardı.

“Vladimir Potanin’in sahip olduğu Onexsim Bank, dünya nikelinin %20’sini üreten Norilsk Nikel’i ve Rusya’nın dördüncü büyük petrol şirketi Sidanco’nun %51’lik

hisselerini değerinin oldukça altında ele geçirirken, Mikhail Hodorkovski'nin sahip olduğu Menatep Bank da Gazprom'dan sonra Rusya'daki ikinci büyük firma olan Yukos petrol şirketinin %80'ine sahip olmuştur" (Rutland'tan aktaran Yapıcı, 2010: 58).

İnsanlar dağılma sonrası psikolojik bunalımın yanında bir de ağır bir ekonomik bunalım da yaşamaktaydılar. Sovyet sonrası ekonomi de tamamen kmş, bundan en korkunç şekilde etkilenen kesim de halk olmuştu. "O süreçte Rus ekonomisinin durumunu daha somut anlatmak için, 1992'de yıllık enflasyonun yüzde 2600 olduğunu, aynı yılın başlarında 1 dolar 125 rubleyken, yaz aylarında 414'e, 1 Ocak 1993'te ise 1247 rubleye çıktığını söylemek yaşanan ekonomik kaosla ilgili fikir verebilir" (Başlamış, Deprem, 2018: 25).

Yeltsin iktidara geldikten sonra ilk iş olarak ülkeyi ekonomik sıkıntılardan kurtarmak amacıyla birtakım değişiklikler yapmıştır. Sovyet döneminden kalan ekonomik alışkanlıkları kaldırıp, yerine serbest pazar ekonomisini getirmiştir. Yeltsin'in ekonomideki danışmanlarından biri olan Yegor Gaydar, ekonomide 'şok terapi' uygulamasını başlatmıştır. Bu durum Yeltsin'in çevresindeki bazı isimlerin tepkisine neden olmuştur. Çünkü bu kararın uygulanmasından hemen sonra dkknlardaki malların sayısı artmış, fakat aynı anda fiyatlarda da kontrol edilemez bir artış meydana gelmiştir (Caşın ve Derman, 2016: 140). Yapıcı ise ülkenin o zamanki durumunu şu sözlerle özetlemiştir:

"Fiyatların serbest bırakılması sonrasında ürünlere yönelik talebin azalması, işletmeleri nakit sıkıntısı ile karşı karşıya bırakırken; aldıkları devlet teşviklerinin sınırlandırılması da bu işletmelerin içinde bulundukları mali sıkıntıyı ağırlaştırmıştır. Satın aldıkları ürünlerin ödemesini yapamayan ve çalışanlarını maaşlarını dağıtamayan pek çok işletme, artan üretim maliyetlerini karşılayamaz duruma gelmiş ve tek çözüm yolu olarak üretimde azalmaya gitmiştir ki, bunun sonucunda da GYSİH 1992 senesi içinde %18 oranında azalma göstermiştir" (Gerber ve Hout'tan aktaran Yapıcı, 2010: 23).

Rusya Federasyonu, dağılma sonrası Yeltsin önderliğinde, yüzünü Batı'ya evirdiğinde Batı lkelerinin yardımı ile kalkınma yaşayacaklarını ve içinden bulundukları kötü ekonomik şartlardan kendilerini kurtaracaklarını mit etmişlerdi D'encausse'in satırlarında da belirttiği gibi:

"Batı dünyasından pek çok şey bekliyordu; izlenecek yollar hakkında tavsiyeler, maddi yardım ve daha çok, imparatorluğun feda edilmesinin ve Rusların sahip oldukları gizli gücün tanınmasını ve takdir edilmesini bekliyordu. Hiç şüphesiz Rusya artık bir imparatorluk değildi, ekonomisi yıllardır aşağı doğru gidiyordu. 1991'deki durum ise korkutucu düzeyde tehlikede idi. Parti-devlet yok olmuş, ülkede dar anlamıyla ne bir devlet, ne iktidar alt yapıları, ne de bir yönetim bulunuyordu; ordu moralini kaybetmiş, donanımı yetersiz kalmıştı. Bir başka ifadeyle, Rusya'nın her zaman kendisini tanımladığı g kavramı artık bir hatıra olarak kalmıştı" (D'encausse, 2013: 17-18).

Ekonominin düzelmesi için dış yardımlar hayati derecede önemliydi ve Yeltsin, dışarıdan gelen yardımlarla ülkeyi kalkındırma planları yapmaktadır. Lakin Batılı lkeler dış yardımlar konusunda özellikle 1993 yılındaki parlamento baskını sonrası ülke içinde iktidarın ikilik göstermesi, parlamento kuşatılması, ilga edilmesi gibi ülke içindeki karışıklıklar sebebiyle bazı tereddütler

yaşamaktaydı. Yeltsin bu durumu düzeltmek adına yeni anayasanın kabul edilmesini onayladı ve ülke içinde demokrasinin işlediğini göstermek adına bazı girişimlerde bulundu. Sonrasında Batı da bu girişimlerini karşılıksız bırakmadı, Rusya'ya G7'nin kapıları açıldı, daha sonrasında NATO ile ilişkiler “barış için ortaklık” adı altında belli bir seviyeye ulaştı. Yeltsin'in AB ile ortaklık anlaşması imzalaması da yine bu yakınlaşma çerçevesinde değerlendirilebilir. Bütün bunların sonucunda da IMF, Rusya'ya yardım için onay vermeyi kabul etti (D'encausse, 2013: 19). Yardımları almak Yeltsin için hiç de kolay olmamıştı.

1992 yılında uygulanmaya başlayan şok terapi ülkede beklenen etkiyi gösterememiştir. Enflasyon büyük oranda artmış, halkın alım gücü ise azalmıştır. Bunun yanında bir başka nokta ise Batı'dan gelmesi beklenen yardımların yetersiz kalmasıdır. O yıllarda IMF'ye üye olan Rusya, şok terapi uygulamasını Batı'ya daha çok IMF'ye ve onlardan gelecek yardıma güvenerek gerçekleştirmiştir. Buna rağmen ekonomik yardım söz verilen miktardan az olmuştur. 1992 yılının ortalarında Rusya'ya 1 milyar dolarlık yardımda bulunan IMF, Gaydar ve ekibinin ekonomide uyguladığı politikalara sıkı eleştirilerde bulunan kanadın tepki vermesine de neden olmuştur. Bunun bir başka sebebi de IMF ile ülkedeki sanayi lobisinin ekonomik reformlar konusunda farklı düşünüyor olmalarından kaynaklanmaktadır. IMF'e göre, Rusya'nın öncelikli olarak hiperenflasyonu düşürmesi gerekmekte, bunun içinde sıkı para politikaları uygulaması gerektiğini söylemekteydi. Rusya'daki sanayi lobisi ise, üretimde devlet teşvikleri ve para arzının arttırılması gerektiğini savunmaktaydı (Yapıcı, 2010: 40).

Onay'ın da belirttiği gibi ülkedeki ekonomik reformlar konusunda kararlılığını devam ettiren Yeltsin ve hükümetine rağmen, reformlar istenilen sonuçları vermekten giderek uzaklaşıyordu, halkın alım gücü giderek azalmış ve yaşam standartları oldukça kötüleşmişti, bununla beraber toplumsal yaşamda ciddi sıkıntılar meydana gelmiş, mafya olarak tabir edilen suç örgütleri toplum içinde etkilerini arttırmış, Rus kadınlarının başka ülkeler tarafından farklı şekilde adlandırılmaları, ahlaki değerlerin yozlaşması, alkol kullanımı ve suç oranlarının artması gibi sebepler reform ve hükümet karşıtlarının işini kolaylaştırmıştır (Onay, 2007: 252).

Buna ek olarak, şok terapi uygulamaları ışığında fiyatların ve ticaretin serbest hale gelmesiyle, Komsomol'dan gelen genç girişimciler bu durumu hem fırsata çevirip bundan istifade etmişler hem de siyasi alandaki etkinliklerini arttırmışlardır. Çünkü Rusya'nın ihracatındaki malların iç piyasadaki fiyatları ile dış piyasa fiyatları arasında ciddi miktarda fark oluşmaktaydı bu durum da onların zenginleşmesini sağlamıştır. Ticaretteki bu aracılık sayesinde yüksek oranda kar elde etme imkanı bulmuşlardır (Yapıcı, 2010; 37).

Yeltsin'in bakanlarının adının da yolsuzluk söylentilerinde anılması da Yeltsin karşıtlarının elinde bir koz haline gelmiştir. Bu durum devlet yönetiminde bazı

fikir ayrılıklarına ve bölünmelere sebebiyet vermişti. Bu durumun sadece kendi devlet adamlarına değil, kendisine de yönelmiş bir tehdit olduğunu fark eden Yeltsin, muhalif olduğu bilinen birkaç ismi görevden alarak önlem almaya çalışmıştır. Bu görüş ayrılığı topluma da yansımıştı, halk içinden bir kesim Yeltsin ve adamlarını desteklerken, bir kısmı da alınan rüşvet ve yolsuzlukları gerekçe göstererek ağır eleştirilerde bulunuyor, hükümete muhalefet oluyorlardı (Caşın ve Derman, 2016: 140).

Bu gelişmelerin neticesinde ülkenin iç savaşa doğru giden ve daha sonrasında parlamento baskını olarak tarihe geçen bir olay yaşanmış ve o olayı Onay şu sözlerle aktarmaktadır:

“...halkın memnuniyetsizliğini ve diğer gelişmeleri fırsat bilen ve reformlar karşısında olduklarını açıkça ifade eden devlet başkanı yardımcısı Alexander Rutskoy ve Parlamento Başkanı Ruslan Hasbulatov, ülkeyi kendi denetimleri altına almak ve reformlara son vermek amacıyla harekete geçmişlerdi. Sonuçta tüm dünyanın gözü önünde ‘Beyaz Ev’ krizi olarak tanımlanan olay gerçekleşmiş ve parlamento binası topa tutularak reform karşıtı iki lider tutuklanmıştı. Batılı ülkelerde büyük şaşkınlıklar yaratan bu gelişmeler, Rusya’nın devrim öncesi ve komünist dönemdeki kültürüne bakıldığında şaşırtıcı değildir. XVIII. yüzyılın ilk dönemlerinde, Rus siyaset adamları, Batı’nın iyi organize olmuş bir toplumun çok sesli düşünen bir toplum olduğu fikrini kabul edilemez bulmuşlardı” (Onay, 2007: 253-254).

Onay’a göre bu duruma sebep olan ise: “...Rus halkının bin yıllık tarihinin her döneminde devlet baskısını sürekli hissetmesi ve devlet-halk özdeşliğini bir türlü kabullenememesi yatmaktadır. Rusya’da siyasetin merkezinde devletin bulunması bir gelenektir. Devlet, çardır. Devlet, partidir. Kısaca devlet, merkezi otoritedir. Otoriteye karşı gelmek ise ölümdür, sürgündür” (Onay, 2007: 254). Buradan hareketle aslında Rus siyasi geleneğinde ve tarihinde halkın gözünden devletin konumunun ne kadar kutsal ve kadim olduğunu görmek mümkün hale gelmektedir. Devlete bağlılık her şart ve durumda zorunlu hale getirilmiştir. Ayrıca Sovyet döneminde müşahade edilen devletin özellikle de partinin halk üzerindeki baskıcı ve otoriter yapısının sadece o yıllara özgü olmadığı bu davranışın Rusya’nın yüzlerce yıllık devlet geleneğinden beslendiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Yeltsin’in darbeye karşı durduğu yılda Moskova’nın nüfusu 10 milyondur, fakat o sırada Yeltsin ile birlikte olup sokakta eylemlere katılan insanların sayısı birkaç on bindi. Bunun sebebi ise insanların olanları izliyor olmalarıydı. İmparatorluğun çöküşü sonrası halk arasında yaşanan toplumsal bunalım, demoralize olmuş bir yapı, şok hali yaşıyorlardı. Dolayısıyla insanlar imparatorluk döneminden kalma şekliyle bu olayı sadece kendi aralarında, işyerlerinde, evlerinde, hatta evlerinin içinde mutfakta konuşuyor, toplumsal bir tepkisellik kitlesel boyutlara ulaşmıyordu. Tüm bu yaşananların sorumlusu olarak ise tek günah keçisi ‘komünist parti’ olarak görülüyor, insanların nefreti onlara yöneliyordu. Parti kimlikleri, kartları ve komünizmi simgeleyen her şey

lanetlenmiş gibi yakılıp, çöpe atılıyor, komünizmin başkentinde, komünizmin tam anlamıyla yok edilmeye çalışılıyordu (Başlamış, Deprem, 2018: 24).

Bu olay ertesinde ise 1993 yılında Duma ve Federasyon Yüksek Kurulu seçimleri yapıldı ve aynı yıl yeni anayasa da kabul edildi. Bu yeni anayasa ile de devlet başkanının yetkileri olağandışı genişletilmiş, sadece iç politika sürecinde değil dış politika ve uluslararası arenada da temsil yetkisi verilmiş, hükümet başkanını kendisi seçme, Anayasa Mahkemesi üyelerini seçme, Duma'yı feshetme gibi yetkilerle donatılmıştır (Caşın ve Derman, 2016: 141).

Ülkenin içinde bulunduğu bu zor ve istikrarsız dönemde ekonomi politikalarını değerlendiren Yapıcı'ya göre ise:

“...3-4 Ekim’de pek çok vekilin içinde kalarak direndiği Parlamento binasının hükümet güçleri tarafından bombalanmasıyla sona eren bu kriz, yeni bir seçim sürecine ve anayasa yapımına yol açarak ülke siyasetinde önemli değişikliklere yol açmış, buna paralel olarak ekonomi politikasında da dönüşümlere neden olmuştur. Nitekim Parlamento’nun dağıtıldığı 4 Ekim’den seçimlerinin yapıldığı 12 Aralık’a kadar geçen süre içerisinde hükümet, ekonomi politikasını tek başına yürütmüş ve “şok terapi” politikalarını 1992’nin başından beri ilk defa tam anlamıyla uygulamıştı. Bu dönemde Merkez Bankası yürütmenin kontrolü altına sokulmuş, ruble sahası dağıtılmış, tarım sektörü ekmek ve tohum fiyatları da dâhil olmak üzere tamamen serbestleştirilmiş, toprağın özelleştirilmesine girişilmiş, tüm destek kredileri kaldırılmış, bütçe açığı GSYİH’nin %10’una çekilmiş, enflasyon oranı düşürülmüş ve ruble döviz kuru istikrar kazanmıştı (Aslund ve Davies’ten aktaran Yapıcı, 2010: 47).

1996 yılında yapılan seçimlerden sonra kazanan tek isim Yeltsin değildi, seçim kampanyasını yürüten, destek veren, asıl amaçları ise kazandıkları servetleri kaybetmek istemeyen oligarklar da en az Yeltsin kadar kazançlı çıkmıştı. Seçimlerden sonra hem mal varlıklarını arttırmış hem sahip oldukları ayrıcalıklı konumu sağlamlaştırmış, hem de siyasette etkinliklerini arttırmışlardır. Böylece oligarklar için ekonomideki güçlerinin yanında siyasetteki etkinliklerini de arttırmanın verdiği özgüvenle daha rahat hareket etme imkânı doğmuş, onlar için yeni bir dönemin kapıları da açılmıştır.

Aynı yıl Yeltsin girdiği cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanarak çıkmıştı. Ülkenin böyle bir durumda olduğu bir zamanda Yeltsin halk üzerinde etkinliğini büyük oranda kaybetmesine rağmen, muhaliflerin ve diğer cumhurbaşkanı adaylarının güçlü bir rakip olarak Yeltsin’i düşüreceğinden emin olmalarına rağmen Yeltsin’in bu seçimleri nasıl kazandığını Kotz şu sözlerle açıklamıştır:

“Temmuz ayında Yeltsin’in ikinci kez katıldığı cumhurbaşkanlığı seçimlerini önemli bir farkla kazanmasını açıklamasıyla zafer kazanmışlardı. Sekiz ay öncesine kadar oyların sadece %8’ini alabilecek bir düzeyde olan cumhurbaşkanının olanaksız olarak görülen yeniden seçilmesini nasıl başarabilmişlerdi? Bu önemli dönüşümün ardındaki sır dört etmenle belirlenmişti: para, kitle iletişim araçlarının kontrolünü elinde bulundurmak, komünistlerin kampanyasını bozmak için “hokkabazlık” yöntemleri ve son olarak da oy sayımını yönlendirmek” (Kotz ve Weir, 2012: 401).

Yeltsin’in ülkedeki iç huzursuzluk, karışıklık ve hükümet içi muhalefete rağmen ekonomi politikalarında kararlı ve istikrarlı olduğunu görebiliriz. Devlet

ekonomideki ağırlığını arttırmış, ekonomik istikrarsızlığı engellemek, kötü gidişatı düzeltmek ve reformların kötü sonuçları ve eleştirileri bertaraf etmek adına kararlı politikalar sergilemiştir. Yapıcı ise bu değişimi şu şekilde yorumlamaktadır; “...12 Aralık’ta gerçekleştirilen Parlamento seçimlerinden Yeltsin muhalifi güçlerin galip çıkması sonucunda muhafazakâr bir ekonomi programına dönüş yapmıştır. Yani 1993 Ekim’inde parlamentonun feshedilmesi, kısa vadede radikal, uzun vadede ise muhafazakâr ekonomi politikalarının uygulanmasına neden olmuştur” (Yapıcı, 2010: 47-48).

Ülke içinde şok terapi politikalarının çoğu noktada istenilen sonucu vermemesi, sonuçların beklentilerinin çok altında kalması ve büyük eleştiriler almasına rağmen uygulanmaya devam etmesinin altındaki sebebi bir başka açıdan değerlendiren Kotz ve Weir’ a baktığımızda ise o günün resmini bize şu şekilde vermektedir:

“...yeni politikalardan söz edilmesine karşın, 1992-95 yılları arasında şok terapi stratejisinden uzaklaşma doğrultusunda ciddi bir adım atılmadı. Ne Chernomirdin’in Aralık 1992’de başbakan olmasında, ne de 1994’te büyük oranda elini güçlendirdiği görülmesinden sonra ne şok terapi önemli ölçüde değiştirildi ne de az çok terk edildi. Sıkı mali ve para politikalarında da önemli bir değişiklik yapılmadı. Kamu yatırımlarında ve sanayiye desteklemede bir gelişme görülmedi. Ücret ve fiyat kontrolü de uygulanmadı. Hükümet işletmelere olan borçlarını ödememekte direnmeyi sürdürdü. İşçilere ve emeklilere yardım için oluşturulan sosyal koruma programlarında da bir gelişme görülmedi. Özelleştirmeyi yavaşlatmak yerine, Chernomyrdin’in şok terapiyi eleştiren o keskin konuşmasına karşın, orta ve büyük ölçekli devlet işletmelerinin büyük bir bölümü özelleştirildi” (Kotz ve Weir, 2012: 307).

Yıkılmanın sonrasında ülke içindeki ekonomik ve toplumsal alanda yaşanan bunalımı ve yıkımın etkilerini Başlamış ve Deprem şu sözlerle ifade etmiştir:

“2 Ocak 1992 Perşembe sabahı Ruslar parçalanmanın ilk yıkıcı etkisiyle karşılaştı: Ülke ekonomisine geçiş, fiyatlar serbest bırakılmıştı. Sovyet döneminde piyasa hemen hemen hiç tüketim malı bulunmadığı için maaşlarını harcayacak yer bulamayan insanlar şimdi dolu vitrinlerdeki mallara paraları yetmediği için ulaşamıyordu. Aynı kapıya çıkan garip bir ikilemdi: Cebinde parası olmak ama alacak bir şey bulamamak mı daha kötüydü, yoksa bir şey alabilecek paraya sahip olamamak mı? O günleri kaos dışında hiçbir kelimeyle anlatmak olanaksız ki, o bile fazla basit kalır. Her yerde kargaşa vardı; sokakta, işyerinde, fabrikada, orduda, okulda... Toplu taşımada evlere verilen elektrik, su, doğalgaz dışında hayat durmuş gibiydi. Eski sistem yıkılmış ama yerine yenisi kurulamamıştı, üstelik Yeltsin dâhil kimse nasıl kurulacağını bilmiyordu” (Başlamış, Deprem, 2018: 24-25).

Sovyetlerin dağılmasının ardından oluşan ‘Yeltsin Gaydar Programı’ olarak ekonomik sistemde uygulanan (devletin fiyatları serbest bırakması ve özelleştirmelerin paralı yapılması gibi uygulamalar) bazı değişiklikler sonrasında Rus halkında da sosyal yapısında da bazı dengeler değişti. Halk içinde çok sayıda tüccar, küçük girişimcinin daha sonrasında oligark olarak anılacak zengin grupların var olması için uygun ortam oluşmuş oldu. Yeltsin göreve geldikten sonraki 10 yılda elit ve söz sahibi olabilecek potansiyele sahip bir sınıf oluştu bu gruba giren insanlar ise: bankacılar, politikacılar, girişimciler, generaller ve hatta gazeteciler bile farklı meslek gruplarından oluşan bu yeni sınıfın üyeleri haline geldiler (Seiffert, 2004: 16). Bu gruplar arasında zaman zaman çatışmalar yaşanmış, bazı kesimler

Yeltsin'i desteklerken bazıları da muhalif kanadın içinde yer almışlardır. Bu topluluğun en önemli ortak özelliği ise, ekonomik geçişin hassas olduğu o dönemde bir anda ve haksız şekilde zenginleşmeleridir.

Görüldüğü üzere Yeltsin'in bu dönemki ekonomi politikaları halkın yararından uzak olsa da oligark olarak tabir edilen bu küçük kesimin elini güçlendirmiş ve sistem onların yararına çalışmıştır. 1996 yılında yapılacak olan seçimlerin arifesinde ise Yeltsin'in muhaliflerinin güçlerini arttırdığını gören oligarklar, elde ettikleri bu ekonomik gücü ve ayrıcalıklı konumlarını kaybetmek istemiyorlardı. Kazandıkları bu ekonomik gücün etkisiyle siyasi alanda da etkinliklerini arttırmaya başlayan bu elit kesim Yeltsin iktidarda kaldığı sürece konumlarını devam ettirebileceklerini düşündükleri için seçimlerde Yeltsin'i destekleme kararı almışlardır. Ciddi bir propaganda ve medyayı kullanarak Yeltsin'in ikinci kez başkan seçilmesini ve halkın gözünde itibar kazanmasını sağlayan oligarklar bunun karşılığında ise, siyasi alanda daha rahat hareket edebilecekleri tavizler kazanmışlardır (Yapıcı, 2010: 59-60).

1996 yılındaki seçimleri oligarkların desteğiyle Yeltsin kazanmasına rağmen, halk arasında Yeltsin'e verilen destek azalmıştı. 1996-1999 yılları arasında Rusya Federasyonu'nda Yevgeni Primakov rüzgârının estiği dönemdir. 1996 yılında Dışişleri Bakanlığı'na gelen Primakov'la birlikte Rusya yeni bir dönüm noktasına gelmiştir. Göreve geldikten sonraki yaptığı konuşma da bu durumu kanıtlar bir şekilde NATO genişlemesine değinmiş, Rusya'nın Batı'ya karşı diğer Asya devletleri ve Ortadoğu devletleri ile kurulacak siyasi ittifakların stratejik öneme sahip olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte ülkede baş gösteren ekonomik sıkıntılar devam etmekteydi, kapitalist sisteme hızlı geçiş ülkenin siyasi ekonomik ve kurumsal yapısının uygun olmaması sebebiyle birtakım sorunlar meydana getirmişti. Ülkede merkezi otorite sarsılmış, suç örgütleri ve suç oranları artmış, ahlaki çöküş, alkol kullanımının artması ve toplumsal bozulmalar sosyal birtakım sorunları da beraberinde getirmiştir. 1998 ekonomik krizi düşük olan halkın yaşam standartlarını iyice kötüleştirmiştir (Caşın ve Derman, 2016: 144,145).

Kotz ve Weir 1998 Krizi'ni şu cümlelerle anlatmışlardır: "1998'deki Rusya'nın mali krizi, kayda değer uzunlukta ve şiddette depresyonun son aşamasıydı. Çöküş 1990'dan 1998'e kadar 8 yıllık bir sürece yayılmıştı. Bu dönemde Rusya'nın gayri safi yurtiçi hâsılası neredeyse yarısına kadar düştü" (Kotz ve Weir, 2012: 364). Hatta bu durumu Amerika'nın 1930'lardaki ekonomik krizini 1967 yılında yayınlanan rapordaki verilerle kıyaslayan yazar, o dönemdeki krizin etkilerinin 4 yıl sürdüğünü, GSMH'daki düşüşün toplam olarak 1993 yılında %30'luk bir miktar olduğunu belirtmiştir (Kotz ve Weir, 2012: 364).

1998 ekonomik krizi fırsata çeviren Rus elitleri ve oligarkların durumuna değinen Yapıcı'nın verdiği örnek ise şu şekildedir:

“...yerel vergi otoriteleri, ödenmeyen borçları nedeniyle Rosneft’in Sakhalinmorneftegaz, Termneft, Stropolneftegaz ve Krasnodarneftegaz yerel şubeleri üzerindeki kontrolü ele geçirmişlerdir. Diğer yandan 1998 Krizi’nden yararlanarak merkeze vergi aktarımını durduran pek çok bölge yöneticisi ya da oligarkı, bu dönemde yaklaşan seçimleri de kullanarak merkezden kopardıkları çeşitli tavizler yoluyla zenginliklerini daha arttırmışlardır. Örneğin, Samara valisi Konstantin Titov, bölgeye yönelik federal borçların silinmesi karşılığında bazı büyük işletmelerde hisse elde ederken, ulusal elektrik enerjisi tekeli Birleşik Enerji Sistemleri’nin %33’lük hissesi Yeltsin kararıyla bölgesel hükümetlere devredilmiştir” (Petkov ve Shklyar’dan aktaran Yapıcı, 2010: 76).

Yapıcı’nın bu konudaki değerlendirmesi ise; “Sonuç olarak 1998 Krizi’nin yarattığı ortamdan yararlanan bölgesel baronlar, hem güç durumdaki merkezden çeşitli tavizler kopararak, hem de iflas eden ya da etme aşamasına gelen şirketlerin bölgelerindeki şubelerini ele geçirerek zenginleşmişler ve etkinliklerini arttırmışlardır” (Yapıcı, 2010: 76) şeklinde olmuştur.

Krizin olumsuz yönleri olduğu gibi olumlu yönlerinin de olduğunu düşünen bazı araştırmacılar konuya farklı bir bakış açısı getirmiştir: 1998 yılında yaşanan ekonomik kriz Rusya’yı oldukça olumsuz bir yönde etkiledi. Rublenin değeri düştü, birçok küçük işletme bu kriz karşısında varlıklarını koruyamadı, bankalar tasfiye edildi, halk arasında sosyal ve toplumsal birçok problem baş gösterdi, işsizlik arttı. Bunun yanında bazı olumlu gelişmeler de yaşandı, rublenin değerinin düşmesi sonrası dış ticaretin azalmasıyla, Rusya’nın tarım ürünleri endüstri ve sanayi ürünlerinin satışından kar elde edilmeye başlandı. Bunun yanında artan petrol ve doğalgaz fiyatları sayesinde de dolar gelirinde artış sağlandı. 1999 yılında Rusya’nın dış ticaret fazlası ise 20 milyar doların üzerine çıkmış oldu (Seiffert, 2004: 24).

Bu konuda farklı görüşlere sahip bir başka yazara göre: ekonomik alanda istenilen başarılar elde edilememiş, kapitalizm sistemine geçiş ve onun yeşerttiği umutlar zamanla kaybolmuştu. Ülkenin o zamanki durumunu ise şöyledir: 1992 yılında bir kişinin ortalama maaşı 6 dolardı ve halk arasında takas usulü kullanılmaya başlandı ve en kötüsü havaalanında yeterli yakıt olmadığı için uçaklar kalkamıyordu. Sokaklarda insanlar kendi adaletini kendileri sağlıyorlardı. Mafya, ağırlığını hissettiriyordu, bankalar bile suç örgütlerinin kontrolündeydi. Oligarklar ise ülkenin yeni sahipleriydi. (Jouanny, 2017: 26).

Primakov’un ekonomi politikalarında ise ekonomide bir nebze de olsa rahatlama sağlamış, ekonomide büyümeye doğru adımlar atılmıştı fakat yapmak istediği bazı değişiklikleri gerçekleştirme imkânı olmamıştır (Kotz ve Weir, 2012, 380). Ayrıca Primakov, oligarklarla ciddi bir mücadeleye girmiş, devletin önemli gelir kaynaklarını oluşturan Rusya’nın önemli petrol, doğalgaz ve büyük sanayi kuruluşlarının satışında üstü örtülen yolsuzlukları ve yağmalanmaları ortaya çıkarmak için önemli adımlar atmıştır. Oligarklardan özellikle Berezovsky hakkında başlattığı soruşturma ve aslında Yeltsin’in de önüne geçen bir halk desteği almaya başlaması Primakov’un görevden alınmasına sebep olmuştur (Kotz ve Weir, 2012, 409).

Her ne kadar o yıllarda ekonomik bir rahatlama olmuş gibi gözükse de bu durum halka yeterli ölçüde yansımıyordu. O dönemde insanlar ekonomik kriz, paranın değerinin düşmesi ve enflasyon gibi nedenlerle evlerindeki değerleri eşyaları sokaklara kurdukları tezgâhlarda satmaya başladılar. O yıllarda bu şekilde yapılan al-sat işlerine biznes bunu yapan kişiye de biznesmen deniyordu. İngilizcedeki ‘business’ kelimesinin söylenişinden türeyen bir kelime olarak halk arasında kullanılmaya başlamıştır. Rusya’da 1990’larda insanlar hayatta kalmak ve yiyecek bir şeyler bulmak için yaşam mücadelesi vermeye başlamışlardı. Sovyet döneminde çeşitli baskılar ve zorluklar vardı fakat yaşamlarını idame ettirebiliyorlar, hepsinden önemlisi paraya ihtiyaç duymuyorlardı.

Değişen ekonomik sistemle birlikte piyasa ekonomisi, kapitalizm, serbest piyasa gibi terimler günlük hayata girmiş, insanlar her ne olursa olsun para kazanmak zorunda kalmanın gerçekliği ile yüz yüze gelmişlerdi. Eğitimli birçok insan gündelik işler yapabilmek için yüzlerce kişinin oluşturduğu kuyruklara giriyor, sabahtan akşama kadar küçük de olsa bir iş yapıp biraz para kazanmak için çaba gösteriyorlardı. Yollarda birçok yaşlı ve çocuk sokaklarda dileniyor, birçoğu da soğuktan ve açlıktan donarak hayatını kaybediyordu. Sovyet döneminde fabrikalarda çalışan Ruslar, Sovyetler yıkıldıktan sonra, şanslı olanlar ve biraz imkânı olanlar, çalıştıkları fabrikanın hissedarı oluyorlar, orta gelirli vatandaş ise dağılma sonrası çalıştığı fabrikalarda ya aldıkları aylıklarla evlerine sadece bir ekmek parası ya da bir yiyecek malzemesi alacak para alabilmiş, ya da aylarca çalışıp, hiç para alamamışlardı. İnsanlar parayı zorlukla kazanıyor, elinde para olsa bile ihtiyaçlarını giderecek ürünü temin edemiyorlardı. Dükkânlarda ya ürün olmuyor ya da yağmaya uğruyordu.

1990’lı yıllarda ilk başlarda insanlar ellerindekileri paraya çevirseler bile satın alacakları ürünleri bulamıyorlardı. 90’ların sonlarında ise kapitalizm sayesinde Rusya’nın piyasa ekonomisi sayesinde dükkânlar ürünler ile dolmuştu fakat bu seferde insanların ceplerinde para yoktu ya da paranın bir değeri yoktu. 1998 krizi sonrasında birçok insan bu durumdan kötü bir şekilde etkilenmiş artan enflasyon sebebiyle rublenin değeri çok düşmüştü. Dağılma sonrası Rus halkının yaşadığı en büyük sorun ekonomik de değildi. İnsanlar imparatorluk ve toprak kaybetmenin yaşadığı travmayı da atlatamıyorlardı. İnsanlar farklı etnik kökene de sahip olsalar bir arada yaşıyorlar hepsi Sovyet bayrağı ve Sovyet toprağında olduklarının bilinci ile hareket ediyorlardı. Aleksiyeviç’in kitabında o yıllarda yaşayan Olga V.’nin anlatımından:

“Sabahleyin. Erkenden bir gümbürtüyle uyandık. Bizim caddeden askeri araçlar geçiyordu. Herkes yola çıkmış seyrediyordu. Bir araba evimizin önünde durdu. Ekip Rustu. Paralı askerler olduğunu anladım. Anneme seslendiler: “Anne, su ver.” Annem su ve elma getirdi. Suyu içtiler ama elmaları almadılar. Sokakta bir ahababa rastladım: “Nasılsın? Nerede seninkiler?” Yanımdan sanki hiç tanıdık değilmisiz gibi geçti. Peşinden koştum, omzundan tuttum: “Neyin var?” –“Hala bir şey anlamadın mı? Benimle konuşman tehlikeli, benim kocam... benim kocam Gürcü.” Bense...Bense hiç düşünmedim onun kocasının kim olduğunu; Abhaz mıdır Gürcü müdür? Ne fark eder benim için! İyi bir dost o. Onu var gücümle kucakladım!... Birkaç gün sonra bütün cadde Ahrik’i gömdük. Ünlü bir Abhaz çocuk. On dokuz yaşındaydı. Annesi tabutun arkasından gidiyor. Ağlıyor, dönüyor, gülüyor. Delirmiş. Bir ay önce herkes Sovyetti şimdi Gürcü olmuştuk Abhaz olmuştuk... Abhaz – Gürcü... Rus...” (Aleksiyeviç, 2017: 268-269).

1990'lar Rusya açısından gerçekten zor zamanlardı; ülkeyi yönetenler 74 yıllık bir sistemi yıkmışlardı ama yerine neyi, nasıl koyacaklarını bilemiyorlardı. Komünist ideoloji hâkimiyetinde, özel sektörün bulunmadığı planlama ekonomisiyle yaşamaya alışmış insanlar, bambaşka bir sistemi, kapitalizmi kurma göreviyle karşı karşıyaydı. Doğal olarak bu süre inanılmaz sancılı ve yanlışlarla dolu geçti, devlet içinde bağlantısı olanlar bir gecede dev fabrikaların sahibi oldu, hesap soran olmadığı için ülkenin zenginlikleri yağmalandı, yıllarca devlet tarafından bakılmaya alışmış insanlar neredeyse sokağa atıldı, aylarca maaş alamadı (Başlamış, Deprem, 2018: 212).

“Takas yöntemi ülkenin hemen hemen tamamında uygulanıyordu, bu amaçla özel şirketler kuruluyor, yurtdışına gönderilecek ve karşılığında alınacak ürünler seçiliyordu. Şema kâğıt üzerinde çok basitti ama Rusya o kadar karmaşık bir sürecin içinden geçiyordu ki uygulanan yöntemi denetleyecek, gerekirse cezalandıracak mekanizmalar işlemiyordu. En sık karşılaşılan durum, yurtdışına mal gönderilmesi ama karşılığının ya hiç gelmemesi ya da çok azının gelmesiydi. Rusya'ya gelmesi gereken mallar bir şekilde ‘ortadan kayboluyor’, takas için kurulan şirket sahipleri aniden sırta kadem basıyordu. Bu, devlet başta olmak üzere herkesin çok iyi bildiği ama kimsenin engelleyemediği bir yolsuzluk yöntemi” (Başlamış, Deprem, 2018: 79).

Görüldüğü gibi ülkede dağılma sonrası kaos en çok ekonomik anlamda yozlaşma ve bozulmayı getirmiş, bu süreçte de zaten yetersiz olan devlet malları, gerekli yönetim ve denetim mekanizmalarının yoksunluğu sebebiyle her fırsatta biraz daha fazla yağmalanıyordu. Haksız kazanç, yolsuzluk ve usulsüzlük devletin her kademesinde kendini gösterse de kimse o karmaşa içinde herhangi bir müdahalede bulunamıyordu.

2.4 ÇEÇENİSTAN SORUNU

Ruslar açısından Çeçen sorununu üç farklı döneme ayırırsak: bunlardan ilki Çarlık Rusya dönemi, ikincisi SSCB ve son olarak da Rusya Federasyonu dönemidir. Kafkasya bölgesinin en eski halklarından biri Çeçenler, diğeri ise Gürcülerdir. Çeçenler bölgede uzun süre varlıklarını devam ettiren bir millet olmaları sebebiyle devlet kurmuşlardır bu bağlamda da Çeçen sorunu tarihten bugüne dek sorun olarak varlığını devam ettirirken süreklilik arz etmektedir. Çarlık döneminde geçerli olan ‘etnik yapıya bağlı bulunmayan uyruklu’ anlayışı esastı. Örneğin Çar Petro etnik kökene bakmaksızın uygun olduğunu düşündüğü en iyi kişiyi devlet görevlisi olarak seçiyordu. Fransız İhtilali sonrası ise, milliyetçilik fikirlerinin etkisi Ruslar üzerinde de tesirli olmaya başlamıştır. Tüm XIX. yüzyıl boyunca geçerliliğini koruyan anlayışın yerini (Ortodoks monarşi) milliyetçi görüşler almaya başlamıştır. Öte yandan Çarlar, zorlayarak halkları Ruslaştırmaya çalışmışlardır. Bu politikaların sonucunda ise, Rus toprakları ‘milletler zindanı’ olarak anılmaktaydı. XX. yüzyıla gelindiğinde, Rus İmparatorluğu’nun uğraşması gereken sorunları savaşlar, ülkedeki politik

m¼cadeleler, kanlı grevler, ayaklanmalardı. Bolşeviklerin İhtilali sonrasında ise Rus İmparatorluğu'nda radikal değışimler geręekleşmişti (Evcioğlu, 2005: 463-465).

“1917 senesini takip eden beş yıl içinde ileride parçalanmış Çarlık Rusyası'nı daha geniş bir coğrafyada canlandıracak olan SSCB kurulmuştur. 30 Aralık 1922'de, böylece kendisi de bir federasyon olan RSFSC aynı zamanda 15 birlik cumhuriyetinden oluşan bir başka federasyonun (SSCB'nin) üyesi olmuştur. 1990'a kadar devam eden 70 yıllık süre içerisinde SSCB hukuki olarak konfederasyona ait özellikler taşıyan federasyon olsa da uygulamada Komünist Parti tarafından kontrol eden aşırı merkezi-bürokratik yapısıyla üniter devlet görüntüsü vermiştir. Buna rağmen ülke içinde milliyetçi özlmler sona ermemiştir. 1990'lerden sonra ülkenin muhtelif bölgelerinde eylemler yaşanmaya başlamıştır. Ülke geneline dağılan eylemler sonun başlangıcının ilk işareti olmuşturlar. Ancak, Çeçenler bu hareketler içinde istediklerini elde etmek için olağanüstü bir mücadele etmek ve savaş vermek zorunda kalmışlardır. Çünkü, SSCB'nin dağılmasıyla Kafkaslarda gücünü yitiren Rusya Karadeniz'de, boğazlardan Akdeniz'e geçişte, Ortadoğu'da ve Orta Asya'da etkinliğini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu nedenle Çeçenistan, son dönemde her zamankinden daha fazla hayati önemde stratejik bir toprak olarak gör¼lmektedir” (Evcioğlu, 2005: 465-466).

Çeçenistan'ın bağımsızlık hareketi ilk bakışta, Sovyetlerin dağılması sonrasında birlikten ayrılan bağımsızlık talebinde bulunan cumhuriyetlerden biri olarak gör¼lmesine neden olmaktadır. Sonrasında yaşanan gelişmeler aslında bize göstermektedir ki Çeçen direniş hareketinin temelleri çok daha sağlamdır ve geçmiş i çok daha eskilere dayanmaktadır. SSCB'nin içinde bulunduğu buhran, Çeçenlerin bağımsızlık mücadelesi için bir kapı aralamıştır, fakat bu tarz bir kriz yaşanmasaydı da, ileriki yıllarda Çeçenistan'ın benzer bir tutum içinde olacağı ve Rusya Federasyonu'na sorun çıkaracağını söylemek yanlış bir kanı olmayacaktır. Bunun sebebi ise; Federasyon'a bağlı olan Kuzey Kafkasya bölgesinde 1989 yılı sonrasında, kontrol dışı bazı siyasal gelişmeler yaşanmış, bu da merkezinde Çeçenistan'ın olduğu bir krizin ilk sinyallerini vermiştir. 1991 yılındaki olaylar ise sadece bu krizi öne çekmiştir, kriz için uygun ortam hazırlamıştır (Uludağ, 2016: 157).

M¼cadelenin daha derinlerdeki tarihsel geçmişine indiğimizde; Çeçenistan ile ilgili yaşanan problemin, ülke içinde yaşanan ekonomik, sosyal ya da politik sorundan daha farklı bir boyuttaydı. Çeçenlerin Ruslara karşı duydukları nefret yaklaşık 200 yıldır varlığını korumaktaydı. Halbach ise bu m¼cadelenin tarihini ikiye ayırmış olup şu şekilde ifade etmiştir: “Çeçen Savaşı'nın tarihsel arka planı iki köke gider. Biri 1991 Çeçen devrimi olup savaşın akt¼el yanını oluşturunken diğeri XVIII. yüzyıl sonlarına dek iner ve Rusya'nın kendi Kafkas çevresi ile şiddete dayalı ilişkilerini içerir” (Halbach, 2000: 187). Bunun yanında ülkenin yaşadığı ekonomik zorlukların sıkıntıları, 1950'lerde zorla gönderildikleri sürg¼n ve geriye döndüklerinde İnguşlar ile aynı yerde yaşamak zorunda kalmaları gibi sebeplerin neden olduğu kızgınlık ve nefretle birlikte Çeçenistan sorunu daha da kötü bir hal almıştır (Hosking, 2015: 834). Bu sebeplerin

üzerine, Çeçenlerin bağımsızlığa olan hasretleri ve savaşçı kimliği de eklenince Çeçenler bağımsız olabilmenin yollarını aramışlardır. Çeçenler, Kafkaslarda yaşanan bağımsızlık mücadelesinin her zaman için öncü aktörü olmuşlardır. Bu nedenle tarihlerinde ve özellikle de 1944 sürgünü sonrası yaşanan sıkıntıların Rus-Çeçen ilişkisinin geçmişi Çeçenistan halkının sosyopsikolojik olarak bağımsızlık için diğer uluslara oranla daha istekli olmasına sebep olmuştur (Evcioğlu, 2005: 471-472). Çeçenistan'ın Sovyetlerden ayrılıp, bağımsızlığını ilan etmesi ve ilk devlet başkanı olan Dudayev'in seçilme süreci ise:

“1990'da Çeçen Halklarının Ulusal Kongresi, Çeçen-İnguş Yüksek Sovyeti'nden ayrıldı ve eski Çeçen-İnguş Cumhuriyeti'nin on beş bölgesi üzerinde hak iddia etti. Kasım 1990'da Kongre, bir hava kuvvetleri generalini, Cahar Dudayev'i başkanlığa seçti. Dudayev, Yüksek Sovyet'in meşruiyetine meydan okudu ve onu Eylül 1991'de kapattı. Sonra İnguşya'dan ayrı, bağımsız bir Çeçen devleti varmış gibi bu devlet için başkanlık seçimlerini ilan etti ve bu seçimleri oyların yüzde seksen beşini alarak kazandı” (Hosking, 2015: 834).

1992'de Çeçen Cumhuriyeti'nin anayasası da onaylanmış oldu. Hukuksal açıdan değerlendirildiğinde, laik temelli kurulan bu devletin anayasasında, ülkede yaşayan vatandaşların hepsine aynı hakları ve fırsatlar getirmiştir. Hem Çeçen dili hem de Rus dili resmi olarak kabul edilmiş, vatandaşlara çifte vatandaşlık imkânı sunulmuştur. Buna ek olarak Çeçen dilinin Kiril değil, Latin alfabesi ile yazılması hükmü yer almıştır. Bir nevi Çeçenistan içindeki Rus nüfusun hakları anayasa ile garanti altına alınmıştır, fakat buna rağmen 1992'de yapılan seçimlere katılmayı reddeden Ruslar, kitleler halinde ülkeyi terk etmeye başlamıştır. Bağımsızlık öncesi yaklaşık 250 bin Rus nüfusu bulunmaktayken, sonrasında 50 bine yakınının Çeçen topraklarını terk ettiği tahmin edilmektedir. Bu göçün temel sebebi ise; Rusya Federasyonu'nun uyguladığı ambargo ve ülke içindeki artan güvenlik problemleridir. Tüm bu sorunlara karşın Dudayev ve yönetimi kararlı ve güçlü bir duruş sergilemeye çalışmışlardır (Uludağ, 2016: 161-162).

Aynı yıl Cahar Dudayev Çeçenistan'ın bağımsızlığını ilan etmesinin ve kendisini de bu devletin Cumhurbaşkanı olduğunu söylemesinin ardından, Rusya Federasyonu'ndan bağımsızlık talebinde ısrarcı olması sonucunda Yeltsin, Çeçenistan'a bir ordu göndermiştir. 1994 yılına gelindiğinde ise Çeçenistan Savaşı baş göstermiştir. Yeltsin'in bu tutumu Rus halkı tarafından olumlu karşılanmamış, uluslararası arenada da Rusya Federasyonu için prestij kaybı olan bu durum Rusya'nın Çeçenler karşısında yenilmesi üzerine daha da vahim bir hal almıştı. 1996 yılına gelindiğinde ise Yeltsin, Çeçenler ile aynı masaya oturup barış müzakeresi yapmak zorunda kalmıştı. Savaşın bu kadar uzun sürmesi halk arasında Yeltsin'in güç kaybetmesine ve bazı eleştirilere maruz kalmasına sebep olmuştu. O yılda gerçekleştirilecek olan Cumhurbaşkanlığı seçimleri için de kötü bir durum teşkil ediyordu.

Rusya'nın tanımamış olmasına rağmen yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde kazanan isim Dudayev olmuştur. 1990'lı yılların başında Rusya olağanüstü hal

ilan etse de Çeçenistan bu durumu dikkate almayarak direniş gösterdi. Bu durum karşısında geri adam atan Yeltsin, çözüm için diplomatik yollar deneyeceğini açıkladı, bu tutum Batı tarafından da olumlu bir adım olarak değerlendirildi. O yıllarda Çeçenistan'da ekonomik olarak birçok problemi vardı, önemli miktarda petrol kaynağına sahip olmasına rağmen, sanayi gelişmişlik bakımından oldukça kötü durumdaydı ve işçilerin maaşları bile ödenemez duruma gelmişti bu da toplumda bazı bunalımlara sebep olmuştu.

Yeltsin, Dudayev ile anlaşma yapmak için iki yıl gibi uzun bir süre uğraştı, fakat istikrarsız bir anlaşma teklif etmiş ve Dudayev ile yüz yüze görüşmeyi de reddetmişti. Çeçenistan'ın istediği tam bağımsızlıktı, Yeltsin ise Dudayev'i bu kararından vazgeçiremiyordu, bu nedenle onu iktidardan indirebilmek için Dudayev'in muhaliflerini kullanma yolunu seçmiştir. 1994 yılına gelindiğinde ise, Ruslar tarafından desteklenen Dudayev karşıtları gizlice sağladıkları silah ve cephanelerle birlikte Çeçenistan'ın başkenti Grozni'ye bir saldırı düzenlediler, fakat Çeçenler bu saldırıyı bertaraf ederek, bütün gizli planları ortaya çıkardılar. Yeltsin bunu bir aşağılama olarak kabul etti ve Çeçenistan'ın işgaline karar verdi (Hosking, 2015: 835-836).

1994 yılında Rusya Federasyonu'nun "Domuzlar Körfezi" olarak adlandırdığı saldırılarla savaş başlamış oldu. Bu saldırılar olabildiğince gizli tutulmaya çalışılıyordu. Askeri operasyon Yeltsin ve adamlarının planladıkları gibi gitmedi, aynı yılın sonuna doğru bu mücadele Çeçenistan'ın lehine olacak şekilde sonuçlanmış oldu. Burada göze çarpan nokta ise Rusya Federasyonu'nun orantısız bir güç kullanması ve sadece Çeçen halkına değil aynı zamanda her ne kadar Çeçen toprağı olarak görülse de bölgede birçok Rus'un bulunması ve onların da bu zulme maruz kalmasıdır. Rusya Federasyonu tarafı ise Çeçen meselesini kendi iç sorunu olarak atfediyor, özellikle medya ve uluslararası mecrada mümkün olduğunca bu konunun dile getirilmesini önlemeye çalışılıyordu.

Çeçenistan Savaşı sonucunda Rus askerleri, Grozni'de küçük bir Çeçen birliği (kırk bin askerli bir birlik) ile karşılaşmalarına rağmen başarı sağlayamamışlardı. Sonuç yine Rusların başarısızlığı ile neticelendi. Rus askerlerinin bu yenilginin ardından cephaneleri azalmış ve motivasyonları düşmüştü. Rus birlikleri için ülkenin kırsal kesimine yayılan ve gerilla savaşına dönüşen bir saldırıda kontrolü sağlamak ve üstünlüğü ele geçirmeye çalışmak neredeyse imkânsızdı (Hosking, 2015: 836). Çeçenler, Rus birliklerine oranla sayıca azlardı fakat Çeçen direnişçiler küçük yaştan itibaren savaşçı bir ruhla eğitilmişlerdi, savaştıkları bölgeye çok iyi bir şekilde hâkimlerdi, halk tarafından da destekleniyorlardı bu sebeple Rus askerlerine göre pek çok avantaja sahiptiler. Ayrıca bazı Rus askerleri orada ne için bulunduklarını bile bilmezken Çeçenler için bu bir bağımsızlık mücadelesi anlamına geliyordu. Bunun yanında Rus askerleri arasında bazıları için bölge pek tanınmıyordu, bazılarının yaşı çok gençti,

tecrübesizdi ve ilk defa geldikleri bu yerde, ulusal bir mücadele bilinciyle savaşılan Çeçen direnişçileri ile nasıl savaşılmaması gerektiğini bile bilmiyordu.

Yeltsin'in Çeçenistan'a müdahalede bulunmasının ve bu sorunu ciddiye almasının, Kafkasya bölgesinde etkinliğini koruyabilmek gibi siyasi sebebinin yanında ekonomik bir sebebi de bulunmaktadır. Çeçenistan petrol gibi bir kaynağa sahipti ve Bakü-Novorossisk petrol hattı Çeçen topraklarından geçiyordu, bu da ülkenin petrol ulaşım ağının güvenliği açısından stratejik önemini arttırmaktaydı. Bu sebeple bu bölgenin kontrolü yeniden Rusların eline geçmeliydi. 1994 yılının Ekim ayında Azerbaycan ile Batılı devletler arasında imzalanan, 'asrın anlaşması' olarak adlandırılan anlaşma uygulamaya başlamadan önce Çeçenistan sorunu bitirilmeliydi (Uludağ, 2016: 175). Böyle bir ekonomik gerekçenin varlığı, Çeçenistan'ın jeostratejik önemi ile birleşince de Rusya Federasyonu'nun politikalarını daha farklı bir perspektifte değerlendirmemize olanak sağlamaktadır.

Kısaca Rusya Federasyonu'nun Çeçenistan'a karşı savaş açmasında ve elinden o bölgeyi kaybetmek istememesinin sebeplerine bakıldığında: "Ekonomik çıkarlar (petrol), politik hesaplar (Moskova'nın otoritesini artırma arzusu), hukuki gayeler ve jeopolitik hesaplar (Çeçenistan'da düzeni sağlamak. Buna göre Çeçenistan'ın istikrarı, Kafkasya'nın istikrarı demektir), azametli ve muktedir devlet hissi (Rusya'nın bütünlüğünü korumak ve kuvvetlendirmek)"(Evcioğlu, 2005: 474) olarak sıralanabilir.

Rusya Federasyonu'nun bu bölgeye verdiği ehemmiyetin yanında bir endişesi ise, Çeçenistan'ın bağımsızlık hareketinin domino etkisi olarak diğer cumhuriyetlere de sirayet edeceğini düşünmesidir, fakat birkaç farkla bu durumun gerçekleşmeyeceğini açıklamak mümkündür. Çeçenistan diğerlerinden farklı olarak etnik kimliği ağır basan bir cumhuriyettir (nüfusun yaklaşık %75-80'i Çeçen'dir). Savaş öncesi ve sonrasında bölgeyi terk eden Rus toplulukları sayesinde bu sayı biraz daha artmıştır. Buna ek olarak Rusların hiçbir özerk cumhuriyeti tarihte Çeçenler kadar uzun bir direniş örneği göstermemişlerdir. Tarihsel olarak bakıldığında Ruslar ve Çeçenler arasında uzun bir mücadele dönemi söz konusudur. Hatta bu savunma durumu davranış biçimi halini almış, gelenekselleşerek toplumla özdeşleşmiştir. Çarlık dönemi ve Sovyet döneminde de Ruslarla mücadele içinde olan Çeçenler, diğer bölgelerdeki halklara nispeten en az 'Sovyet' ve 'Rus' unsurlara tabi olan millet olarak anılmaktadır (Halbach, 2000: 195).

Sorunun köklerine inildiğinde çözümü oluşturacak anahtarın tarihsel geçmişte saklı olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla uzun yıllardır mücadele veren bu mücadeleyi devam ettiren Çeçenlere söz hakkı vermek silahla mücadele edip, onları dize getirmeye çalışmaktan daha az maliyetli ve daha akılcı bir çözüm olsa gerek.

Yeltsin, Çeçenleri yenemeyeceğini anladığında bu gerçeği kabul etmesi gerektiğinin farkına vardı. 1996 yılının Ağustos ayında Rus tarafından ulusal güvenlik şefi Aleksandr Lebed ile Çeçenlerin Genelkurmay başkanı Aslan Maşadov'un görüşmesinin sonucunda bir anlaşma imzalandı. Bu anlaşmaya göre: Çeçen Cumhuriyeti'nin konumu hakkında beş yıllık bir moratoryum karşılığında, Rusya Federasyonu Çeçenistan'dan birliklerini çekecekti. Buna göre Çeçenistan artık fiilen bağımsız olmuştu. Rusya Federasyonu bir yandan ABD ile kendisinin eşit iki güç olduğu iddiasında bulunurken, diğer yandan kendisinden ayrılmak isteyen küçük bir cumhuriyete bile sözünü geçirememiş, girdiği savaş da büyük bir fiyasko ile sonuçlanmıştı (Hosking, 2015: 837).

1996 yılında ülkenin durumu da pek de iç açıcı gözükmemekteydi. Yeltsin muhalifleri halktan aldıkları desteği arttırmışlar, Duma içinde de Komünist Parti ise büyük oranda güç kazanmaya başlamıştı. Yine aynı yıl Çeçenler doğumhane ve hastaneyi basarak rehine krizine sebep olmuşlar, bu konuda Yeltsin'in konuşmaları ve olay hakkındaki açıklamaları yetersiz bulunmuş, ağır eleştirilere maruz bırakılmıştı. Ekonomideki sıkıntılar artarak devam ederken ülkede işçiler ve öğretmenler ücretlerini alamadıkları gerekçesiyle bazı eylem ve grevlerle dikkat çekmeye çalışıyorlardı, bir grup madenci ise hükümet binasını kuşatmıştı. Böyle bir tabloda Yeltsin halkın gözündeki itibarını, güvenilirliğini büyük oranda kaybetmişti (Kotz ve Weir, 2012: 398).

1996 yılında yapılan seçimlerde normal şartlar altında Yeltsin'in iktidarda kalması pek mümkün gözüküyordu. Ülke, Çeçen savaşı ile son boğuşuyordu, Yeltsin ise ciddi sağlık sorunları ile bulunuyordu, halk ile arasındaki ilişkiler ağır giderek uzaklaşıyor, hepsinden kötüsü ülkenin içinde bulunduğu kötü durumdan çıkaracak ne gücü ne de herhangi bir planı vardı. Bu durumda seçimleri kazanması muhtemel görünmüyordu. Aksi durumda seçimleri kaybetmesi de Rus oligarklarının temenni ettiği bir durum değildi. Bu sebeple yapılması gereken tek şey 1996 seçimlerinde Yeltsin'in kazanması için ellerinden gelen maddi manevi bütün desteği sağlayarak seçimi kazanmaktı. Nitekim böyle de oldu, seçim öncesi halkın desteğinin oldukça düştüğü Yeltsin, o yıl yapılan seçimlerde kazanan isim olmayı başarmıştır.

1996 yılının Mayıs ayında bir füze saldırısı sonucu Dudayev hayatını kaybetmiştir. Çeçen mücadelesi için yeni bir dönemde başlamış oldu. Rus yönetiminin tek temennisi ise, Çeçenlerin başına daha olumlu ve daha yapıcı davranacak bir ismin geçmesiydi. 1997 yılında yapılan seçimler son derece kritikti, adaylar arasında Rusya Federasyonu'na karşı belki de tek ılımlı olan isim Aslan Mashadov'du. Diğer adayların hepsi (Zelimhan Yandarbiyev, Movladi Udugov, Şamil Basayev) Dudayev'den bile daha katıydı ve Ruslar ile uzlaşmaya yanaşmıyorlardı. Seçimlerinin sonucunda ise kazanan isim Mashadov olmuştu. Mashadov yönetime geldikten sonra bir süre ülkeyi normalleştirmek için çaba göstermiştir, fakat ülke içindeki silahlı grupların varlığı sebebiyle başarısız oluyordu. Sonraki adımı ise Gürcistan ziyareti olmuştur, bu resmi

ziyaret ertesinde de iki ülke arasındaki sınır kapılarının açılması kararlaştırılmıştır. Dudayev'den farklı olarak Gürcistan ile arasındaki ilişkileri sıcak tutarak, iki devletin yakınlaşması için çaba harcamıştır (Uludağ, 2016: 184-188). Aslan Mashadov, Gürcistan ile anlaşmaya vararak iki ülke arasındaki sınırı aşmayı başarmıştır.

2.5 DIŞ POLİTİKA

Yeni Rus dış politikası, hem Çarlık hem de Sovyet döneminin mirasını sentezleyerek aynı zamanda kendi özgün politikalarıyla da hareket ederek, Soğuk Savaş'tan çıkıp süper güç kavramı yerine büyük güç kavramını ilke edinerek farklı bir söylemde oluşturulmaya çalışılmıştır. Dağılma sonrası yaşanan jeostratejik değişiklikler sebebiyle ülkenin sınırlarıyla birlikte dış politikada da ciddi değişiklikler gerçekleşmiştir. Rusya siyasi dönüşümünü gerçekleştirirken Batı'da güçlü, modern ve çağın gerekleriyle donanımını tamamlamış bir Avrupa, Pasifik kanatta da Rusya'dan daha önde bir yapılanma ve Avrasya'da ise kendisinden ayrılan ve merkezden git gide uzaklaşan yeni bağımsızlık elde etmiş cumhuriyetler bulunuyordu (Caşın, 2015: 254). Böyle bir ortamda Rusya Federasyonu eski söylemlerle yoluna devam edemezdi. Kendisini yenilemeli, farklı söylem ve politikalar geliştirilmeliydi. Avrupa ve Pasifik eksenli güçlü bir yapılanma ile karşındaydı, bağımsız olan cumhuriyetler ise Rusya'dan ayrılmış ve Rusya Federasyonu'nun otoritesini kabul etmek istemiyorlardı. Ayrılıkçı hareketlerin önüne geçmek isteyen Rusya Federasyonu bir yandan o ülkelerin başka devletlerin etkisi altına girmesini engellemek istiyor, bir yandan da uluslararası arenada kendi rüştünü ispat etmek istiyordu.

Rusya Federasyonu, bu noktada uluslararası alandaki görüntüsüne ve kendini ispat edebilmeye ayrı bir önem vermektedir. Bunun yanında Sovyetlerin dağılmasının ardından toprakları daralmış, sınırları bozulmuş ve önemli bir sorun olarak kimlik kavramı ve halkın kendini tanımlaması ve konumlandırması durumu ortaya çıkmıştır. Burada Rusya'nın yaşadığı değişimin siyasi, ekonomik, askeri ve güvenlik olarak farklı boyutları ve bunların sonuçları, uluslararası ortamda aktör olarak yer edinmesi noktasında değerlendirilmiştir. Dolayısıyla hedefinde de ilk olarak uluslararası arenanın sınavından iyi bir not ile geçmek yer almaktadır. Uluslararası saygınlık, Rusya Federasyonu'nun yeni bir devlet olarak diğer devletler arasında yerini belirlemesi ve söz sahibi olması önemli önceliklerindendir. Rusya Federasyonu'nun geçmişten, özellikle de imparatorluk ve Sovyet döneminden gelen iç ve dış politik sorunları, tarihsel olaylar karşısında emperyal refleksleri ve önlenemeyen büyük güç algısı bulunmaktaydı. Bunun tersine Batı'da ise Rusya'nın bu alışkanlıkları ön yargı ve hoşnutsuzlukla karşılanmaktaydı, eğer Rusya Federasyonu uluslararası arenada yerini almak ve saygı görmek istiyorsa, demokratik bir hukuk devleti gibi davranmalı, ayrılan cumhuriyetlerin bağımsızlık taleplerine saygı duymalı, insan hakları ve uluslararası barışa katkıda bulunmalıydı. Peki, Rusya Federasyonu gibi büyük ve tarihi emperyal emellerle dolu bir ülkeye demokrasi nasıl yerleştirilebilirdi ya da yerleştirilebilir miydi?

Rusya Federasyonu kendini tanımladığı ve kendini gerçekleştirdiği ölçüde uluslararası olaylara katılımı gerçekleşecek ve kendi gücünü ispat etmiş olacaktı. Yeni dış politikanın genel çerçevesinin çizilmesi bu gerekçeyle mühim bir meseledir. Bunun yanında diğer ülkelerin Rusya Federasyonu hakkındaki fikirleri de olası ortaklık ve işbirliği için önemli noktalardan biridir. Rusya Federasyonu'nun kendini nasıl tanımladığı ve tanıttığı kadar diğer ülkelerin de Rusya'yı nasıl gördüğü ve nasıl kabul ettiği de düşünülmesi gereken konuların başında gelmektedir. Böyle bir durumda Rusya Federasyonu kendisi üzerindeki ön yargıları nasıl silecek ve ulusal kimliğini ne ölçüde belirleyebilecekti? Sovyet sonrası siyasi atmosferi tanımlayan Caşın:

“Yakın zamana kadar, dış politika üzerindeki tartışmalar, kızıklar (ya da genç demokratların onlara dediği gibi kızıl kahveler) ve anti-komünistler olarak ikiye bölünmüştür. Bu kutuplaşma hala bir dereceye kadar mevcuttur. Fakat her iki tarafta da bir çeşit çözülme başlamıştır. Neokomünist bakış açısı, ilk olarak ve en çok, demokratların dış politika felsefesinin sistematik olarak eleştirilmesinden kaynaklanmıştır. Rusya'nın en eski Sovyetler Birliği'nin süper güç statüsünü yitirmesinin sorumluluğu bu felsefe sayesinde ortaya koyulmuştur. Neokomünizmin tersine radikal milliyetçilik Rus milli benliğine hitap etmektedir. Bu şartlar altında, radikal milliyetçilik, demokratların dış politikasına ustaca saldırmaktadır. Gelenekçi muhafazakârlar, Rusya'yı en azından bugünkü haliyle muhafaza etmeyi istemekle fakat tekrar bir süper güç olma konusuna girmemektedir. Bu düşünce ekolünün en önemli yönü, Rus sınırları dışında yaşayan Rusların durumuyla ilgilenmesidir. Gelenekçi muhafazakârlar, Rusya'nın kimliği ve milli karakterinin, ülkeyi Batı'ya ekonomik ve politik açıdan bağımlı kılmadan korunmasını istemektedir. Rusya, Doğu ve Batı'ya ait değildir, kendi başına değerlidir ve bu itibarla özel bir “Avrasya” misyonu vardır” (Caşın, 2015: 258).

Dağılmanın ardından Rus dış siyasetinde çekişmeli olan iki görüş arasında bir mücadele başlamıştır. Bunlardan biri Batılı ülkelerle siyasi ve ekonomik olarak işbirliğini savunan Atlantikçi görüş, diğeri ise Batı ile uyum sağlama adına yapılan reformlardan son derece rahatsızlık duyan ve bu durumun Rusya'yı tarihinden, kültüründen, kendi kimliğinden uzaklaştırdığını düşünen Avrasyacılar. Yeltsin'in Atlantikçi görüşe yakın olmasıyla birlikte politika yapım sürecinde bu görüş etkisini göstermeye başlamıştır. Yeltsin'e göre, Rusya, Batılı devletlerle insan hakları, demokrasi gibi evrensel konularda aynı fikirlere sahipti. Bu sebeple ‘Ortak Avrupa Evi’ ile Rusya ve Batı'nın bütünleşmesi fikrini ortaya atmıştı. Yeltsin bunun yanında Rusya'nın NATO, BM, IMF, Avrupa Güvenlik İşbirliği Konseyi gibi uluslararası kuruluşlara üye olmasını hedefliyor ve bu politikalarında kararlı olduğunu da her fırsatta dile getiriyordu (Onay, 2007: 250). “Başlangıçta Yeltsin'in bu yaklaşımını ciddiye almayan Batı, çok geçmeden Yeltsin'in demokratikleşme ve pazar ekonomisine geçiş konusunda kararlı olduğunu anlamıştır” (Mikoyan'dan aktaran Caşın ve Derman: 2016: 139).

Rusya Federasyonu, Gorbaçov döneminden itibaren kendi gerçekleri ile yüzleşmeye başlamış ve dış politikasında bazı değişikliklere gitmiştir. Özellikle dağılma sonrasında Rusya bu öz eleştiriye daha yüksek sesle dile getirir olmuştur. Yakın Çevre olarak adlandırılan ülkelere Sovyet döneminden kalma heykellerin yıkılması gibi hadiseler Sovyet rejimine tepkilerin örneği olarak gösterilebilir. Bu dönem Moskova, Batı ile ilişkileri ön planda tuttuğundan eski

Sovyet ülkelerini ihmal ettiği noktasında ağır eleştirilere de maruz kalmıştır (Bajanov, 2000: 59). “Kremlin Macaristan’ın, Çekoslovakya’nın, Afganistan’ın işgali, Baltık cumhuriyetlerinin ilhakı, Doğu Almanya üzerinde hakimiyet, bütün dünyada “özgürlük hareketleri”nin ve komünist partilerin manipülasyon, 1983’te Güney Kore yolcu uçağının düşürülmesi, 1940’larda Japon savaş esirlerine kötü muamele, Batı’da casusluk ve daha birçok hatalar için özür diledi” (Bajanov, 2000: 59).

Dış politika işleyişinde temel sorunların farkında olan ve bunları gidermek için uğraşan Yeltsin’in birçok uğraşı sonuçsuz kalmış, sık sık devlet kadrolarının değişikliği de çözüm getirmemiştir.

“Eski komünizm günlerinde bu mekanizma çok basit ve hayli etkiliydi. Komünist Parti’nin üzerindeki Merkez Komite ve onun üstündeki Politbüro ile tek bir iktidar piramidi oluşturulmuştu. Politbüro kararları alıyor ve dışişleri mekanizmasının bütün kolları ne yapacaklarını biliyorlardı. Bu günlerde Moskova’da bir seri bağımsız ya da yarı bağımsız “Politbürolar” işbaşında olup, her biri diğeriyle rekabet halindedir ve kendi dış politikasını uygulattırmaya çalışmaktadır. Sonuç kaostur ve buradan önemli uluslararası konularda Rusya’nın tavrını seçebilmek çok zordur. Genelde kabul edilen, çeşitli hükümet kurumlarının kendi ve bazen birbirleriyle çelişen ulusal güvenlik politikalarına sahip olduklarıdır” (Bajanov, 2000: 62).

SSCB’de dış politika emperyal davranış özelliği sergilemekteydi, dolayısıyla yayılmacılık esasına dayanmaktaydı, Batıcılar ise bunun tam tersi bir görüşü esas alır. Batıcılar yüzünü Asya dâhil, üçüncü dünya olarak tabir edilen yerden yüzünü “Euroatlantik” e çevirmektedir. Fakat bu görüş Rus milli benliğine zıt bir taban oluşturmaktadır. 1993 seçimleri değerlendirildiğinde de benzer fikirlerin aktif olduğu gözlenmektedir. Rus dış politikasında yaşanan değişimler neticesinde, Rus fikri, Rus olmak gibi tanımlardan ve kavramlardan uzak durulmuş, milliyetçiliğin üzeri çokuluslulukla örtülmüştür. Bunun yanında Rusya dışında yaşayan Rusların korunması da öncelik sırasından çıkmış, Rus halkın yaşadığı problemler görmezden gelinmiştir. Bu tutum aşırı milliyetçiler tarafından ciddi anlamda eleştirilmiş ve milli değerlerin kaybolacağı düşüncesini ileri sürmelerine sebep olmuştur. Avrasyacı gelenekten gelenlerin dış politikada etkin olmasıyla birlikte daha pragmatik davranılmış, jeopolitik unsurlar ön plana çıkmış ve etkin güçleri dengeleme politikaları esas alınmıştır. İlk öncelik Rusya’nın uluslararası alanda uzak ve yakın komşuları arasında güvenilir bir müttefik edinmesini sağlamaktı, bu çerçevede Rusya’nın yakın çevresi önemli bir alandır. Resmi olarak yayınlanan dış politika stratejilerinde bunun belli edilmesinin ardından Batı’nın tepkisi gelmekte gecikmemiş, Rusya’yı emperyal olmakla, imparator gelenekleriyle hareket etmekle suçlamıştır (Caşın, 2015: 259).

Avrasyacılar Rusya’nın jeopolitik özelliğini kullanarak dış politikada hareket alanı oluşturmayı hedeflerken, bir yandan da kendilerinden önceki politikacıların yaptığından farklı olarak ikinci sıraya, dış Rusları koymuşlardır. Dağılma sonrasında Ruslar, Rusya’nın sınırları dışında kalmış ve kendi toprakları olarak gördükleri yerde, bir anda yabancı konumuna, ikinci sınıf vatandaş konumuna, düşmüşlerdi. Rusya için ülke dışında kalan bu nüfus önemliydi, bu doğrultuda onların haklarının korunmasına ve daha aktif politikalar üretilmesine öncelik verilmiştir. Sonraki adımda da diğer ülkelerle olan ilişkilerin

geliştirilmesi noktası irdelenmiştir. Ülkelerle kurulan ikili ilişkilerde ekonomik, güvenlik, politik ve askeri noktalarda anlaşmalar sağlanmaya gayret edilmiş, jeopolitik anlaşmazlıklar noktasında da stratejik taktiklerle davranmaya özen gösterilmiştir. Rusya'nın çıkarları beslenmiş ve öncelikli olarak pragmatik politikalar geliştirilmiştir (Caşın, 2015: 259).

Rusya'nın olası tehdit olarak görülen bölgelerini anlatan Caşın'a göre:

“Rusya için en büyük tehditlerden birinin, Rusya'yı değişen boyutlarda bir yerel veya bölgesel silahlı çatışmalara karıştırabilecek, düşmanın sınırlı askeri ve politik grupları olduğu vurgulanmaktadır. Eski Orta Asya ve Kafkasların ötesindeki cumhuriyetlerle sınırı olan bölgeler özellikle tehlikelidir. Rusya için en önemli görev İslami dayanışmalar sayesinde eski Orta Asya cumhuriyetlerine Trans-Kafkasya'ya yayılabilecek uzak çevredeki Asya ülkeleriyle (Pakistan, Afganistan, İran ve Türkiye gibi) askeri ve politik ilişkileri normalleştirmektir. Rusya'nın bütünlüğünün korunması ve ekonomik ve politik reform için en iyi şartların sağlanması için olabilecek en büyük tehlike Rusya'daki bazı bölgelerin bölünmesidir. Bu nedenle Rusya'yı Asya ve Avrupa'nın ekonomik açıdan en gelişmiş ülkelerinden ayıracak koridorların muhafazası önem taşımaktadır. Bu açıdan en büyük tehlike Uzak Doğu, Kuril Takımadaları, Yakutistan (Saha), Kaliningrad, Sahalin, Karelya'dadır” (Caşın, 2015: 260).

Sovyet döneminde de sistem her ne kadar basit olarak görünse de dış politika konularında belirli bir istikrar ve düzen sağlanmış değildi. Bunun yanında Batı'da Rusya Federasyonu'nun yanında söz verdiği şekilde olmamıştır. Vaat edilen ve vaat edildiği şekilde yerine getirilmeyen yardımlar Rusya Federasyonu'nu ekonomik açıdan oldukça zor bir duruma sokmuştur. Bunun sonucunda da ‘Batı, Rusya'nın güçlenmesini ve kalkınmasını istememektedir’ şeklinde düşünceler dile getirilmeye başlanmıştır. Batı perspektifinden bakıldığında ise bazı çevrelerce Rusya Federasyonu'nun müttefiklik sıfatına sahip olmadığı, güven duygusu vermediği, dolayısıyla hala bir ‘düşman’ olarak algılandığı da yadsınamaz bir gerçektir.

Bir başka noktaya değinirsek, Yeltsin döneminin ilk bakanı olan Kozirev tıpkı Yeltsin gibi Batı eğilimli düşünceler esaslı politikalar izlemiştir. Kozirev sonrası yerine gelen isim Primakov ise, ondan farklı olarak yüzünü Asya'ya çevirmiştir. İlk diplomatik ilişkiye girdiği ülkelerden birisi de Çin olmuştur. Primakov'a göre millet kavramı esas noktadır, ikinci kavramı ise jeopolitik boyuttur, böylece Primakov'un dış politika esasları oluşmuş oluyordu (D'encausse, 2013: 29). Rusya Federasyonu'nun Asya ülkeleri ile olan ilişkileri o dönemden itibaren artarak devam etmiştir. Çin'in yanında, Japonya ve Hindistan ise temaslarda bulunulmuş, Yeltsin bu ülkelere ziyarette de bulunmuştur. Batı'dan yeterli ve beklediği desteği göremeyen Rusya Federasyonu, yüzünü Asya ülkelerine çevirerek bir anlamda Amerika'nın karşısında, Asyalı güçleri yanına alarak ABD'nin tek kutupluluğuna karşı dengeleyici bir güç oluşturma amacında olmuştur.

Onay'a göre SSCB'nin dağılma sonrası Rus dış politikasındaki etkenleri şu şekilde gruplamıştır:

“Saygınlık: Burada söz konusu olan Rusya’nın yeniden uluslararası arenada sözü geçen ve saygı duyulan, hatta kendisinden korkulan temel aktörlerden biri olma arzusudur.

Askeri ve Stratejik Çıkar: Muhtemel saldırganları caydırmak aynı zamanda da bir çatışma durumunda, kazanmak için gereken olanaklara sahip olma arzusu.

Batılıların bir kenara bırakılması: Daha çok siyasal ağırlıklı bir gerekçedir. Özellikle 1993 sonrası dönemde Rus dış politikasına hâkim olmaya başlamıştır. Özellikle Batı’dan istediği maddi yardımın gelmemesi, buna karşılık Macaristan, Polonya ve Baltık ülkelerine sağlanan maddi yardım, Rus halkının büyük çoğunluğunda, Batılıların özellikle Rusya’nın güçlenmesini istemedikleri şeklinde algılanmıştır” (Onay, 2007: 270-271).

Yeltsin, dış politikada her ne kadar hayal kırıklığı yaşasa da Rusya’nın yüzünü Batı’ya çevirmekten geri durmak istememiştir. Uluslararası arenadaki tek kutupluluğu ne kadar fark etse de bunun sadece ABD endeksli devam etmesini istememektedir. Bunun için de Primakov öncülüğünde Asya’daki bir başka stratejik ortak olarak görülen Çin ile işbirliği yapmaya öncelik vermişlerdir. Yeltsin görevde olduğu süre boyunca da Çin’in ABD karşısında bir denge oluşturması durumunu sürdürmüştür. Bütün bunların yanında Yeltsin’in son dönemlerine doğru, Rusya ekonomik ve siyasi istikrarını sağlayamamış durumdaydı. Kafkasya’da çatışmalar sürüyordu, Çeçenistan Savaşı sona ermiş olsa da bölgedeki çatışmalar Dağıstan’a sıçramıştı, Rusya Federasyonu’nun merkezi de terör saldırılarının hedefi haline geliyordu. 1998 yılına gelindiğinde ise, mali kriz sebebiyle ruble çökmüştü, bankalar iflas etmeye başladı. Duma ise Yeltsin’i istifaya çağırıyordu fakat Yeltsin bunu kabul etmedi (D’enceusse, 2013: 32-33).

Rusya Federasyonu iç politikada ekonomik, siyasal ve toplumsal sorunlar yaşarken, uluslararası ilişkilerde de birtakım problemler yaşamaktaydı. Rusya Federasyonu çevresindeki ülkeler ile bazı güven problemi ile karşı karşıya kalmıştı, Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan, Tacikistan’da yaşanan sorunlar, NATO’nun genişleme çabaları ve Rusya’nın bunu bir tehdit olarak algılaması, AB’nin Baltık Cumhuriyetleri ve birkaç ülkeyi kapsayan genişleme dalgası gibi konular Rusya Federasyonu’nun uluslararası arenada belli başlı problemleri arasındadır. Özellikle NATO’nun genişleme konusunda kırmızı çizgi çeken Yeltsin, bu durumda savaşı dahi göze alabileceklerini açıkça belirtmiştir. Çünkü Rusya Federasyonu’na göre NATO’nun doğuya doğru genişlemesi Rusya’nın ulusal güvenliğini tehdit eden bir durumdu ve Rusya Federasyonu tehdit noktasında hedef ülke durumunda kalacaktı. Bütün bunlara rağmen Rusya Federasyonu kararında değişikliğe giderek genişlemeye karşı çıkmadı ve 1997 yılında NATO ile ‘Rusya-NATO Güvenlik Anlaşması’nı imzalamış oldu. Bunun yanında aynı yıl Yeltsin, Beyaz Rusya ile ‘Birlik Anlaşması’ imzalamıştır. Bu kapsamda ticaret, ulaşım, enerji gibi birçok sektörde iki ülke birlikte hareket edecek, gümrük birliği, ortak para birimi, dış politika gibi konularda iki ülke koordinasyon halinde olacak fakat bayrak, egemenlik gibi konular gizliydi. Ukrayna ile de Karadeniz donanması konusunda 1991’den beri yaşanan bir

sorun bulunmaktaydı. 1997 yılı itibariyle de bu sorun çözüme kavuşmuştur (Onay, 2007: 268-270).

1999 yılında NATO'nun Kosova müdahalesi, Rusya Federasyonu'nda soğuk düş etkisi yaptı, çünkü tarihi planda kendini güçlü görmeye her zaman alışkın olan Rusya ile Sovyetler sonrası Rusya Federasyonu arasında ciddi farklar bulunuyordu. Dağılma sonrası ülke, ekonomik, kültürel, siyasi ve askeri yani her alanda bir dağılmışlık ve karmaşanın içindeydi. Sovyetlerin dağılması sadece ülkedeki dengeleri bozmakla kalmamış, uluslararası arenada da dengeler sarsılmış, dünya çift kutuplu düzenden çıkarak ABD'nin hâkim güç olduğu düzene doğru evrilmiştir. Kendi iç meseleleriyle meşgul olan Rusya'nın meşguliyetinin farkında olan Batılı devletler Yeltsin Rusya Federasyonu'nu etkin bir güç olarak ciddiye almıyorlardı. Sırların ise Rusya için anlamı özel ve önemliydi: aynı Slav ırkından gelmeleri, aynı inanca sahip olmaları, dillerinin de benzer olması iki ulusu birbirine bağlayan etkenlerdi. Rusya Federasyonu ise Sırbistan'ın NATO tarafından bombalanmasına çaresizlikten dolayı sessiz kalmak zorunda kalmıştır. Daha da önemlisi Ruslar Sovyetlerin dağıldığını fark etmişler aslında yüzleşmek zorunda kalmışlardır (Başlamış, Deprem, 2018: 105).

Rusya Federasyonu'nun kırmızı çizgileri olarak gördüğü ve kendi güvenliğini tehdit edecek şekilde ilerleyen NATO genişlemesi, Bosna'ya müdahalesi, BDT coğrafyasında etkili olmak isteyen Rusya Federasyonu'nun yaklaşımlarına ılımlı tavırlar sergilememeleri, Rusya'nın bölgede 'güçlü devlet' olmasını istememesi, Rusya Federasyonu tarafından kuşkuyla bakılan noktalar olmuş ve güvensizliği daha da arttırmıştır.

NATO'nun Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya'yı içine alarak genişlemesi konusu Rusya Federasyonu içindeki farklı kesimlerin -milliyetçiler, komünistler, demokratik politikacılar- tepkisine neden olmuştur. Rusya Federasyonu Batı karşısında hayal kırıklığına uğramıştır çünkü bu genişleme kendi toprakları için bir tehditti, her şeye rağmen Rusya Federasyonu tüm bu gelişmeler karşısında ani ve aşırı bir tepki vermemiştir. 1994 yılında NATO için işbirliği ve uluslararası barışa dönük fikir alışverişini sağlamayı hedefleyen Barış Ortaklığı'na katıldı. 1997 yılında Yeltsin, NATO genişlemesini kabul eden bir anlaşmaya imza attı, buna istinaden NATO'dan da önemli konularda Ruslara danışılması, NATO'nun merkezinde Rusların varlığının kabul edilmesi, birliğe girecek ülkelerin topraklarına asker ve füze konuşlandırılmayacağı gibi bazı konularda tavizler almayı başardı. 1999 yılının bahar ayında NATO'nun Kosova müdahalesi işlerin seyrini değiştirdi. NATO Kosova'da yaşayan Arnavutları "soykırım"dan korumak amacıyla Rusya Federasyonu'nun itirazlarına aldırmış etmeden ve direk BM kararı olmadan müdahalede bulundu. Bu tarihten sonra Rusların çoğu NATO'yu düşman olarak gördüler. Kosova Savaşı Rusların gözünde Batı'nın daha sonra gerçekleştirecekleri planların provası olarak görülmüştür (Hosking, 2015: 843).

Burada saygınlık kısmında, Rusya tarihinden gelen bir içgüdü ile sayılan ve korkulan bir devlet olmak istemekle aslında Rusya Federasyonu uluslararası tarih sahnesine tekrar çıkmak istediğini belirtmektedir. Rusya Federasyonu gücünü toparlamak, ispat etmek istemekte ve bunu diğer ülkelere gösterme ülküsü ile hareket etmektedir. İkinci durumda ise Rusya Federasyonu, realist bir çerçevede hareket ediyor demek yanlış olmayacaktır. Güç, Rusya Federasyonu için hala ön planda önemini korumaktaydı. Bu sebeple özellikle Çeçen Savaşı'ndan sonra bunun ne kadar elzem bir mesele olduğuna kanaat getiren Rusya Federasyonu, askeri gücün arttırılmasına dikkat etmiştir. Son olarak ise, Batı'ya çok fazla bel bağlamaları noktasıdır. Özellikle Atlantikçiler, bu noktada Batı'dan ve onların uluslararası kurumlarından çok şey beklemişler, birçok reformu da Batı'dan gelecek bu yardımları garantör alarak hareket etmişlerdir. Bekledikleri yardımı göremeyen Rusya Federasyonu, bunun sonucunda Batı'ya karşı hayal kırıklığı yaşamış, halk da tarihi düşman olarak gördüğü Batı karşısında bir kez daha hayal kırıklığına uğramıştır.

Yeltsin döneminin temelinde eski Sovyet topraklarının güvenliğini Rusya'yı tehdit etmeyecek şekilde sağlamak, bu alanların hala Rusya kontrolünde ve nüfuzunda olduğunu göstermek yatmaktadır. NATO'nun genişlemesini kendi güvenlik sahalarına bir tehdit olarak algılayan Yeltsin, bir süre sonra politikalarında bazı değişikliklere gitmiştir. Bunu karşı saldırı olarak da nitelendirmek mümkündür. En nihayetinde bu durum da Yeltsin'in Batı ile işbirliği ve ortaklık yönündeki stratejisine ters düşen bir durum meydana getirmektedir (Onay, 2007: 258-259).

"Bu gelişmeler hiç şüphe yok ki, ABD ve Rusya arasındaki 'stratejik ortaklığı' zorlamaktaydı. Stratejik ortaklık, iki ülkenin kendi dünya sorunlarında işbirliği yapmaları, buna karşılık birbirlerinin nüfuz bölgelerine müdahale etmekten kaçınmaları anlamına gelmektedir. Nitekim bu bağlamda Rusya, ABD'nin Haiti'ye müdahalesini desteklerken, Washington da Moskova'nın 'yakın çevre' olarak adlandırdığı eski Sovyet Cumhuriyetlerinde, Tacikistan'dan, Gürcistan'a ve Moldova'ya kadar gerçekleştirdiği dolaylı ya da dolaysız müdahaleleri anlayışla karşılamış, hatta ABD başkanı Clinton, "Rusya'nın kendi Monroe Doktrini'ni ilan etmeye hakkı olduğunu" bile açıklamıştı (Onay, 2007: 260).

Yeltsin, halktan gelen itirazlar doğrultusunda dış politikada değişimler yapmaya başladı bu sırada da Primakov'u önce dışişleri bakanlığı daha sonrasında da kısa süreli de olsa başbakanlığa getirdi. Primakov ise Rusya Federasyonu'na farklı bir bakış açısı getirerek, Avrupa'yı müttefik olarak görmek yerine, partner olarak görmeyi daha doğru değerlendirmiştir. Onun döneminde ve bu bakış açısında uluslararası arenada iki olay Rusya Federasyonu'nu yakından ilgilendiriyordu; biri NATO'nun, Rusların tehlike olarak değerlendirdikleri şekilde genişlemesi, diğeri ise Yugoslavya sorunudur (Jouanny, 2017: 120). NATO'nun Rusya'yı tehdit edecek şekilde Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Polonya'yı da içine alacak şekilde genişlemesi, Yeltsin'in için de sorun teşkil etmeye başlamıştır. Tito'nun yönetiminde olduğu Yugoslavya'da ise ülke yönetiminde yaşanan karışıklıklar ve NATO'nun müdahalesi de Rusya Federasyonu'nun tepkisini

çekmiştir. “Kuzey Atlantik örgütünü ‘Sırlara karşı bir soykırım’ kampanyası yürütmekle suçlayan Boris Yeltsin, Panslav sempatisi ve Ortodoks inancıyla beslenen Rusya Federasyonu’nun bölgede geleneksel olarak üstlendiği, Sırp davasının savunucusu rolüne yatırım yapar” (Jouanny, 2017: 121).

“İktidarda olduğu sürece Yeltsin “yeni düşünce” yıllarından temalara gönderme yaparak Rusya’nın hala büyük bir güç olduğunu, ama artık buna iyilik kişilik özelliğini de eklediğini ileri sürüyordu: “Rusya’nın otoritesi dünyaca kabul edilmiştir... ama, 80 yıldır ilk defa, bu kabul Stalin, Brejnev ve diğerlerinin dönemlerindeki gibi korkuya imparatorluğun kalıntıları altında kalkma korkusuna dayanmıyor”(Yeltsin’in Bağımsızlık Günü konuşmasından 1997). Politikaları ABD’nin tavsiyelerine yakındı. Yine de, ABD’deki kimi gözlemciler Rusya’nın Batı ittifakına bağlılığına ikna olmamışlardı. Örneğin; Washington Times’ın 1998 tarihli bir köşe yazısında “Rus dış politikasının yönü... geçmişteki Sovyet dış politikasını andırıyor... işlevi... her yerdeki Amerikan karşıtı rejimleri desteklemek” yorumunu yapıyordu. Clinton-Yeltsin döneminde Rusya ile ABD arasındaki en büyük fikir ayrılığı Balkanlar’daki Bosna ve Kosova sorunlarıydı. Ancak, Yeltsin döneminin sonlarına doğru Rusya’nın başarısız ekonomisi, sürekli yardıma muhtaç olması ve “büyük güç” unvanına can havliyle sarılması konusunda artan bir hayal kırıklığı ve hoşnutsuzluk vardı. Batı basınındaki köşe yazılarında Rusya’nın Balkan anlaşmazlıklarında arabuluculuk iddiaları ve bir yandan Batı yardımı için el uzatırken, diğer yandan eşit olarak davranılma ihtiyacı ile dalga geçiyorlardı: “Rusya sadece ve sadece tek bir anlamda hala Süper Güç’tür: Hala çok sayıda (ancak eskimekte olan) nükleer silaha sahip. Moskova istediklerini yalnızca Batı izin verdiği için yapabiliyor” (Zarakov, 2012: 274).

Yeltsin her ne kadar iktidardaki konumuna daha milliyetçi bir hava katmaya çalışsa da- bunun için 1996 yılında Kozirev yerine, Primakov’u getirmiştir- ekonomideki liberalleşme süreci için yapabilecekleri kısıtlıydı. Rus ekonomisi durdurulamaz şekilde gittikçe kötüye gitmekteydi. 1990’lı yılların sonundaki 1998 ekonomik krizi Yeltsin’in ve döneminin sonunu getirmeye yetmişti (Zarakov, 2012: 273).

3. BÖLÜM

PUTİN DÖNEMİ

Yeltsin, 1990'ların sonuna doğru kendisinden sonra yerine gelecek ismi belirleme çalışmalarına girişmiştir. Yeltsin'in sağlığı giderek bozulmaya başlamış, çevresindeki yakın isimler de bu durumun farkına varmışlardı, yerine gelecek ismin halkın güvenini kazanması ise son derece önemliydi. Yeltsin'in kafasındaki isim Putin ise, KGB kökenli biriydi, çok fazla tanınan biri olmaması sebebiyle Yeltsin'in bu seçimi oldukça büyük bir şaşkınlıkla karşılanmıştır. Yeltsin'in halefi Batı tarafından da şüpheleri üstüne çekmiştir, bu da gösteriyor ki, Vladimir Putin hakkındaki birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir.

Burada biraz Vladimir Putin'inden bahsetmek gerekirse; 1952 yılında St. Petersburg'da dünyaya gelen Putin, 1975 yılında hukuk fakültesini bitirdi ve KGB'ye girdi. İlk yurtdışı görevinde Doğu Almanya'nın Dresden kentindeydi, yarbaylığa yükseldi ve sonrasında ülkesine geri döndü. 1994 yılında St. Petersburg Belediyesi'nde başkan yardımcısı görevini yürütüyordu. 1996'da Yeltsin onu Kremlin'e getirtti bundan iki yıl sonra da FSB'nin başkanı oldu. 1999'da başbakanlık görevi, ardından da 2000 yılındaki seçimlerde başkan olarak seçildi (Roskin, 2013: 349).

Vladimir Putin, sessiz, soğuk, duygularını gizleyebilen, çözülmesi zor, gizemli bir kişiliğe sahiptir. İlk başlarda kimse onun bu kadar başarılı olacağını tahmin etmemişti. Renksiz, silik kişiliğinin, sıradan bir KGB bürokratu çizen görüntüsünün Rusya Federasyonu'nu yönetebileceğine inanmıyorlardı. Fakat kısa sürede kendisi hakkındaki olumsuz görüşleri tersine çevirmiş, iktidarı eline almış ve yönetimi dengede tutmayı başarmıştır. Yeltsin'in aksine, daha ağırbaşlı idi, akılcı politikalar yürütüyordu ve hepsinden önemlisi Yeltsin'den daha sağlıklıydı. Putin dört ay gibi kısa bir sürede başkan vekili, 2000 seçimlerinde de güçlü bir başkan olmayı başarmıştı. 1999'da Yeltsin, Putin'i başbakan olarak atadığında, herkes onun bu görevde geçici olduğu düşünmekteydi. Pek tanınmayan ve sevilmeyen bir isim olan Putin, 1999'da istifa eden Yeltsin'den sonra, anayasaya göre başkan vekili olmayı başarmıştı. Putin'in bu başarısında ve hızlı yükselişinin arkasında da KGB olması ve KGB'nin desteğini alması yadsınamaz bir gerçektir (Roskin, 2013: 349).

Yeltsin görevi Vladimir Putin'e devredeceğini ilan etmesinin ardından, görevini bırakmış ve seçimler henüz gerçekleşmeden önce, seçimlere yaklaşık üç ay kala, Putin vekâleten başkanlık görevini üstlenmiştir. Seçimlerin öncesinde, Putin seçilmiş bir başkan gibi göreve getirilmiş, seçimler öncesi görevde bulunma imkânı ve zamanını elde etmiştir. Burada amaç, Yeltsin'in görevi erken bırakması ertesinde seçimi öne alabilmek ve halkın pek de tanımadığı bir kişilik olan Putin'in popülaritesini arttırabilmektir. 2000 yılının 26 Mart'ında yapılan seçimlerde birçok kişinin ismini bile yeni duyduğu Putin, oyların %52,94'ünü alarak başkan olarak seçilmeyi başarmıştır. Yeltsin'den aldığı güçlü başkanlık

iktidar anlayışını, devam ettiren Putin, iktidar üzerinden güç sağlayan odakların etkilerini yok etmeyi hedeflemiştir. Bu çerçevede etkisini yönetim ve Yeltsin üzerinde giderek arttıran oligarklar, bölge liderleri ve hükümet dışı güçlerle savaş başlatmış, merkezi otoriteyi güçlendirmeyi amaçlamıştır. Putin göreve geldiği andan itibaren Yeltsin döneminin sorunlarını kendi iktidarından uzak tutarak, kendi gücünü sınırlandıran her şeyle mücadele ederek, etkisizleştirmiştir. Putin bütün bu değişiklikleri de hukukçu kimliğiyle birlikte, anayasal kurallara ve hukukun üstünlüğü çerçevesine dayandırıldığını ileri sürmüştür (Caşın, 2015: 298).

Vladimir Putin, başkanlık koltuğuna oturduktan sonra ilk işi, oyunun kendi istediği kurallara göre oynanacağını göstermek olmuştur. İlk kuralı ise iş adamları namı diğer oligarklar Yeltsin döneminden farklı olarak siyasetten uzak duracaklardı. İkinci kural ise: herhangi bir şekilde yönetimin uygulamaları eleştirilmeyecekti. Böylelikle tek etkin güç olarak Kremlin'in olması hedeflenen planın ilk parçaları uygulamaya koyulmuş oluyordu (Başlamış, Deprem, 2018: 147-148). O yıllarda ülkedeki ünlü oligarklara ve başlarına gelenlere örnekler vermek gerekirse:

“Gusinski servetini, örneğin Berezovski gibi siyasi ranta çevirmek için kullanmaya çalışmasa da kendisine bağlı medya kuruluşlarının, özellikle Birinci Rus-Çeçen Savaşı sırasındaki bağımsızlık yönündeki yayınlarının doğrudan sonucu, giyotinin altına ilk giden zengin oldu. Yeltsin döneminin sonlarında artık gözden düşmeye başlayan ama ısrarla Rus siyasetini perde arkasından yönlendirdiği imajını yaratmaya çalışan “Rasputin” lakaplı Berezovski de ülkenin en çok izlenen kanalı ORT'nin onun elinden alınabilmesi için giyotine giden ikinci kişiydi. Rusların, başlarına gelen pek çok olumsuzluktan Yahudileri sorumlu tutma alışkanlığını aklımızın bir köşesinde tutarak, tesadüf ya da değil, Gusinski'nin de Berezovski'nin de Yahudi olduklarını ekleyelim. Giyotinin asıl kurbanı ise, sahibi olduğu serveti Rusya'nın daha demokratik bir ülkeye dönüşmesi için harcamaya başlayan, toplumsal sorumluluk projelerine de önem veren Mihail Hodorkovski'ydı. Biraz özgüvenin, biraz iyi niyetinin, biraz da yanlış anlamaların kurbanı olan Hodorkovski de Yahudi'ydi” (Başlamış, Deprem, 2018: 148).

Tanınmamasına rağmen, Putin'in KGB geçmişi, sadık, güvenilir devlet adamı kimliği ve sessiz bir kişiliğinin olması Yeltsin'i etkilemeye yetmiştir. 1999 yılının sonunda Yeltsin'in yılbaşı konuşmasında ani bir kararla görevini Putin'e devrettiğini açıklaması halkta kısa süreli şok etkisine sebep olmasına rağmen, Rusya Federasyonu halkı Putin'in geçmişteki görev başarıları, yeni kararlara açık, aynı zamanda disiplinli, sorumlu devlet adamı profili ve aktif bir görünüm veren haliyle halkın da sempatisini yavaş yavaş kazanmaya başlamıştır. Asıl prestij kazandığı nokta ise Çeçenistan Savaşı olmuştur. Putin, halkın gözünde tanınmak ve saygınlık kazanmak istiyordu bu sebeple de Rus aklına göre liderin karşısında bir düşman olması ve onun yenilmesi gerekiyordu. Putin'in iktidara gelirken meşruluğunu arttırabilecek en önemli kozu II. Çeçen Savaş'ıydı, bu savaşla birlikte milliyetçi, merkezi devletçi fikirler ağırlık kazanmıştır. Yeltsin'in vekâleten Putin'i cumhurbaşkanlığına göreve getirdiği dönemde, Putin Rus kamuoyuna, orduya ve devlet organlarına yenilenme, yeniden yapılanmanın gerekliliğini vurgulamıştı. Milliyetçi söylemleri kullanan Putin,

halka hem mesaj vermiş oluyor, hem de kendi siyasi kişiliğini ve meşruluğunu arttırmış oluyordu. Sonuç olarak, cumhurbaşkanlığı seçilmesinin ardından devlet içindeki merkezileşme politikalarına hız vermiş, devlet kurumlarında yenilenmeye, ordunun yapılanması ve güçlendirilmesine ağırlık verilmiş ve devlet dışı aktörlerin devlet ve toplum üzerinde etkilerinin azaltılması için çalışmalar başlatılmıştır. Putin, sivil toplum kuruluşlarına sıcak bakmıyordu, bunun sebebi ise bu kuruluşların dış kaynaklı maddi olarak desteklendiğini ve Rus devletinin aleyhine çalışmalar yürüttüğünü düşünmesiydi (Büyükkancı, 2004: 21).

“Yeltsin’den koltuğu devralmasından itibaren Putin, Rusya’nın dünyada haklı olan yeri, ekonomik gücünü tekrar kazanarak alabileceğini ileri sürdü. Halka yaptığı ilk konuşmalardan birinde, Putin’in Rusya’sının güçlü devletler geleneğine dönüş çağrısı yaptı ve Rusya’nın kendi ulusal çıkarlarını gözetmesi gerektiğini belirtti: “Birkaç yıl önce, düşmanlarımız olmadığı yanılsamasına düştük. Bunun bedelini ağır ödedik”. Yemin ettikten sonra Rusya’nın “yurttaşlarının gurur duyduğu ve dünyada saygın, zengin, güçlü ve medeni bir ülke” olması yönündeki arzusuna tekrar vurgu yaptı” (Zarakov, 2012: 277).

Halkın büyük oranda desteğini alarak göreve gelen Vladimir Putin, Yeltsin’in görevi bırakması sonrasındaki üç ayı çok iyi bir şekilde değerlendirerek hareket etmiş, ülkenin geleceği için belirlediği hedefleri açık bir şekilde ilan etmişti. Bunları gerçekleştirirken sorun yaşayacağını düşündüğü iki nokta vardı: bunlardan ilki, imparatorluğun yıkılması sonucunda eski Sovyet ülkelerinin bağımsızlık istekleri, ikincisi ise; dünyanın en büyük ülkesinin sahip olduğu doğal kaynaklarının kullanımı ve ekonomik dönüşümüdür. (D’encausse, 2013: 69). İlk durumda yaşanabilecek herhangi bir sorunlarda Rusya Federasyonu’nun toprak bütünlüğü tehlikeye girdiği için, güvenlik ve ülkenin bekası noktasında tehlikeler ortaya çıkmaktadır. İkinci durumda da aynı şekilde doğal kaynakların kullanılması ve idaresinde de ekonominin istikrar kazanması ve halkın refah seviyesinin artması, hükümetin devamlılığı için gereklidir. Her iki durum da azami ölçüde iktidarın sağlam, istikrarlı, geleceğe dönük tedbirler alması ve bu doğrultuda politikalar geliştirmesi zorunlu olarak gözükmektedir.

Vladimir Putin için, Rusya Federasyonu açısından giderek tehlike haline gelen gelişmelerden birisi Rus nüfusunun azalmasıdır. Bunu bir karşılaştırma ile örnekletmek gerekirse: “ABD ve Çin’in iki katı, Hindistan’ın beş katı, Birleşik Krallık’ın yetmiş katı genişliğindeki Rusya, dünyanın en büyük ülkesi. Ancak buna kıyasla küçük bir nüfusa sahip: 144 milyon, yani Nijerya veya Pakistan’dan daha az” (Marshall, 2018: 23). Nüfus sorununu çözmek için bazı çözüm önerileri düşünülmektedir, bu öneriler arasında dışarıdan göç yoluyla nüfusu arttırmak da bulunmaktadır. Bu noktadan da anlaşılacağı üzere Rusya Federasyonu’nun Sovyetler döneminden başlayan ve zamanla ilerleyen nüfus sorunu bugün de devam etmektedir. Putin’in düşüncesine göre devlet ve ordu her zaman için güçlü tutulmalıdır, aksi durumda sosyal alanda ve ekonomide sağlanan refah etkisini yitirmeye başlayacaktır. Putin için devlet ve ordu ehemmiyet teşkil eden ve önceliği olan noktalardır. Bu iki söz aslında Rus tarihinin de temel yapı taşlarıdır, çünkü Rusların bin yıllık tarihinde devletin güçlü olması ve varlığını devam ettirmesi her zaman için mihenk taşı olmuştur.

Bunun oluşabilmesi için de öncelikli olarak güçlü bir ordunun varlığına ihtiyaç duyulmaktadır. Güçlü bir devletin varlığı güçlü bir orduya bağlanmaktadır. Rus halkının zihninde de sık sık tekrarlanan bu sözler, yüzyıllardır süregelen devlet geleneği ile birlikte sağlam bir yer edinmiştir (Onay, 2018: 34-35).

Rusya Federasyonu gibi büyük bir ülkeyi bir arada tutabilmek için, özellikle Sovyetlerin dağılması sonrasında yaşanan büyük şok ve bunalımın ardından, güçlü bir iktidar ve sert tedbirleri de zorunlu hale getirmek oldukça önemlidir. Rusya Federasyonu, büyüklüğü ve zor bir coğrafyaya ev sahipliği yapması açısından çeşitli dezavantajlar yaşamakla birlikte, çok uluslu yapıya sahip olması, içinde farklı kimlik ve dini motifleri barındırması yönünden de belirli korkular yaşayan bir ülke haline gelmiştir. Sovyet coğrafyasında o dönemin insanları çeşitli baskı ve yaptırımlara maruz kalmışlardı, dağılma sonrasında ise doğal olarak bu toplumlar Sovyet dönemini değerlerini inkâr etmişler, o dönemden kalma Stalin ve Lenin heykelleri kaldırılmış, komünist partisi kimlikleri sokaklara atılmış, bazı eski Sovyet dönemi ülkelerinde Rusça resmi dil statüsünden çıkarılmıştı. Dolayısıyla Rusya Federasyonu'nun yeni devlet başkanının öncelikli görevi halk arasındaki kopukluğu giderecek yeni söylemler geliştirmesi, yeni bağlar kurması hayati derecede önemli bir hale gelmektedir.

Vladimir Putin, dağılma sonrasında Rusya Federasyonu'nun durumunu, Sovyetler dönemi Rusya'sından farklı olarak değerlendirmektedir. Sovyetlerin geri gelmeyeceğinin farkında olacak kadar realist, pragmatik, en az Sovyetler dönemindeki kadar da işgalcidir. Kurallarını başta koyduğu bu oyunun kahramanı olan Putin için D'encausse'in düşünceleri şu şekildedir:

“Putin'in düşüncesine göre XXI. yüzyıl Rusya'sı, geleneksel Rusya'nın kaybedilmiş deneyimlerini hiçbir şekilde tekrar etmemeliydi. Rusya, Batılı ülkelerin ortak kaderinden takip ettikleri yollardan esinlenmeli, ama onların aşırılıklarına ve yanlılıklarına kesinlikle düşmemeliydi. Rusya Batı'da ve Batılı olmalı fakat kendisine özgü tarihi ve manevi mirası da dikkate almalıydı” (D'encausse, 2013: 70).

Rusya Federasyonu, Sovyet dönemi boyunca süper güç statüsünde uzay teknolojileri, askeri kapasitesi ve ürettiği tarım ürünleri ile yıllarca Amerika ile bir yarış halinde olmuştur. Rus halkı bu psikoloji doğrultusunda ülkesinin büyük bir güç olduğuna inancını her zaman canlı tutmaktaydı. Sovyetlerin dağılmasının ardından halkın yaşadığı hayal kırıklığı, ülkesinin büyük bir devlet olduğu inancı kadar büyüktü, insanlar dağılma sonrası yaşadıkları problemleri kabullenmekte zorluk çekiyorlardı. Yıllarca inandıkları ideolojide, tarihsel zenginlik ve arayış çerçevesinde hayallerini gerçekleştirmek adına uğraş vermiş ve gece gündüz çalışmışlardı. Dağılma sonrası ile birlikte hayalini kurdukları geleceklerinin yerle bir olmasını izlemişlerdi.

“Putin'in iktidara gelişiyle birlikte, devletin yeniden tanımlanması ile toplumdaki kimlik bunalımı arasındaki farklılaşmanın giderilmeye çalışıldığı gözlemlenmektedir. Toplumsal uzlaşmayı cesaretlendirmek amacıyla ılımlı bir muhafazakârlık anlayışının devlet düzeyinde geliştirildiğini ve yerleştirildiğini, hatta bazı yazarlara göre “kadife otoritercilik” yaklaşımının devlet-toplum

arasındaki ilişkilere uyarlandığını ve devlet-dışı ve merkez dışındaki aktörlerin etki alanlarının sınırlandırıldığını ya da yeniden tanımlandığını, Putin döneminde görmekteyiz” (Büyükcakıncı, 2004: 18).

Vladimir Putin, toplumun üzerine sirayet eden ve belli çatışmalara yol açabileceği sorunları çok iyi bir şekilde tespit etmiştir. Bunlardan biri devlet yönetimi üzerinde etkisi giderek artan, adları yolsuzluklarla anılan ve halkın tepkisine neden olan oligarkların etkinliğini azaltmak, diğeri ise halk arasında kutuplaşmaya ve sorunlara neden olduğunu düşündüğü kimlik bunalımıdır. Putin, Rus halkını ortak bir söylemle ve tanımla bir arada tutması gerektiğinin farkındaydı. Bunun için de konuşmalarında ve söylemlerinde sık sık vatandaşlık vurgusu yapıyor, halkı kuşatıcı ve bütünleştirici kelimeler kullanmaya özen gösteriyordu. Putin bir yandan devlet ile toplum arasında bağ oluşturmaya otoriteyi güçlendirmeye çalışırken, bir yandan da toplum ile toplum arasındaki bağı yani farklı milletler arasındaki vatandaşlık bağına kuvvetlendirmeye çalışıyordu.

Putin söylemlerinde SSCB’nin çöküşünün oldukça üzüntü verici bir durum olduğunu, Rusya Federasyonu’nun ‘ezilmiş’ ve ‘yenilmiş’ bir devlet algısından derhal kurtulması ve ayağa kalkması gerektiğini vurgulamış, ‘güçlü Rusya’ ifadelerini konuşmalarında sık sık belirtmiştir. Burada Putin’in amacı dağılma sonrası halkın yaşadığı psikolojik ve kimliksel bunalımı aşmak ve ülkeyi ayağa kaldırmaktı. Putin’in Rusya’nın gücünü ve aslında sahip olduğu potansiyelini hatırlatması halkın moral ve motivasyonunu arttırdı ve içinde bulunduğu ezilmişlik duygusunun da üstünü örtmüş oldu. Dolayısıyla Putin burada toplumun değer yargılarına, tarihine, kendi kültür ve devletine önem veren, sadık ve aynı zamanda birleştirici ve güçlü bir lider olarak iyi bir izlenim bıraktı. Putin Rus halkına yeni bir vizyon vermiş oldu. Böylece bulunduğu konumu da perçinlemiş oldu.

“Putin öncelikle Rus halkının Batı karşısında kırılan gururunu onarmaya çalıştı, diğer yandan da Batı’ya karşı daha cesur, iddialı ve sert bir dış politika izlemeye başladı. Bu sırada en büyük şansı ise, yüksek giden enerji fiyatları oldu” (Başlamış, 2016: 15). Özellikle SSCB’nin yıkılmasının ardından ABD’nin elini güçlendirmesine karşın, Putin’in Rusya Federasyonu’nu ön plana çıkaran ve ABD’ye kafa tutan söylemleri dünyanın gözünden kaçmadı. Putin, ABD’nin karşısında yer alan ülkeleri bir arada toplayarak bu cephenin lideri olmak istemekteydi.

Batılı devletlerin endişelerinin sebebi, Putin’in Yeltsin’in politikalarını sürdürüp sürdürmeyeceği, her dediklerini yapıp yapmayacağı, anlaşmazlıklar noktasında nasıl bir tavır takınacağı hususunda olurken, halkın Putin konusundaki soruları ise, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntıların çözümü, halkın içinde bulunduğu dar boğaz, yolsuzluk, ülkedeki mafyaların ve oligarkların ağırlığı buna bağlı olarak sosyal ahlaki ve toplumsal çöküntüler noktasında nasıl politikalar yürüteceğidir.

Dağılma sonrası Vladimir Putin, Rusya Federasyonu'nu bir arada tutacak söylemler ve politikalar geliştirmek zorundaydı. Yeltsin döneminde azalan devlet otoritesini ve gücünü arttırmak onun öncelikli işleri arasında yerini aldı. İlk olarak Yeltsin'den kalan anayasaya uygun olmayan ve bölgedeki idarecilerle yapılmış olan anlaşmaları geçersiz saydı, ortadan kaldırdı. Ülkeyi sekiz federal bölgeye ayırdı ve bunların kontrolü başkanın belirlediği özel temsilciler sayesinde sağlanacaktı. Bunun yanında problem olmaya başlayan yerel yöneticileri görevden alabilmek için bir yasa çıkardı. Parlamento Üst Meclisi ve Federasyon Konseyi'nin yönetime bağlılıkları arttırıldı. Böylece siyasi otoriteyi kuvvetlendirmek için önemli adımlar atmış oldu. Halkın karşısında ulusun bütünlüğü ve devletin bekasının tek koruyucusu konumunda olan Putin, kendi politikalarına tabi olan herkese müreffeh bir hayatın kapılarını açmış oluyordu. Göreve geldiği ilk zamanlar petrol fiyatlarının artması da Putin'in politikalarında başarıları beraberinde getirmiş, halkın gözünde iyi bir yer edinmesini sağlamıştır. (Jouanny, 2017: 27).

Putin döneminin ilk yıllarının başarıları: “Ortalama aylık maaş 2003 ile 2008 arasında neredeyse dört katına çıktı ve aynı dönemde yoksulluk sınırı altında yaşayan nüfus yarıya indi. Bu, tüketim, bireycilik ve içe kapanma dönemi idi. Ticaret merkezlerinin sayısı katlanıyordu, hazır tüketim patlıyordu, Ruslar tekrar seyahat ediyorlardı” (Jouanny, 2017: 27). Tüm bu olanlar Sovyet sonrası kapalı bir toplumun uyanışıydı, demir perde kalkmış, Rus halkı refah bir hayatın kapılarını aralamış ve dış dünyanın keşfine başlanmıştı. O dönemin filmleri de oligarkların gücü, devlet iktidarının kaynakları ve Rus halkının farkındalıkları ve kendileri ile alayları, bu uyanışı mizahi bir dille aktarmaktadır.

2000 yıllara gelindiğinde ise ‘Renkli Devrimler’ olarak adlandırılan Ukrayna ve Gürcistan’daki halk hareketleri ortaya çıkmaya başladı. Terör tehdidi Rusya Federasyonu’nun peşini bırakmıyordu. İki yıl sonra Çeçenler tarafından gerçekleşen Dubrovka Tiyatrosu baskınında yüz elliden fazla Rus vatandaşın hayatına mal oldu. Üzerinden iki yıl geçmeden 2004 yılında Beslan’da bu kez de teröristler bir okul baskını düzenledi ve binlerce kişiyi rehin alarak büyük bir eylem gerçekleştirdiler. Rusya Federasyonu’nun olaya müdahalesi sonucunda üç yüzden fazla kişi hayatını kaybetti. Bu saldırılar gösterdi ki Putin’in aldığı güvenlik politikaları yetersizdi ve saldırıları önleyemedi. Bu saldırılar karşısında Rusya vakit kaybetmeden harekete geçti. Yaptığı yasa değişikliği ile -2012 yılında kapsamı daraltılana kadar uygulanmıştır- valiler bölgede bulunan meclislerden başkanın teklif ettiği kişiler arasında seçilmeye başlandı. Böylece idari yönetim kontrol altına alınmış olacaktı. Buna ek olarak ‘egemen demokrasi’ kavramı da yeni doktrine temel oluşturmuştu. Böylece Rusya kendi gideceği yolu kendisi çizmiş oldu, kimseye ihtiyacı olmadan, Batı’dan bağımsız bir iç siyaset izleyebileceğini kendi normları etrafında bir yol alabileceğini ortaya koymuş oldu. Egemen demokrasi kavramıyla da yasalardaki kuralların

eğilip bükülmesine, şekil değiştirmesine kullanışlı bir neden bulmuş oldular. (Jouanny, 2017: 28).

3.1 KİMLİK SORUNSALI

Kimlik kavramı, günümüzde toplum ile devlet arasındaki ilişkinin oluşmasında, düzenlenmesinde, toplumsal ilişkilerin meydana gelmesinde ve toplumun isteklerinin siyasi ortama aktarılabilmesinde ciddi bir rol üstlenmektedir, ayrıca hem küresel hem de ulusal ölçekte sistemi değiştiren ve dönüştüren işleve sahip olmaktadır. Üzerinde birçok tanımın ve tartışmanın bulunduğu bu kavram önemli olmakla birlikte, toplumsal bir gerçekliktir, politik yaşam üzerinde kurucu bir görevi bulunmaktadır. Günümüz dünyasında kimlik, merkezi konuma yerleşmiş ve giderek yaygınlaşan bir kullanım alanı oluşturmuştur. Bununla beraber hem kuramsal anlamda hem de siyasi anlamda ciddi tartışmaları da beraberinde getirmiştir (Keyman, 2012: 39).

Konuyu Rusya Federasyonu özelinde değerlendirmeye geçmeden önce tanımlardan bahsederek, milli kimlik nedir sorusunun cevabını Smith'in tanımından değerlendirdiğimizde:

- “1- Tarihi bir toprak/ülke, ya da yurt
- 2- Ortak mitler ve tarihi bellek
- 3- Ortak bir kitlesel kamu kültürü
- 4- Topluluğun bütün fertleri geçerli ortak yasal hak ve görevler
- 5- Topluluk fertlerinin ülke üzerinde serbest hareket imkanına sahip oldukları ortak bir ekonomi.

Demek ki bir millet, tarihi bir toprağı/ülkeyi, ortak mitleri ve tarihi belleği, kitlevi bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğunun adı olarak tanımlanabilir” (Smith, 2016: 32).

Bu tanımlı değişken bir geçerliliğe sahip olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. Ayrıca milli kimlik kavramının ne kadar kompleks ve soyut bir yapıda olduğunu da bize göstermektedir. Gerçekte millet kavramı, kimliğin diğer çeşitlerine ait öğeleri kendi bünyesinde toplar, milli kimlik kavramı çok boyutludur ve tek bir unsura indirgenemez. “Millet ise, bir tarihi kültür ile belli bir yurdu paylaşan herkesi tek bir siyasi topluluk içinde birleştiren kültürel ve siyasi bir bağı gösterir”. Milletler, ülkelere sahiptir. Millet ile ülke arasındaki bu bağ coğrafidir ve fiiliyata dayalıdır, fakat var olan topraklarda vatana dair ortak bir mit, tarihsel bağ, anılar olmaksızın millet tanımını ortaya koymak imkansızdır (Smith, 2017: 32-33-70).

Türk Dil Kurumu'nun tanımında ise; “çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu, ulus” (www.tdk.gov.tr, 2018).

Ernest Gellner'in bu kavram üzerindeki tanımına bakacak olursak;

“1- İki insan, ancak ve ancak iki kültürü paylaşıyorlarsa aynı ulustan sayılırlar. Burada kültür, bir düşünceler, işaretler ve çağrışımlar, davranış ve iletişim biçimleri sistemi anlamına gelmektedir.

2- İki insan ancak ve ancak birbirlerini aynı ulusun üyesi olarak kabul ediyorlarsa aynı ulusa mensup demekteler. Bir başka deyişle, ulusları insanlar yaratır; uluslar insanların kendi inanç, sadakat ve dayanışmalarının ürünüdür. Bir grup insan, diyelim ki, bir ülkenin sakinleri ya da belli bir dili konuşan insanlar, ancak aynı gruba mensup olmalarından dolayı birbirlerine karşı bazı ortak hak ve görevleri olduğunu kesinlikle kabul ettikleri takdirde bir ulus olabilirler. Onları ulus yapan birbirlerini bu şekilde aynı grubun üyeleri olarak kabul etmiş olmalarıdır, yoksa kendilerini grubun dışında kalanlardan ayıran bazı ortak özellikler değil” (Gellner, 2013: 78).

XXI. yüzyıla girildiğinde Rusya Federasyonu eski konumunda değildi ve artık ‘süper güç’ pozisyonunu yitirmişti. Öncesinde de Soğuk Savaş’ın son yıllarındaki ABD ile küresel anlamda giriştiği güç mücadelesinde sürekli bir adım önde olmaya çalışmanın getirdiği yükten uzaklaşmak istemiş, Gorbacov’un reformlarıyla birlikte ayağa kalkmaya çalışmıştır. Sovyet imparatorluğu için tasarlanan Sovyet kimliği çatısının altında Batı’nın değerleri ile sosyalist değerlerin harmanı bulunmaktaydı, fakat bu kimlik henüz sınanmamış, uygunluğu, yeterliliği test edilme imkânı olmadan çöken Sovyet imparatorluğu ile birlikte yıkılıp gitmiştir. Bu kimlik inşası, Soğuk Savaş ertesinde uluslararası sistemin yeni oluşturulan Real politığında kısa zamanda etkisiz hale getirildi. Batı tarzı kimlik modeli ise birçok sebepten Rusların siyasi kültürüne uymamaktaydı (Musaoğlu, 2009: 196).

Konstrüktivistler kimlik ve çıkar arasında doğrudan ilişki kurarak, devletlerin kimliklerini oluşturduktan sonra çıkarlarını belirleyeceklerini iddia ederler. Onlara göre devletin çıkarlarının temelinde kimlik bulunmaktadır ve bu durum da teorinin merkezinde yer almaktadır. Dolayısıyla, bir devletin kimliği devletin yaptığı tüm tutum ve davranışların arkasındaki en önemli faktördür. Burada devletlerin kimliklerini nasıl edindikleri de sorulması gereken bir sorudur (Bozdağlıoğlu, 2012: 133). Rus halkı Sovyetlerdeki dağılma sonrasında ekonomik olarak başlayan çözülmenin toplumsal, sosyal, siyasal, kültürel, kimliksel birçok alan sirayet eden etkileriyle yüzleşirken bir yandan da toparlanma sürecini başlatabilmek ve devletin çıkarlarını, yapısını, ideolojisini belirleyebilmek adına kimlik tanımlamasını yapmak zorundaydı. Rus yöneticiler öncelikle kim olduklarını başta Rus halkı olmak üzere tüm dünyaya ilan edip, sonrasında ülke çıkarlarını, siyasetini, dış politikasını, ekonomik yönelimlerini, vizyonunu gerçekleştirmek zorundalardı.

SSCB’nin dağılması, bununla birlikte komünist ideolojinin ve bu ideolojiye dayalı sosyal ve ekonomik sistemin de çökmesi anlamına gelmekteydi. Bunun sonucu olarak tüm eski SSCB topraklarında komünizmin terk ettiği alanda bir ideolojik boşluk meydana gelmişti. Bu da Orta Asya’da bulunan ve yeni bağımsız olan devletlerin uğraşması gereken iki gerçeğe yüz yüze kalmasına sebep olmuştu. Bunlardan biri; devlet kurma gayesidir, ikincisi ise, neredeyse yüz yıla yakın bir süredir etkisi altında bulundukları devlet ideolojisinin yerine, ulusal kimliklerinin tanımlanma gerekliliğidir. Böylece devletlerin her biri, birbirlerinden bağımsız olarak ulus devleti inşa etme sürecini başlatmış oldular. Seçilecek kimliğin sadece devletin iç politikasında değil, dış politika yönelimlerine de etkide bulacağı gerçeği, bu devletlerin kimlik-benlik tanımlama sürecini daha karmaşık hale getirmekteydi. Ayrıca bu halkların çoğu zaten modern anlamıyla bir ‘milliyet’

duygusuna sahip olmadıkları bilinen bir gerçektir. Bölge, Ruslar tarafından işgal edilmeden önce bile, halklar kendilerini aile, klan ya da kabile, bölge olarak veyahut inandıkları din vesilesiyle tanımlamaktaydı. Sovyet döneminde de durum değişmemiş, ilk başlarda 1920’lerde çizilen sınırlar, Stalin döneminde tekrar çizilmiş, bölgenin tarihi geçmişi, bağlılıkları, alt etnik grupların kültürel, dilsel durumları kasten dikkate alınmamıştır. Bu durum benzer halkların, o güne kadar varlığını devam ettirmiş kimlik ile bağlı olan ait olma hissine zarar vermiştir. Bunun yerine cumhuriyet kimlikleri oturtulmaya zorlanmıştır. Bugün bile devletlerin sınırlarını aşan ulusal kimliklerin etnik çatışmaların muhtemel bir kriz halini almasının sebebi, Orta Asya’daki ulusal kimliklerin farklı yerel, klan ve kabilesel bağlantıların bir karışım haline gelmesidir (Aydın, 2005: 248-249).

Roy bu konuya şöyle değinmektedir:

“Orta Asya’daki yeni bağımsız devletlerin sorunu hem basit hem de çözümsüzdür. Görmüş olduğumuz gibi bu devletler Sovyet döneminin içinde doğdular. Ancak bağımsızlıklarını bu döneme karşı kurmaya çalıştılar. Kırgızistan’ın Stalin’i ulusun babası ilan etmesi düşünülemez. Gürcüler ya da Baltık ülkelerinin aksine Sovyetleştirme ya da Rus sömürgeciliği öncesi döneme de başvuramazlar, çünkü o dönemde var olan emirlikler ya da kabile konfederasyonları, bugün kendilerini inşa ettikleri etnik-ulusal meşruiyetin çerçevesine girmez. Sadece Azerbaycan geçmiş bir ulus-devlet modelini yeniden ele alabilir: bayrağı Azerbaycan’ın yeni ulusal simgesi olarak kabul edilen 1918 cumhuriyeti. Ama diğerlerinin kendilerine bir bayrak icat etmeleri gereklidir. Aynı şekilde, yüzyıl başındaki Cedidler arasında yapılan ‘Müslüman milleti’ tartışmalarının da, her şeyden önce kendi farklılıklarını ifade etme ve her türlü yeni uluslar-üstü bütünü reddetme kaygısındaki devletler için herhangi bir anlamı yoktur. Bu yüzden Sovyet tarih yazımından alınmış birkaç efsanevi kurucu dışında hiçbir tarihsel referansı olmayan, zaman dışı bir kimlik kurulur. Şimdiki zamanı tarih dışı ve zaman dışı bir geçmişe bağlarken, Sovyetlerden kalan ‘laikleşmiş’, yani eskatolojik⁴ boyutu kalmamış bir kavramsal eksen kullanılır (halkların kaynaşması). Bağımsızlıklar tarihin dışarıda bırakılması üzerine inşa edilmişlerdir” (Roy, 2009: 219).

Dağılma sonrası ortaya çıkan kaos sebebiyle birçok insan yerlerinden olmuş, yeni kurulan cumhuriyetlerde birçok Rus vatandaşı kalmış, bunların bir kısmı Rusya Federasyonu’na göç ederken bir kısmı da bulundukları ülkelerde kalmış ya da başka yerlere göç etmişlerdir. Sovyetlerin dağılmasından sonra ülkeye gelen göçler sonucunda Rusya Federasyonu’nda 125 milyon Rus yaşamaktaydı, ülke dışında yaşayan Rus sayısı ise 25 milyondur. Bazı Rus bilim adamlarına göre Rusya Federasyonu dışında yaşayan Ruslar, Rus halkının çıkarlarını koruyamamaktadır, bunun ise iki sebebi vardır: bunlardan ilki göç etmenin getirdiği bir durum gereği, vatanlarından kopmuş oluyorlar, hatta bu durum Rusya Federasyonu’na karşı bir nefrete bile dönüşebilmektedir. İkinci neden ise Rusya Federasyonu’nda vatandaşlık toprağa bağlı olmaktadır, bir insan ancak Rusya Federasyonu’nda ‘Rus’ olabilir çünkü gittikleri yerdeki halk onlara yabancı gözüyle bakmaktadırlar ve hemen onları kabul edememektedirler. Putin’in iktidara gelmesiyle bu sorunlar daha farklı bir şekilde ele alınmaya başlamıştır. Rus nüfusun çıkarlarını koruyan çok sayıda dernek ve örgütler kurulmuştur, bu gruplar Rusça eğitim vermek, Rusya Federasyonu’nda eğitime

⁴“Eskatoloji, ahir zamanda olacak şeylerle ilgili öğretidir; Yahudi, Hristiyan ve İslam geleneklerinde önemli bir unsur; dünyanın sonuna ilişkin mistik anlayış ve kusursuz Tanrı Krallığı’nın geri dönüşü anlamlarını topluca ifade eden bir terimdir. Eskatoloji, dünyanın ya da dünya tarihinde o çağın sonuyla ilgili öğretilerin tartışmasını kapsamak üzere 1844’te icat edilmiş bir sözcüktür. Modern Hristiyan teolojisinde önemli bir yeri vardır” (<http://sosyoloji.com/eskatoloji/712.html>).

özendirmek, Ortodoksluğu desteklemek ve Rus ordusuna katılım için faaliyetler yürütmektedirler. Bu derneklerin eğitim, kültür, dil ve din gibi konuların dışında siyasi olarak da faal oldukları bilenen bir gerçektir (Nogayeva, 2013: 162-163).

Etnik Rusların ve Rus dilinin korunmasına yönelik politikalar, Rusya Federasyonu için emperyal hareketlerin meşru bir zemine oturtulması anlamına geliyordu. Eski Sovyet topraklarının neredeyse tamamında Rus nüfusu bulunmaktaydı ve bu da Rusya Federasyonu'nun tüm bu alanlara müdahalesini mümkün hale getiriyordu. Bu gerekçelerle Estonya ve Letonya'nın Moskova karşısında huzursuz olmaları yersiz bir durum değildi. Baltık Denizi, Ruslar için stratejik bir öneme sahipti ve halkın bir bölümü de etnik Ruslardan meydana geliyordu (Arıboğan, 2017: 145).

“Litvanya’da ise durum daha da zorlayıcı nitelikteydi. Rusların, toplam nüfusun %10’dan daha azını oluşturması dolayısıyla, burada Lehler Rusya tarafından benzer tipte bir baskı oluşturmakta kullanılıyordu. Rus hava kuvvetleri ülkenin hava sahasını sıkça ihlal ettiği gibi, Litvanya üzerinden Kaliningrad’a yapılan silah sevkiyatı Litvanya’yı ciddi bir baskı altında tutuyordu. Rusların 2016’da Kaliningrad’a nükleer başlıkla kullanılabilen İskender füzelerinin yerleştirilmesi gerilimi tırmadığı ilave bir faktör olmuştu. Bu bağlamda Rus tacizi konusunda rahatsızlığını en sık dile getiren ve başkaldıran ülkenin Litvanya olması şaşırtıcı sayılmazdı. Rusya jeopolitik uzanım alanlarındaki pervasızlığını giderek artırırken, Kaliningrad’a ulaşım yolu üzerindeki tüm devletlerin Ukrayna’nın yaşadığı deneyime benzer problemlerle karşılaşması ihtimali de yükseliyordu” (Arıboğan, 2017: 145-146).

Rusya Federasyonu açısından etnik olarak Rusların hamiliğini üstlenme gerekçesiyle eski Sovyet ardılı ülkeler açısından bir tedirginliğe sebep olmaktadır. Rusya Federasyonu kendine tehdit olarak algıladığı bir durumda saldırgan tavırlar sergileyebilmektedir. Ukrayna’nın akıbetinin kendi başlarına gelmesinden korkan Baltık ülkeleri Rusya Federasyonu karşısında haklı gerekçelerle bir savunma mekanizmasına ihtiyaç duymaktadırlar. Çünkü olası bir saldırıda Rusya Federasyonu’na tek başına karşı koymanın olası zorluklarının farkındadırlar.

Rusya 2000’lere girdiğinde, kimliği hakkında çözüm bekleyen bir dizi sorunla karşı karşıyaydı. Uzun yıllardır süregelen ve Rusya Federasyonu’na miras kalan Rusya ile bütünleşip kalmış gölge kimlikler, yavaş yavaş gücünü kazanıp, varlığını ispatlamaya çalışan bu ülkenin, yeni yüzyıla uyum sağlamasına engel olmaktaydı. Bu kimliklerle birlikte Rus milliyetçiliğinin dışına çıkamayan, Rusya Federasyonu’nu geride bırakan ve imparatorluk çizgisi dışına çıkarmayan, bazı sorular ve sorunları beraberinde getirdiler. Sovyetler Birliği kimilerine göre önceden sinyallerini vererek, kimilerine göre de hiç beklenmedik şekilde yıkılmıştı, peki bu enkazın üstüne bir Rus ulusu inşa etmek nasıl gerçekleşecekti? Hiç şüphesiz kolay bir süreç olmayacaktı. Peki, bu durumda Ruslar kimdi ve sahip oldukları devletin sınırları neresiydi? (Hosking, 2015: 844). Bu sorulara verilecek olası beş cevap:

“1.Kuzey Avrasya’da büyük çokuluslu bir devlet kuran ve devamını sağlayan bir imparatorluk: Bu tarihte en sağlam temeli olan ve SSCB’ninkine benzer sınırlar ima eden görüştü.

2.Bir Doğu Slav ulusu: Bu, Rusya, Ukrayna ve Beyaz Rusya arasında bir tür resmi birliğin kurulması demektir.

3.Etnik kökenleri veya o anki sivil statülerine bakılmaksızın, Rusça konuşanlardan oluşan bir topluluk: Rusça konuşanlar çok fazla yere dağılmış olduklarından bu, sınırlardan bağımsız bir sivil statü kavramını ima etmekteydi.

4.Etnik kökenden bağımsız bir vatandaşlığın sağladığı bir Rusya Federasyonu

5.Etnik Rusların ayrıcalıklı statüye sahip oldukları bir Rusya Federasyonu” (Hosking, 2015: 844).

Rusya Federasyonu’nun nüfuzunu etkin kılma gayretleri sadece ekonomi, siyasi ve askeri alanlarla sınırlı olmamaktadır. Din, dil, tarihsel öğeler, aile bağları gibi araçları da etkin bir şekilde kullanmaktadır. Bu amaçla 2005 yılında İngilizce yayın yapan Russia Today, devlet tarafından desteklenen, uluslararası bir kanaldır. Rusya Federasyonu ile Batılı devletler arasındaki rekabet karşılaştırılamayacak ölçekte de olsa (CNN ve BBC gibi) eski Sovyet ülkelerindeki dil ve nüfus politikalarıyla ülkeler üzerinde etkili olmaya çalışmıştır. Putin sürekli olarak bölge halklarının tarihsel birliğine vurgu yapmaktadır. Ortak bir tarih, dil, Rus nüfusu ve kültür Rus dış politikasının önemli etmenlerinden biridir. Rusya Federasyonu için bölgedeki Rus nüfusu stratejik olarak önem taşımaktadır, buradaki Rusların varlığı ve haklarının korunması Rusya Federasyonu’nun sorumluluğundadır. Ruslar, uluslararası alanda kendilerine karşı olumlu bir algının oluşmasına, imaja ve Rus dilinin ön planda olmasına son derece önem vermişlerdir. Bu bağlamda Dışişleri Bakanlığı biriminde kurulan ‘Rusya Uluslararası Bilim ve Kültürel İşbirliği Merkezi’ kurulmuştur. Bu kurum vasıtasıyla eski Sovyet topraklarındaki soydaşlarla ilgilenilmesi kararlaştırılmıştır, fakat son yıllarda Ruslar için nüfus meselesi sorun olmaya başlamıştır. Bu sebeple Rusya Federasyonu dışındaki etnik Rusların ülkeye dönmesi teşvik edilmektedir. Nüfus sorununun halledilmesi için de üç tane alternatif geliştirilmektedir: birincisi doğum oranını arttırmak, ikincisi ölüm oranını azaltmak, üçüncüsü ise, Rusya Federasyonu’na gelmelerini düşündükleri soydaşların göç politikalarını iyileştirmektir (Nogayeva, 2013: 156-158).

Rusya Federasyonu bu tanımlardan hangisini kendisine uygun bulmaktadır ve Rus halkı hangi tanıma kendisini ait hissedebilmektedir? Rusya Federasyonu kurmaya çalıştığı bu sistemde halkın bütün kesimlerine hitap eden, herkesin kabul ettiği ve herkesi kucaklayan bu tanıma nasıl kabul ettirecektir ya da böyle bir tanım var mıdır? Kimlikle ilgili yaşanan önce kötü Sovyet tecrübesinin ardından insanlar tüm acılarını geçmişte bırakıp yeni bir söylemle bir arada huzur ve refah içinde nasıl bir arada yaşayabileceklerdir? İşte 2000 yılı sonrası göreve gelen Putin’in geçmişten gelen ve kötü tecrübelerle insanların zihninde yer eden tüm o acıları silmesi ve halkı bir arada tutabilmesi gerekmekte, halkın devlete olan güvenini ve bağlılığını arttırmak zorundaydı.

Dağılma sonrası Rusya Federasyonu’nun öncelikli sorunları arasında ilk sırada ekonominin kötü olması vardı, ikinci problem kimlik sorunu bir diğer konu ise nüfus dengesizliği idi. Putin, göreve geldikten sonra ekonomik sorunlara (yükselen enerji fiyatları sayesinde) ve nüfus konusuna da (doğum yapılmasına teşvik edilmesi, göçmenler yoluyla) kendi politikaları doğrultusunda aldığı tedbirler sayesinde belli çözümler getirmiştir. Kimlik sorunu konusunda ise bir çözüm bulunamamıştır. Rusya Federasyonu’nun çok uluslu etnik yapısı, oluşturulmaya çalışılan Rus kimliğini tehdit etmeye başlamıştır. Putin’in bu

konudaki fikirleri ise diğer etnik grupları rahatsız etmeden onları bir potada birleştirmek adına Avrasya Ekonomik Birliği (AEB) adı altında “*Avrasya Medeniyeti*” projesidir. Düşünülen bu proje dil ve kültür noktasında başarı sağlayamamıştır, bunun sebebi ise dış ülkelerden gelen göçmenlerin Rusça öğrenme konusunda hevesli olmamalarıdır, halk arasında yaşanan çeşitli uyuşmazlıklar da ayrı bir toplumsal sorunun doğmasına sebep olmuştur (Yılmaz, 2016: 15). Yaşanan olumsuzlukları değinen Yılmaz’a göre:

“Örneğin ülkede göçmen olarak yaşayan Özbekler sırf ülkede uyum sağlamadıkları ve Rusça konuşmayı reddettikleri için Rusya’dan gönderilmişlerdir. Rus yönetimi Özbeklerdeki milli bilincin kendileri için sorun oluşturduğu kanaatine varmıştır. Rusya’da çalışan 500 bin Özbek sınır dışı edilmiştir. Özbeklerin yerine Rusça bilen ve Rus kimliğine çabucak uyum sağlayabileceklerini düşündükleri Kırgız, Ermeni, Doğu Avrupalı göçmenleri tercih etmişlerdir. Fakat bu göçmenlerin de milli kimliklerini terk etmemeleri Rusya’da bütünleşme projesini tehlikeye atmıştır. Özellikle Rusya’da yaşayan Tatarlar, kendilerini Ruslardan ayrı tanımlamaya başlamışlardır. Hatta Tataristan Cumhuriyeti, Rus merkez yönetiminden bağımsız politikalar üretmiştir” (Yılmaz, 2016: 15).

Uzun yıllar süren Sovyet rejiminin etkisi altındaki Rus halkı, kim olduklarını hangi kimliğe, hangi millete ait olduklarını sorularını muhataplarına yöneltemiyorlardı. Yasak olan görülen bu sorular bir zaman sonra sorulmaya ve konuşulmaya başlandı. Ruslar kimdi? Rus olmak ne anlam ifade ediyordu? Ruslar neydi? Gorbaçov ve yürüttüğü perestroyka ile Ruslar komünist rejimin yıllar süren etkisinden sonra ilk kez kimlik üzerine sorular sormaya ve düşünmeye başladılar. Ruslar kimlikleri üzerinden yeniden tanımlanıyorlar küllerinden doğma sürecini yaşıyorlardı. Geçmişin verdiği hayal kırıklığı üzerinde kendi yaralarını sarmak adına Stalin’i adeta ‘günah keçisi’ seçerek günahlarından arınıyorlardı. Çeşitli tartışma ortamlarında (neformalny) Rus halkına bu konuları konuşma imkânı tanınıyordu. Kitaplar, gazeteler, filmlerde çeşitli yazılı görsel alanda Stalin karşıtı görüşler birçok ortak paydada birleşiyordu. (Jouanny, 2017: 60). “Rus halkı paralel bir milli kültürü yeniden sahipleniyordu: Vladimir Nabokov gibi sürülmüş yazarlara iade-i itibar ediliyor ve Boris Pasternak’ın veya Anna Akhmatova’nın sansürlenmiş eserleri yeniden okuyucularıyla buluşuyordu. Yayınevleri çoğalıyor, yaratıcılık özgürleşiyordu” (Jouanny, 2017: 60). “Rus kimliği şunlardan oluşur: Millet (1) bir kolektif birey olarak tanımlanır, (2) kan ve toprak gibi etnik, ilksel unsurlardan oluşur ve (3) gizemli ruh ya da maneviyat tarafından karakterize edilir” (Greenfeld, 2017: 394).

Rus milliyetçiliğinin başlangıcını gösteren ve tanımını yapan Greenfeld, Rusların yaşadığı bunalımı aslında nefretle dışa vurduklarını dile getirmektedir. Fonvisin’in sorusu ise, Rusların ilk anlayışta, yabancı toraklardaki her şey iyi bakış açısı bir nevi Batıcılık olarak nitelendirilebilir. Bu yaklaşım, Rusların Batı’nın bir parçası oldukları, Batı’nın değerleri ile Rusya’nın bir anlam kazandığını düşünür. İkinci anlayışta ise yabancı olan her şey kötü, bizim olan her şey iyi anlayışı ise Avrasyacılık olarak değerlendirilebilir. Bizim olarak adlandırılan Rus kültürü, değerleri, dili ve tarihidir. Kimlik ikilemi, aitlik hissedememe ve fikri bölünmüşlük uzun zamandır insanların zihnini meşgul etmekteydi. Batıcılık ve Slavofil düşünceyi aynı kategoride değerlendiren ve farklı bir bakış açısı getiren Greenfeld’e göre:

“Slavofillik ve Batıcılık gerçekten de aynı özlemler ve duygular dizgesinin iki yüzüydü; biri geçmişin bir imgesine, diğeri de gelecek imgesine dönüktü. “Batıcılık” ve “Slavofillik” bir

entelektüel kan davasını karakterize etmek için ortaya atılmıştı; ne var ki bu kan davası dostlar arasında, aynı kaygılarla hareket eden, muarızlarının görünüşte karşıt görüşlerine sonuna kadar sempati duyan insanlar arasındaydı. Batıcılık ve Slavofillik daha çok birbirine benzerdi; aralarındaki fark vurgu ve haleti ruhiye farkından başka bir şey değildi” (Greenfeld, 2017: 400).

Batıcılık da, Slavofil düşünce de tepkiseldi, bunun sebebi ise Rusya Federasyonu’nun bulunduğu aşağılayıcı duruma yaptığı vurguydu. Slavofil düşünce tepkinin dozu biraz daha fazlaydı bu da bir süre sonra kendine hayranlık haline geliyordu. Batıcılık da aynı bu duyguyu hissediyor, genel bir tepki meydana getiriyordu. İkisinin farkı ise vurgunun farklı olmasıydı. İki görüşte temel olarak aynı kaynaktan doğuyordu; yani Batıcılıktı. İki görüşe göre Batı karşıt model olarak tanımlanıyordu. İki görüş de Slavofil düşünceye aitti çünkü örnek olarak düşündükleri Rusya, görüşlerin içinde kendine has bir tarz halini almıştı ve ortak amaç Batı karşısında bir zaferin elde edilmesi düşüncesi esasına dayanıyordu. (Greenfeld, 2017: 400).

1. Tarih bilinci oluşturarak toplumun yapı taşlarını bir arada tutmaya çalışan Putin’in bunu gerçekleştirmesi oldukça zordu. Tarihsel olarak bakıldığında halklar arasında yaşanan sayısız çatışma, sorunlar ve yıldırma politikaları insanlar arasındaki ulus oluşturma bilincinin gerçekleşmesini engelliyordu. Stalin’in halklar üzerindeki politikaları insanlarda geri dönülemez yaralar açmıştı ve bu acı geçmiş sonraki nesillere de sirayet etmişti. Dolayısıyla Putin’in görevi buradaki bağlantıyı sağlamaya çalışmaktı. Çarlık Rusya’sı ve ardından gelen Sovyet rejimi, komünizm sonrası yeni bir söylem oluşturulmalı, kimlik yaraları ve etnik kıyımların getirdiği buhranlar insanların zihinlerinden uzaklaştırılmalı yeni bir söylemle halk vatansever bir çatı altında birleştirilmeliydi.

2. Devlet, Putin için ikinci önemli dayanak idi. Ona göre; devlet otorite eksikliğinden kaynaklı bazı sorunlar yaşamıştı. Bu nedenle de iktidara geldikten hemen sonra devlet otoritesini elinden geldiği kadar güçlendirmiş, oligarklarla mücadeleye girişmiş, kurduğu devleti sağlam temeller üzerine oturtmuştu. Bununla birlikte disipline de ayrı bir önem veriyordu. Toplum sadece ekonomik olarak değil, toplumsal ve ahlaki bir çöküntünün de içindeydi. Halk, belli bir düzen ve iş disiplini içine sokulmalıydı. Kendisi de bu noktada halka iyi bir örnekti, sağlıklı bir yaşamı vardı spor yapıyordu, sigara kullanmıyordu, içki içmiyordu, Yeltsin’in aksine hiçbir devlet görüşmesi ve toplantıyı ertelemiyor ve kaçırmıyordu. Bu yüzden devlet, halkı eğiten, disipline eden ve onu temsil eden bir yapıydı, Rus siyasal tarihi boyunca da yeri sabitti.

3. Sacayağının son kısmı ise ordudur. Ordu, devletin devamını sağlamak için bütünleştirici ve bileştirici bir saha olarak kaynaştırma aracı olarak görülür, toplumu bir arada tutan önemli söylemleri vardır. Farklı etnik ulusları tek bir amaç etrafında toplayabilmesi açısından kutsal bir misyonu taşıdığı düşünülür. Putin göreve gelir gelmez ilk ilgilendiği konulardan biri Çeçenistan Savaşı’ydı. Ordunun sahip olduğu teknolojiden, askeri teçhizatından, bütçeden, askerin moral

ve motivasyona kadar her şeyiyle ilgilenmiş, ordunun toparlanması ve etkili bir konumlanma sağlaması için elinden geleni yapmıştır.

Putin'in en büyük korkularından biri ülkede yaşanması muhtemel bir etnik ayrışmadır. Putin, Rus kimliğinin, özellikle dağılma sonrasında büyük bir kriz tehdidi altında olduğunu gerekçe göstererek, ülke içindeki toplulukların kendi dili ve kültüründe yaşamasına izin vermemektedir. Putin, geçmişte Lenin'in Sovyet döneminde yaptığı politikaları dahi eleştirerek, farklı etnik unsurların kültürlerinin korunmasını çalışmaları Rus halkının kendi ülkelerinde azınlık olmasına neden olacağını düşünmektedir. Hatta 2003'te, RF'deki Rus olmayan milletlerin kendi dillerindeki televizyon ve radyoda yayın yapmasına parasal yetersizlik gerekçesiyle yasaklamıştır. Bunun yanında ana dilde eğitim konusunda da benzer fikirleri taşıdığını dile getirmiştir. Rusya'daki cumhuriyetlerin kanunları hakkında da değişiklikler yapmıştır. Rus milliyetçiliğini desteklemiş ve bu yöndeki politikaları desteklemiştir. Devlet Duması'nda Rus dili dışındaki dillere yasaklama getirilmek istenmiştir. Kendi kültürünü, dilini ve dinini sürdürmek isteyen toplumlar devlet tarafından da tepkiye maruz bırakılmışlardır. Putin kendi politikalarını haklı göstermek adına medyadan da destek almış, kamuoyunu lehine çevirmeyi başarmıştır. Putin, "*Büyük Petro*" olarak anılırken, muhalefet etmek isteyen kanatlar da etkisiz hale getirilmişlerdir (Yılmaz, 2016: 208).

Rusya'nın en büyük sorunlarından bir tanesi kimlik problemidir. Yılmaz'da Putin'in bu korkusunu şu şekilde dile getirmiştir:

"Putin'in etnik ayrılma konusunda en fazla çekindiği bölge Kuzey Kafkasya ve İdil-Ural bölgesidir. Günümüzde İdil-Ural bölgesinde Ayaz İshak, Zeki Velidi Toğan, Alimcan İbrahim, Mustafa Şokay, Sadri Maksudi, Mustafa Bukeyxan, Halil Dostmuhammed, Canşi Dostmuhammed, İlyas Alkin vb. milli kahramanlar halk arasında gittikçe popüler hale gelmiştir. Ülkede birçok cadde ve sokak bu kahramanların adlarıyla şerefelenmiştir. Rusya ise bu milli kahramanlara karşı gösterilen ilgiden rahatsız olmuş ve bunu engellemeye yönelik kararlar almıştır" (D'encausse, 2013: 208-209).

Rusya Federasyonu'nun gelecekte olası problem olarak gördüğü, tedbirler aldığı noktaları dile getiren Yılmaz'a göre:

"Rusya'nın gelecek yıllar için en büyük sorunu etnik kimliklerin netleşmesi ve ayrışması üzerinedir. Rusya bu korkusunu 2015 yılının son gününde açıkladığı "Güvenlik Belgesi" nde ortaya koymuştur. Rusya ülkede etnik toplulukların kimliklerini reddetmese de bu kimliklerin ayrışmasına ve milli uyanışa karşı çıkmaktadır. Rusya, özellikle milli cumhuriyetleri yok etmek için çalışmalar yapmaktadır. Çünkü Rusya'da çıkabilecek bir kriz milli cumhuriyetlerin referandum yaparak Rusya'dan ayrılmasına neden olacaktır. Rusya aslında Kırım'ı ilhak ederken bir taraftan da gelecekte uygulamaya konulacak referandum kozuna geçerlilik ve meşruiyet kazandırmıştır. Kırım'ın Ukrayna'dan referandumla ayrılması ve sonrasında Rusya'ya katıldığını ilan etmesi Rus yönetimi tarafından kanuni kabul edilmektedir. Fakat Rusya kendi içerisindeki milli cumhuriyetlerin bağımsızlık adına referandum yapmasına karşı çıkmaktadır" (Yılmaz, 2016: 210-211).

Rusya Federasyonu kendi içerisindeki farklı etnik kimliklerin ayrışmasına karşı çıkarken aynı hassasiyeti Ukrayna'da Kırım meselesinde göstermemiştir. Bunun sebebi ise, Kırım'ı kendi toprağı olarak görmesidir. Sovyet döneminde verilen Kırım, geçmişiyse, kültürüyle ve yaşayan halkıyla Rusların gözünde, Kırım zaten Rusların idi. Zamanı gelince de Kırım'ı tekrar geri almış oldular. Kendi toprakları söz konusu olduğunda ise çok daha hassas

davranmakta olup, Rusya Federasyonu'nda hatta Kuzey Kafkasya topraklarında başlayabilecek bir ayaklanma ihtimali karşısında bile Suriye'ye müdahalede bulunmuştur.

Konuşmalarında sık sık vurguladığı vatanseverlik kelimesinin sadece ideolojik olarak kalmaması gerektiğini söyleyen Putin, vatanseverliği ülkenin her bir vatandaşının daha iyi daha rahat bir refah seviyesine ulaşmak adına kullanılması gereken bir anahtar olduğunu söylemiştir. Ona göre, vatanseverlik yabancı düşmanlığı değildir ve bununla karıştırılmaması gerekir, bu bir ulusal fikirdir. Ayrıca vatanseverliği Sovyet zamanında olduğu gibi bir parti, elit grup, bir zümreye indirmekten öte olarak değerlendirip, daha iyi bir gelecek için bu kavramın insanların zihinlerinde canlanmasını ve algılanmasını gerekli görmektedir. Putin, halkı bu bilinçle uyandırmaya, daha farkında bir toplum oluşturmaya, insanları daha çok çalışmaya teşvik etmektedir.

“...Rusya’da günümüzde çok parçalı etnik yapı Rus kimliğinin oluşmasında sorunlar oluşturmaktadır. Rusya son 15 yıldır vatanseverlik konusunda önemli projeler ve politikalar yürütmesine rağmen bir türlü soruna çözüm bulamamıştır. Fakat Putin’in işbaşına gelmesiyle 2008 yılında Gürcistan’a düzenlenen müdahale sırasında ülkede gerçekleşen bütünleşme ve yurtseverlik duygularının artması devletin dikkatini çekmiştir. Putin yönetimi 2008 yılından sonra belli aralıklarla özellikle yakın çevresindeki ülkelerle sorunlar oluşturarak milli duyguların artmasına yönelik politikalar yürütmüştür. Rusya’da savaşlar ve müdahaleler milli dava konusu gibi sunulurken vatanseverlik propagandası yapılmıştır” (Yılmaz, 2016: 212).

Putin’in diğer yöneticilerden farkı ‘Rus fikri’ olarak nitelendirilen görüşü ortaya atmasıydı. Putin konuşmalarında diğer politikacıların kullanmadığı vatanseverlik, süper güç, insani değerler, büyük Rusya gibi ifadelerle sık sık yer vererek Rus halkını ortak bir paydada birleştirmeye çalışmıştır (Seiffert, 2004: 76-77). Bu düşünce doğrultusunda Rus jeopolitiği, tarihsel geçmişi, kültürel motifleri, devlet yapılanması, Rus halkı, dini misyonu, ‘kurtarıcılık’ algısı Rusya’ya özgüdür ve Rusya’yı Rusya yapan noktalardır. Bu sebeple Ruslar, Avrupalılardan farklıdır kendi kültürlerinin ve kendi varoluşlarının merkezlerindedirler.

Rusya Federasyonu, Putin ile birlikte kendini gücünü sorgulamaya ve ayağa kalmaya başlamıştır. Bunun bir başka anlamı ise, uluslararası arenaya ve uluslararası sorunlara eskisinden daha büyük bir rol ve görev üstlenmeye çalışmıştır. Yapılması gereken öncelik ise, devlet ekonomide daha etkin bir rol üstlenerek Rus ekonomisinin iyileştirilmesi ve geliştirilmesidir. (Seiffert, 2004: 79).

Putin 2012 yılında başkan seçilmesinin ardından halkı birleştirici, bir arada tutabilecek, yeni bir ülkü, yeni bir söylem belirlemeyi, kendi iktidarını sağlamlaştırmak adına son derece önemli olduğunun farkına varmıştır. ‘Rus Dünyası’ söylemi ise tam da Putin ‘in aradığı türden sihirli kelimelerdir. Rus dünyası ile kastedilen, eski Sovyet coğrafyası olarak tabir edilen yerlerde Rus dilini konuşan, kendini Rus kültürüne ait Rus gibi hisseden insanları kapsamaktadır. Bu doğrultuda Kırım’ın alınması, Donbass’ın ise *de facto* olarak bağımsızlık kazanması gibi politikalarla daha da anılmaya başlamıştır. Bu kavramla Ukrayna, Kazakistan, Belarus gibi yerlerdeki etnik Rusları ve anadili Rusça olanları kapsadığı gibi, Abhazya ve Güney Osetya bölgesinde hem anadili Rusça olmayan hem de etnik olarak Rus olmayan milletleri de içine aldığı için

önemlidir. Dolayısıyla bu söylem fazlasıyla doğal, birleştirici ve kapsayıcıdır, Putin için ise hayallerini kurduğu imparatorluğun anahtarı niteliğindedir (Başlamış, Deprem, 2018: 359-360).

Rusya Federasyonu'nu ve kimliğini tanımlayan D'encausse'e göre:

“...Belki de patlama halinde ve istikrarsız bir ulus-devlet ile bir kara imparatorluğu arasında, yolun ortasında, güç ve kırılganlık karışımı tuhaf bir yaratıktır. Bu bütün, bir kimlik arayışı içindedir. Moskof prensliğini Tatar hâkimiyetinden kurtaran ve yayılmacı genişlemesini hiç durdurmayan imparatorluğun kimliği olabilir mi? Komünistler buna ideolojik bir kimlik getirmişler, parlak geleceğin canlandırıcı timsali ve bu geleceğin aracı olan söz konusu ideoloji birkaç on yıl sonra taşıdığı zırvallıklardan dolayı Rusya'yı nihai çöküşe ve terk edilmişliğe sürüklemiştir. 1992'de Rus kimliği, vaad edilmiş bir toprakta, Batı dünyasından alıntılanmıştır; bu, demokrasi ve pazar ekonomisi kimliğidir” (D'encausse, 2013: 72).

Rusya Federasyonu, SSCB sonrası, özellikle son yirmi yıl, değişken, tam olarak yerleşememiş ve sorgulayıcı bir tavırla kimlik arayışı içindeydi. 1992 yılı Rusya için yeniden doğduğu bir tarihti, çünkü tüm tarihi boyunca (250 yıllık Türk-Moğol egemenliği zamanındaki aralığa rağmen) kendisini Avrupalı olarak gördü, bir Avrupalı gibi tanımladı. Kendi yüzünün Batı'ya dönük olduğunu düşünen Rus halkı, 1917 yılındaki devrimle beraber kendisini yeni bir tartışma içinde bulmuştur. Ruslar bu devrimi kendi topraklarında beklemiyorlardı, dolayısıyla bunun nedenini kendi benliklerinde, kendi kodlarında aramaya başlamışlardı. Aralarında Trubetskoy'un da yer aldığı bazı elitlere göre, bu durumu Rusya'nın ayrıcalıklı coğrafi konumuna bağlayarak açıklamışlardır. Kimilerine göre ise, Rusya Asya'da yer almaktadır. Bunun yanında Moğol hâkimiyeti geçmişinden hareketle yola çıkan Avrasyacılık ise Rusya'nın kendine has dehasının olduğunu savunuyordu. Romantik düşünen XIX. yüzyıl Slavcı düşünceye göre ise, Avrupa'yı ve Batı'yı suçlu görmekteydiler. Onlara göre, Büyük Petro, Rusya'yı Avrupalılaştırma fikri ile dejenere etmiş, 1917 devrimi ise Rusya'yı bu durumdan kurtararak Rusya'nın kendi özüne geri dönüşünü sağlamıştır” (D'encausse, 2013: 128-129).

Rusya Federasyonu'nun geçirdiği tarihsel devinimler karşısında, Rus eliti farklı görüşler ortaya koyarak, olaylar üzerinden Rusya'yı kimliksel bir tanımlama yoluna gitmişlerdir. Kimileri öz kavramına Rusya'nın Asya'ya ait olduğunu öne sürmüş, coğrafi olarak da Rusya Federasyonu'nu Asya'da tanımlamıştır. Kimileri, var olduğundan beri Rusya'nın yüzünün Avrupa'ya dönük olduğunu iddia ederek, Avrupalı bir kimliğe sahip olduğunu iddia etmişlerdir. Avrasyacılar ise Rusya'ya geçmişinden kendisine verilen bir Mesih rolü olduğunu iddia ederek, dünya üzerindeki özellikle de Asya'daki ezilen, mağdur halklarının kurtarıcılığını bahsetmiştir. Rus kimliği kimi düşünürler için ideolojik özellik taşıırken, kimileri için coğrafi özellik taşımaktadır. Dolayısıyla Rus halkı için kendilerini tanımladıkları ve sorularına cevap aradıkları alanda bir netlik söz konusu değildir. Rusya için kimlik; etnik, tarihi, kültürel, ideolojik, felsefi birçok farklı tanımlı içinde barındırdığı için, tek seslilik Avrasyacılar için Asya'da,

Baticılar için ise Büyük Petro'nun reformları ve düşüncelerinde yani Avrupa'da yer almaktadır.

“...ilk Rus milliyetçileri kendilerini örsle çekiç arasında bulmuştu. Kimlik krizinin psikolojik çilesinden bu umutsuzca kaçış girişiminde, kendilerini hıncın kollarına attılar. Bu hıncın zehirli havası ruhlarını sakatlayacak, kör edecek ve aynı zamanda mucizeler yaratacak; mümbit bir toprak, milli bilincin yeşermesi için bir sera yaratıyor ve on yıllar boyunca ket vurdukları eski özlemleri durmaksızın bir potada eritip, bunun bitmez yakıtı, enerjisiyle yeni tutkular yaratıyorlardı. Ve Rus milleti böyle doğacaktı. Fonvisin soruyordu: “İki çelişkili ve çok zararlı önyargıyla nasıl baş edebiliriz: İlki bizim olan her şey iğrenç, ama yabancı topraklardaki her şey iyi ve ikincisi yabancı topraklardaki her şey iğrenç ve bizim olan her şey iyi? İşte Rus milli kimliğinin üzerine inşa edildiği ikilem buydu” (Fonvisin'den aktaran Greenfeld, 2017: 338-339).

Buradaki ana sorun Rusya kimlik tanımını ve kendi varoluşunu Batı üzerinden yaptığı zaman, denklemde Batı kaldırıldığında Rus milli bilincine dair bir şey kalmıyordu. Çünkü Rusya, kendini Batı üzerinden tanımlıyor, onların gösterdikleri görüntüler üzerinden hareket ediyorlardı. Bir nevi Batı gözlükleri ile dünyaya bakıyorlardı, dolayısıyla üst makam Batı idi ve olmazsa olmaz bir parçaydı. Bunu sonucunda Rusya Federasyonu kendini üst bir merciye teslim etmiş, üstünlüğünü kabul etmiş oluyordu. Peki, Rusya kendini bu ezilmişlikten nasıl kurtaracaktı? İlk yol bu üstünlüğü kabul edip, Batı'nın izinden gitmekti. Rusya'nın tarihinde Büyük Petro zamanında bu anlayış kabul görmüş ve uygulanmıştı. Sonraki yıllarda ise Katerina döneminde de benzer politikalar ile Petro zamanının idealleri devam ettirilmeye çalışılmıştı. İkinci yol ise Rusya'yı Batı'dan ayrı özgün bir noktaya yerleştiriyordu. Rusya ile Batı arasında bir kıyas söz konusu değildi, çünkü Rusya nevi şahsına münhasırdı. Böyle bir düşünce anlayışında da Batı'nın saygısını kaybetmek gibi bir durum göze çarpyordu. Çünkü eğer Rus kimliğinin Batı 'da bir tanınması olmayacaksa Rusların kendini tanımlamasının ne anlamı vardı? (Greenfeld, 2017: 385).

Burada Petro zamanında uygulanmaya başlayan politikalar halka tepeden inme bir şekilde bazen de zorla dayatılan uygulamalar halini almıştı. Avrupalılaştırma olarak görülen bu uygulamalar halkın giyim kuşamı ve sakalına kadar karışınca halk arasında bir tepkiye neden olmuştu. Halk içindeki Batı karşıtlığı ve ön yargısının temelleri o yıllara kadar dayanmaktaydı. Sonraki yıllarda bu durum kendini Batı karşı bir hınç ve öfke olarak kendini göstermeye başladı. İnsanların içinde bir grup Batı'nın ve Avrupa'nın Rusya'nın temeli ve özü olduğunu iddia etseler de Batı'yı bir kaynak olarak görmeyen ve reddeden bir kesim de ortaya çıkmıştı. Onlara göre yapılması gereken tek şey kesin bir retti. Dil, kültür ve tarih öznel ve Rusya bu konuda yeterli birikime sahipti ve bir “başka” tanıma ihtiyacı yoktu. Kimsenin Rus kültürünü, özünü inkâr etmemeliydi, görünenin ötesinde değerler oluşturma çabası beyhudeydi.

Putin göreve geldiği yıllarda toplumu birleştirme ve bir arada tutma çağrısında bulunduğu ‘Rus ülkesi’nü açıklarken sadece etnik olarak Rus olanları kapsamadığını belli etmek için ‘*russkiy*’ terimi yerine, ‘*rossiyskaya ideya*’ terimini kullanmıştır. Burada amaç diğer etnik kimlikte ya da farklı dine mensup halkları tek bir paydada toplamak daha doğrusu tek bir potada eritmektir. Oluşturulan bu Rus ülkesi kavramı Rus tarihi, değerleri, kültürü ve yaşamı

üzerinde organik bir bağ olarak düşünülüyordu, bu sebeple birleştiriciydi. Putin, ideolojik bu görüşü benimsetebilmek için üç ana kaynaktan yardım alıyordu, bunlardan biri tarihi ekümenizm, diğeri devlet, sonuncusu ise ordudur. (Jouanny, 2017: 62).

Rus milliyetçiliğinin babası büyük Petro olarak görülüyordu bunun sebebi ise Petro döneminde vatanseverlik ve millet kavramları oluşmaya başlamış ve bu fikirler rağbet görmeye başlamıştı. “Daha o zaman, Rönesans anlayışının tesiriyle, “ülke toprağı” ve “halk” anlamına gelen yeni kavramlar ortaya çıkmış ve “Rusya” (*Rus* yerine *Rossia*), “Rus devleti”, “Rus çarlığı”, “Rus ülkesi” gibi hem yeni eş anlamlı sözcükler olarak hem de tamlamalar olarak kullanılmaya başlamıştı” (Greenfeld, 2017: 343). Birçok şiirde, edebi eserde ve kitaplarda bu söylemler kullanılmaya başlamış ve Petro’nun başarıları olarak tarihteki yerini almıştı. Daha sonrasında Batı düşmanlığına dönüşecek ve Batı hıncı olarak yerleşecek olan duygunun temeli, Petro zamanında Batı hayranlığı ve Batı’nın temel alınması şeklinde atılacaktı.

Putin, diğeri Rus yöneticilerinden farklı olarak Rus halkına gerçekleşmesini istedikleri tarihsel hedeflerin gerçekleştirebileceğini göstermiş ve buna inandırmıştır. Rus halkının SSCB sonrası dağılmanın verdiği psikolojik bunalımı ve kimlik sorununu üzerinden atması için ait oldukları toprakların tarihsel geçmişindeki güce ve kimliğe kavuşması için politikalar geliştirmiştir. Putin’in iktidara geldikten sonraki saldırgan politikalarını ve amaçlarını Yılmaz ise şu sözlerle dile getirmiştir:

“Putin döneminde *Rus Dünyası* konsepti ortaya çıkmıştır. Bu konsepte göre Rusya, yakın çevresinde bulunan Rus azınlıklar ve Rus diasporasına maddi ve manevi destek vermiştir. Rusya, yakın çevresindeki etnik Rusları ve bölgenin ortak dili olan Rusçayı yayılmacı politikaları için bir bahane olarak kullanmaya başlamıştır. Rusya, Putin ile birlikte jeopolitik hırslara kapılmıştır. Putin’in bu hırsla kapılmasında 1999’da başlayan İkinci Çeçen Savaşı’ndaki başarısı, 2008 yılındaki Gürcistan operasyonundaki güç gösterisi ve 2014 yılında Kırım’ı ilhakı sırasındaki kamuoyu desteği de etkili olmuştur. Putin’in yayılmacı, saldırgan politikalarına AB ve ABD tarafından karşılık verilmemesi de Putin’i cesaretlendirmiştir. Ayrıca hem dünya kamuoyunda hem de Rusya’da Putin’in Yeni Rusya’nın kurucusu “*Son Çar*” olarak adlandırılması da Putin’i kamuoyunda ve siyasette güçlendirmiştir” (Yılmaz, 2016: 69).

Her ne kadar Putin halkı bir arada tutmak için birleştirici söylemler ve politikalar üretmeye çalışsa da, Ruslarda halkları milliyetlerine göre sınıflandırma eğilimi bulunmaktadır. Ruslar, bazı milliyetleri kolayca kabul edebilirken, bazılarını küçümsemiş ve aşağı görmüştür. Örnek vermek gerekirse, Ruslar, Baltık cumhuriyetlerindeki halklarla, Kafkasya ve Orta Asya halklarına aynı nazarla bakmamaktadırlar. Baltık halkları Ruslara göre, Avrupalıdır, uygar ve kültürlüdür. Aksine Orta Asya halklarına ise, pis, kanunsuz işlerle uğraşan, mafya diyerek aşağı görmektedirler, bunun yanında Ruslar şimdilerde tek çocuk sahibi olurken, Kafkas ve Orta Asyalı aileler beş, sekiz hatta daha da fazla çocuk sahibi oldukları için de dışlanmaktadır. Bu sebeple Ruslar bu orantısız nüfus artışından da endişe duymaktadırlar. Diğeri bir açıdan bakarsak, Rus olmayan halklar da Rusları sevmemektedirler. Orta Asya cumhuriyetlerinden bazıları kendi dillerini resmi dil haline getirerek bunu göstermiş oldular. Örneğin Özbekler çok iyi Rusça bilmelerine rağmen bölgede yaşayan Rusların kendilerini yabancı hissetmesi için, kendi aralarında Özbekçe konuşmaktadırlar. Çok sayıda Rus bu ve benzeri sebeplerden ötürü Orta Asya’yı terk

etmektedirler. Baltık cumhuriyetlerinde ise, buna benzer olaylar ve göçler yok denecek kadar azdır. Ruslar kültürlü olarak gördükleri bu insanların onlara adaletli davranacaklarından eminler, onların korktukları millet ise Kafkaslar ve Orta Asyalı Müslüman'dırlar (Roskin, 2013: 368-369).

Putin'in ve Avrasyacı ekolün jeopolitik okuması jeopolitik teorilerden Friedrich Ratzel'in daha güncel uyarlanmış, özünde Panslavcı ama doğu ve merkezi Avrupa'yla Batı Slavlarını, AB ve NATO'ya kaptırdığı için, Beyaz Rusya ve Ukrayna'yı da içine alan daha doğrusu BDT ülkelerini kapsayan, özünde Panrusçuluk siyaseti izleyen organik jeopolitik yaklaşımı çağrıştırmakta ve dünyaya tekrardan askeri süper güç olduğunu kabullendiren aynı şekilde siyasi, ekonomik ve kültürel bir süper güç olmak için mücadele vermektedir.

Rusya'nın dağılma sonrası yaşadığı kimlik bunalımını günümüzde de devam ettirdiğini düşünen Yılmaz'a göre "Rusya devlet başkanı Vladimir Putin'in sık sık mümkün olan tek ulusal fikrin vatanseverlik olduğunu, vatanseverlikten başka halkı birleştirecek fikrin olmayacağını savunması aslında hala var olan milli kimlik oluşturmama sorunuyla da alakalıdır" (Yılmaz, 2016: 211). Farklı etnik kökende, farklı dinde olan halkları aynı coğrafyada barış içinde bir arada tutabilmenin tek ve en kolay yolu aynı coğrafyayı paylaşımlarını vurgulamaktan geçmektedir. Putin'de aslında en doğru ve pragmatik olan yolu seçerek, aynı toprak üzerinde yaşayan bu insanlar arasında vatanseverlik bilinci oluşturma politikası gütmüştür. Böylece onları bir arada tutacak bir bağ oluşturmayı hedeflemiş, bunun için de her konuşmasında defaten 'vatanseverlik' olgusuna yer vermiştir.

"Rus dünyası terimi günümüzde milletçilik çağrışımları doğurmakta ve Rusya'nın Avrasya entegrasyonu ortaklarında şüpheler oluşturmaktadır. Bu şüpheler Gürcistan ile yaşanan Güney Osetya ve Abhazya krizi ile başlamış ve Kırım kriziyle doruk noktasına ulaşmıştır. Rusya, bu krizleri yaşarken Batı'dan yeterince güçlü tepki almaması sebebiyle Suriye'deki krize müdahale etmiş, fakat bu müdahale sonucunda hem Türkiye hem de diğer Ortadoğu ülkeleriyle yeni krizler yaşamıştır. Rusya'nın Avrasyacılığı terk ederek Rus Dünyası politikasına sarılması onu, 15 yılda elde ettiği ekonomik ve siyasi gücü yok etme tehlikesiyle karşı karşıya bırakmıştır. Rusya'nın saldırgan politikası birliktelik yaşadığı Avrasya Ekonomik Birliği ülkelerini de endişelendirmiştir. Başta Kazakistan olmak üzere Kırgızistan da Rusya'nın baskısını hisseder konuma gelmiştir" (Yılmaz, 2016: 72).

Ruslar uzun süre komünist kesim tarafından manipüle edilmiş Rus milliyetçiliğine ve son zamanlarda yükselişe geçen Rus Ortodoks Hristiyanlığına geri dönüş yapmışlardır. Milliyetçilik ve Hristiyanlık olguları Rus toplumunu bir arada tutmaya yeterli olmamaktadır. Rusya Federasyonu bünyesindeki yirmi bir farklı etnik cumhuriyet kendi milliyetçiliklerini savunmaktadırlar, bunların çoğu Tatar ve Müslüman'dır. (Rusya Federasyonu'nun yüzde ondan fazlası Müslüman nüfusa sahiptir) Hiçbir sembol ve bayrağa Ruslar ortak bir irade ile karar verememektedir. Toplumun bazı kesimleri Sovyet dönemindeki bayrağın kullanılması gerektiğini savunurken, bazıları da üç renkli yeni bayrağı istemektedirler. Devrimin kutlandığı 11 Kasım günü kaldırılrsa da, (yürüyüşle bu günü geleneksel hale getiren bir grup insan bulunmaktadır) bunun yerine Rusya'nın 1990'da bağımsızlığını ilan ettiği 12 Haziran günü kutlamalar yapılmaktadır. Ruslar için ortak olan duygu ise çoğunun Sovyetlerin çökmesinden duyduğu derin üzüntüdür (Roskin, 2013: 361).

3.1.1 Din Faktörü

Sovyetlerin baskıcı politikaları altında halk arasında dinin yayılması ve yaşanması ideolojik fikirlere aykırı olduğu gerekçesiyle engellenmişti. Rus tarihine bakıldığında dinin büyük bir öneme sahip olduğu görülür. Din, dil ve kültürle birlikte toplumun yapı taşlarını oluşturur. Birliğin yıkılışından sonra Rusya Federasyonu, yeni bir uyanış çerçevesinde Ortodoks Kilisesi'ne de iade-i itibar etmiştir. Yeni kurulan Rusya Federasyonu'nun temelleri din ile birlikte atılmıştır. Putin'in söylemleri de dini motiflerle bezenmiştir ve sık sık kilisenin toplumda etkisini arttırmasının kaynaştırıcı etkisine vurgu yapmıştır. "Otuz yıl içinde, kilise bölgelerinin sayısı dörde katlandı ve bugün nüfusun yüzde 70'i kendisini Ortodoks olarak tanımlıyor. Bu dine dönüş, dini söylemi özgürleştiren ve komünizmin iktidara gelişinin temsil ettiği "büyük hikaye"den milyonlarca vatandaşı mahrum bırakan SSCB'nin yavaş yavaş çökmesiyle kesişiyor" (Jouanny, 2017: 72).

Rusya Federasyonu, Sovyet sonrasında insanları bir arada tutmaya çalışırken, en önemli birleştirici unsur olan dili kaybetmeye başlamıştı. Diğer ülkelerle arasındaki birleştirici güç olarak gördükleri Rus dilini konuşan insanların sayısının azalması, Rusya Federasyonu'nun o ülkeler üzerindeki etkinliğini yok edecekti. Sovyet sonrasında Rusya Federasyonu'nun elinde birleştirici unsur olarak, Rus dili, Ortodoks Kilisesi ve Avrasya Birliği olarak sadece birkaç unsur kalmıştı. Din, komünizm döneminde yasaklanarak, etkisizleştirilerek yok edilmeye çalışılmış, 'Sovyet İnsanı' modelinde insan zihninden bu olgu uzaklaştırılmıştı. Benzer inkârın, Sovyet sonrası dönemde, eski Sovyet ülkelerinde dil konusunda yapıldığını gören Rusya Federasyonu, bu gidişatı durdurmak, toprak kaybı olarak gördüğü ülkelerde insanlar üzerinde Rus nüfuzunu kaybetmek istememiştir. Bu sebeple Rus dilinin konuşulması ve yayılması için çeşitli teşvikler yapılmış, ülke dışından insanların da Rusça konuşması ve öğrenmesi için programlar, eğitim imkânları ve burslar verilerek desteklenmiş, Ortodoks Kilisesi de özellikle Putin sonrası dönemde, her fırsatta ön plana çıkarılarak bir nevi iade-i itibar yapılmaya çalışılmıştır.

Putin, diğer liderlerden farklı olarak dine ayrı bir önem veriyordu. Yeni dönemde planladığı düzenin içinde Ortodoksluk, slavikiler ve derin Rusya, sacayağının sütunlarını oluşturuyordu (Jouanny, 2017: 34). Sovyet toplumunda din yasaklanmıştı, halkın hayatından ve hafızasından kilisenin etkisi silinmişti. Putin döneminde ise halkın bastırılmış din duygusu ortaya çıkarıldı. Putin, birçok konuşmasında dine vurgu yapıyor ve kiliseyi yüceltiyordu. Kanunla da bunu desteklemiş ve dini duygulara karşı yapılan hakaretlerin karşılığının kanundaki cezai uygulamasını başlatmıştır. Avrupa'daki yozlaşma karşısında Rusya Federasyonu daha muhafazakâr ve daha dine bağlı bir görünüm çizmektedir. Bunun en önemli etkeni de Putin'in bu konudaki söylemleri ve Ortodoksluğun tarihsel konumuna yaptığı vurgudur. Ona göre kilise Rus

hayatının bir parçasıdır ve Rusya'nın zihin kodlarındaki en temel yapı taşlarından biridir.

D'encausse ise Ortodoks Kilisesi'nin Rusya açısından önemini şu sözlerle örneklendirmiştir:

“...yakındaki yabancıda Rusya'nın belirli manevi ve kültürel varlığını en iyi sağlayan, Ortodoks Kilisesi olmaktadır. Rus yetkililer nezdinden, büyük bir otoriteye sahip olan Patrik II: Kiril, Rusya Kilisesi ile çoğunluğu Hristiyan olan ülkelerdeki Ortodoks Kiliseleri arasındaki bağ kurma rolünü giderek artan bir şekilde üstlenmektedir. Bu ülkeler arasındaki Ukrayna, Beyaz Rusya, Moldova gibi ülkeler olduğu kadar Ortodoks cemaatlerin de barındığı Orta Asya'nın Müslüman ülkeleri ile Kafkasya ülkeleri de yer almaktadır. Bu rol kimi zaman siyasi arabuluculuk şeklinde ortaya çıkmaktadır. Nitekim Patrik ile Gürcistan Katolikosu II. İlya arasında sürdürülen diyalog, 2008 Ağustos'u savaşından beri bir uzlaşma taslağı yaratmış olmasa da iki ülke arasındaki temasların başlangıcını teşkil etmiştir. Kazakistan'ın yeni başkenti Astana'da dev bir inşaat programı çerçevesinde yapılan Ortodoks Katedralini kutsamak maksadıyla büyük bir görkemle gelen II. Kiril, Kazak makamlarınca selamlanmıştır. Kendi dillerini kullanmakta zorlanan Rus toplulukları için Ortodoks inancına ait bu yerler ve törenler, aynı zamanda bu insanların Rusya ile bağlarını sürdürme fırsatı veren, bir araya gelme merkezleridir. Her ikisi de Kiliseye son derece bağlı olan Rusya Bakanı ile Başbakanı, neredeyse Rus kökenlerinden tamamen koparılmış, yönünü kaybetmiş, diaspora toplulukları için Kilisenin oynadığı rolün bilincindedirler” (D'encausse, 2013: 122-123).

3.2 EKONOMİK DURUM

Ekonomik sıkıntıların toplumsal halk hareketlerine onun da iktidara yönelik muhalefete yol açacağından korkan Rus devlet aklı, öncelikli olarak devletin bekasını, devamlılığını korumayı amaçlamaktadırlar. İç ve dış politikadaki en temel ilke budur, diğer bütün uğraşlar bu ilke doğrultusunda şekil alırlar.

Rusya Federasyonu'nun ekonomik özelliklerine değinmek gerekirse; SSCB döneminde merkezi olarak planlanmış bir ekonomi hakimdi, Sovyetlerin dağılmasının ardından ise piyasa tabanlı bir sisteme doğru kayda değer değişiklikler yaşadı (devletçi bir ekonomi). 1990'lı yıllarda ekonomik reformlar, enerji, ulaştırma, bankacılık ve savunma ile ilgili sektörlerde göze çarpan istisnalar ile sanayinin alanında birçok özelleştirme gerçekleşmiştir. Mülkiyet haklarının korunması hala zayıftır ve devlet özel sektörün serbest işleyişine müdahale etmeye devam etmektedir. RF, dünyanın önde gelen petrol ve doğal gaz üreticilerinden biridir ve aynı zamanda çelik, primer alüminyum gibi metallerin en üst düzeyde ihracatçısı konumundadır. 1998-2008 döneminde petrol fiyatlarının hızla yükselmesiyle, % 7'lik bir büyüme gösteren ekonominin, RF'nin emtia bazlı büyüme modelinin tükenmesinden dolayı büyüme oranlarının azaldığı görülüyor. Düşen petrol fiyatları, uluslararası yaptırımlar ve yapısal kısıtlamaların bir kombinasyonu RF'yi 2015 yılında derin bir durgunluğa itti ve GSYİH% 2,8'e yaklaştı. Düşüş 2016 yılına kadar devam etti. GSYİH% 0.2 oranında daraldı, ancak dünya talebi arttıkça 2017 yılında tersine döndü. Son

zamanlarda ithal ikamesi için devlet desteği, ekonomiyi ekstraktif (doğal maddeleri işlemeye ait olan) sanayilerden uzaklaştırma çabası zamanla artma eğilimindedir. GSYİH son üç yıllık tahmini değerleri 4.119 trilyon dolar (2015), 4.016 trilyon dolar (2016), 4.008 trilyon dolar (2017). GSYİH gerçek büyüme rakamları ise (tahmini); % -2,5 (2015), % -0,2 (2016), % 1,5 (2017). GSYİH'in sektör bazda dağılımı ise 2017 tahmini rakamları; tarım: % 4,7 endüstri: % 32,4 hizmetler: % 62,3. RF'nin işsizlik oranları ise 2016 ve 2017 yılında %5,5 olarak kayıtlara geçmiştir. RF'nin tarım ürünleri ise; tahıl, şeker pancarı, ayçiçeği tohumu, sebze, meyve; sığır eti, sütür. 2017 tahmini değerlere göre RF'nin geliri 253,9 milyar dolar olarak hesaplanırken, giderleri ise 287,5 milyar dolar olarak gösterilmektedir. Enflasyon oranı 2016 yılı verileri %7,1 olarak tahmin edilirken, 2017 yılına ait rakamlar %3,7'dir (<https://www.cia.gov>, 2018).

Tablo 8: Rusya Federasyonu Ekonomik Göstergeler

	İhracat	İthalat	İhracat Malları	İhracat Ortakları	İthalat Malları	İthalat Ortakları	Döviz-Altın Rezervleri	Dış Borç
2016 (tahmini)	281,9 milyar dolar	191,6 milyar dolar	Petrol ve petrol ürünleri, doğal gaz, metal, ağaç ve ağaç ürünleri, kimyasallar ve çok çeşitli sivil ve askeri ürün üretmektedir.	Çin% 10,9, Hollanda% 10, Almanya% 7,1, Belarus% 5,1, Türkiye 4,9% (2017)	makine, taşıt, eczacılık ürünleri, plastik, yarı mamul metal ürünleri, et, meyve ve fındık, optik ve medikal aletler, demir, çelik	Çin% 21,2, Almanya% 10,7, ABD% 5,6, Belarus% 5, İtalya% 4,5, Fransa% 4,2 (2017)	377,7 milyar dolar	434,8 milyar dolar
2017 (tahmini)	336,8 milyar dolar	212,7 milyar dolar					418,5 milyar dolar	451,5 milyar dolar

Kaynak: <https://www.cia.gov>

Vladimir Putin ve oligarkların savaşı, Putin iktidara gelir gelmez başladı. “Carneigie Enstitüsü’nün yaptığı araştırmaya göre, halen Putin’in savaş açtığı oligarklar ülke GSYMH’nin yüzde 40’ını ve ihracatın da yüzde 90’ını kontrol altında tutuyorlar” (Mikail, 2007: 164). Devlete vergi ödemekten kaçınan oligarklar devlet ekonomisine büyük oranda zarar veriyorlardı bunun yanında sadece ekonomik olarak değil siyasi bakımdan da oldukça güçlü bir konumda bulunmaktaydılar. İlk olarak Putin onların siyasetteki bu ağırlığını kaldırmak için mücadele etmiştir. Uyarılarında ne kadar kararlı olduğunu göstermek için de ülke içinde önemli oranda ekonomik gücü elinde bulunduran birkaç oligark hakkında soruşturma başlatmış ve bazı yaptırımlar uygulamıştır. Buna örnek olarak Hodorkovski gösterilebilir. Hodorkovski’nin haksız kazanç, yolsuzluk gibi gerekçelerle tutuklanması ve diğer önemli birkaç ismin de sınır dışı edilmesi üzerine Putin, politikalarında ne kadar kararlı olduğunu ispatlayıp, istediği

sonuçları elde edebileceğini göstermiş oldu. Dağılma sonrası uygulanan politikalar sonrasında ortaya çıkan ülke içinde hem ekonomi hem de siyasi anlamda yerlerini sağlamlaştıran bu elit grup, Yeltsin zamanında altın çağlarını yaşamışlardır. Putin ise bu noktada Yeltsin'den farklı olarak onları desteklemekten ziyade onlarla mücadele yolunu tercih etmiştir. “Kimilerine göre, bir zamanlar dünyanın en zengin işadamlarından olan Mihail Hodorkovski'nin hala cezaevinde bulunmasının nedeni de muhalif partilere yardım etmesi ve başkanlığa adaylığını koymayı düşünmesi” (Başlamış, 2016: 28).

Ekonomik gelişmeler Rusya'nın iç ve dış politikalarını belirleyen en önemli etkenlerden biridir. Halkta bu doğrultuda ekonomik durumu geliştikçe Putin'e destek arttı aksi durumda da destek azaldı, yapılan araştırmalar da bunu ortaya koymaktadır. Putin iktidara geldikten sonra ekonomik olarak en büyük avantajı petrol fiyatlarının olağanüstü şekilde yükselmesi olmuştur. Ekonomi iyileşmeye başladı, halkın yaşam standartları yükseldi, devletin de refah seviyesi arttı ve dış borçları da azaldı. “1999 ile 2008 arasında Rusya'nın GSYİH'si yıllık ortalama yüzde 7 büyüdü; yoksulluk oranı %29'dan yüzde 13'e, işsizlik oranı ise yüzde 12,9'dan yüzde 6,3'e düştü. 2008'de ülke dünyanın üçüncü büyük döviz rezervine sahip hale geldi” (Jouanny, 2017: 40). Bu büyüme Rus iç piyasasını da hareketlendirmiştir.

“Putin yönetimi, 2000-2014 yılları arasında petrol/doğalgaz fiyatları sayesinde iktidarını tartışılmaz biçimde güçlendirmiştir. Rusya'da petrol/doğalgaz gelirleri 2000 yılında 33 milyar dolar iken 2011 yılında yaklaşık 199 milyar dolar olmuştur. Rusya, 2014 yılında 184 milyar dolar, 2015 yılında ise 90 milyar dolar gelir elde edebilmiştir. Rusya'nın varil başına 10 dolarlık düşüşte kaybettiği para yılda 20 milyar doları bulmaktadır. Rusya'da Putin yönetimi ekonomik iflas yaşanması halinde ülkede etnik bölünmeler olabileceğini öngörmektedir” (Yılmaz, 2016: 53).

2008 yılına gelindiğinde küresel finansal krizden Rusya Federasyonu da nasibini almıştır. “2009'da Rusya Federasyonu G-8 ve yükselen büyük güçlerden oluşan G-20 ülkeleri arasında en büyük iktisadi gerilemeyi kaydetti (GSYİH'de yüzde 7,9 küçüldü) Bütçe açığı GSYİH'in yüzde 8,3'üne ulaştı ve işsizlik oranı Şubat 2009'da yüzde 10'ları buldu (Jouanny, 2017: 40). Rusya Federasyonu'nun ekonomik krizin etkilerinden kurtulması için belli bir toparlanma süreci ve ülke yönetiminde yapısal değişiklikler gerekliydi. Ekonomi büyük oranda enerji kaynaklarına bağımlıydı ve farklı sektörlerde gelişmişlik gözlenemiyordu. Yapılması gereken ise bu duruma alternatifler getirilmesiydi; üretimdeki diğer sektörler çeşitlendirilmeli, güçlendirilmeli ve desteklenmeliydi. Ayrıca ticaret ortamının şartları da iyileştirilmeliydi. Böylece ekonomik tek seslilik sona erecekti çünkü enerji kaynakları ithalatın neredeyse üçte ikisini oluşturuyordu.

“1999 ile 2007 arasındaki askeri harcamalar neredeyse üçe katlandı, buna müdahalelerin profesyonelleştirilmesi de eşlik ediyordu. İki Çeçen savaşını niteleyen *kontrakniklerin* (sözleşmeli asker) düzensizliği ve rastgele şiddetinin yerini, Gürcistan'da daha düzgün görünümlü bir ordu aldı: 2011'de, Vladimir Putin bu çabayı devam ettirdi: Gördüğümüz gibi, askeri teçhizatın yüzde 70'inin modernleştirilmesi için on yıllık bir plan açıklandı. 2015 askeri bütçesi 81 milyar

dolarla bir rekora ulaşıyor (her halükârda Amerikan askeri bütçesinin yaklaşık sekiz kat altında kalıyor). Eylül 2015'te başlayan Suriye harekâtı Rus güçlerini değerli hale getirmek için yeni bir imkân sunuyor: Neredeyse her hava uçuşu gerektiği gibi medyatikleştiriliyor ve televizyon yayınlarında yerini alıyor” (Jouanny, 2017: 67).

2014 yılında Rusya Federasyonu'nda petrol fiyatlarında bir düşüş yaşandı, fiyatlar varil başına elli doların altına düştü (Bu düşüşün sebebi ise, ABD'nin kaya gazı üretimiydi; Avrupa'nın Rus enerjisine bağımlı olmasının getirdiği sebeplerle dış politikalarında Rusların aleyhinde dikkatli davranmalarından yola çıkarak, bağımlılığı azaltmak adına kendilerince bir çözüm geliştirdiler. Kaya gazı üretimini rekor seviyeye çıkararak, enerji konusunda hem kendine yeten, hem de sağladığı fazla üretimle Avrupa'nın da ihtiyacını karşılamayı hedeflediler). 2015 yılına gelindiğinde ise fiyatlar bunun da altına inmişti, ekonomik olarak büyük bir yara alan Rus ekonomisi için, yeni alternatifler ve fikirler getirilmeliydi. Moskova'nın gelecek yıllar için, 2016 ve 2017 yılındaki harcama tahminleri elli dolar fiyatındaki varillere endeksli düzenlenmişti, ülke rekor seviyede petrol üretimi yapmasına karşın, ülke ekonomisindeki açık bu gerekçe ile önlenemiyordu. Petrol fiyatlarındaki sadece bir dolarlık düşüş bile, Rusya Federasyonu için yaklaşık iki milyar dolar kayıp anlamına gelmektedir. ABD'nin ürettiği sıvılaştırılmış gazın Rusların doğalgazının yerini alması pek makul bir durum olarak gözükmüyor, ancak bu durum pazarlık konusunda Avrupalıların elini güçlendirip, dış politika konusunda da daha rahat hareket imkânı sağlayacak gibi duruyor. Bu bir nevi ekonomik savaşa dönüşmüş vaziyettir. Rus ekonomisine inen bu büyük darbe, topluma da yansımış, birçok insanın yaşam şartlarını zorlaştırmıştır, fakat Rus ekonomisinin çökeceği yönündeki teorilerin de yersiz olduğu ortaya çıkmıştır. Rusya Federasyonu'nun yaşadığı zorluklara rağmen, Dünya Bankası yüzyılın ikinci yarısında ekonominin biraz büyüyeceği tahmininde bile bulunuyor. Rusya Federasyonu da bu tarz krizler için alternatifleri ise; ülkenin güney doğusuna inen boru hatları ve Çin ile yapacağı ithalatı arttırmayı planlıyor (Varlı, 2018: 42-43).

Rusya Federasyonu'nun ilk önceliğinin ekonomik temelli olduğunu ve Putin'in 2011'den beri yaşadığı ekonomik sıkıntıyı aşmak için (düşen petrol fiyatlarını yükseltmek) uğraştığını söyleyebiliriz. Petrol fiyatlarının yükselmesinin yanında alternatif enerji yollarının da Akdeniz'e ulaşmasına da engel olmak istemektedir. Rusya Federasyonu dünya piyasasındaki enerji tekeli elde bırakmak istemektedir, dünyadaki diğer ülkelerin Rusya Federasyonu'nun doğalgaz ve petrolüne bağımlı ve mecbur olması ikinci önceliktir. (Yılmaz, 2016: 54-55).

“Ekonominin büyümesi ve petrolden elde edilen gelirler dört temel alana aktarıldı. Bunlardan ilki, iç borçların kapatılarak sosyal alanlarda reformların gerçekleştirilmesi ve altyapıya yatırım yapılmasıdır. İkincisi, SSCB ve Yeltsin döneminden kalan dış borçların kapatılmasıdır. Nitekim 2000-2008 yılları arasında Uluslararası Para Fonu, Paris Kulübü, Dünya Bankası ve yabancı ülkelere olan borçların neredeyse tamamı ödenmişti. Bu husus özellikle Rusya'nın bağımsız ve aktif bir dış politika izlemesini sağladı. Üçüncü olarak Kremlin, elde ettiği gelirlerin bir kısmını bazı eski Sovyet cumhuriyetleri ile Orta Doğu ve başka coğrafyalardaki müttefiklerinin Moskova yanlısı tutumlarını devam ettirmeleri doğrultusunda harcamaktadır. Bu husus, her ne kadar Rusya'nın uluslararası arenada ve bölgesel denklemlerde konumunu sağlamlaştırsa da iç politikada tepkiye yol açmaktadır. Enerji gelirlerinin aktarıldığı bir başka alan da 2000'li yılların başında kurulan Rusya Federasyonu İstikrar Fonu'dur. Bu fonun amacı,

ekonomik kriz ve gerileme yaşandığı dönemlerde krizin etkilerini azaltmak için bir miktar paranın fonda biriktirilmesi ve ihtiyaç duyulduğunda kullanılmasıdır. Nitekim 2007’de fonda yaklaşık 132 milyar Dolar mevcuttu. Ekonominin büyümesi ve istikrarın sağlanması, dış yatırımların yanında altın ve döviz rezervlerini de artırdı. 2008’de Rusya’nın altın-döviz rezervi, yaklaşık 520 milyar Dolar’dı. Ancak 2009 yılında başlayan ve hâlâ devam eden ekonomik kriz, söz konusu rezervlerin büyük ölçüde azalmasına sebep oldu” (Kemaloğlu, 2016: 6).

3.3 ÇEÇENİSTAN SORUNU

Kafkasya’nın Rusya Federasyonu ile olan bağımsızlık mücadelesi Sovyetler ve öncesi olan Çarlık Rusya’sına kadar uzanmaktadır. Rusya Federasyonu’nda özellikle Çeçen Savaşları sonrasında bölgede oluşturulan otoriter yapıyla beraber Selefilik adı verilen akım da etkisini göstermeye başlamıştır. Özellikle, Kafkas gençleri Rus yönetiminin kendilerine uyguladıklarını düşündükleri ayrıştırıcı tutumlar nedeniyle yönetime karşı isyancı tavırlar sergilemiş ve işsizliğin de getirdiği çaresizlikle DAES’e katılmaya ve destek vermeye başlamışlardır. DAES öncesi ise Kafkasya Emirliği bölgede etkinliğini sürdürmekteydi. Günümüzde Rusya her iki örgütün de etkilerini bertaraf etmek ve büyümesini engellemek için birtakım çalışmalar yürüterek önlem almaktadır. Bu çalışmalar kapsamında bölgede işsiz olan ve radikal gruplara meyilli olan gençlere yönelik programlar başlatılmıştır. Tutarsız bir şekilde Moskova’nın Kafkasya’daki yaşadığı güvenlik endişesi nedeniyle özellikle polislerin Müslüman halka karşı ayrımcılıkları ve sert davranışları Rusya Federasyonu’nun bu çalışmalarını sekteye uğratmakta ve Müslüman halkın tepkisine neden olmaktadır (Yılmaz, 2016: 140).

Nüfus açısından Ruslardan sonra ikinci sırada olan millet Tatarlardır. Rusya Federasyonu, 2002 yılında yaptığı seçimlerde farklı bir strateji uygulayarak sayıyı düşük göstermek adına Tatarları üç ana grup ve onları da kırk beş alt gruba bölerek saymıştır. *‘Her Rus’un altından bir Tatar çıkar’* Rus atasözü de Tatar halkının Rus toplumundaki yerini gösterir niteliktedir. Bunun yanında bir başka farklılık da uygulanan federal reformlardır. Tataristan, XXI. yüzyılda Rusya’nın federe cumhuriyeti olarak kendini göstermiştir. Buna rağmen 1990-1992’de bağımsızlık için mücadele vermiş, referandumda ise halkın %62,5 gibi hatırı sayılır bir çoğunluğu ülkelerinin özgür olmasını istemesine rağmen, bağımsızlıklarını ilan edememişlerdir. Buna karşılık Tataristan’da Rusya Federasyonu anlaşmasını imzalamamıştır. Gerekçe olarak da milletin haklarının kısıtlandığını ileri sürmüşlerdir (Kamalov, 2004: 126).

Rusya Federasyonu kurulduktan sonra iki devlet bağımsızlıklarını ilan ettiler bunlardan biri Tataristan diğeri ise Çeçenistan’dır. Tataristan’la yaşanan problem 1994 yılında sağlanan antlaşma neticesinde çözülmüş oldu. Antlaşma neticesinde ise ‘self determination’ hakkı çerçevesinde iki taraf arasındaki yetkiler belli bir sınır etrafında şekillenmiş oldu. Tataristan’a diğer devletler ile ilişkileri kurma konusunda yetki tanındı. Çeçenistan ile benzer bir antlaşma ile çözüm sağlanması ise söz konusu olmadı. 1994 ila 1996 yılları

arasında I. Çeçen savaşı olarak tarihe geçen sıcak çatışmalar yaşandı. 1999 yılına gelindiğinde ise anlaşmazlık yeniden alevlendi ve çatışmalar tekrar başladı (Seiffert, 2004: 20-21). Rusya Federasyonu, Çeçen konusunda bir çözüme ulaşamadı ve Çeçen ayrılıkçılar federasyon için ülkedeki ayrılıkçı ve radikal İslamist grupları hareketlendirecek bir sorun daha da önemlisi bir tehdit olarak dondurulmuş bir sorun olarak rafa kaldırılmış oldu.

Kafkasya'nın kuzeyinde, Rusya Federasyonu'nun güney sınırlarının bulunduğu noktalarda çoğunluğu Müslüman olan 10 milyon insan yaşamını sürdürmektedir. Sovyetlerin yıkılmasının ardından Rusya Federasyonu için bu bölgeler problemli hale gelmiştir ve kontrol mücadelesi verilmektedir. Bu bölgede Çeçenler, Rusya ile bağımsızlık mücadelesini uzun yıllardır sürdürmektedir. Bu bağlamda 1994-1996'da birinci, 1999-2003 yılları arasında ise ikinci Rus-Çeçen savaşı sonucunda 100 bin kişi yaşamını yitirmiştir. Tüm Kafkasya'da etkili olan bu ayrılıkçı hareketler özellikle Dağıstan bölgesinde yoğunluk ve hız kazanmaktadır. Bölgede bulunan ayrılıkçı gruplar ile yaşanan problemler bugün bile çözölmüş değildir ve her an bu çatışmaların hareketlenebileceği ihtimali canlı tutulmaktadır (Demirci, 2016: 131-132).

Putin iktidara geldiğinde ilk mesele Çeçenistan idi. Sovyetlerin dağılmasından sonra bağımsızlığını ilan eden Çeçenler, Müslüman çoğunluğa sahiptir ve bağımsızlık hareketleri bölgede yankılara sebep olmuştur. Bu durumdan endişelenen Rusya Federasyonu, bu durumun diğer halklara örnek olmasından korkuyorlardı. İlk savaş, 1994 yılında gerçekleşti ve Yeltsin'in mağlubiyetiyle sonuçlandı. 1999 yılının sonuna gelindiğinde ise, Çeçenistan nüfuzunu arttırmayı başarmış ve arka arkaya birçok saldırı düzenlemiştir. Bu saldırıların ikisi Moskova'da meydana gelmiş, toplamda dört saldırıda ise üç yüzden fazla insan yaşamını yitirmiştir. Saldırıların sonucu aradaki gerginlik tırmanmış ve meselenin çözümü ülkenin bir numaralı gündemi olmuştur. Olayların verdiği duygu hali halk arasında milliyetçi söylemleri hızlandırmış, Putin de bu havadan olabildiğince yararlanmıştır. Başlayan ikinci Çeçen Savaşı'na Rusya Federasyonu milliyetçi duygularla girdi, Putin için bu savaşın ehemmiyeti ise çok daha büyüktü. Bu savaşla birlikte onun siyasi geleceği şekillenecekti. O sıralarda Kazakistan'da yaptığı bir konuşmada "teröristleri helada bile olsa öldürmek" derken politikasının kararlılığını ortaya koyuyordu. (Jouanny, 2017: 26).

Putin göreve geldikten sonra ilk yaptığı işlerden birisi de Çeçen Savaşları ile ülkenin sürüklendiği güvenlik sorununa kendi yöntemleri ile bir çözüm bulmaktı. Yeltsin'den farklı hareket ettiğini ve sahada birebir bulunarak hem sorunla kendisinin ilgilendiğini hem de askerinin moral ve motivasyonunu yüksek tutmaya çalıştığını Başlamış'ın şu sözlerinden anlıyoruz:

"Putin sahaya sadece askeri veya sivil uçakları ile değil, bizzat kendisinin kullandığı savaş uçaklarıyla da iniyordu. Tarihler 2000 yılının 20 Mart'ını gösterdiğinde Putin, Krasnodar'daki askeri üste bir SU-27 stratejik bombardıman uçağının ikinci pilot koltuğuna binip Çeçen Cumhuriyeti'ne uçtu. Çeçenya üzerindeki hava bombardımanının son gününde buna "sembolik bir katkı" yapmayı

da ihmal etmeyerek Severniy (Kuzey) Hava Üssü'ne başarılı bir iniş gerçekleştirdi” (Başlamış, Deprem, 2018: 137).

Putin iktidara ilk geldiği zamanlarda en büyük problemi Çeçen ayrılıkçı hareketiydi. Bunun önüne geçerek, uyguladığı sert tedbirlerle ülkenin bütünlüğünü sağlamış, bunun yanında halkın da güvenini kazanmıştır. Diğer devletler ile yakın ilişkiler kurulmuş ve geliştirilmesi için çaba gösterilmiştir. Putin, bu ilişkileri geliştirmek için kendisi ülkelere ziyarette bulunmuş, devletlerle ekonomik, kültürel, siyasi birçok anlaşma imzalamıştır. Bunun yanında federasyon içinde de reformlar yaparak ülke içindeki iktidarını sağlamlaştırmayı da ihmal etmemiştir. Putin, kendisine itaat etmeyeceğini düşündüğü devlet adamlarını görevden almıştır. Rusya Federasyonu'nda etkinliğini arttıran, ekonomideki tekellerinin yanında siyasette de oldukça etkili olan oligarklarla da mücadele etmiş ve kendi gücünü kabul ettirmiştir. Bir kısmının mal varlığına ek koymuş, bir kısmı da Putin ile savaşmayı tercih etmeyerek yurt dışına kaçmıştır. Böylece Putin, kendine muhalefet edecek kanadı büyük ölçüde etkisiz hale getirerek kendi üstünlüğünü kabul ettirmiştir (Yılmaz, 2016: 13).

Putin, Çeçenistan politikasında sert güç kullanarak ve böyle bir söylem geliştirerek halkın desteğini kazanmayı başarmıştır. “Çeçen halkına karşı yürütülen savaş Putin için bir iç politika konusu olmuştur. Hatta savaş bu amaçla körüklenmiştir. Savaş Rus milliyetçiliğini güçlendirmiştir. Putin zaten seçimlerden önce Rusya'nın kurtuluşu için Yeltsin'den farklı olarak milliyetçiliğe ve devletçiliğe vurgu yapmaktadır” (Mikail, 2007: 87). Bu düşünceler Rus halkını oldukça etkilemiştir. Rusya Federasyonu'nun uzun yıllar boyunca yaşadığı sıkıntılar ve dağılma sonrası problemleri göz önüne alındığında, Putin'in umut dolu söylemleri olumlu geri dönüşlere sebep olmuştur. Rusya Federasyonu, istikrarlı, güvenli ve güçlü devlet profiline umutla bağlanmıştır.

2001 yılında Rusya Federasyonu'nda yaşanan bombalı saldırılarda, Çeçenlerin saldırıyı düzenlediklerinin düşünülmesi halk arasında büyük bir korku ve endişeye sebep olmuştu. Bunun yanında Rus halkı kendilerinden olmadıklarını düşündükleri herkesi düşman olarak görmeye başlamış, korku beraberinde güvensizliği de tetiklemiştir. Olayların ardından Rusya Federasyonu, Çeçenistan'a saldırı düzenlemiş, sivil halkın yapılan bombardımanda büyük zarar gördüğü ve çok sayıda insanın hayatını kaybettiği haberlerine karşılık, Rus halkın bu konudaki görüşleri sorulduğunda ise oldukça kayıtsız kalındığı ve bütün bunları Çeçen halkının hak ettiğini düşünenlerin sayısı da oldukça fazla çıkmıştır. Moskova Belediyesi ise farklı bir uygulama getirerek, şehre dışarıdan gelenlerin yeniden kayıtlanması zorunluluğunu getirmiştir. Bu uygulama Sovyet döneminden kalmış ve yürürlükten kaldırılmış olmasına rağmen uygulanmaya devam etmekteydi. Başvuru yapanlardan ise yirmi bininin kentte kalmasına izin verilmedi. (Başlamış, 2016: 29).

2004 yılının 6 Şubatı'nda Moskova metrosundan meydana gelen patlamada pek çok insan hayatını kaybetmişti. Halkın büyük bir kesiminden gelen tepkilerin yanında devlet kadrolarından da tepkiler gelmiş, bazı aşırı milliyetçiler ise bunu 'etnik bir suç' olarak değerlendirmiştir. Devlet kanadından ve siyasi partilerin liderlerinden gelen aşırı söylemler halkı da etkilemiştir. Halkın çoğunluğu Kafkas milletleri ile bir arada yaşamaktan hoşnut değildi ve bunu da her fırsatta dile getiriyorlardı. O yılda Moskova halkının çoğunluğu (%70) Kafkas ırkından insanların kente girmesine yasak getirilmesini istiyorlardı. Nefrete dönüşen söylemlerin toplum nezdinde patlaması St. Petersburg'da ortaya çıktı. Patlamadan dört gün sonra, 35 yaşında Tacik bir vatandaş, evinin bahçesine girdiği sırada biri kızı iki çocukla evinin bahçesinde saldırıya uğradı ve 9 yaşındaki kızını 11 bıçak darbesiyle orada kaybetti. Bu olay, Rus vatandaşlarının Kafkas halklarına bakış açısını en net şekilde ortaya koymaktadır. (Başlamış, 2016: 103-104).

Putin'in Çeçen politikasına Avrupa'dan sert tepkiler gelmiştir, fakat Putin bu konuda taviz vermemiş, geri adım atmamıştır. Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi'nde oy kullanma hakkını elinden almaya kadar gidecek sert bir karara imza attılar. Çeçenistan ile mücadelede Türkiye nezdinden bakıldığında ise, Çeçenlere destek veren bazı Türk vatandaşlarının olması (Türk asıllı Çeçen militanları) ve bazılarının da terör eylemlerine katılması Ruslar tarafından tepki ile karşılanmıştır:

"Çeçenistan olayları RF'de büyük huzursuzluk ve hassasiyet oluşturdu. Çeçen militanların yanında bir kısım yabancı silahlı unsurlar (Vahhabi, Araplar, Afganlar vs.) da çarpışmalara katıldığında, Rusya bu tür örgütlere karşı da savaşıyordu. Bu Müslüman yabancılar arasında birkaç Türk de bulunduğu ortaya çıktı, Türkiye'de bazı dernekler ve bir kısım basın da olaylarda Çeçen yanlısı tavır aldı. Derken Avrasya feribotu olayı ve diğer Çeçen eylemleri oldu. 100-150 yıl kadar önce Çarlık Rusya'sından Türkiye'ye göçmüş Kafkasyalı (Çeçen de dahil) bir diasporanın torunlarının bu olan bitenlere platonik bir yakınlık hissiyle illegal tertiplere gizlice girdiği anlaşıyordu. Ruslar ise o zamanki Türk hükümetlerinden şüpheleniyordu (karşılıklı güven sonraki yıllarda sağlandı)" (Girgin, 2014: 402).

Putin, Çeçenistan konusunda gelen sert tepkileri bertaraf etmenin yolunu 11 Eylül saldırılarında bulmuştur. Putin, 11 Eylül saldırıları sonrasında ilk harekete geçen ve açıklama yapan liderlerden biri olmuştur. Putin, bu terör saldırısından dolayı son derece üzgün olduğunu belirtmiş, terörle mücadele konusunda ise iki ülkenin koordineli bir biçimde daha iyi ilişkiler çerçevesinde hareket etmesi gerektiğini ve buna hazır olduklarını belirtmiştir. Putin'in öncelikli gerçekleştirmesi gereken hedefi Kremlin'in konumunu eskiden olduğu gibi politik kararların verildiği yer haline getirmek ve ülke içindeki bütünlüğü sağlamaktır. Bu doğrultuda Çeçenistan'da yürüttüğü politikalarda da bu derecede sert ve kararlıydı. Terörle mücadele noktasında kararlı bir duruş sergileyen Putin'i rahatsız eden nokta ise Rus ordusunun gücünü büyük oranda kaybetmesiydi. Bu doğrultuda silahlı kuvvetlerin gücünü arttırması ve eskiden olduğu gibi ihtişamlı görüntüsüne kavuşması için çalışmalar başlatmıştır, fakat Putin orduyu güçlendirmek için de ekonomik kaynağa ihtiyaç duymaktadır. Burada sorulması gereken soru ise: bunun hangi kaynaktan sağlanacağı ve nasıl temin edileceğidir? Muhtemel cevap ise bunun Rus halkından temin edileceği hususundadır (Onay, 2018: 24).

“11 Eylül sonrası süreçte, Çeçen sorununun toplum ve devlet içindeki algılamalarında eski önemini yitirmesiyle birlikte, Rusya’daki ulusçu söylemlerinin ağırlıklarının azalması gündemdedir; bu açıdan bakıldığında, devletin ve toplumun genel ilgilerinin yeniden dış dünyaya yöneltilmesi söz konusu olacaktır. Büyük güçler arasında uluslararası sistemi yönlendirme aracı olarak “uluslararası terörizm” söyleminin ön plana çıkarılması ile birlikte, Moskova’nın dış dünyaya bakış açılarında da belirli esneklik yaklaşımları oluşmaktadır. Nitekim, Çeçen sorunu merkezi devletin yeniden oluşturulması için en önemli argüman olarak gündemde tutulmaya çalışılsa bile ekonomik reformların sürdürülebilmesi için dış etkenlerin katkısının sürmesi şarttır. Bu açıdan bakıldığında Putin’in dış politikaya bakış açısı karmaşık gibi görünse de, konjonktürel anlamda fırsatları sonuna kadar değerlendirmeye çalışan ve kendi söylemini de seçenezsizleştirme çabasında olan bir eğilim sergilemektedir. Bu bağlamda siyasal güçlerin merkezi eğilimlere çekilmesinin sağlanması ve Atlantikçilik-Avrasyacılık sentezinin Rus dış politikasının temellerine uyarlanması Putin döneminin en belirgin özellikleridir olacaktır” (Büyükkakıncı, 2004: 24-25).

Çeçenistan’la yürütülen mücadele kapsamında Rusya Federasyonu’nun neler yapması, ne tür önlem ve tedbirler alması gerektiğini soran bir gazeteciye Putin’in cevabı:

“...Dağlardaki mağaraları teker teker dolaşıp silahlanmış, Çeçenleri yok etmeliyiz. Başkanlık seçimlerinden sonra, Çeçenistan’ı birkaç yıl sonradan Rusya’dan idare etmeliyiz. Ekonomiye ve sosyal hizmetleri yeniden yapılandırmalı ve halka normal bir yaşamın mümkün olduğunu göstermeliyiz. Gençleri şu an içinde bulundukları şiddet ortamından çekip kurtarmalıyız. Bir eğitim programı yürürlüğe koymalıyız. Çalışmalıyız. Daha önce yaptığımız gibi terk etmemeliyiz Çeçenistan’ı. Bir zamanlar, Stalin’in yaptığı gibi, Çeçenleri topraklarından sürme gibi bir niyetimiz yok. Çeçenlerle Rusların bir arada yaşayabilmeleri için masaya oturup uzlaşmaya varacağız. Varılan noktanın kabul edilebilir bir çözüm olduğunu anladıklarında tekrar silahlara sarılma gereği duymayacaklar. Ancak sokaktaki Çeçen vatandaşı, bunu anlayana kadar eşkiya çetelerine karışıp insanların özgürce yaşadığı yerleşim yerlerine saldırmaya devam edecek, biz de silahlara sarılanları yok etmeye devam edeceğiz. Çeçenistan’ın Rusya’ya bağlı kalmasının kendi çıkarına olduğunu anlayan Çeçenlerden oluşan bir elit oluşturmalıyız. Rusya çerçevesi dışında herhangi bir çözüm yolu bugün için söz konusu bile değildir” (Kamalov, 2004: 93).

Putin’in konuşmalarından anlaşılabacağı üzere Rusya Federasyonu’nun Çeçenistan konusunda sert gücü sonuna kadar kullanabileceğini bu konuda çok keskin ve sert çizgilerinin olduğunu söylemek mümkündür. Silahlı Çeçen gruplarına karşı herhangi bir toleransı olmayan Putin’in, Çeçenistan’a daha fazla özgürlük verme gibi bir niyeti yoktur. Rusya Federasyonu’na bağlı oldukları sürece Çeçen halkına yumuşak güç esasında politikalar uygulamayı planlarken, silahlı çeteler konusunda taviz vermediğini açıkça dile getirmektedir.

Konuşmasının devamında ise “Bu şartlar altında tek çözüm yolu saldırıya geçmektir, ilk vuran sen olacaksın ve öyle şiddetli vuracaksın ki, rakibin bir daha ayağa kalkamayacak” (Kamalov, 2004: 93-94) şeklinde konuşmuş, Çeçenistan politikası konusunda ne kadar radikal görüşlere sahip olduğunu göstermiştir. Bu yönüyle Putin, Yeltsin’in izinde gitmiş, hatta ondan daha sert politikalar uygulayarak ne kadar kararlı olduğunu göstermiştir.

Çeçen Savaşı ve getirisindeki nüfuz kazanımı sayesinde Putin başkanlığının ikinci döneminde (2004-2008) ülkenin tartışılmaz hâkimiydi. Dönemin

oligarkları ile yaptığı anlaşma çerçevesinde oligarkların siyasete karışmamaları karşılığında Putin de onların servetlerini nasıl elde ettiklerinin peşine düşmeyecek, yaptıkları yolsuzlukları ve edindikleri haksız gelirleri görmezden gelecekti. Eğer karışılırsa da onları bekleyen son Hodorkovski'nin sonundan farklı olmayacaktı. Dolayısıyla başlarına gelecekleri bilen oligarklar, Putin'in icraatlarına ellerinden geldiğince hizmet edip, destek veriyorlardı.

Putin medyada da ağırlığını hissettirmiş, kendisine yönelik eleştiri ve muhalif hareketleri elinden geldiğince engellemeye çalışıyor bunda da başarılı oluyordu. Özellikle de Çeçenistan'la ilgili haberlerde dikkatli davranıyor, Rus halkının ve uluslararası kamuoyunun tepkisini çekmekten imtina ediyordu. 2000'lerin ortalarında, aralarında 2006 yılında öldürülen Çeçenistan Savaşı'ndaki insan hakları ihlallerini araştıran, yazan ve Putin'e muhalif haberler yapan Anna Politkovskaya ile kendisi gibi gazeteci olan arkadaşı Natalya Estemirova da 2009 yılının ocak ayında faili meçhul cinayete kurban giden gazetecilerdendi. Onlar gibi insan hakları savunuculuğu yapan, Rusya Federasyonu'nun faili meçhul cinayetlerini araştıran, savaşlarda kaçırılan ve işkence gören insanların haberlerini yapan bu tür olayları aydınlatmaya çalışan birçok gazeteci o yıllarda öldürüldü.

Bu bağlamda değerlendirildiğinde Putin'in icraatlarına bakıldığında dengeli, tedbirli ve baskın bir tavır içindedir. Rus halkının nabzını çok iyi takip etmekte, sorunların çözümünde kararlı davranmakta ve bu da Rusya Federasyonu'nu Putin'in istediği noktaya getirmekteydi. Özellikle Putin'in yolsuzluk konusunda ve sonradan oluşan Rus zenginlerinin (Yeni Ruslar olarak tabir edilen) devlet kaynaklarını kişisel zenginlikleri ve çıkarları konusunda kullanmasıyla ilgili başlattığı mücadelede Rus halkı ona büyük oranda destek vermiştir. Bu güven de Putin'i ikinci kez başkan yapmaya yetmiştir. Yeltsin zamanında şahlanan baronları tüm dünyanın gözü önünde azarlamaktan çekinmeyen Putin, televizyon kanallarına verdiği bu görüntüler sayesinde asıl gücün kimde olduğunu herkese gösterme imkânı bulmuştur. Ünlü oligarklardan Berezovski, Putin'in ilk zamanlarında ona muhalif olan isimlerden biriydi, Çeçen savaşçılarına mali destek sağladığı biliniyordu sonrasında ise ülkeyi terk ederek, Londra'ya sığınmacı olarak gitmiştir. Tüm bu gelişmelerin yanında, Putin'in başbakan seçilmesinin hemen ardından Rusya Federasyonu'nun birçok şehrinde düzenlenen terör saldırıları karşısındaki duruşu, onun saygınlığını arttırmasını sağlamıştır. Bu saldırılar neticesinde ölen sivillerin sayısı 300'ü geçmişti, yaralılar ise 1700'den fazlaydı. Terör saldırılarının sorumlusunu Çeçenler olarak gösteren Putin, Çeçenistan'a karşı bir saldırı planı başlattı. Batılı kaynaklara göre, bu saldırıların arkasında Rus Gizli Servisi bulunmaktaydı: amaç ise, Çeçenistan'ı kontrol altına almak için bir saldırı bahanesi bulmak ve Putin'in popülaritesini arttırabilmektir. Gerçekten de istenilen sağlanmış ve bu savaştan sonra Putin halk arasında büyük bir saygınlığa ve üne kavuşmayı başarmıştı. Bu ün sayesinde de Putin, başkanlık seçimleri kazanabilmiştir (Onay, 2018: 22-23).

Vladimir Putin'in terör saldırılarından sonra gerçekleştirmek istediği tek bir hedefi vardı Rusya Federasyonu'nun birimlerini merkeze bağlamaktır. Sonrasında ise yapılması gereken Kremlin'in yeniden tartışmasız bir güç haline gelmesini sağlamaktır. Putin'e göre valiler, merkezden uzak ve bağımsız politikalar yürütmekte bu durumda ülkenin geleceğini tehdit etmektedir. Buradan anlaşılabacağı üzere Putin, Sovyet zamanında olduğu gibi bugünün Rusya Federasyonu'nu da revize ederek yeniden bir uygulama alanı oluşturmak istemektedir (Onay, 2018: 23). Buradan hareketle çıkarılacak sonuç, Putin Çeçenistan meselesi ve terör konularında Rusya Federasyonu'nun üstünlüğünü ve ordunun gücünü önce düşmanlarına sonra da Rus halkına ispat edecek, sonrasında da bozulduğunu düşündüğü sistemin eksiklerini giderecek ve devletin merkezi otoritesini kuvvetlendirecekti.

3.4 DIŞ POLİTİKA

Rusya Federasyonu dış politika analizini yaparken merkeze sadece Vladimir Putin'i almak, tüm politikaların üreticisi ve belirleyicisi olarak onu görmek doğru bir değerlendirme ölçütü olmamaktadır. Rusya Federasyonu'ndaki değişim ve getiriler Putin şahsına bağlanmamalıdır. Çünkü Ruslar güçlü bir devlet yapılanmasına, geleneğine, tarihine ve elit insan kaynağına sahiptir. Sahip olduğu toprakların alanının büyüklüğü, yeraltı ve yer üstü zengin doğal kaynakları, askeri ve nükleer gücü dünyanın sayılı ülkelerinden biri olmasını sağlamaktadır. Rusların kadim bir kültürü, dili ve geleneği bulunmaktadır. Tüm bu özellikleri ona 'Büyük Güç' olma statüsünü vermektedir. Rusya Federasyonu, SSCB'nin ardından yıkıcı tüm etkilerini üzerinden atıp, uluslararası arenada hak ettiğini düşündüğü yere ulaşmaya çalışması (başat güç) ve kendini o şekilde lanse etmesi, şaşırtıcı değildir. Bazı kesimlere göre Rusya Federasyonu 1990'lı yılların o kötü atmosferinden çıkamayacak ve gücünü yeniden toplayamayacaktı, en iyi ihtimalle bu gerçekleşse bile Batı karşısına çıkabilecek seviyede olamayacaktı (Arıboğan, 2017: 141). Fakat Rusya Federasyonu bu görüşlerin haksız olduğunu ispatlayarak, küllerinden yeniden doğabileceğini göstermektedir.

Burada 'büyük güç' olma konusuna Mearsheimer'in görüşleriyle bir parantez açarsak; Mearsheimer'in teorisi beş ana varsayıma dayanmaktadır: bunlardan ilki uluslararası sistemin yapısının anarşik olduğu iddiasına dayanır. Realist teori, güvenlik rekabeti ve savaş ile karakterize edilen bir dünya tasvir etmekte ve uluslararası sistemde devletlerin üzerinde bir üst otorite bulunmadığını ifade etmektedir. Egemenlik devletlerin sınırları içinde söz konusudur, uluslarüstü bir merkezi otorite, yönetici organ bulunmamaktadır, "hükümetler üzerinde hükümet" yoktur. İkinci varsayım: büyük güçlerin kendi sahip oldukları ve olası bir çatışmada birinin diğerini yok edebilme gücüne sahip askeri kaynakları ve bunların kullanılmasını içermektedir. Bazı devletler, diğerlerine göre daha fazla askeri güce sahip olmaktadır, bu durum daha büyük tehlikelere yol açmaktadır. Bir devletin askeri gücü genellikle kendi silahıyla ya da belli bir silahla özdeşleştirilebilir, ancak silah bulunmasa bile, bu ülkelerdeki bireyler başka bir devletin nüfusuna

saldırabilmektedir. Üçüncü varsayım, devletlerin diğer devletlerin niyetleri hakkında kesin olarak emin olamamasıdır. Hiçbir devlet, başka bir devletin, ilk devlete saldırmak için saldırıya yönelik askeri kabiliyetini kullanıp kullanmayacağından emin olamaz. Sistemdeki bütün devletler güvenilir bir şekilde iyi huylu olabilir, ancak bundan emin olmak mümkün değildir, çünkü niyetlerin yüzde yüz kesinliği bulunmaz. Niyetler hızlıca değişebilir, bir devletin niyeti bir gün selim olabilir ve bir sonraki gün düşmanca olabilir. Niyetler konusundaki belirsizlik kaçınılmazdır, bu da devletlerin diğer devletlerin saldırgan niyetleri olmadığından emin olunamayacağı anlamına gelir. Dördüncü varsayım, hayatta kalmanın büyük güçlerin öncelikli hedefi olmasıdır. Özellikle, devletler toprak bütünlüklerini ve kendi iç siyasi düzenlerinin özerkliğini korumaya çalışırlar. Devletler elbette başka hedefleri de olabilir, ancak güvenlik onların en önemli hedefidir. Beşinci varsayım, büyük güçlerin rasyonel aktörler olmasıdır. Büyük güçler dış çevrelerin farkındadırlar ve bekaları konusunda stratejik düşünebilmektedirler. Uzun vadede kendi eylemlerinin ve tercihlerinin diğer devletlerin eylemlerini, bekalarını nasıl etkileyebileceğini düşünmektedirler (Mearsheimer, 2006: 69-70).

Mearsheimer'a göre; uluslararası sistemin yapısı büyük güçleri düşünmeye, saldırgan bir yapıya bürünmelerine (offensively) ve hegemonya arayışına itmektedir. Peki, büyük güç nasıl olunur, kriterler nelerdir? Tüm büyük güçlerin sahip olması gereken özellikler ise; bölgesel hegemonya, en üst ölçüde refah, seçkin bir toprak gücü ve üstün bir nükleer güçtür. Büyük güçlerin ilk kriteri bölgesel güç (regional hegemony) olabilmektir, kendi bölgelerine hakim olmak aynı zamanda diğer bölgelerde rakip devletlerin hegemon kazanmasını engellemeye çalışmak da bir diğer önemli husustur. Çünkü bir büyük güç, her zaman için rakip gücün kendi arka bahçesindeki güç dengelerini bozabileceğinden endişe etmektedir. Her büyük güç bölgesel bir hegemon olma hayali kursa da çok azı bunu başarabilmiştir. Örnek vermek gerekirse ABD, bölgeye hakim tek büyük güçtür. Büyük güç bölgesel bir hegemon olarak değerlendirilmek için öncelikle yerel rakiplerinden çok daha zengin olmalı sonrasında da bölgedeki en büyük orduya sahip olmalıdır. Tarihten örnek vermek gerekirse; Napolyon'un Fransa'sı, Wilhelm Almanya'sı, Nazi Almanya'sı, Soğuk Savaş zamanında SSCB ve ABD. Dahası bir devlet potansiyel bir hegemonyaya sahip olsa bile diğer devletlerin, onun bir bölgesel hegemonya haline gelmesini engellemeye çalışması da kaçınılmaz bir gerçektir (Mearsheimer, 2006: 70-71).

Büyük güç olmanın ikinci kriteri ise toplum refahı, zenginliktir (maximum wealth). Genel refahı arttırmak sadece toplum için değil, aynı zamanda rakiplere karşı askeri bir avantaj elde etmenin de güvenilir bir yoludur, ek olarak güçlü ve dinamik bir ekonomiye sahip olmak anlamına da gelmektedir. Büyük güçler, rakip büyük güçlerin dünyanın zengin bölgelerini domine etmelerini önlemeye çalışmaktadır. Modern çağda, bu alanlar genellikle kritik endüstriyel hammaddelere sahip daha az gelişmiş devletler tarafından işgal edilebilecek olsa da, önde gelen endüstriyel devletler tarafından doldurulur. Büyük güçler bazen bu bölgelere kendileri hakim olmaya çalışırlar, fakat en azından, hiç kimsenin rakip bir büyük gücün kontrolü altında kalmamasına da özen gösterirler. Üçüncü kriter, üstün bir toprak gücüdür (pre-eminent land power). Büyük güçler kara gücü dengesine hükmetmeyi amaçlamaktadır, çünkü bu, askeri güç paylarını en üst düzeye çıkarmanın en iyi yoludur.

Büyük güçler, güçlü ordularının yanı sıra hava ve deniz kuvvetlerine de önem vermelerini zorunlu kılmaktadır. Son kriter ise; nükleer güçtür (nuclear superiority). Büyük güçler, rakiplerine karşı nükleer olarak üstünlüğü ele geçirme çabasıdadır. Bir büyük güç nükleer gücü arttırma yolunu tercih ettiğinde, diğer devletler de kendi başlarına nükleer bir misilleme gücü geliştirmek için büyük çabalar sarf edecekler, bu nedenle nükleer güce sahip olmak ve bunu sürdürmek oldukça zordur. Bazı kesimler, özellikle de savunmacı realistler, devletlerin nükleer silahlanmaya önem vermelerinin hiçbir anlam ifade etmediğini savunmaktadırlar. Özellikle, karşı silahın üretilmemesi gerektiğini vurgulamaktadırlar çünkü bu tırmanmanın sonu olmamaktadır. Ayrıca, karşı silah ve savunma üreterek anlamlı bir askeri avantaj elde etmek ve nükleer savaşla savaşmak ve kazanmak neredeyse imkansızdır, çünkü nükleer silahlar, her iki tarafın da çatışmada imha edileceği kadar yıkıcıdır. Böylece, nükleer düzeyde askeri avantaj elde edilebileceğini düşünmek pek mantıklı değildir (Mearsheimer, 2006: 71-72).

Rusya Federasyonu'na geri dönersek, RF, geçmişte olduğu gibi bugün de dünyadaki büyük güçlerin arasındaki rekabette, küresel hegemonya mücadelesinin önemli bir tarafı olma çabasıdadır, Rusya Federasyonu eski ihtişamlı günlerine dönmek istemektedir de diyebiliriz. Tarihi boyunca uluslararası meselelerin önde gelen güçleri arasında yer alan Rusya Federasyonu, belirli zamanlarda siyasi istikrarsızlıklar ve ekonomik zorluklar sebebiyle güç kaybetse de, her zaman küresel bir aktör olarak anılmıştır. Sahip olduğu uçsuz bucaksız geniş toprakları, zengin yeraltı ve yerüstü kaynakları, askeri kapasitesi onu 'büyük güç' statüsünde tutmuştur. Sovyetler sonrası yaşadığı krizi Putin önderliğinde büyük oranda aşan Rusya Federasyonu bu süreci kolay bir şekilde geçirmemiş, neticesinde ise tabiri caizse yeniden siyasette ve tarihteki 'sahnesine' geri dönmüştür. Putin de 2007 yılında Almanya'da düzenlenen Münih Güvenlik Konferansı'nda yaptığı konuşmasında resmi olarak bunu ifade etmiş, hiçbir şeyin eskiden olduğu gibi olmayacağını ilk sinyallerini vermiştir (Varlı, 2018: 52-53).

Vladimir Putin'in Münih Konferansı'nda ABD'nin tek kutuplu dünya algısına karşı çıktığını ifade eden konuşmasından bazı cümleler:

"...Ancak, tek kutuplu dünya nedir? Bunu ne kadar süslerseniz süsleyin, netice itibariyle tek tip durum, tek erk, tek güç merkezi, tek efendi anlamına gelir. Tek egemenin, tek efendinin olduğu bir dünya demektir. Sonuç olarak, bu durum sadece sistemin içindekiler için değil, aynı zamanda egemenliği elinde bulunduran için de ölümcüldür, çünkü onu içeriden yıkar. Ve bunun demokrasiyle kesinlikle hiçbir ortak noktası yoktur. Çünkü bildiğiniz gibi, demokrasi azınlığın menfaat ve fikirleri ışığında, çoğunluğun iktidarı demektir. ...Günümüz dünyasında, tek kutuplu dünyanın kabul edilemez olmasının yanı sıra, aynı zamanda imkânsız olduğu kanaatindeyim. Ve bunun tek sebebi, günümüz dünyasında tekil liderliğin varlığı halinde, askeri, siyasi ve ekonomik kaynakların yetersiz kalacak olması değildir. Bundan daha önemlisi, model bizatihi kendisi kusurludur, çünkü esas gereği modern uygarlık için ahlaki bir temel yoktur ve olamaz. Bunun yanı sıra, şu anda dünyada olan ve tartışmaya henüz başlamış olduğumuz şey, geçici bir kavramdır, tek kutuplu dünya kavramı" (www.haberturk.com, 2018).

Putin'in konuşmasını Mearsheimer'ın görüşleri doğrultusunda neorealizm açısından değerlendirirsek, devletler sürekli güç artırımı yoluna gitmelidir, bu saldırgan realizmde büyük güç konumuna ulaşmak için gerekli olan ve istenen bir durumdur. Çünkü devletler ancak bu şekilde ayakta kalıp, varlığını devam ettirir. Uluslararası sistem anarşiktir, devletler kendi güvenliğini güçleri nispetinde kendileri sağlamalıdır. Büyük güçlerin

doğasında olan ikinci husus ise içlerinde saldırgan halde bulunan askeri kabiliyetleridir. Devletler arasında yaşanan güvensizlik üçüncü unsurdur. Putin'in tek kutuplu sistemi kendi içinde yetersiz ve hatalı bulması bu açıdan değerlendirilebilir. Her devlet, diğerinin güç artırımının sonu olmadığını bilir ve bunun sonuçlarının güvensizlik ve buna bağlı birçok sorunu da beraberinde getireceğine kanaat getirir. Devletler öncelikle hayatta kalmak zorundadır ve bu durumu tehlikeye atacak herhangi bir şeyi ortadan kaldırmak için ellerinden geleni yaparlar. Beşinci öncül ise büyük güçlerin rasyonel aktör olmasıdır. Büyük gücün amacı hegemon haline gelmektir. Bunun için de sürekli rekabet ve mücadele durumu söz konusudur. Putin'de RF'yi büyük güç haline getirmek isterken karşısındaki herhangi bir devletin tek kutupluluğunu kabul etmek istememektedir, bu durumun sisteme dayatılmasına da son derece kati bir şekilde karşı çıkmaktadır.

Rusya, jeo-stratejik konumu gereği çevresinde bulunan uluslarla sürekli olarak güvenlik içerikli ilişkilerde bulunmuş hassas ve kırılgan bir çevreye sahip Rusya için güvenliği ve devletin devamlılığını sağlamak öncelikli hedef olmuştur. Zaman içinde de Rusya'yı stratejik olarak etkisi altına alan üç ana akım gelişme göstermiştir. Tarihsel devamlılık gösteren bu akımlar Rus dış politikasını önemli ölçüde etkilemişlerdir. Bu akımlar: Batıcılar, Devletçiler ve Medeniyetçiler olarak adlandırılmaktadır. İlk kısımdaki Batıcılar tarihsel devrim çerçevesinde Rusya'nın Batı ile olan ilişkisine vurgu yaparak dünya üzerindeki en gelişmiş ve gelişmeye açık medeniyet olarak Batı'yı gördüklerini, Rusya'nın da bu yapı içindeki en önemli üye olduğunu söylemişlerdir. Tarihsel olarak çıkış noktasına bakıldığında ise bu görüş, Büyük Petro'nun Batı'nın askeri ve teknolojik gelişimini görüp hayran kalıp, Rusya'yı o doğrultuda geliştirmeye çalışarak, geri kalmışlığını ortadan kaldırmak adına yaptığı çalışmalara kadar dayanır. Gorbaçov döneminde de Sovyetlerin katı ideolojisinden ayrılarak, Batı ile karşılıklı ilişki kurulma yoluna gidilmiş, karşılıklı güvenlik anlaşmaları ve Ortak Avrupa Evi gibi fikirler ortaya atılmıştır (Caşın, 2015: 311-312).

SSCB'nin dağılmasının ardından Yeltsin'in, yardımcılarının ve Rus elitlerinin de destek verdiği Batıcılık fikirlerine Putin aynı oranda sıcak bakmamıştır. Batıcılığı Rusya Federasyonu'nun geleceği açısından tehdit olarak gören Putin, daha milliyetçi görüşler savunarak, politikalar geliştirmiştir. Medya desteğini de arkasına alarak, halkın milliyetçi görüşlerini canlı tutan Rus yönetimi, Rusya Federasyonu'nun çıkarlarını her şeyin üstünde tuttuklarını her fırsatta dile getirmişlerdir.

"Rusya'nın çıkarları doğrultusunda eski Sovyet cumhuriyetlerinde mevcut etnik çatışmaların çözümü ve etnik Rusların korunması maksadıyla Rusya'nın askeri müdahalesi kaçınılmazdır. Putin ve çevresi Rusya Federasyonu'nun sınırları etnik Rus ve Slavyan kökenli nüfusun yaşadığı bölgeleri de dâhil ederek yeniden çizmek için politikalar yürütmüşlerdir. Putin'in yeni politik anlayışında Rusya'nın güvenliği için sadece eski Sovyet cumhuriyetlerinin sınırlarıyla yetinilmemiş, Güney sınırları boyunca Türkiye, İran, Afganistan ve Basra Körfezi'ne doğru genişleme politikası güdülmüştür. Putin ve çevresi iktidara geldiklerinden itibaren Rusya devletinin varlığına en büyük tehlike olarak Batı ve pan-Türkçü ideolojiyi görmüşlerdir" (Yılmaz, 2016: 39-40).

Putin, 300 yıllık Rus tarihi boyunca Rus varlığının ilk defa tehlikede olduğunu vurgulamış ve 2000 yılında Rusya Güvenlik Konseyi'nin onayladığı Putin Doktrini olarak da anılan Rusya Dış Politika Doktrini'nde ülkenin bulunduğu durumdan kurtulması için köklü

değişiklikler yapacağını dile getirmiştir. Göreve geldiği yılda ilan ettiği bu doktrinde pragmatik yöntemlerin politikalarına yön vereceğini söylemiş, aynı zamanda SSCB ardılı devletlerle ilişkilerin de ön planda olacağını belirtmiştir. İkinci kez seçildiğinde ise bu doktrindeki düşünceleri geliştirmiş ve yaşanan gelişmeler doğrultusunda, özellikle de NATO'nun doğuya doğru genişlemesi ve Rusya Federasyonu'nun yakın çevresi ülkelerle ilişkilerini geliştirmesi konularına değinerek, gerekli tepkinin ortaya koyulacağını belirtmiştir. (Yılmaz, 2016: 42). Putin, Rusya Federasyonu'nu pasifize edecek her türlü ekonomik, güvenlik, enerji ve siyasi işbirliği içeren bütün anlaşmalara ve kutuplaşmalara karşı çıkmıştır. Gerektiğinde de bu tür oluşumlar karşısında güç kullanabileceğini belirtmiş, 2008 yılındaki Gürcistan müdahalesiyle de bunu gerçekleştirebileceğini tüm dünyaya ispat etmiştir.

Vladimir Putin'in iktidara gelmesinden sonra Rusya Federasyonu için artık farklı bir sürecin başladığı en başından belli olmuştur. Çünkü Rusya Federasyonu her açıdan farklı bir değişim sürecine girmiştir. "...Putin, tıpkı birkaç yıl önce dönemin Dışişleri Bakanı Primakov'un dediği gibi, Rus dış politikasının en önemli amacının, Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleriyle bağların kuvvetlendirilmesi olduğunu söylemektedir" (Mikail, 2007: 93). Putin için Bağımsız Devletler Topluluğu'ndaki ülkelerle ilişkiler özellikle enerji kartını kullanabileceği ikili ilişkiler geliştirmek oldukça önemliydi. Çünkü bu ülkelerle arasındaki dış politikada belirleyici etmenin enerji noktası olması Rusya Federasyonu için bir avantaj olduğundan ülkeyi her zaman bir adım öne geçiriyordu. Bu sebeple Putin, bu ülkelerle başta enerji olmak üzere ekonomi ve diğer alanlarda da ilişkilerine daha bir önem vermeye başlamıştır.

Sovyet dönemi sonrasında ise liberal Batıcılar ise Rusya Federasyonu'nun doğal olarak Avrupa'nın bir parçası olduğunu ve buradan kaynaklanan bir yakınlıkla insan hakları, demokrasi, serbest piyasa değerleri gibi kavramlarla yakından ilişki kurulması gerektiğini desteklemişlerdir. Boris Yeltsin ve Andrei Kozirev önderliğinde Batı ile stratejik, ekonomik anlamda ortaklık gerçekleştirmek hedeflenmiştir. İkinci görüş olan Devletçi Düşünce Okulu'nda ise devletin gücünün ve etkinliğinin üzerinde durulmuş, yönetimde, siyasi, sosyal ve toplumsal düzende devletin ağırlığının olması gerektiği savunulmuş, güç, istikrar, egemenlik kavramları, demokrasi ve özgürlük gibi kavramlardan üstün tutulmuştur. Bu görüşe göre en kritik olan nokta Rusya Federasyonu'nun güvenliği meselesidir, Rusya'ya yönelik dış tehditler, Rusya Federasyonu'nun güvensiz bir dış politika üretmesine neden olmuştur. Moğolların iki yüz yıllık fethinden bu yana, Ruslar bağımsız ve özgür olabilmek adına savaşçı bir dürtü geliştirmişlerdir. Bunun yanında Avrupa ve Asya'da yaşanan sayısız savaşlar neticesinde bu korkuları gün geçtikçe beslenmiş ve artmıştır. Bu ekol tam olarak Batı karşıtı da sayılmazlar, onlar için önemli olan askeri ve ekonomik yeteneklerin farkında olunmalı ve geliştirilmelidir. Son olarak Medeniyetçi ekol ise, Rusların sahip olduğu değerleri Avrupa'nın değerlerinden farklı görmekte ve kendi değerlerini Batı'nın dışına taşıma eğilimi içindedir. Devletçilere göre güvenlik konusunda daha saldırgan bir tutum takınmış, tarihsel dayanak olarak Korkunç Ivan zamanına dayanan Rus topraklarını bir araya getirme ve "Moskova Üçüncü Roma"

fikrinden beslenmektedirler. Bu ekol diğer görüşlerden farklı olarak Batı değerlerine meydan okumuş, Rusya'nın güvenliği için en iyi yolun geniş alanlı yayılmacılık olduğunu savunmuşlardır. Avrasyacılık olarak da adlandırılan bu grup, Rusya'nın kara imparatorluğu olduğunu düşüncesini geliştirip, Atlantikçiliğe karşı bir duruş sergilemişlerdir (Caşın, 2015: 312-313).

Güvenlik konusuna geleneksel güvenlik gözlüğünden bakıldığında, barış ve güvenlik konusunu dar bir çerçeveden savaşın yokluğu olarak tanımlar. Kopenhag Okulu çerçevesinde değerlendirilen güvenlik anlayışı sadece devlet ya da devlet dışı diğer aktörlerden kaynaklanan korku ve tehdit olarak değil, değişime açık, işbirliğinin meydana getirdiği pozitif manada huzur ortamı sonucunda oluşacaktır. Daha net bir ifade ile sadece devletin olduğu değil, çok kimlikli halkların güvenliğinin ana öznesi olduğunu kabul etmek gerekir. Bu güvenlik anlayışı neticesinde öteki olarak nitelendirilenin yani farklılıkların farklı olanın güvenliği esas alınmaktadır. Güvenlik, farklı kültürlerin ve farklı kimliklere ait olan toplulukların bir arada yaşayabilecek, birbirine zarar vermeden ve yok etme teşebbüsünde bulunmadan demokratik anlamda pratikler sağlamalıdır. Bu kapsamda güvenlik farklı kimlikleri ya da kültürleri yok etmeye çabalayan olgulara ve süreçlere karşı sağlanır (Kardaş, 2014: 333). Bu manada günümüz Rusya Federasyonu açısından güvenliğinin tanımı nedir diye sorulduğunda farklı ekoller, düşünceler çeşitli cevaplar vermektedirler. Dış politikada güvenlik kavramı güvensiz ve saldırgan bir dış politika konsepti oluşturmaya neden olurken, iç politikadaki güvenlik söylemi farklı etnik kimliklere sahip toplulukların bir arada yaşama potansiyeli olarak tanımlanabilir.

Vladimir Putin, iktidarının ilk döneminde Primakov'un açtığı yoldan gitmişti, yaptığı açıklamalarda Rusya Federasyonu'nu Avrupa'dan ayrı bir parça olarak görmediğini, NATO'yu da düşman olarak değerlendirmedikçe dile getirmiştir. Bu açıklamalar doğrultusunda Batı ile barışçıl ve uyumlu bir çizgide gideceğinin sinyallerini verdiğini söyleyebiliriz. Putin, Bush döneminde ABD ile ilişkilerini iyi seviyede tutmuştur. "11 Eylül saldırılarından sonra ABD'yi ilk arayan ve ilk yardım teklifinde bulunan devlet yöneticisi Putin'dir" (Thorun, 2009: 111). Bu tutum, ABD ile Rusya'nın ilişkilerinin yakınlaşması için de bir vesile olmuştur. 11 Eylül olaylarında tüm devletlerin teröre karşı ortak bir hareketle mücadele başlatılmasının gerekliliğine vurgu yapmış, bir süre sonra da olayların gidişatını kendi politikalarını meşrulaştırmak için kullanmış, Çeçenlerle girilen mücadelede uygulanan baskı, şiddet ve işkenceyi terörle mücadele adı altında dünya kamuoyundan herhangi bir tepki almadan yürütebilmiştir. Kısaca, terörle mücadele şemsiyesi altında kendi istediklerini rahatça yapma imkânı elde etmiştir.

ABD, Rusya Federasyonu ile ilişkilerini 11 Eylül 2001 'den sonra daha farklı bir boyuta taşımıştır. ABD ve Rusya Federasyonu'nun görüşmeleri sonucu iki tarafta silahsızlanma kararı almıştır. Sadece askeri alanda değil, ekonomi, bankacılık ve terörü engelleme konusunda da ortak hareket etmişlerdir. Irak harekâtında da iki ülke arasında ilişkiler daha da iyileşmiştir. ABD'nin 11 Eylül

sonrası terörle mücadele noktasında en büyük destekçisi Rusya Federasyonu oldu. (Kamalov, 2004: 146-147).

Moskova'nın uluslararası terörizme karşı hızlı ve tam desteği, ortak bir mücadele umutlarını yeşertmişti. ABD ve NATO ülkelerinin hepsinin kabul etmesinin ardından 2002 Roma Zirvesi'nde bir konsey oluşturulmuştur. NATO-Rusya Konseyi başta terörizm olmak üzere birçok güvenlik tehdidine karşı, ortak hareket etme yönünde karar almışlardı. Rusya Federasyonu, bu yolla ABD ile bozulan ilişkilerini düzeltmeyi amaçlarken bir yandan da Çeçenistan konusunu uluslararası kamuoyundan uzak tutabileceğini düşünmüştür. Uluslararası terörle mücadele kapsamı ise Afganistan'daki El-Kaide ve Taliban yönetimidir. Bu durumda Rusya Federasyonu'nun Orta, Güney Asya ve Afganistan'a ilişkin politikalarında köklü değişikliğe gitmesi gerekmektedir. Göz önünde bulundurması gereken en önemli şey ise, bölgeye dönük jeopolitik unsurlardır: Orta Asya'yı kendi bahçesi olarak gören Rusya Federasyonu, Afganistan'ı ve Orta Asya'yı -özellikle Pakistan-kendini tehdit eden terörist grupların yalıtılacağı bir yer olarak tasavvur etmekteydi. Rusların bu jeopolitik görüşü Batı karşıtlığından kaynaklanmaktaydı bu sebeple de 11 Eylül öncesi için gerek Afganistan özelinde gerekse de Orta Asya'daki güvenlik konularında Batı ile ortak bir anlayışı bulunmamaktaydı. Afganistan ve Güney Asya'da uluslararası işbirliğini esas alan yeni politikalar belirlemek için uygun bir ortamdı. El Kaide ve ona destek veren Taliban gibi terör örgütleri Rusya Federasyonu için de bir tehditti, aynı zamanda El Kaide'nin Çeçenistan'daki ayrılıkçılarla ve Orta Asya kökenli radikal gruplarla ilişki içinde olduğunu düşünmekteydi. Bu sebeple, NATO ile birlikte Afganistan'daki terörizm mücadelesi anlaşmasına sadık kalacaktı ve bu mücadele ile BDT içindeki müttefik devletlerin güvenliğine de katkı sağlamış olacaktı (Tanrısever, 2013: 12-13).

11 Eylül sonrasında NATO, Orta Asya'daki varlığını arttırmaya başlamıştır. Orta Asya'daki cumhuriyetler ise bu durumu Rusya Federasyonu'nun bölge ülkeleri üzerinde kurduğu hegemonyasının bir ölçüde sarsılması olarak değerlendirmiş, bunu bir fırsat olarak görmüşlerdir. 11 Eylül öncesinde Orta Asya'daki devletler bölgedeki gelişmelere yön veren başat gücün tartışmasız Rusya Federasyonu olduğunu düşünürlerken, 11 Eylül sonrasında bu düşünceleri değiştirmiştir. Bu gelişme, Rusya Federasyonu'nun hegemonyasını sarsan ilk gelişmedir, ikincisi ise Çin ile ABD'nin Orta Asya'daki artan etkisidir. Şangay Beşlisi'nin (Rusya, Çin, Tacikistan, Kazakistan, Kırgızistan) 2001 yılında Özbekistan'ı da dâhil etmeleri sonucunda Şangay İşbirliği Örgütü'ne dönüşmesiyle, Çin özellikle de bölgesel güvenlikte etkinliğini büyük oranda arttırmıştır. Çin'in artan etkisi, Rusya Federasyonu'nun konumunu zayıflatmaya başlatmıştır. Çin sadece güvenlik, terör, suç örgütleri, sınır güvenliği gibi konularda değil, enerji, ticaret, kültürel konularda da mevkiini giderek güçlendirmiştir. Orta Asya ülkelerinin alım güçleri düşük olduğu için, buradaki halk Çin'den gelen ucuz mallara yoğun talep gösterince, bu ülkelerin Çin ile olan ikili ticari ilişkileri ciddi oranda artmıştır. Buna karşılık büyüyen bir ekonomiye sahip olan Çin, artan endüstriyel üretimi için de duyduğu enerji ihtiyacını Orta Asya'daki cumhuriyetlerinden karşılaması enerji alanındaki işbirliğini arttırmıştır. Şüphesiz ki Rusya Federasyonu'nun bölge hâkimiyetine en büyük darbeyi ABD vurmuştur. Bölge ülkeleri ile ikili ilişkiler geliştirebilmiş, bu ülkelere Moskova'ya olan bağımlılıklarını azaltabilecek yeni fikirler

sunmuştur. Son etki ise, bu cumhuriyetlerde başlayan ‘Renkli Devrimler’dir (Tanrısever, 2013: 16-17).

Rusya Federasyonu’nun dış politikasında ‘doğu açılımı’ Primakov ile başlamıştır, daha sonrasında Rus ‘devletselliği’ Putin döneminde bu politika ile gelişerek devam etmiş, farklı boyutlarla yenilenmeye devam etmiştir. Dışişleri Bakanlığı’nın yeni anlayışı düsturunda Çin, Japonya, Hindistan gibi Asya güçleri ile siyasi, diplomatik işbirlikleri kurulmasına karar verildi. Diğer yandan da BDT ile ilişkiler iyileştirilmeye, BDT ülkelerine yönelik güvenlik, askeri anlaşmaları imzalanarak, bölgede Rusya Federasyonu’nun gücünü artırılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda 1996 yılında Rusya Federasyonu’nun başını çektiği Çin, Kırgızistan, Kazakistan, Tacikistan’ın oluşturduğu beş ülke ‘Şanghay Beşlisi’ adında bir ittifak oluşturuldu. Putin’in başkan olmasından sonra dış politikada aldığı kararlardan biri de 2001 yılında Şanghay Beşlisi’ni, Özbekistan’ı da dâhil ederek, ‘Şanghay İşbirliği Örgütü’ (ŞİÖ) ne değiştirmek olmuştur. Böylelikle daha üst seviyede ve daha sistematik bir askeri, ekonomik, stratejik bir organizasyon haline gelmiştir (Başlamış, Deprem, 2018: 190).

Putin’e göre Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), Avrasya Birliği için destek verici niteliktedir, ancak ŞİÖ, Avrasya Birliği’ni gölgeleyecek konumda olmamalıdır. Türkiye’nin birliğe davet edilmemesi ve edilmeyecek olması da (ŞİÖ’de gözlemci statüsü verilmiştir) Rus Ortodoksluğu üzerinden bir birlik yapısı düşünülmesinden kaynaklanmaktadır. Birliğin kaynaştırıcı ve bütünleştirici unsuru Rusların en tepede olduğu ve Ortodoksluğun kutsandığı bir düşünce inşa edilmek istenmesine dayanmaktadır. Dolayısıyla Türkiye, birlik esas ve amaçlarına uymamaktadır (Yılmaz, 2016: 67).

Putin, iktidara geldikten sonra yaşanan değişimler ve olumlu gelişmeler Rus halkının ve dünyanın gözünden kaçmamıştır. Dış politikada ise Atlantikçi görüş temelinde AB ülkeleri ve ABD ile ilişkiler mümkün olduğunca iyi seviyede tutulmuş, bunun yanında Avrasyacı görüş temelinde eski SSCB devletlerini kendi nüfuzu altında tutmaya çalışmış, gerektiği takdirde sert güç kullanmaktan çekinmemiştir. Rusya Federasyonu’nun diğer devletlerle ilişkilerin boyutuna bakıldığında ekonomi temelli olduğunu söylemek mümkündür. Sonuç olarak Rusya Federasyonu, Putin’le birlikte yukarı doğru bir ivme kazanmaya başlamıştır. Putin’in eleştirilmeyen politikaları da yok denemez. Bunlardan ilki Çeçenistan meselesi ve uyguladığı orantısız güçtür. İkinci konu ise, demokrasi noktasında olup, gazetelerin kapatılmasıyla ilgilidir. Putin’in demokrasi anlayışı bir noktada sorgulanmaya başlamıştır. Buna ek olarak Kursk denizaltısı olayı da Putin’e prestij kaybettiren olaylardan biridir. (Kamalov, 2004: 118-119).

Rusya Federasyonu, Letonya, Estonya ve Litvanya gibi Baltık ülkeleri ile ilgilenmemeye başlayınca, bu ülkelerin NATO ile yakınlaşmasına engel olamamış, 2004 yılında bu devletlerin NATO ve AB’ye katılım süreci başlamıştır. Diğer ülkelerde de Renkli Devrimler’in sert rüzgârları etkili oluyordu. 2003’te Gürcistan’da yaşanan Gül Devrimi, 2004’te Ukrayna’da

yaşanan Turuncu Devrim, 2005'te Kırgızistan'daki Lale Devrimi, Rusya Federasyonu'na bir mesaj veriyordu. Sovyetlerin arka bahçesi ülkeler artık Rusya Federasyonu'nun vesayetini istemiyorlardı. Putin için bu durum bir varoluş savaşıydı ve süreç oldukça hızlı ilerliyordu. Bu kopuş, bu hızla devam ettiği takdirde Rusya'nın yüzlerce yıldır devam eden tarihi mirası parçalanacaktı, bu da Rusya Federasyonu için bir felaketti. (Jouanny, 2017: 104-105).

“Moskova için ‘Renkli Devrimler’, George W. Bush’un *regime change* (rejim değişimi) ve azılı bir demokrasi özendirimini açıkça dış politikanın köşe taşları haline getirdiği ortamda, bir kuşatma politikasının doruk noktasını oluşturuyordu. 2000’li yılların ortasında, Hazar Havzası’nın hidrokarbürlerini Rusya’nın tamamen denetimi dışında taşımayı sağlayan BTC (Bakü-Tiflis-Ceyhan) ve BTE (Bakü-Tiflis-Erzurum) petrol boru hatlarının hizmete açılması, bu sezgiyi doğruluyordu” (Jouanny, 2017: 105).

Pragmatik anlayış çerçevesinde “her şey pratik fayda ölçüsüne vurulmalıdır, her şey pratik faydaya göre değerlendirilmelidir. Bu açıdan güzeli de doğruyla ya da iyiyle birleştirerek felsefenin, bilimin, sanatın yetkilerini tek elde, fayda ölçüsüne vurarak değerlendirmelidir” (Mikail, 2007: 99) düşüncesi hâkimdir. Dolayısıyla burada esas olan sonuçtur, sonucun bize sağladığı fayda esastır. Buna göre bizim gerçeklerimiz bize yarar sağlayan temel prensipler çerçevesinde oluşur, bu nedenle nesnel özellik taşımaz, öznelir. Putin’in dış politika anlayışının da yaptığı konuşmalar neticesinde pragmatik temeller üzerine kurulduğu ve realist yaklaşımlarına dayandığı görülmektedir.

Putin, göreve geldikten sonra ülkede köklü reformlar yaptığı gibi dış politikada da bazı değişiklikler gerçekleştirmiştir. Dış politikada öncelik, Yakın Çevre olarak adlandırdığı Orta Asya ve Güney Kafkasya ülkeleri olmuştur. Putin, Yakın Çevre ülkelerinin Rusya Federasyonu'na bağlı olmaları ve başka devletler ile yakınlaşmaması amacıyla, Rusya Federasyonu öncülüğünde birleşmelerini öngören Avrasya Birliği adında bir proje gerçekleştirmek istemiştir. Avrasya Birliği projesine karşı çıkan Gürcistan’a müdahalede bulunmakta bir sakınca görmeyerek, birlik fikrine zarar verecek tüm sebepleri ortadan kaldırmak istemiştir. Rusya Federasyonu, arka bahçesi olarak gördüğü bu ülkelerde kontrolü kaybetmek istememektedir. Avrasya Birliği aslında ekonomik bir plan olarak görülse de, asıl amaç eski Sovyet ülkeleri arasında birliği sağlamak, Rusya Federasyonu önderliğinde onları aynı çizgide birleştirmektir. Rusya Federasyonu, Gürcistan müdahalesinin ardından Batı’dan da ciddi bir tepki görmeyince, bu konuda elini daha da kuvvetlendirmiş ve Avrasya Birliği fikirleri doğrultusundaki hedeflerinde cesaretlenmişlerdir. 2008 yılından itibaren de Rusya Federasyonu, yakın çevresindeki ülkelerde bu tarz politikalar yürütmeye devam etmiştir (Yılmaz, 2016: 39).

Putin başkan olduktan sonraki yaptığı ilk BDT toplantısında (Ocak 2000) Yeltsin döneminden daha aktif bir BDT olmasının gerektiğinin sinyallerini vermişti. Bu sayede bölgede izlenen aktif politika cumhuriyetler açısından da önemli gelişmelere neden olmuştur. Askeri ve güvenlik alanında geliştirilen politikalar çerçevesinde Rusya Federasyonu bu ülkelerin hem ikili ilişkiler noktasında hem de BDT ekseninde desteklemiş, Özbekistan ve Kırgızistan’ı da İslami gruplarla karşı karşıya kaldığı gerekçesiyle ayrıca

yardımda bulunmuştu. Sadece güvenlik ve askeri alanda değil, enerji alanında da gelişmeler yaşandı, Moskova, Hazar bölgesini Rusya dış politikası için öncelikli alan ilan ederek, Kazakistan ve Türkmenistan özelinde ikili ilişkileri geliştirmeye önem vermiştir [Burada Hazar bölgesi için bir parantez açmak gerekirse, Hazar Denizi bölgesi dünya pazarı için önemli bir alandır, çünkü gelişmeye açık büyük petrol ve gaz rezervlerine sahiptir. Bu kaynakların geliştirilmesi, hem şirketler arasında, hem de bu potansiyeli geliştirmek sözleşmeleri almak ve nihai ihracat rotalarını belirlemek için uluslararası rekabete yol açmıştır. Bu verilen nedenler, Hazar'ın yasal statüsünü iyileştirmek için, Avrasya'nın hearland'ında siyasi ve ekonomik istikrarın sağlanması gerekmektedir. Bunun içinde öncelikle Hazar'ın uluslararası hukuksal statüsünün tanımının yapılması gerekmektedir, Hazar'ın statüsü çok taraflı uluslararası anlaşmalarda yer alan uluslararası hukukun mevcut kabul edilen kural ve normlarına ve devletlerarası ilişkilerin olağan uygulamasına dayanmamaktadır. Bunun için öncelikle Hazar Denizi mi yoksa Hazar Gölü mü olduğu sorusunun cevabını vermek gerekiyor. Bu sorunun önemi, kapalı denizlerin ve uluslararası göllerin yasal rejiminin farklılığıyla tanımlanmaktadır (Alakel, 2000: 1-7)]. Bu dönemde daha çok ön plana çıkarılan enerji ve ekonomik çıkarlar olmuştur, diğer bir husus ise güvenlik amacıyla tampon bölgelerin oluşturulması ve Rus karşıtı olası oluşumların kısa sürede engellenebilmesiydi. Burada hedeflenen Orta Asya'daki devletleri ekonomik işbirliği esas çerçevesinde Rusya Federasyonu etrafında tutabilmek buna ek olarak güvenlik ve savunma konularında da söz hakkını elinde bulundurabilmektir (Hatipoğlu, 2002: 196-197):

“Bu bağlamda Ekim 2000'de Astana'da Gümrük Birliği'ne katılan ülkeler (Rusya, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan) Avrasya Ekonomik Topluluğu'nun kurulmasına dair paktı imzalamış ve yine bu paktın imzalanmasının ertesi günü bu kez Bışkek'te Ortak Güvenlik Anlaşması'na dâhil olan tüm ülkeler (Rusya, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan, Ermenistan) 2001-2005 yılları arasında öngörülen ortak güvenlik sistemine ilişkin kuralları içeren bir plan kabul etmişti. Avrasya Ekonomik Topluluğu'nun yapısına göre Rusya, topluluk içinde üstün bir duruma geliyor ve ülkelerin ekonomik potansiyellerine göre hesaplanan veto kotalarına göre Rusya kotaların %40'ını (Beyaz Rusya ve Kazakistan her biri %20 ve Kırgızistan ve Tacikistan her biri %10) elde ediyordu. Yine Ortak Güvenlik Anlaşması çerçevesinde kabul edilen plan, Rusya'ya Beyaz Rusya, Ermenistan ve Orta Asya'da askeri ve siyasi etkisini arttırabilme imkânı vermekteydi” (Hatipoğlu, 2002: 197-198).

Rusya'nın Batı ile olan ilişkilerin tarihsel geçmişine bakıldığında da Büyük Petro zamanında Batı medeniyeti kutsal bir değer olarak görülmüş, örnek alınmış ve Batı ile yakın bir bağ kurulmaya gayret edilmiştir. Sovyet döneminde Rusya sadece Batı değil, tüm dünyadan izole bir şekildeydi. Sovyetlerin son zamanlarında görevde olan Gorbaçov da Batı ile ılımlı bir politika seyretmeye özen göstermiş, Avrupa ile paralel ve işbirliği içeren çalışmalara ağırlık verilmiştir. Sovyetlerin yıkılmasından sonra Yeltsin, Kozirev'in de desteğiyle birlikte yüzünü tamamen Batı'ya dönmüş ve Batı'yı kendilerine örnek almışlardır. Sonraları Batı'dan gelen destek istenilen seviyede olmayınca Yeltsin'e yönelik eleştiriler artınca mecburen politika değişikliğine gitmek zorunda kalmışlardır. Putin de Batı ile olabildiğince uyumlu politikalar yürütmüştür. Her ne kadar Batı ilişkiler belli bir seyrinde inişli çıkışlı olarak ilerliyor gibi gözükse de, Rusya'nın zihin kodlarında Batı düşmanlığı her zaman

bulunmaktaydı. Rusya tarihi boyunca Batı'dan birçok saldırıları, savaş ve yıkım görmüştür. Bu neden Batı her zaman için bir tehdit unsurunu barındırmaktadır. Gelen bütün kötülüklerin kaynağı Batı'dır ve Batı'dan geleceği ihtimaldir. Bu nedenle her ne kadar 11 Eylül'de Batı ile ilişkilerde balayı dönemi gibi düşünülse de kısa bir süre sonra Renkli Devrimler ile birlikte Batı'ya olan kuşkulu bakış yeniden canlanmış oldu. Batı ile olan ilişkilerin sağlam temellere oturması ise zor bir ihtimal olarak gözükmemektedir.

Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılmasından sonra, Vladimir Putin'in 2004'te yeniden cumhurbaşkanı olarak seçilmesi, Rus'un ulusal kimliğine ilişkin tartışmalara ve Rus dış politikasını Batı'yı ve ABD'yi sıcak bir şekilde kucaklamaya ve ısınmaya zorladı. Rusya'nın dış politikası, Rusya'nın Batı küresel yapılarına katılması ile yeni bir Soğuk Savaş söylemleri arasında geçmiştir. Batılı analistler görünüşte tutarsız bir Rus dış politikasını ise anlamakta zorlandılar (Clunan, 2009: 101). Putin'in politikalarının temelinde ve ana fıkırinde dış politikanın gözden geçirilmesi, Rusya'nın çok taraflılık yaklaşımları, bunlara ilgi gösterilmesi ve bu yaklaşımları ele alması yatmaktadır (Rowe ve Torjesen, 2009: 4).

Rusya Federasyonu, SSCB sonrası bölgesel uluslararası birliklere katılmaya özel bir önem göstermeye başlamıştır. Bunun en önemli sebebi, yıkılmanın etkilerini en aza indirmek ve en az zararla bu çöküşten çıkmaktır. Bu bağlamda Rusya Federasyonu için en önemli yapılanma kuşkusuz ki BDT'dir. Bunu takip eden yapılanma Şangay İşbirliği Örgütü ve Kolektif Güvenlik Anlaşması olmuştur. Bu yapılanma ve kuruluşların bir nevi misyonlarını tamamladığını düşündüğü gerekçesiyle yeni arayışlara girmiştir ve projeler geliştirmeyi hedeflemiştir. Bu amaçla 2010 yılına gelindiğinde Rusya Federasyonu'nun önderliğinde Kazakistan ve Belarus'la Gümrük Birliği kurulmuştur. Sonrasında 1 Ocak 2015 tarihine gelindiğinde bu oluşum Avrasya Ekonomik Birliği'ne dönüşmüştür ve aynı yıl Ermenistan ve Kazakistan bu birliğin içinde yer almışlardır. Bu birlikle, üye devletlerin ekonomik olarak gelişimlerinin sağlanması, kurulan işbirliklerinin geliştirilmesi ve daha sağlıklı olarak kurulması gibi amaçlar gütmektedir. Burada Rusya Federasyonu hem birliğin kazançlarından faydalanmış hem de birlik ülkeleri ile ittifak halinde olmuştur. Rusya Federasyonu ŞİÖ ile birlikte aslında Çin ile işbirliği yapıp, ABD'ye karşı kendi yanında bir Asya gücü ile ittifak kurmuş, Avrasya Ekonomik İşbirliği ile de Çin'i dışarıda tutmaya çalışmıştır. Son zamanlara bakıldığında BDT etkinliğini ve gücünü yitirmiş, Rusya'da diğer örgütlenmelerle bölgede gücünü korumaya çalışmaktadır (Kemaloğlu, 2016: 10).

Görüldüğü üzere Putin dönemi dış politikasında bölgesel işbirliklerine önem verilmiş, pragmatik çözümler ve ülkenin çıkarları her şeyin üzerinde tutulmuştur. Gerektiğinde ABD karşısında Çin ile güç dengesi ve müttefiklik ilişkisi kurulmuş, gerektiğinde de Avrasya Ekonomik Birliği kalkanında Çin'le rekabet içinde olunmuştur. Rusya Federasyonu, çok yönlü ve faydacılık esasına

dayalı olarak devletlerle ilişkilerini geliştirmeye özen göstermiştir. BDT'nin etkinliğini kaybettiğinin fark edilmesiyle bir yapılanma arayışına girilmiş ve yeni bir birlik de inşa edilmesine ön ayak olmuştur. Rusya Federasyonu burada yine bölgenin hamiliğini üstlenerek hareket etmiş, başrolde kendisinin olması gerektiğini lanse etmiştir. Büyük devlet ve büyük güç olmanın aynı zamanda tarihi özgüvenin verdiği gururla başarılı bir devlet olabileceğinin farkında olan Rusya Federasyonu, Putin öncülüğünde yakın çevresine liderlik etmeyi başarmıştır. Bunu yaparken de diğer büyük güçlerin bölgeye girmesini engellemek adına hamlelerde bulunmuş; coğrafyasının verdiği avantajı güçlü lider olan Putin'le özdeşleştirerek yoluna emin adımlarla devam etmiştir. Enerji sektöründe tekel olması nedeniyle de bölgedeki ekonomik durumu da kontrol edebilmiştir.

Rusya Federasyonu, her ne kadar dünya sahnesinde ABD'nin tek kutupluluğunu kabul etmese de ekonomik olarak ABD'ye bağımlı olduğu gerçeğini değiştirememektedir. Irak Savaşı'nda Rusya Federasyonu başta ABD'nin yanında yer alırken, ilerleyen zamanlarda Rusya Federasyonu'nun tutumu değişmeye başlamıştır. Anlayışın değişmesi buna bağlı olarak da politikanın değişmesi halk arasında da eleştiriler aldı. Rusya'nın politika değiştirmesinin sebebi ise, Irak'tan sonra sıranın İran'a, Kuzey Kore'ye ve belki sonrasında da Pakistan'a sıçrayacağından korkmaktadır. Bir başka neden de ABD'nin Ortadoğu'ya kalıcı olarak yerleşmesinden duyulan endişedir. Bütün bu nedenler de Rusya Federasyonu'nun ABD'ye bakış açısını değiştirmiş, dolayısıyla iki ülke arasında gerginlik meydana gelmiştir (Kamalov, 2004: 146-147).

2002 yılında Rusya Federasyonu, askeri amaçlı güvenliği ön planda tutan Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'nü (KGAÖ) kurmuştur. Örgüt, Belarus, Ermenistan, Türkmenistan, Özbekistan (2012'de çekilmiştir), gibi Orta Asya devletleriyle oluşturulmuştur (1992 yılında Taşkent'te imzalanan Kolektif Güvenlik Antlaşması'na dayanır). NATO karşısında bir Avrasya gücü oluşturulmak istenmiş, yapılan askeri tatbikatlarla ordunun hızlı ve etkili bir hale gelmesine özen gösterilmiştir. Daha sonralarında bu örgüt, 'Avrasya Birliği' fikri ile şekil değiştirmiştir. 19 Mayıs 2014'te ise, Rusya Federasyonu, Kazakistan ve Belarus bir araya gelerek Avrasya Ekonomik Birliği'ni kuran antlaşmaya imza atmışlardır. Bir sonraki yıl Ermenistan ve Kırgızistan bu birliğe dâhil olmuşlardır. Kazak Başkan Nursultan Nazarbayev tarafından ileri sürülen bu birlik fikri, 1 Ocak 2010 yılında kurulan (Kazakistan, Rusya, Belarus) Gümrük Birliği yerine geçmiştir. Birliğin ilkeleri; sermaye, çalışanların serbest dolaşımı, iktisat ve ekonomi politikalarının birlik esası içinde yürütülmesi gibi amaçları içermektedir. Tüm bu parlak hedeflere ve görüntüye rağmen Rusya Federasyonu'nun örgüt içinde çoğunluğu oluşturması (nüfus olarak %85, GSYİH'nin %80'i) ve Rusya'nın da ekonomisinin güçlü olmaması sebebiyle, birliğin istenilen gelişimi sağlayamamıştır (Jouanny, 2017: 106).

Putin'in dış politikası çok yönlü olarak tanımlanabilir, sahip olduğu doğal kaynakları, enerji konusunda önemli tekellerden biri olması, eski Sovyet topraklarındaki askeri gücü ve üsleri ve yine bu ülkelerdeki Rus nüfusu, Sovyet sonrası etkisini gittikçe arttıran Ortodoks Kilisesi ve etkileri, Ortadoğu'daki siyasetinin seyrini değiştirecek etkilerde bulunması ve devrilmeyen rejimleri desteklemeye devam etmesi, Orta Asya ve Ortadoğu'daki devletlerin borçlarını silmesi gibi politikaları ve kozları Rusya Federasyonu'nu Orta Asya ve Kafkasya bölgesinde eskiden olduğu gibi tekrar güçlü bir konuma getirmiştir. Rusya Federasyonu, Sovyet döneminde olduğu gibi büyük devlet statüsüne yükselmeye başladığını ve uluslararası arenada da olaylara müdahil olmaya başladığını göstermiş oldu (Kemaloğlu, 2016: 8-9). Rusya Federasyonu artık yavaş yavaş küllerinden doğuyordu ve ayağa kalkmaya başlıyordu. İçinde bulunduğu durumdan ekonominin de iyi gitmesiyle birlikte kurtulmuş bu şahlanma 2014 yılında petrol fiyatlarının düşmesine kadar devam etmiştir.

“XX. yüzyılın en büyük jeopolitik felaketinin SSCB'nin yıkılışı olduğunu sık sık dile getirmesine ve Moskova'nın etkisini arttırmaya yönelik siyaset izlemesine rağmen Vladimir Putin, başlangıçta Batı ile büyük bir sorun yaşamadı. 11 Eylül olayları ise başta ABD olmak üzere Batı ülkeleri ile Rusya'yı birbirine iyice yakınlıştırdı. Batı ile yakınlışma çerçevesinde Rusya, ABD'nin Afganistan hareketini desteklediği gibi ABD'nin Özbekistan'da üs açmasını da kabul etmek zorunda kaldı, aynı zamanda NATO ve AB ile işbirliğini geliştirmeye başladı. Irak Savaşı bile Rusya ile Batı arasındaki ilişkileri soğutmadı. Moskova, Fransa ve Almanya gibi ABD'nin Irak operasyonuna karşı çıksa da açıkça rahatsızlığını dile getirmedi. Ancak Rusya'nın yeniden güçlendiği ve kendi etkisinin altında gördüğü BDT coğrafyasında arka arkaya Renkli Devrimlerin yaşanması ve Batı'nın bu devrimlere destek vermesi, Rusya ile Batı arasındaki yakınlışmanın sağlam temellere oturmadığını gösterdi” (Kemaloğlu, 2016: 9).

2008 yılı Gürcistan'daki Osetya Savaşı sonrası Rusya Federasyonu gerektiğinde söylemlerini eyleme geçirebileceğinin ilk sinyalini vermiş oldu. ABD'nin desteğiyle Gürcistan, Güney Osetya'ya saldırmış, bunun üzerine harekete geçen Rusya Federasyonu zaman kaybetmeden tanklarını Tiflis'e yığmıştı. Yine ABD'nin desteği ile BDT ülkelerinde Renkli Devrimler ile çevreleme politikaları kapsamında Gürcistan, Ukrayna, Kırgızistan'da, Rusya destekli liderler devrilmiş, yerlerine Batı özellikle de ABD destekli liderler getirilmişti. Rusya Federasyonu da Batı'nın bu hamlelerine kafa tutarak, ABD ile çekinmeden güç gösterisine girmiştir. Gürcistan, Suriye ve Ukrayna'da ABD karşısında kendi oyununu kuran Rusya Federasyonu, Ortadoğu, Kafkaslar, Doğu Avrupa ve Orta Asya'da da ABD'nin liderliğindeki Batı'nın tüm hamlelerine bir cevap vermiştir. Kırım'ın ilhakı, Doğu Ukrayna'nın Ukrayna'dan ayrılması, Güney Osetya ve Abhazya'yı Gürcistan'dan ayırması ile Rusya Federasyonu gücünü göstererek yapılanlar karşısında sessiz kalmayacağını tüm dünyaya ilan etmiştir. Aynı şekilde Suriye müdahalesi de güç tazelediği, Ortadoğu'da hem stratejik hem de güvenlik ve enerji alanında nüfuz elde etmeyi amaçladığı bir yerdir. Ukrayna'daki olayda kendi kırmızı çizgilerini Batı'ya kabul ettiren Rusya Federasyonu, Suriye müdahalesinde kazandığı askeri ve stratejik imtiyazlarla

birlikte küresel alandaki ‘büyük güç’ konumunu sağlamlaştırabilme imkânı elde etmiştir (Varlı, 2018: 54).

2008 yılında başkanlık koltuğuna Medvedev’in oturmasının ardından bazı kesimler RF’de farklı bir sürece girildiğini ve bazı değişiklikler olacağını düşünmeye başlamışlardır. Medvedev halkın desteğini aldığı ve her ne kadar Putin’den daha ılımlı politikalar uygulayacağı algısını verse de, Putin Medvedev’i kendisi seçmiş ve göreve getirmiştir. Gürcistan müdahalesinden de anlaşılacağı üzere her ne kadar görevdeki kişi Medvedev’de olsa Putin dönemi politikalarından ve çizgisinden pek de dışına çıkılamayacağı görülmüştür. Putin ikinci adam koltuğunda da olsa dış politikadaki temel aktör olduğunu kanıtlamıştır (Özdal, 2015: 447).

Putin, Renkli Devrimler’de yaşanan olaylardan çıkardığı dersler doğrultusunda bundan sonraki yıllarda politikalarını şekillendirirken ekonomiyi de bir araç olarak kullanmayı seçmiştir. Politik anlaşmazlık yaşadığı ülkelere meyve, sebze ya da alkollü içecekler gibi ürünlerde ambargo uygulamaya başlamıştır. Örneğin, Moldova’ya uygulanan şarap ithalatındaki ambargo (ithalatın %80’i Rusya Federasyonu’na yapılıyordu), bu ambargonun sebebi Transdinyester ve Gagavuzya’nın birleşme planının reddedilmesidir. Aynı şekilde Ukrayna’da da Rusya Federasyonu’nun gaz fiyatlarını fahiş oranda yükseltmesi sonucunda sıkıntılar yaşanmış ve gaz kesintileri yaşanmıştır. Yine Belarus da 2009’da benzer şekilde Güney Osetya ve Abhazya’nın bağımsızlığını tanımak istemedikleri için Rusya Federasyonu tarafından süt ürünlerine ambargo uygulanmış, Gürcistan ise 2006 ila 2013 yılları arasında Rusya Federasyonu’nun kısıtlamalarından payını almıştır (Jouanny, 2017: 106).

Putin iktidarı sonrasında özellikle 2012 sonrası, Avrasyacılık ön plana çıkmış, bu fikir geliştirilerek, Avrasya medeniyeti kurma fikrine doğru dönüştürülmüştür. Bu yeni fikir oluşumunun temel taşlarından birine de Rus Hristiyan Ortodoksluğu’nu koymuşlardır. Ülkede yaşayan ve sayıları yaklaşık 20 milyonu bulan Müslüman nüfusun da tepkisini çekmemek için, müftülükler kurulmasına izin verilmiş, böylelikle hem nüfuz dağılmış hem etkilerinin kırılması sağlanmış hem de oluşabilecek tepkilerin önüne geçilmiştir. Tehlike olarak görülen bir diğer nokta ise artan Amerikan hayranlığıdır. Bunun önüne geçebilmek için çeşitli önlemler alan Rus hükümeti, Rus çocuklarının Amerikan vatandaşları tarafından evlat edinmesini yasaklamıştır. Rusya’daki STK’larda Putin’in sert politikalarından nasibini almış, yabancı devletlerle işbirliği yaptığı gerekçesiyle suçlanmışlardır. Putin, Avrasya Medeniyeti ve Rus Dünyası projelerine destek sağlamak amacıyla kamuoyu desteğini de sağlamayı amaç edinmiş, 2012 yılından sonra milliyetçilik ve milli kimlik politikalarına ve özellikle de yabancı devletlerde yaşayan Rusların korunmasına azami ölçüde özen gösterilmiştir. (Yılmaz, 2016: 23-24).

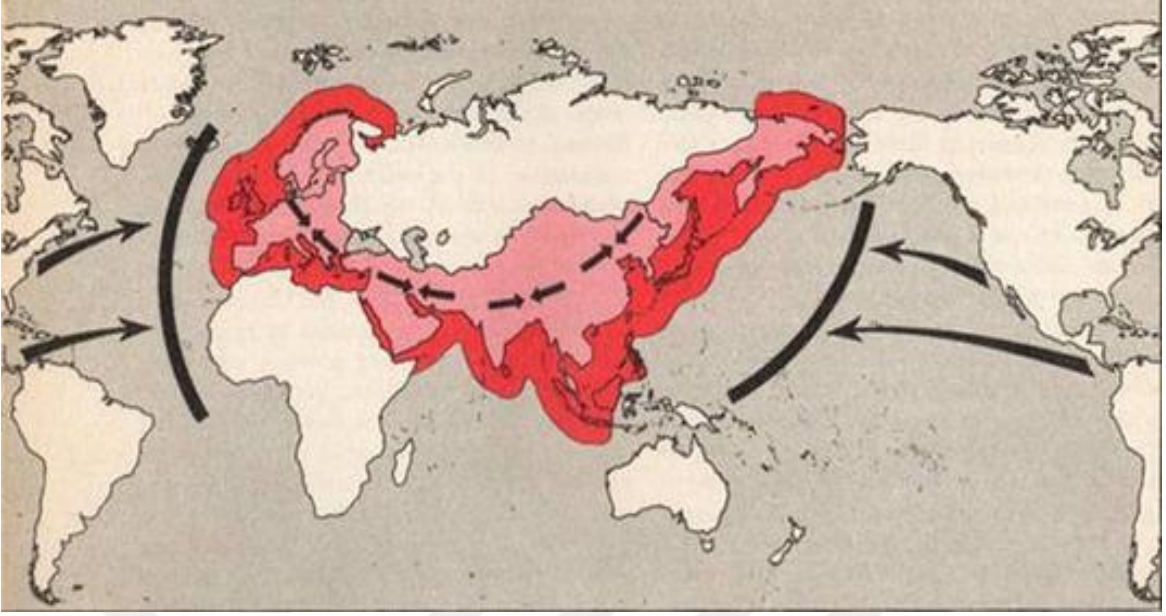
Soğuk Savaş sonrası dönemde, RF, komünist ideolojiyi terk etmiş olmasına rağmen, (liberal, politik ve ekonomi politik uygulamalar başladı) ABD için potansiyel bir tehdit olmaktan kurtulamamıştır. Bunun en büyük sebebi ise sahip olduğu askeri gücü, nükleer

kapasitesi ve jeopolitik konumudur. Bunun yanında RF, Soğuk Savaş'tan sonraki ilk on yıl, eskiden sahip olduğu gücü önemli ölçüde yitirmişti. SSCB ve Avrupa Toplulukları arasında politik, ekonomik, sosyal ve stratejik olarak ortaklık sağlanmasına engel olan ideolojik farklılık söz konusuydu. İdeolojik farklılığın ortadan kalkması sonucu ise, ABD açısından tedirgin edici sonuçlar ortaya çıkarmıştı. Burada asıl önemli nokta ise, hangi tarafın politikalarının, jeopolitik rekabetin, güç politikaları yarışının temelinde şekilleneceğidir. RF'de kısa süre içinde, geleneksel jeopolitik tartışmalar gündeme geldi, jeopolitik bilimin klasik metni yeni Rus politik söylemlerine uyarlanmaya başladı. Ek olarak mevcut Rus yazarlar, akademisyenler, kitap, dergi, makale ve yeni açılan kurumlarda bu görüşe değinmeye başladılar. Soğuk Savaş sonrası sürecin ilk dönemlerinde iyimser bir hava hakimdi. Son on yılda ise, jeopolitik gerçekçilik olarak adlandırılan kavram birçok değişime sebep olmuştu (Alakel, Bakır, 2011: 24).

Avrasyacılık hareketinin günümüz savunucularından Dugin, esas olarak Avrasya ülkelerinin kendi aralarındaki siyasi, ekonomik ve sosyal ilişkilerini kendi ekonomik çekirdeklerini ya da merkezlerini oluşturmak için Anglo-Amerikan bloğu üzerine kurulmuş olan Atlantik Bloğu'na karşı kıyı bölgeleri arasındaki ilişkileri bozmayı amaçlayan bir blok geliştirmeleri gerektiğini savunuyor (Heartland bölgesindeki devletler ile Avrasya bölgesindeki kıyı devletleri arasında). XIX. yüzyılda ve sonrasında Birleşik Krallık, komünizmin yardımıyla Avrasya güçlerini ve Soğuk Savaş dönemini bölmeyi başarmıştı ve şimdi de aynı tehdit bu kıyı devletlerinin ABD'nin çevresindeki ülkeler haline geleceği için bulunmaktadır. Bu bağlamda, Putin 2012 seçimlerinde cumhurbaşkanlığı kampanyası için BDT ülkeleriyle kendi AB'sini oluşturacak ortak bir pazar oluşturmayı planladığını ifade etti (Alakel, Bakır, 2011: 25). Burada Heartland ve Avrasya'dan bahsederken jeopolitik kavramına da kısa bir açıklık getirmek gerekirse; Ratzel'e göre: "jeopolitik devletin çevresi, komşuları ve öncelikle bulunduğu coğrafi ortamla ilişkilerini inceler ve coğrafi ortamla (çevreyle) etkileşimden doğan sorunları çözüme kavuşturmayı hedefler" (Hasanov, 2012: 200). Klasik bir tanım çerçevesinde bu noktada Heartland-Rimland Teorisine değinecek olursak:

"ABD'li jeopolitik teorisyeni N. Spykman'ın kuramı. Spykman Avrasya kıtasının batısından doğusuna uzanan iç kenar kuşak şeridine 'Avrasya Rimland'ı (İngilizce bir sözcük olan Rimland 'kenar' anlamına gelen rim ile 'kara, toprak' anlamına gelen land'den türemiştir) der. Spykman İngiltere'den başlayarak Japonya'da Ohotsk Denizi'nde biten büyük karasal alanı kapsayan ve Kuzey Kutbu'yla Güney Kutbu arasında uzanan bölgeyi büyük deniz yollarını kontrol etme olanağı veren jeostratejik alan olarak değerlendirmiştir. Spykman'a göre dünya egemenliğinin anahtarı Mackinder'in iddia ettiği gibi Heartland'de değil, Rimland'dedir. Bu durumda Spykman, Mackinder'in Heartland Teorisi'nin yerine Rimland Teorisi'ni koyar ve şöyle der: 'Rimland'i kontrol eden Avrasya'da egemen olur, Avrasya'da egemen olan dünyanın kaderini belirler'" (Hasanov, 2012: 396).

Şekil 1. Rimland Teori

Kaynak: <http://www.gcsnc.com>

Bu teori genel itibariyle Soğuk Savaş sırasında etkiliydi. Bu teori ile amaç SSCB'nin etrafında bulunan şeridi kontrol etmektir. Eğer başarılı olunsaydı SSCB, Heartland yani Rimland olarak tabir edilen bölgeyi kontrol edebilecekti bu da Dünya Adası'nı kontrol etmekle eş manaya sahipti (<http://www.gcsnc.com>, 2018).

Putin'in 2012 yılı sonrası Avrasyacılık yaklaşımına yönelmesine geri dönersek ve bir örnek verirek, 2011 yılında geliştirmeye başladığı ve 2012 yılı için seçim vaadi olarak dile getirdiği projesi Avrasya Birliği'dir. Rusların özellikle de Orta Asya'da sarsılan gücünü yeniden arttırmak için ortaya atılan bir girişimdir. Avrasya Birliği ile normalden farklı olarak bölgede bulunan dış aktörlerin bölgeden uzaklaştırılması fikrine dayanmamaktadır, Rusya Federasyonu'nun Orta Asya'daki ülkelere bölgesel bir entegrasyon oluşturma esasına dayanır. Moskova böylece kendisinin 'büyük güç' görüntüsüne dikkat çekmiş, BDT'den olduğu gibi Orta Asya'dan da sorumlu olduğunu hem bölge ülkelerine hem de bölge dışı güçlere göstermek, kabul ettirmek istemiştir. Bu durumda Avrasya Birliği projesinin tüm bölge ülkelerini Rusya Federasyonu öncülüğünde entegre etme fikri kolay bir süreç olarak görülmemelidir ve içinde bazı zorlukları barındırmaktadır. Bölge içindeki devletlerin de kendi aralarında rekabet ettikleri alanlar mevcuttur, ayrıca bu fikir Rusların emperyal yaklaşımlarını hatırlatması açısından da ön yargı ile karşılanmaktadır. Rusya Federasyonu'nun da sınırlı ekonomik kaynaklarla böylesi büyük bir projeyi finanse edebilmesi de ayrı bir tartışma konusudur. Ülkenin istikrarı ve ekonomi gelirleri petrol ve doğalgaz gibi enerji kaynaklarına bağlı olduğundan, fiyatlardaki olası düşüşte Moskova'nın bu krizle nasıl başa çıkacağı yanıtlanması gereken bir başka sorudur (Tanrısever, 2013: 19-20).

Putin ikinci kez göreve geldiğinde ise, özellikle dış politika konusunda özgüveni yüksek bir Rusya Federasyonu inşa etmenin verdiği gururla hareket etmeye başlamıştır. NATO'nun doğu genişlemesini kendi sınırlarına yönelik bir tehdit olarak değerlendirmiş

buna misilleme olarak da Asya'daki büyüyen güçlerle, Çin ve Hindistan, işbirlikleri gerçekleştirerek Batı'nın ve Amerika'nın kendisini sıkıştırdığı çemberden çıkmaya çalışmıştır. Rusya Federasyonu, ABD'nin tek kutuplu dayatmasına karşı bir duruş sergileyerek, tek kutupluluğun diğer ülkelere zarar verdiğini, birden fazla ülkenin gücü dengeleyerek gücün paylaşılması gerektiğini vurgulamıştır. Putin, Batı, Rusya Federasyonu'nun dostu değildi ve hiçbir zamanda olmadı düşüncesi etrafında askeri yatırımlarını da giderek arttırmış, Soğuk Savaş dönemindeki güvensizliğe benzer bir psikolojide silahlanmaya hız vermiştir.

Rusya Federasyonu'nun Kırım'ı işgali ile Gürcistan sonrası ikinci bir sert güç politikası adımı atılmış ve doktrin için uygulamaya geçilmiş oldu.

“...Putin Doktrini'nin genel esasları 18 Mart 2014'te Kremlin'deki Putin'in konuşmasında açıklanmıştır. Buna göre Batı artık Rusya'nın güvenilir bir ortağı değildir. Rusya açısından uluslararası hukuk artık bir kurallar bütünü ve uluslararası koordinasyonu sağlayan norm değildir. Rusya'nın Suriye başta olmak üzere Ukrayna'da uluslararası hukuk kurallarının çoğuna riayet etmemesinde Putin Doktrini'nin önemli bir etkisi vardır. Yeni stratejide etnik Ruslar ve Rusça konuşanlar her ne pahasına olursa olsun korunacaktır. Post-Sovyet ülkelerin egemenliği Rusya'nın koruması altındadır. Böylece tüm post-Sovyet ülkeler Rusya'nın müdahalesine açık hale gelmiştir. Putin Doktrini'ne göre herhangi bir post-Sovyet ülkeye muhalefetin çağırısı veya Rus azınlığın isteği ile müdahale edilebilecektir” (Yılmaz, 2016: 43).

İkinci dönemi Putin'in Asya ülkeleri ile ilişkilerini azami ölçüde iyi tuttuğunu gösteren D'encausse'e göre:

“Vladimir Putin'in her yerde hazır olma ve teklif götürme gücü, ikinci görev süresi sonunda, ağırlıklı olarak üzerinde durduğu ticari alışverişlerin ilerlemesine katkıda bulunmuştur. Daha çok Çin'e ilgi duyan Boris Yeltsin'in aksine Putin, bölgedeki hemen bütün ülkeleri -Çin'in ve Japonya'nın dışında, Vietnam, Kuzey ve Güney Kore, Moğolistan, Malezya, Tayland ve Endonezya- ziyaret etmiştir. Her birinde bölgesel istikrarı savunmuş, ülkesinin istikrara sağlayacağı katkı üzerinde ısrarcı olmuştur. 2000 Temmuz'undan sonra Kuzey Kore'ye ziyarette bulunan ilk Rus devlet başkanı olmuş, bir süre sonra, ilk görevinin başlarında bu ülke ile imzaladığı dostluk antlaşması, 1961 Sovyet-Kore antlaşmasının yerine geçmiştir” (D'encausse, 2013: 180).

“...Vladimir Putin iktidara geldiği andan itibaren “*Büyük Rusya*” kurma hayallerini sürdürmüştür. Putin aslında KGB'de çalıştığı dönemden itibaren eski Sovyet cumhuriyetlerinde bulunan etnik Ruslardan veya Slavyan halklardan oluşan yeni bir devlet kurulmasını savunmuştur. Aleksandr Soljenitsin'in tezlerini içeren bu proje Putin döneminde destek bulmuştur. Bu projeye göre Rusya, Belarus, Ukrayna ve Kazakistan'ın kuzey bölgesini kapsayan yeni bir Rus İmparatorluğu kurulması öngörülmektedir” (Yılmaz, 2016: 48).

Putin'in Slavyan ve eski SSCB ülkelerindeki etnik Ruslarla birlik düşüncesi Panrusçuluk olarak değerlendirilmektedir. Rusya Federasyonu bu örgütlerle Panrusçuluk hedefleyen bir imparatorluk rüyasını, Avrasyacılıkla gerçekleştirmek istiyor gibi gözükmektedir.

Rusya Federasyonu'nda göreve geldiği andan itibaren Putin'in öncelikli hedefi, yakın çevre olarak gördüğü ülkeler ile ekonomik, sosyal, siyasi ve askeri gücünü tekrar kazanmak olmuştur. Putin'in amacı, bu ülkelerin dahil olduğu entegrasyon projesi geliştirmek ve bu amaçlar etrafında eskiden olduğu gibi yeniden bir imparatorluk kurmaktır. Bu hedef için ilk olarak eski Sovyet cumhuriyetlerinin dâhil olduğu Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ) oluşturulmuştur. İkinci olarak, başta Rusya Federasyonu, Kazakistan ve Belarus'un öncülük ettiği Gümrük Birliği kurulmuştur. Rusya Federasyonu tüm bunları

gerçekleştirirken kendi politikalarına destek vermeyen ülkelere de müsamaha göstermemiştir. 2008 yılında Gürcistan müdahalesi, Ukrayna'nın doğalgaz ile tehdit edilmesi ve Azerbaycan' a yönelik sert tutumlar yaptırımların bazılarını oluşturmaktadır (Yılmaz, 2016: 66). Rusya Federasyonu, kendi kurallarını koyduğu bu oyunda yanında olanı dost, yanında olmayanı ise düşman ilan ederek cezalandırmaktan geri kalmamıştır.

Putin'in dış politikadaki hamleleri, toplumun ve devletin yapısal dönüşüm ve değişimleri ile bağlantılıydı. 2000'lerin ortasından itibaren Rusya Federasyonu'nda yeni bir söylem geliştirerek 'ulusal' bir çerçevede ortaya çıkarıyordu: bunun adı ise yurtseverlikti. Rusya Federasyonu için yurtseverlik kavramı devletle ilintiliydi ve bu anlayış Rus halkında mevcuttu. Bu yeni anlayışa göre Rusya, 'Rus Dünyası' nın merkezinde yer alıyordu. Tarihsel perspektiften bakıldığında ise; temelleri Bizans'a ve Ortodoksluğa dayanıyordu. Rus Dünyası kavramı ile Ukrayna, Moldova ve Belarus gibi farklı ülkelerdeki Rus diasporası kastediliyordu. Tüm bu ülkelerdeki Rusları birleştirici unsur ise Rus Ortodoks Kilisesi idi. İşte bu bakış açısından hareketle, Putin'de bu tarihi ve kutsal görevde bir elçi olarak kendi rolünü biçmektedir (Başlamış, Deprem, 2018: 200).

Batı'nın Rusya'ya karşı olumsuz bakış açısı tarihsel bir süreci içinde barındırmaktadır. Rusya'da bu olumsuz imajı kırmak ve hayal ettiği medeniyet kurma fikrini gerçekleştirmek için, ABD'nin bunu engelleme çabalarına rağmen, elinden geleni yapmıştır. Bunun için özellikle Putin döneminde Batılı olan görüşler reddedilerek, tarihi olgularına, Ortodoks inancı, Slavcı düşünce, Avrasyacılık, Rus jeopolitiği gibi kavramlar gün yüzüne çıkarılmış, geliştirilerek hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Rusya Federasyonu oluşturmak istediği özündeki değerlerle oluşturduğu bu özgün kültürde Batılı olan güçleri ve Türkiye'yi uzak tutmak istemiştir. Çünkü Rusya'ya göre Batılı ülkeler bu projelerin ve Rusya'nın düşmanıdır. Putin, 15 yıl boyunca (2000-2015) uğraşıp, milyarlarca dolara mal ettiği, gerçekleşmesi için uğraştığı bu projeyi başka devletlerin eline bırakmak istememektedir. Diğer devletler ile ortak olarak geliştirmek ya da paylaşmak da istememektedir. Kendi geliştirdiği bu sistemde SSCB ardılı devletlerin kendisine bağlı ve Rusya'nın inisiyatifinde olmasını amaçlamaktadır (Yılmaz, 2016: 68-69).

“Özellikle yeni milenyumun ilk yıllarında Putin'in aklında, Orta Asya cumhuriyetlerini bütünüyle ülkesinin “güvenlik savunma” hattına çekme projesi dâhilinde ŞİÖ'yü maksimum etkinlikle kullanmak vardı. Böylelikle ŞİÖ'nün başlarda “güvenlik alanı” ndaki faaliyeti, her şeyden önce Orta Asya'daki üye ülkelerin güvenlik problemlerine odaklandı. Bu bağlamda ŞİÖ'nün tehdit algısında üç temel ayak tanımlanıyordu: Terörizm, ayrılıkçılık ve aşırıçılık. 16-17 Haziran 2004'te Taşkent'te düzenlenen zirvede “Bölgesel Antiterör Yapısı” oluşturuldu. 2006 Nisan'ında teşkilat her ne kadar “ŞİÖ'nün askeri bir blok olmak gibi bir planı yok” gibi bir açıklama yaptıysa da gene de “terörizm, ayrılıkçılık ve aşırıçılığın yükselmesinin, üye devletlerin silahlı kuvvetlerinin birlikte hareket etmesini zorunlu kıldığı” kararını kabul edecekti (Başlamış, Deprem, 2018: 192).

Batı'nın RF'ye karşı olumsuz bakışı olduğu gibi, RF'nin de SSCB'nin dağılma sonrası Batı'ya yönelik uyguladığı politikalarda istenilen desteği görmemesi ve sonraki yıllarda Batı'nın uluslararası kuruluşlarının eski Sovyet ülkeleri ile kurulmaya çalışılan işbirlikleri

RF açısından tehlikeli olarak nitelendirilmiş ve Batılı devletlerle olan ilişkilere olumsuz bir bakış açısı geliştirmiştir:

“NATO’nun 1994 tarihli genişleme kararı, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararı olmaksızın Kosova’ya müdahalesi (1999) ve benzeri gelişmeler, Rusya’nın Batı ile “çok kutupluluk” ve “bölgesel güç” üzerine temellendirdiği Batı politikasını gözden geçirmeye yöneltmiştir. Yevgeni Primakov’un Dışişleri Bakanlığı döneminde ortaya koyduğu “çok değişkenli” dış politika konsepti çerçevesinde Rusya, Batı ile tek yönlü ilişkiler yerine Avrasyalı büyük bir güç olarak Çin, Hindistan ve İslam dünyası gibi bölge oyuncularını ile çok yönlü işbirliğine yönelmeyi tercih etmiştir. Böylece Rusya, uluslararası politikanın ABD kadar güçlü olmasa da onunla eşit bir aktörü olmayı hedeflemiştir” (Musaoğlu, 2015: 15).

AB-ABD ile RF arasında 2004 yılında gerçekleşen NATO genişlemesi, Turuncu Devrimler, 2014 yılında Kırım ilhakı, 2015 yılında Suriye müdahalesi ilişkileri gerginleştiren meselelerdir. Her ne kadar Batılı devletler ile özellikle 2000 sonrası işbirlikleri (silahsızlanma alanında) kurulsa da taraflar arasında yaşanan fikir ayrılıkları uluslararası birçok krizde kendini göstermiştir.

Putin’in dış politikadaki karakterine bakıldığında iki temel olguya dayanan özellikler bulunduğunu söyleyebiliriz; bunlardan ilki: *stratejik süreklilik*, ikincisi ise: *jeopolitik hafıza*. Putin Rusya’sı sert güç kullanma ve işgalci tavırlar gösterme noktasında herhangi biri tereddüt yaşamamıştır. Putin Rusya’nın, tıpkı Çarlık Rusya’sı ve SSCB’de olduğu gibi, tarihi hafızasındaki refleksler doğrultusunda çevre ülkeleri kendi yörüngesinde tutabilmek adına saldırgan davranışlar göstermekten kaçınmamıştır. (Yılmaz, 2016: 46).

Rusya Federasyonu, ABD ve Batı’nın siyasi, askeri ve ekonomik ablukası altındadır. Kendisini kuşatma altına almaya çalışan Atlantik İttifakı’nın saldırılarına karşı koymak için, oynanan oyunu onları sahasına taşımanın peşindedir. İngiltere ile Rusya Federasyonu arasında yaşanan fakat tüm Batı dünyasının tepkisini çekerek etkisini gösteren casus krizinde olduğu gibi her iki tarafta da bıçaklar bilenmiş durumdadır. Krizin etkisinin bu kadar büyük olmasında Rusya Federasyonu’nun uzun zamandır Ukrayna, Suriye ve Gürcistan gibi meselelerde Batı’nın sabrını ve kırmızı çizgilerini zorlaması oldukça etkili olmuştur. Tüm bu yaşananlar aslında Anglosakson Batı dünyası (İngiltere ve ABD’nin başta olduğu) ile Rusya Federasyonu’nun derin jeopolitik nüfuz mücadelesinin bir ürünüdür. Çünkü son yıllarda Ruslar ile Batılı ülkeler arasında sık sık Ukrayna, Suriye, Kırım, seçimlere müdahale olma, siber savaşlar gibi birçok gerginlik süreklilik arz etmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde iki taraf arasındaki krizin nedenlerinin çok derinlerde olduğu görülebilmektedir. Bu nedenle ajan krizi üzerinden ABD ve İngiltere, biraz da bu konuyu bahane ederek Rusya Federasyonu’na bazı dersler vererek onu cezalandırmak istediğini de söyleyebiliriz (Varlı, 2018: 57).

Rusya Federasyonu her ne kadar Avrupa ve ABD’nin ablukası altında da olsa, kendi oyununu da kurma fırsatlarını hiçbir zaman için kaçırmamaktadır. Kendi topraklarından uzak yerlerde de kendi küresel siyasi ağırlığını oluşturmaya çalışmaktan asla vazgeçmemektedir. Örnek vermek gerekirse, Venezuela başta olmak üzere özellikle ABD ile arası kötü olan Güney Amerika ülkeleriyle ilişkilerini koparmamaya özen göstermektedir. Aynı şekilde Ortadoğu’daki ABD’nin gücünü dengelemeye dikkat etmektedir, Ruslar açısından burada söz sahibi olmak ayrı bir önem taşımaktadır. Buna ek

olarak Arktik askeri güçlerine düzenli olarak yatırım yapmaya özen göstermekte, bölgesel olarak haklarını korumak için de Grönland'a ilgisini canlı tutmaktadır. SSCB'nin dağılmasının ardından Afrika'ya ilgisini kaybeden Rusya Federasyonu, şimdilerde o bölgelerde de etkinliğinin arttırmanın peşindedir. Bunun yanında engel olamadığı bir nokta da Çin'in yükselişidir. Her ne kadar birbirlerinin rakibi olarak görülse de her iki devlet birçok konuda işbirliği içindedirler (Varlı, 2018: 43-44).

Uzakdoğu'da Japonya'nın ardından önemli gelişmeler göstererek yükselişe geçen Çin, bölgedeki hakimiyet alanını oldukça genişletmiştir:

“Çin'in yalnızca incik boncuk üreten, ucuz mal satıp dünya ticaretini şekillendiren bir ülke değil, büyük bir sanayi ve enerji devi olduğu da unutulmamalı. Ekonomik krizden sonra bile, tüm dünya ekonomisi dibe vururken, 30 yıl ortalaması olarak tutturduğu yaklaşık %10'luk büyüme hızını korumayı başarmış bir ülkeden söz ediyoruz. *World Economic Outlook 2013* raporuna göre tüm dünyada beklenen büyüme hızı %3.6 iken, Çin'in %8'in üzerinde bir rakama ulaşabileceği söyleniyor. Kısaca, bırakın rüzgarla devrilmeyi, fırtına da bile ayakta kalmayı başarabilen bir potansiyele sahip. Üstelik Çin dünyanın yalnızca en büyük satıcısı değil, en büyük alıcısı. En fazla fakirin de, en fazla sayıda zengin de yaşadığı yer burası. Kısaca, en büyük fabrikaların olduğu kadar, en büyük pazardan da bahsediyoruz. Çin, yılda yaklaşık 2 trilyon dolarlık bir ithalat potansiyeli olan büyük bir pazaryeri ve 1.3 milyar insanın beslendiği bir tüketim devi. Dünyadaki dış ticaret istatistiklerinin ana direği” (Arıboğan, 2013: 56).

Dağılma sonrasında Rusya Federasyonu'nun Orta Asya üzerindeki tesiri giderek azalırken, ekonomik olarak istikrarlı bir gelişim gösteren Çin ise bölgede giderek güçlenmeye başlamıştır. Dağılma sonrasında bölge ülkeleri her ne kadar bağımsızlıklarını kazansalar da, bölge üzerinde Moskova'nın tarihsel ve geleneksel nüfuzu bugün bile korunmaktadır. Çin ise bu durumu göz önünde bulundurarak dengeli politikalar yürütmeyi seçmiştir. 1990'lar boyunca iki devlet arasında yakınlık ve işbirliğine dayalı etkileşimler söz konusudur. Zamanla ilerleyen ilişkiler ŞİÖ'nün oluşumuna sebep olmuştur. Bu iki devlet arasında sınır güvenliği konusunda karşılıklı bağımlılık söz konusudur, olası anlaşmazlıklar bu ikili ilişkilere zarar verecek mahiyete sahiptir. Diğer bir yakınlaşma sebebi ekonomidir, savunma, askeri alanlarda, enerji sektörü gibi konularda da işbirliği sayesinde sağlanacak kazançlarda her iki ülkenin de müşterek çıkarı vardır. 11 Eylül saldırılarının ertesinde ABD'nin Afganistan işgali, Orta Asya'yı Rusların ve Çin'in tekelinden çıkararak, uluslararası bir alan olarak bölge dışı güçlere davetiye çıkarmıştır. ABD karşıtlığı ise iki ülkenin ortak bir paydada olmasına zemin hazırlamaktaydı fakat Putin sonrası değişen dış politika ile pragmatik çıkarıcılık esasına dayanan politikalar yürütülmüştür. 11 Eylül sonrası Çin, Rusya Federasyonu ve ABD'nin olduğu üçgende ilişkilerin Çin ve Rusya Federasyonu'nun Orta Asya politikalarıyla ilgili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Çolakoğlu, 2008: 148-154).

Varlı'ya göre, Avrupa'nın enerji bağımlılığından kurtulmak istediğinin farkında olan Rusya Federasyonu, onların yerine Çin'i bir alternatif olarak görmektedir. Bu yüzden iki ülke arasındaki ilişkiler sağlıklı ve istikrarlı bir şekilde gitmektedir. Ruslar, 2019 yılından itibaren Çin'e Sibiryaya üzerinden, 38 milyar metre küp doğalgaz temin edecek, otuz yıl süresi olan anlaşma karşılığında Çin, 400 milyar dolar ödeyecek. İki devlet arasındaki ilişkiler eskiden olduğundan farklı bir seyir içindedir. Çin'in nazarında Rusya Federasyonu askeri bir tehdit olmaktan çıkmıştır. 1945'te olduğu gibi Mançurya'yı Rusların işgal

edileceğinden korkulmamaktadır, ancak yine de bazı sorunlu bölgelerde birbirlerine karşı hala temkinliler (Kazakistan gibi). Bunun dışında askeri ortaklık yapmaları için önlerinde hiçbir engel yok (Varlı, 2018: 43-44).

Varlı'nın aksine Akman ise ilişkilerin her ne kadar olumlu tarafı ön planda olsa da bunun görünen kısmı olduğunu, iki devlet arasında küçümsemeyecek çok fazla sorunlu alan olduğunu iddia etmektedir. Bunların başında enerji alanında yaşanan sorunlar, göçmen krizi ve askeri problemler gelmektedir. RF'yi, Çin'den gelen göçmen sayısı tedirgin etmektedir, enerjide ilişkiler her ne kadar yoğun ve iyi seyirde olsa da, RF elindeki enerji tekeli kaybetmek istememektedir, ayrıca Çin boru hatlarının geçiş güzergahındadır ve RF'nin politikaları Çin'in çıkarlarına ters düşmekte, bu da ilişkileri germektedir, benzer şekilde askeri alanda da sorunların sayısı artmaktadır. ŞİÖ'ye rağmen, RF'nin öncülük ettiği Ortak Güvenlik Anlaşması Örgütü'nde Çin bulunmamaktadır, aynı şekilde Çin'in öncülüğündeki ASEAN+3 İşbirliği Örgütü'n de ise Rusya Federasyonu'nun bulunmaması dikkat çeken bir noktadır. Bunlara ek olarak, RF'nin silah ticaretinde önemli bir yer tutan Çin pazarı giderek daralmakta, Çin ise kendi silah ve füze sistemlerini üretmeye hız vermektedir. İkili ilişkilerde bu sorunlar çatışmaya sebep olacak potansiyelde de olsa, ABD karşıtlığı bu iki devleti işbirliğine zorlamakta ve yakınlaştırmaktadır (Akman, 2015: 646).

RF, her ne kadar Çin ile ikili ilişkilerde ılımlı olmaya çalışsa da tedbirli, şüpheli olmayı ve Çin'in bölgedeki yükselen varlığının tehlikelerini göz önünde bulundurmaya ihmal etmemektedir:

“Rusya'nın bir diğer güvenlik endişesi ise Çin'in bölgedeki varlığıdır. Çin, dev nüfusu ve ekonomisi ile Rusya'nın baş edemeyeceği kadar büyük bir ülkedir. Doğu Türkistan'ı elinde bulunduran Çin'in, Sibiry'a yayılacağı endişesi Rusya'yı telaşlandırmaktadır. Orta Asya'nın Rusya açısından bu noktadaki önemi ise Çin ile arasında tampon bölge olmasıdır. Zira Kazakistan ve Moğolistan Rusya ile Çin'i ayıran ülkelerdir” (Kodaman ve Gonca, 2015: 415).

Çin, Rusya Federasyonu için bölgede ekonomik, siyasi, enerji alanında ve jeopolitik olarak hem bir avantaj, müttefik, hem de bir tehdit ve risktir. ABD karşısında bir Asya müttefiki aynı zamanda da federasyon sınırında hızla büyüyen ve Rus topraklarına yayılan nüfusuyla bir tehdittir. Rusya Federasyonu hem bölgede Çin'in yükselişini ve etkisini kırmaya çalışmakta hem de ABD karşısında elini güçlendirmek için yanında tutmaya çalışmaktadır.

Çin-Rusya Federasyonu ilişkilerine özelde bakılacak olursa, iki devlet arasında çok öncelere dayanan tarihsel anlaşmazlıklar da bulunmaktadır. Rusların, yaklaşık üç yüz yıl kadar öncesinde, Çinlilere göre; ‘çok hızlı ve çok ucuz’ bir şekilde Kuzey Asya'ya hâkim olmalarını hazmedememişlerdir (Hasgüler ve Uludağ, 2016: 30). Çin, Cumhuriyetçi İhtilal (1911-1912) sonrası uzun bir süre karışıklık dönemi yaşamış, 1945 ila 1949 yılları arasında yaşanan iç savaş ertesinde komünist tarafın iktidara gelmesiyle, tam olarak bağımsızlığını ilan edebilmiştir. Çin ile Sovyetlerin benzer ideolojiyi paylaşmaları iki devlet arasındaki ilişkinin farklı bir boyut kazanmasına sebep olmuştur. Sovyet-Çin ilişkilerinde, 1950 yılının başında Mao'nun Moskova'yı ziyareti esnasında toprak sorunları yüzünden yaşanan fikir ayrılıkları ciddi anlaşmazlıklara sebep olmuştur. Bundan sonraki yıllarda da anlaşmazlıkların asıl nedenini iki devlet arasındaki sınır sorunları oluşturmuştur. Bunun sebebi de her iki devlet adamının da ulusçu fikirlerle hareket etmesinden

kaynaklanmaktaydı. Şimdilerde ise Çin'in sınırdış olan eski Sovyet cumhuriyetleriyle ilişkilerinin hızlı bir biçimde gelişmesi beklenmektedir, çünkü siyasi ve ekonomik olarak ilişkileri çıkmaza sokan ideolojik etkiler ortadan kalkmıştır (Hasgüler ve Uludağ, 2016: 129-132).

Putin, görev süresinin ilk yıllarından itibaren Yeltsin'in Orta Asya'ya verdiği önemi ve politikaları geliştirerek arttırma yoluna gitmiş, geçmiş yıllarda yaşanan eksiklikler nispetinde daha kararlı, daha sağlam adımlar atacağını ilan etmiştir. Bu anlamda bakıldığında Orta Asya politikaları Rusya Federasyonu açısından değişmemiş, verilen ehemmiyet bir kat daha artmıştır. Bunun yanında kurulan ortaklıklar ve işbirlikleri ön plana çıkarılmış başta güvenlik, askeri konular olmak üzere ekonomik ve enerji konularında da ikili ve bölgesel işbirliklerinde Rusya Federasyonu'nun ağırlığının olduğu ya da başını çektiği oluşumlar inşa edilmeye özen gösterilmiştir.

3.4.1. Türk-Rus İlişkileri

Tarihsel olarak bakıldığında, iki imparatorluğun bulundukları konum gereği, coğrafi yakınlıkları, siyasi ve ticari olarak rekabet halinde olmaları sürekli çatışmalarını açıklayabilmektedir. Osmanlı İmparatorluğu açısından Karadeniz tartışmasız bir öneme sahipti. İstanbul'u besleyebilmek için kuzeydeki deniz yolundan gelen ucuz yiyeceklerle (buğday, et, yağ, balık, tuz) ihtiyacı vardı. Karayolunu kullanmaktansa, deniz yolu ile hem daha uygun hem de daha fazla miktarda ürün taşınabiliyordu. Kuzey Karadeniz'in stepleri tarım ve hayvancılık açısından Osmanlı ekonomisi için son derece büyük bir önem arz ediyordu. Aynı şekilde Rus İmparatorluğu için de benzer bir mantık söz konusuydu. Çarlık Rusya, güney kesimlere Karadeniz ve Hazar Denizi'ne teveccüh etmişlerdi. Bunun sebebi ise bu iki denizin Doğu Avrupa için anahtar bir noktası teşkil etmesiydi. Rus yöneticiler III. Ivan zamanından bu yana, Baltık ve Karadeniz'e çıkış yollarına hâkim olunmasının Rusya'nın dünyaya açılması noktasında gerekli olduğunu biliyorlardı. Bu noktada ise Osmanlı İmparatorluğu Rusların alın yazısının önündeki bir engeldi (İnalçık: 1999: 34).

İki devletin ilişkilerinin yoğunlaşması XVIII. yüzyıla denk gelmektedir. Diplomatik ilişkiler ise XV. yüzyıldan itibaren başlamıştır. XV. ve XVI. yüzyılda ilişkiler genellikle savaş ve ticaret üzerinde şekillenir. Ruslar, Karlofça Antlaşması'ndan sonra İstanbul ile doğrudan ilişki kurmaya başlamıştır. Aynı zamanda XVIII. yüzyıl her iki devlet için de Batılılaşma olarak adlandırılan dönemin yaşandığı zamandır. Bu dönemden itibaren de, her iki memleketin tarihi birbiri olmadan düşünülemez hale gelmektedir (Ortaylı, 1999: 125-126).

Türk-Rus ilişkilerinde iki devletin tarih boyunca sık sık savaşmalarının yanı sıra dostluk ilişkileri de sürekli bir rekabet havasında devam ederden yaklaşık her 25

yılda bir ilişkilerin bir kriz vesilesiyle bozulduğunu söylemek mümkündür. Başlarken Türk-Sovyet ilişkileri gayet iyiydi. Atatürk ve Lenin'in gayretleri ile iyi seyreden ilişkiler Stalin döneminde sekteye uğramıştır. Ardından Türkiye'nin NATO üyeliği ile birlikte ikili ilişkilerde oluşan olumsuz havaya rağmen ticari ilişkiler devam etmiş,

“...alternatif enerji kaynaklarının araştırılması çalışmaları sonucunda, 18 Eylül 1984 tarihinde, Türkiye Cumhuriyeti ve Eski Sovyetler Birliği hükümetleri arasında doğal gaz sevkiyatı konusunda Hükümetler arası Anlaşma imzalanmıştır. Söz konusu anlaşmadan sonra BOTAS tarafından çalışmalara başlanılmış ve 1985 yılında yaptırılan Türkiye Doğal Gaz Kullanım Etüdü ile doğal gaz tüketim potansiyeli ve uygun güzergâh belirlenmiştir. Bu kapsamda, 14 Şubat 1986 tarihinde, Ankara'da, BOTAS ile SoyuzGazExport arasında 25 yıl süreli Doğal Gaz Alım-Satım Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma kapsamında; 1987 yılından itibaren, tedricen artan miktarlarda doğal gaz alımına başlanmış olup, 1993 yılında maksimum miktar olan 6 milyar m³/yıl'a ulaşılmıştır” (<http://www.enerji.gov.tr>, 2008).

Tarihler 1917'yi gösterdiğinde, Rus Çarlık rejimi yıkılmış, Bolşevikler iktidarı ele geçirmişti. Rusya'da bir yanda köklü değişimler meydana gelirken, bir yanda da ülke derin bir iç savaşın ve yabancı işgallerin içindeydi. O yıllarda tarih, Osmanlı cihetinden değerlendirildiğinde de pek iç açıcı bir tablo karşımıza çıkmamaktaydı. I. Dünya Savaşı'nın ardından mağlup olan İtilaf devletleri, 1918 yılında Osmanlı Devleti ile imzaladıkları Mondros Müzakeresi'ne dayanarak yurdu işgale başlamışlardı. Anadolu'da ise bir direniş, milli mücadele fikriyatı uyanmaya başladığı dönemlerdi. Türkiye ve Rusya'nın içinde bulunduğu bu ahval, benzer acıların yaşanması, aynı zorlu yoldan geçmeleri ortak bir payda meydana getirmiş, yıllarca çatışma içinde olan ve birbirlerine düşmanlık besleyen bu iki halkı aynı atmosferde buluşturmuştu. İki devlet arasındaki düşmanlık yavaş yavaş yerini dostluğa bırakıyordu (Girgin, 2014: 79).

Türk-Sovyet ilişkilerinin iyi olduğu 1920-30'lu yılları mercek altına alırsak, taraflar arasında işbirliğinin olduğunu söylemek gerekir. 1920'li yılların ortalarından itibaren Türkiye, çok yönlü bir siyaset izlemeye karar vererek bunu da aktif bir şekilde ülkelerle dostane ilişkiler kurmaya çalışarak, yaşama geçirmeye çalışmıştır. 1928 yılına gelindiğinde, M. Kemal'in dış politika ilkesi 'Yurtta barış, dünyada barış' şeklindedir. 1930'lu yıllarda Türkiye çok yönlü politikalar çerçevesinde, dış devletler ile iyi ilişkiler yürütmeye ihtimam göstermiş, siyasi, ekonomik, kültürel, hukuki ve toplumsal anlamda ilerlemek ve çağdaşlaşma adına iyi ilişkilerin zaruri olduğuna kanaat getirmiştir. Bu sebeple on yıllık dönemde Türkiye'nin dış politikası tarafsızlık ve olumlu yönleriyle anılmaktadır. Türkler ile Sovyetler arasında dostane ilişkiler bu düşüncenin ürünü olarak değerlendirilebilir. İki devlet arasındaki bu tecrübeden hareketle taraflar arasında yaşanan ya da yaşanması muhtemel sorunlarda karşılıklı güven esasına dayanan, barışçıl, işbirliği ve ortak bir dil oluşturmaya çalışan ilişkiler mevcuttur. Bu sebeple yıllarda bu tarz politikalar her iki taraf için de yarar sağlamıştır, diyebilmekteyiz (Potskhveriya, 1999: 192-195). I. Dünya Savaşı bitmeden Türkiye, Rusya Federasyonu ile 1917 Brest-Litovsk Antlaşması'yla

günümüz doğu sınırını çizmiş, Çanakkale Savaşı ile de Çarlık rejiminin düşüşüne neden olmuştur. Kurtuluş Savaşı'nda önemli bir müttefiki olarak Kars-Gümrü Antlaşmaları imzalanarak, Batılı emperyalist güçlere karşı bağımsızlığını kazanmak için önemli bir müttefik edinilmiştir. 1925 Dostluk Antlaşması ile iki ülkenin karşılıklı kuzey-güney sınırlarını garantiye almışlar, 1936 Montrö Antlaşması ile de iki ülke, boğazlardaki tarafların Karadeniz ve uluslararası denizlere açılma konusunda ulusal çıkarlarını büyük oranda korumuşlardır.

II. Dünya Savaşı sıralarında gelişmeler daha farklı bir boyutta seyretmiştir. Sovyetler, Türkiye'yi savaşa girmedeği gerekçesiyle suçlamış, onu bir nevi yalnızlığa itmiştir aynı zamanda Türkiye'den toprak (Kars-Ardahan) ve Boğazlar'da da askeri üs talebinde bulunmuştur (Boğazlar Ruslar için tarihi, askeri ve stratejik olarak çok büyük öneme sahiptir). Ayrıca Türkiye ile 1925 yılında imzalanan 'Saldırmazlık Paktı'nı tek taraflı fes ederek, yenilemek istememiştir. SSCB'nin Türkiye karşısındaki tutumu savaşın gidişatı özellikle üstünlüğün müttefik devletlere geçmesinden sonra şekil değiştirmiş, Almanya'nın teslimiyetiyle birlikte de son halini almıştır. Türkiye ise Sovyetlerin taleplerini kesin bir dille reddetmiş, bunun sonucunda da SSCB, Türkiye'den tehdit ile bir beklenti içine girmenin yanlış olduğunu anlamıştır. Türkiye Montreux Sözleşmesi'nin hükümleri gereğince de (Sovyetlerin taleplerinin hukuki boyutuyla değerlendirilmesi neticesinde) bu taleplerin güvenliğine zarar verdiğini ve egemenlik haklarını kısıtladığını netice itibarıyla bu durumun da kabul edilemez olduğunu Moskova'ya gönderdikleri nota ile bildirmiştir (Caşın, 2015: 650-653).

Tüm bu gelişmeler neticesinde Türkiye, Sovyetler ile yaşadığı bu gerginlikten sonra askeri ve siyasi olarak kendi güvenliğini garanti altına alabilmek adına NATO üyeliğine başvuruda bulunmuştur (1952 yılında Türkiye'nin başvurusu kabul edilmiştir). Bu doğrultuda ABD Başkanı Truman, Türkiye ve Yunanistan'a yardımlar yapılması için düzenlenen yasayı 1947'de yürürlüğe koymuştur. Aynı yıl Türkiye ile Amerika arasında ikili anlaşma imzalanmış, ABD'nin Türk ordusunu modernize etme projesi başlatılmıştır. Buna ek olarak Truman Doktrini kapsamında Türkiye, Marshall yardımları adı altında Washington'un askeri ve ekonomik desteğini de almıştır. Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya üye olmasının ardından, Sovyetler hem güneyde önemli bir savunma hattı ile karşı karşıya kalmış, hem de askeri ve stratejik açıdan önemli bir dostunu kaybetmiştir. O dönemde Boğazlar, ABD desteği ile askeri teçhizat bakımından desteklenmiş ve güçlendirilmiştir. Sadece deniz kuvvetleri de değil, 'Nike-Hercules' olarak anılan (hava savunma sistemi) füzesavar ile de hava gücü önemli oranda arttırılmıştır (Caşın, 2015: 654). Türkiye, bir süredir iyi ilişkiler kurduğu Sovyetler ile yaşadığı gerginlikler sonrasında özellikle de Sovyetlerin toprak talebinin ardından, bir güvensizlik yaşamış ve kendine güçlü gördüğü ittifaklara girmeyi hedef haline getirmiştir. Bu açıdan ABD'de de Sovyetlerin boşluğunu en iyi ve en hızlı değerlendiren

devlet olmuş, Sovyetlerin sınırında Türkiye ve Yunanistan'ı yanına alarak stratejik avantajlar elde etmiştir.

1946-1950 yılları arasında SSCB, Türkiye'den istediği tavizleri elde edemeyince, politikasını değiştirmek zorunda kalmıştır. Bu yeni politika kapsamında, 1953'ten itibaren ilişkilerin daha iyi ve dostane bir şekilde olması planlanmış, ilişkiler ancak 1964 yılına gelindiğinde yön verici konumda olmaya başlamıştır (Karpas, 2014: 135). Stalin'in ölümü ardından Kruşçev'in iktidara gelmesi, Türk-Rus ilişkileri için bir dönüm noktasıydı. 1953 yılında Moskova'daki Türk büyükelçi ile yapılan görüşmede özetle talep edilen toprak taleplerinin gözardı edilmesinin iyi komşuluk ilişkisi, barışın ve güvenliğin sürdürülmesi adına gerekli olduğu söylenmiştir. Türkiye ise verdiği cevapta iki ülke arasındaki iyi ilişkilerin sürdürülmesini arzuladığını değinmiştir. İki tarafında başarılı, ölçülü ve titiz bir şekilde yaptığı görüşmeler neticesinde 8 yıllık bu kriz, Rus dış politikasının –Stalin'in ölümü sonrası- değişim yaşaması ve taleplerini geri çekmesi neticesiyle müspet bir şekilde sonuçlanmıştır (Girgin, 2014: 329-330).

SSCB, Türkiye'deki Sovyet algısını düzeltmek için Kıbrıs sorununu çok başarılı bir şekilde yönetmiş, ayrıca Türkiye'deki etkisini arttırmak için de ekonomiyi ve ideolojik görüşlerini kullanmayı ihmal etmemiştir. SSCB, Türkiye'ye sanayi alanında krediler tahsis etmiş, teknik yardımlarda bulunmuş, Türkiye'deki üniversitelerin solcu gruplardan, sendikalardan aynı zamanda da basından destek almış, bu da Türkiye anlaşmaya gayretlerine kolaylık sağlamıştır (Karpas, 2014: 135). Özetlersek:

“...Türk-Sovyet ilişkilerini 1960'dan beri şekillendiren şey, diğer bütün faktörlerden önce, Doğu ile Batı arasındaki gerilimin yatışması ve Sovyetler Birliği'nin Türkiye'deki askeri üs ve toprak taleplerinden vazgeçmesidir. Arap bloğu da dâhil olmak üzere Üçüncü Dünya ülkelerinden ve Balkanlardaki komşularından tecrit olması, Kıbrıs anlaşmazlığı ve 1964-1965 yıllarında BMGK'daki oylama sonuçlarıyla bu durumun iyice dramatik hale gelmesi, Türkiye'yi Sovyetler Birliği'yle yakınlaşmanın yollarını aramaya mecbur bırakmıştır. Sovyetler Birliği'nin ilişkileri iyileştirmekle kalmayıp Türkiye üzerindeki nüfuzunu da artırmasını mümkün kılan temel etkenler Kıbrıs anlaşmazlığı, Türkiye'deki kültürel-ideolojik gelişmeler ve Türkiye'nin ekonomik-ticari ihtiyaçlarıdır. Sovyetler Birliği'nin bu üç alana da nüfuz etmeyi Türkiye'deki iç koşulları nesnel bir şekilde değerlendirip anlaması sayesinde başardığını özellikle vurgulamak gerekir” (Karpas, 2014: 164-165).

Sovyetlerin dağılması ertesinde, 1992 yılında Türkiye ile RF arasında bir antlaşma (İlişkilerimizin Esasları Antlaşması) imzalanmış, zaten varolan ticari ve ekonomik alandaki işbirliğini daha da çeşitlendirilmiştir. Bu gelişmelerde RF'nin kendi vatandaşlarına sağladığı yurt dışına çıkış serbestliği, yurt dışından gelenlere de ülkeye giriş çıkış kolaylığı sağlaması büyük rol oynamış, yabancı yatırımcıların ülkeye gelmesi ile birlikte etkileri günümüze kadar gelen ticari ortaklığın temelleri o yıllarda atılmıştı. Yine o yıllarda iki ülke arasında turist sayısında da artış gerçekleşmişti. RF'den gelen çok sayıda turist 'Bavul Ticareti/Turizmi' olarak adlandırılan alışveriş trafiğini başlatmış, (İstanbul'dan

aldıkları hazır giyim ya da elektronik eşyaları bavullarla ülkelerine götürmüşlerdir) Türkiye’den giden girişimciler ise, özellikle inşaat alanındaki ihaleleri alarak binlerce Türk işçisini o topraklarda istihdam etmeye başlamışlardı. 90’ların ortalarında yaşanan Çeçen Savaşı da Rusların hassas noktalarından biriydi. Az sayıda da olsa bazı Türk vatandaşının Çeçenlere destek olduğu haberleri Türkiye ile Rusya arasında soğuk rüzgarlar esmesine neden olmuştu. Ruslar sizin PKK meseleniz ne anlam ifade ediyorsa, bizim için Çeçen meselesi de öyle bir anlam ifade ediyor diyerek bu konudaki hassasiyetlerini dile getirmişlerdir (Girgin, 2014: 396-397).

Dağılma sonrası Sovyetlerin yerine kurulan bağımsız cumhuriyetleri ilk tanıyan ülke Türkiye olmuştur. Türkiye’de dağılma sonrası Pantürkist söylemler ise (‘Adriyatik’ten Çin’e Türk dünyası’ sloganı gibi) Rus halkında büyük bir rahatsızlığa sebep olmuştur. Tarihsel rekabetin yol açtığı güvensizlik ortamı düşmanca duyguları tetiklemekte, dışarıya ‘ötekine’ karşı güvensiz olan önyargılı Rusları daha da karmaşık bir ruh haline sokmaktadır. Bu da barış ortamını yok etmekte ve oluşturulan diyalog köprülerini de yıkmaktadır. Bu dönemlerde iki ülke de birbirlerinin sorun yaşadığı ve mücadelede bulunduğu alanlara müdahale etme yolunu seçtiler. Türk tarafı, Çeçen direnişçileri desteklerken, Ruslar da PKK’yı desteklediler. Bütün bunlara rağmen ekonomik bağ ise güçlenmeye devam etmiştir. (Başlamış, 2016: 145). Her ne kadar 1960’ların başında Küba Krizi’yle SSCB hava sahasında Türkiye’den kalkan U-2 casus uçaklarının düşürülmesi ve krizin sonunda Türkiye’den Jüpiter füzelerinin çekilerek çözülmesiyle taraflar arasındaki yumuşamayı artmış olsa da, Kıbrıs ile Türkiye ve Batı’nın arasının açılması ivmelenmiş gözükmektedir.

Ekonomik ilişkilere burada bir parantez açarsak, Ruslarla olan dış ticaretimizde son 20-25 yıldır artan bir oranda seyir gösteren ürün doğalgaz ve sonrasında da petrol gelmektedir. Buna ek olarak az da olsa kimyasal ürünler ve sanayi malları da alınmaktadır, fakat en büyük dış ticaret açığı büyük döviz ödemeleri yaptığımız doğalgaz ithalatından kaynaklanmaktadır. RF’ye yaptığımız ihracat değerlendirildiğinde ise tüm uğraşlara rağmen ihracat oranı istenilen seviyeye ulaşmamaktadır, bunun yanında ürün bazında bakıldığında; et-tavuk ürünleri, sebze-meyve ürünleri, tekstil-konfeksiyon-deri giyim (hazır giyim ürünleri), makine, teçhizat gibi ürünler oluşturmaktadır (Girgin, 2014: 474-477):

Tablo 9: 1992'den 2013'e RF ile Türkiye Arasındaki İthalat ve İhracat Rakamları

Yıl	RF'ye İhracatımız (Dolar)	RF'den İthalatımız	Hacim (Toplam)
1992	441 bin	1 milyar	1,4 milyar
1993	504 bin	1,5 milyar	2 milyar
1994	820 bin	1 milyar	1,8 milyar
1995	1,2 milyar	2 milyar	3,3 milyar
1996	1,5 milyar	1,9 milyar	3,4 milyar
1997	2 milyar	2,2 milyar	4,2 milyar
1998	1,3 milyar	2,1 milyar	3,5 milyar
1999	588 bin	2,4 milyar	2,9 milyar
2000	643 bin	3,9 milyar	4,5 milyar
2001	924 bin	3,4 milyar	4,3 milyar
2002	1,2 milyar	3,9 milyar	5 milyar
2003	1,4 milyar	5,5 milyar	6,8 milyar
2004	1,9 milyar	9 milyar	10,9 milyar
2005	2,3 milyar	13 milyar	15,2 milyar
2006	3,2 milyar	17,8 milyar	21,1 milyar
2007	4,7 milyar	23,5 milyar	28,2 milyar
2008	6,5 milyar	31,3 milyar	37,8 milyar
2009	3,2 milyar	19,5 milyar	22,6 milyar
2010	4,6 milyar	21,6 milyar	26,2 milyar
2011	6 milyar	24 milyar	30 milyar
2012	6,7 milyar	26,6 milyar	33,3 milyar
2013	6,9 milyar	25 milyar	32 milyar

Kaynak: (Girgin,2014: 47).

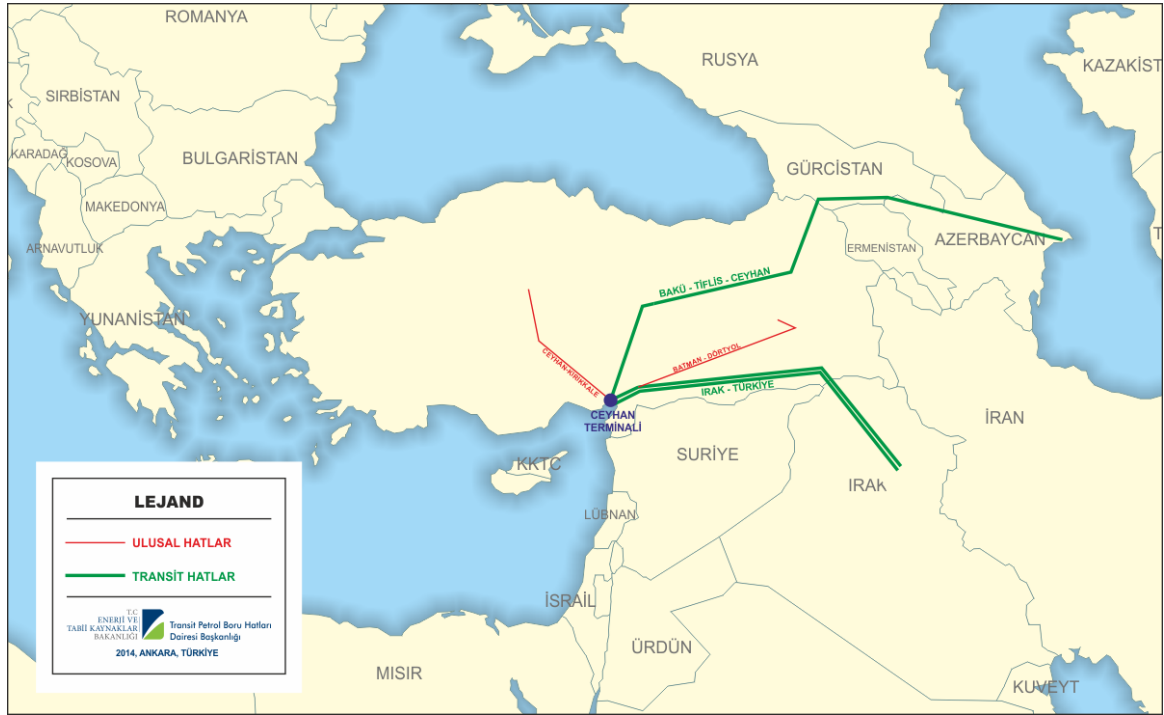
Tabloda dikkat çeken en önemli husus; asimetrik bir ticari alışverişin söz konusu olmasıdır ve bu kronik bir şekilde devam etmektedir. RF'den ithal edilen oranın anca dörtte birini ithal edilebilmektedir. RF ise bu durum karşısında Türkiye'ye gelen Rus turistlerin turizme yaptıkları katkı ve Türk müteahhitlerin aldıkları işleri gerekçe göstermektedir. Türkiye ile RF arasındaki ticarete en büyük pay RF'den aldığımız doğalgaza ödenmektedir, artan fiyatların etkisiyle bu pay giderek artmakta ve dış ticaret açığı da devamlı fazlalaşmaktadır (Türkiye, 2013 yılında RF'den 26,7 milyar metreküp doğalgaz satın almıştır. Türkiye, bu anlamda ihtiyacının neredeyse %60 kadarını Rus gazından temin etmektedir. Rusların gazı bazı durumlarda önemli bir silah olarak kullanması ya da hissettirmesi diğer ülkeleri olduğu gibi Türkleri de alternatif enerji kaynakları arayışına itmektedir (Girgin, 2014: 477-511).

Burada iki ülkenin enerji ilişkilerine kısa bir retrospektifle bakarsak, tarihinde birçok kez savaşmış iki millet arasındaki son gerilim 1878 yılında bir antlaşma ile nihayete eren ve tarihimizde 93 Harbi olarak anılan savaşla yaşanmıştır. İki devlet arasındaki bu gerilim yıllar sonra farklı bir boyut kazanacak İngiltere ve Fransa'nın 1916'da imzaladığı Sykes-Picot Anlaşması özünde enerji jeopolitiğinin tüm kuramlarının işletildiği, büyük güçler için tam olarak bir petrole ulaşım mücadelesi olan bu yarışa ilk karşı çıkan taraf SSCB olmuştur. Bu emperyalist paylaşım ortak olmayacağını belirten Sovyetler, Osmanlı Devleti'nin parçalanmasına karşı çıkmıştır. Farklı ideolojilere de sahip olsalar cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda da ilişkiler olumlu halde seyretmiştir. Enerji

alanında iki devlet arasında 1967 yılında imzalanan I. Ekonomik-Teknolojik İşbirliği Anlaşması ile önemli bir adım atılmış oldu. Enerji alanındaki ikinci anlaşma 1975 yılında imzalanmış ve sonrasında ise, Çan ve Orhaneli termik santrallerinin yapılmasına karar verilmiştir. Soğuk Savaş'ın en şiddetli dönemlerinde ise 1986'da bir doğalgaz anlaşması BOTAS ile Soyuzgazexport arasında 25 yıllığına imzalanmış, bir yıl sonra da fiili doğalgaz ithalatı gerçekleştirilmiştir. Sovyetlerin dağılmasının ardından ise iki ülke arasındaki ilişkiler artarak devam etmiştir. Soğuk Savaş'ın ardından ilişkilerin ana temeli enerji üzerine oturtulmuştur. Dağılma sonrası oluşan yeni coğrafi alanda artık tek hakim güç RF değildi. Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan gibi zengin hidrokarbon yataklarına sahip ülkelerin Batı ile işbirliği içinde bulunması, RF'nin hoş karşıladığı bir durum olmamıştır. Türkiye ve İran'ın bölgedeki enerji kaynaklarının Batı'ya taşınması hususunda geçiş güzergahında bulunması RF için önemli rekabet alanları anlamına gelmektedir. Ayrıca etnisite ve din açısından da Türkiye ve İran bölge ülkeleri ile yakından iletişim kurabilecek potansiyele sahiptirler. 2002 yılında imzalanan anlaşma neticesinde Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının inşa edilmesine karar verilmiş, 2006 yılında yapımı tamamlanarak ilk gaz sevkiyatını gerçekleştirmiştir. Özellikle AB ve ABD'nin desteğini alan projeyi Rus tarafı her fırsatta eleştirerek bu projenin ekonomik değil daha çok siyasi bir proje olduğunu dile getirmiştir (Ediger, 2016: 40-41).

“BTC aslında ABD tarafından önerilen ve AB tarafından desteklenen Doğu-Batı enerji koridorunun önemli bir parçasıydı ama tek parçası değildi. Söz konusu koridor, petrol ile birlikte Türkmenistan'dan başlayarak, Hazar Denizi altından Azerbaycan'a geçip bu ülkenin doğalgazlarını da Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınmasını öngörmektedir. Toplam 32 milyar metreküp gaz taşıyacak olan hattın gelecek gazın yarısı Türkiye'de kullanılacak, diğer yarısı da Avrupa'ya gönderilecekti. Dolayısıyla gerek doğalgaz rezervleri gerekse üretim ve boru hatları taşınması konusunda dünya genelinde müthiş bir üstünlüğe sahip Rusya açısından, böyle bir doğalgaz hattı –BTC ile kıyas kabul etmeyecek kadar- hayati bir öneme sahipti. Bu noktada Rusya, kapsamlı bir oyun planı geliştirerek, Mavi Akım adıyla yeni bir hat önererek bu hattın BTC karşılığında gerçekleşmesi için çaba sarf etmişti (Ediger, 2016: 41).

Şekil 2. Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı

Kaynak: (<http://www.enerji.gov.tr>, 2018).

Rusya Federasyonu kendisinin dahil olmadığı hiçbir enerji nakil hattının varlığına sıcak bakmamıştır. Soğuk Savaş'ın ardından bölgede kaybettiği ilgiyi yeniden kazanma yarışına girmiştir. Bu nedenle de RF'nin toprakları üzerinden geçmeyen hiçbir boru hattını istememektedir, bu boru hatları bir yandan RF'ye alternatif olması gerekçesiyle tehlike arz etmekle birlikte, diğer yandan ise ABD'nin desteğini alması sebebiyle Rusların bölgedeki hakimiyeti ABD ve AB ülkelerine kaptıracakları düşüncesinde olması bir tehdit olarak nitelendirilmektedirler.

Şekil 3. Mavi Akım Gaz Boru Hattı

Kaynak: (<http://www.enerji.gov.tr>, 2018).

RF, BTC hattına karşılık olarak kuzey-güney yönünde 1213 km uzunluğundaki Mavi Akım projesini ortaya attı. Karadeniz'in tabanından Samsun'a kadar uzanan hat diğer yandan da dünyanın en derin sularında inşa edilen akım olma özelliğini de taşımaktaydı. Yapımı kısa sürede tamamlanan mavi Akım 2003 yılında hizmete açılmıştır. Mavi Akım Türkiye'nin toplam gaz ithalatında yaklaşık olarak üçte bir oranında bir yere sahiptir. RF Bu akımla birlikte büyük bir başarı yakalamışsa da Türkiye'de her iki enerji hattına ev sahipliği yaparak aslında en kazançlı ülke olmayı başarmış, jeostratejik üstünlüğünü arttırmıştır. 2000'li yıllar iki ülke arasındaki ilişkilerin zirve olduğu yıllar olmuştur. 512 yıllık diplomatik ilişki tarihine bakıldığında Rus tarafından Ankara'ya gerçekleştirilen ilk ziyaret Vladimir Putin tarafından yapılmıştır (6 Aralık 2004), tarihi olarak adlandırılan bu görüşmenin esas noktasını enerji ve terör konuları oluşturmuştur. Tarihler 13 Temmuz 2009'u gösterdiğinde ise Azeri gazını Avrupa'ya taşıyacağı düşünülen, aynı zamanda da Rusların Güney Akımı'na rakip olarak gösterilen Nabucco projesinin anlaşması imzalandı. Rus tarafı hemen harekete geçerek bu anlaşma üzerinden çok geçmeden hemen Türkiye'ye gelerek, 6 Ağustos 2009'da Güney Akım projesini imzaladı. Batı ile girilen rekabette BTC (petrol boru hattı) ve Mavi Akım (gaz boru hattı) projelerinde her iki taraf da kazan-kazan durumunda iken, Nabucco ve Güney Akım projelerinde her iki hatta gaz boru hattı özelliği taşıyor ve her ikisi de birbirine rakip olarak görülüyordu. İlk rekabetin kazananı her ne kadar RF olarak görülse de ikinci rekabette projelerin ikisi de iptal edileceğinden belli bir kazanan taraf olmasını söylemek imkansızdır. Her iki taraf da birbirini engelleme gayreti içindeydi,

Türkiye açısından bakıldığında projelerin iptali bir kayıp olarak görülse de ilerleyen yıllarda yeni projelerin olması ihtimali fırsat olarak nitelendirilebilecek vaziyettir. 2010 yılından itibaren iki ülke arasındaki enerji ilişkilerine liderler önemli rol oynasalar da yapılan görüşmeler komisyon çerçevesinde ilerliyordu ve ilişkilere nükleer santral projeleri girmeye başlamıştı. 2010 yılının Mayıs ayında Türkiye-Rusya Üst Düzey İşbirliği Konseyi kuruldu ve ilk toplantısını gerçekleştirdi. Toplantıda Akkuyu'da nükleer güç santralinin yapımının planlandığı anlaşma ile Samsun-Ceyhan Petrol Boru Hattı projesi konusunda fikir birliğine varıldı. Rus tarafı ise hızlı bir şekilde Akkuyu Nükleer Santrali yapım çalışmalarını başlattı. Jet krizinin yaşandığı yıllardaki yansımalar diğer alanlarda olduğu gibi enerji alanında da olumsuz gelişmeler yaşanmışına neden olmuştur. Rus Enerji Bakanı'nın yaptığı açıklama doğrultusunda Rus gazını Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşıma projesi olarak adlandırılan Türk Akımı'nın askıya alındığını ayrıca 2016 yılında (1 Ocak 2015'ten beri uygulanan) Türk firmalarına uygulanan %10,25'lik indirimin iptal edildiğini belirtmiştir (Ediger, 2016: 41-43). Rusya Federasyonu bir kez daha dış politikasında, aldığı siyasi kararlarda enerjiyi bir enstrüman olarak kullandığını ispat etmiştir.

Enerji konusunun ardından Türkiye-Rusya Federasyonu'nun son beş yılının ihracat-ithalat rakamlarına bakıldığında ise iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler zaman zaman artış gösterirken, zaman zaman da siyasi olaylara bağlı olarak azalma göstermektedir. Bunu bir örnekle açıklamak gerekirse, Kasım 2015 yılında Rus jetinin Suriye'de düşürülmesi hadisesinin ertesinde Türkiye ile RF arasındaki ilişkiler bir anda gerilmiş, RF'nin Türklere karşı bakış açısı ve tutumları büyük oranda değişmiştir.

“Rusya devlet yönetimi ise tepkisini Türkiye aleyhine bir dizi ekonomik yaptırım kararı olarak gösterdi. Rusya Başbakanı Dmitri Medvedev, “Türkiye uçağımızı düşürmekle savaş başlattı, ama karşılık vermedik.” ifadelerini kullandı. Rusya hükümeti, Putin'in imzasını attığı ekonomik yaptırımları uçağın düşürülmesinden 4 gün sonra yürürlüğe soktu. Buna göre;

-Türkiye ve Rusya arasındaki vize serbestisi kaldırıldı, -Başta gıda ürünleri olmak üzere Türkiye'den gelen birçok ürünün Rusya'ya girmesi engellendi, -Türkiye'ye tur satışları yasaklandı ve charter uçuşları kaldırıldı, -Türkiye yargı yetkisi altında bulunan şirketlerin Rusya'daki faaliyetleri durduruldu, -İzin verilen yaklaşık 60 şirket dışında Rusya'daki işverenlerin yeni Türk işçi çalıştırması yasaklandı. Rusya'nın Türkiye'ye karşı uyguladığı yaptırımlar öncelikle Türkiye gıda sektörünü vurdu. Rusya pazarını kaybeden ihracatçılar, ürünleri iç pazarda daha ucuza satmak zorunda kaldı ve alternatif pazar arayışı içine girmeye başladı.

Türkiye'den Rusya'ya ihracat yüzde 40'lara kadar gerilerken Rusya, yaptırım listesini genişletmeyi sürdürdü. Diğer yandan yaptırımlardan sadece Türkiye değil aynı zamanda Rusya'nın kendisi de zarar gördü. Türk ürünlerinin Rusya pazarına girememesinden dolayı Rusya'da gıda ürünleri başta olmak üzere bazı ürünlerin fiyatı arttı ve enflasyon yükseldi”(<http://haberrus.com>, 2018).

Görüldüğü üzere uçak krizi iki ülke arasında kriz oluşmasına neden olmuş, Türk vatandaşlarına karşı oluşan olumsuz atmosferden birçok vatandaşımız etkilenmiş, milliyetçi ve radikal kesimler arasında boğazların bombalanması ve Türkiye'ye savaş

açılması gibi konular konuşulur hale gelmiştir. Bu tip bir kriz başta diplomatik olmak üzere, ekonomik alanda, enerji alanında, turizmde ve toplumsal manada birçok olumsuz gelişmelere sahne olmuş ve birçok insanın mağdur olmasına neden olmuştur.

Tablo 10: Türkiye-Rusya Dış Ticaret Değerleri (milyon \$)

Yıllar	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2013	6.964.209	25.064.214	32.028.423	-18.100.004
2014	5.943.014	25.293.392	31.239.105	-19.347.679
2015	3.588.657	20.401.756	23.990.413	-16.813.099
2016	1.732.954	15.162.386	16.895.340	-13.429.432
2017	2.735.484	19.513.833	22.249.317	-16.778.349
2017/7	1.336.639	10.519.153	11.855.792	-9.182.515
2018/7	1.930.572	13.627.201	15.557.772	-11.696.629

Kaynak: <https://eb.ticaret.gov.tr>

“2016 yılında ihracatımız 1.733.568.570 milyar dolar (geçen yıla göre yaklaşık % 52 düşüş), ithalatımız 15.160.961 milyar dolar (geçen yılın aynı dönemine göre yaklaşık %25 düşüş) İki ülke arasındaki ticaret hacmi 2016 yılında geçen yıla göre yaklaşık % 30 oranında azalarak 16,9 milyar dolara düşmüştür. 2017 yılında Rusya’ya ihracatımız, geçen yılın aynı dönemine göre yaklaşık % 58 oranında artarak, 2.735.484 milyar dolara ulaşmıştır. Aynı dönemde ithalatımız ise yaklaşık % 29 oranında artarak 19.513.833 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir”(<https://eb.ticaret.gov.tr>, 2018).

Türkiye ile RF arasındaki başlıca ithalat-ihracat ürünleri:

Tablo 11: Türkiye’nin Rusya’ya İhracatında Başlıca Ürünler (milyon \$)

ÜRÜNLER	2015	2016	2017
Turunçgiller (taze veya kurutulmuş)	293	270	332
Kara taşıtları için aksam, parçaları	125	108	136
Üzümler (taze veya kurutulmuş)	101	4	123
Kayısı, kiraz, şeftali (nektarin dahil), erik ve çakal eriği (taze)	75	27	108
Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar	64	15	56
Ayakkabı; yüzü deri, tabanı kauçuk, plastik, tabii, suni vb. kösele	48	15	47
Otomobil, steysin vagonlar, yarı arabaları	55	45	46
Diğer hava taşıtları, uzay araçları	0	0	41
Balıklar (taze veya soğutulmuş)	34	34	37
Adi metallerden donanım, tertibat vb. Eşya	42	33	37
Taşıtlar için römorklar, yarı römorklar vb. İle aksam-parçaları	13	7	35
Kıymetli metaller ve kaplamalarından mücevherci eşyası	21	14	34
Buhar kazanları dışında kalan merkezi ısıtma kazanları	25	17	30
Sabunlar, yüzey aktif organik maddeler	35	28	29
Erkek/erkek çocuk için takım, takım elbise, ceket vs.	27	19	27
Kadın/kız çocuk için takım, takım elbise, ceket vs.	24	18	27
Kürkten giyim eşyası, aksesuarları, kürkten diğer eşya	18	13	27
Soğanlar, şalotlar, sarımsaklar, pırasalar ve diğer soğanımsı sebzeler (taze veya soğutulmuş)	12	0	22
Yaprak tütün ve tütün döküntüleri	31	28	18

Kaynak: <https://eb.ticaret.gov.tr>

Tablo 12: Türkiye'nin Rusya'dan İthalatında Başlıca Ürünler (milyon \$)

ÜRÜNLER	2015	2016	2017
Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar	2.467	2.170	3.289
Taşkömürü; taşkömüründen elde edilen briketler, topak vb. Katı yakıtlar	1.134	1.005	1.480
Demir/çelik sıcak hadde yassı mamulleri-genişlik 600mm. Fazla	620	564	1.028
Demir/alaşımsız çelikten yarı mamuller	582	563	761
Demir/çelik döküntü ve hurdaları, bunların külçeleri	651	562	684
Buğday ve mahlut	693	491	582
İşlenmemiş alüminyum	855	618	548
Ayçiçeği, aspir, pamuk tohumu yağları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)	796	726	398
Mısır	164	76	171
Demir cevherleri ve konsantreleri	134	143	163
Hububat ve baklagillerin kepek, kavuz ve diğer kalıntıları	117	127	152
Petrol gazları ve diğer gazlı hidrokarbonlar	370	230	134
Ayçiçeği tohumu	12	33	113
Azotlu mineral/kimyasal gübreler	129	168	81
Altın (ham, yarı işlenmiş, pudra halinde)	27	12	77
Alaşımlı çeliklerden yassı hadde mamulü (genişlik 600mm.den çok)	102	54	68
Niştacılık, şeker pancarı, şeker ve içki sanayinin artık ve posaları	47	40	47
Taşkömürü, linyit ve turbdan elde edilen kok/sömikok, karni kömürü	18	5	43
Diğer yağlı tohumlar ve meyveler	44	40	41

Kaynak: <https://eb.ticaret.gov.tr>

Rusya Federasyonu topraklarında faaliyette bulunan yaklaşık 1.500 Türk firması bulunmaktadır. Bu ülkedeki toplam yatırım tutarı ise 10 milyar dolardan fazladır. Firmaların içinde yaygın olan Türk müteahhitleri ise RF'de bugüne kadar 65 milyar dolar civarında 1.910 adet proje gerçekleştirmiştir. Rus topraklarında bulunan Türk müteahhitlerin projeleri başarılı olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda iki ülke arasında inşaat sektöründeki ilişkiler olumlu karşılanmaktadır. Türkiye'de bulunan Rus yatırımlarının değeri ise yaklaşık olarak 10 milyar dolar olarak belirlenmiştir. İki ülke arasındaki turizm rakamları ise 2014 yılı 4 milyon 480 bin Rus vatandaşı Türkiye'ye ziyarette bulunmuşken, bu rakam 2015 yılında 3 milyon 649 bin olarak tespit edilmiş, 2016 yılında ise jet krizinin turizme kötü yansımaları sonucunda oranlarda %76'lık bir düşüş yaşanmış bunun neticesinde ise 866 bin gibi bir rakama gerilemiştir. Bir sonraki yıl rakamlar daha iyimser bir hal alırken, 2017 yılının on ayında 4 milyon 565 bine ulaşmayı başarmıştır (<http://www.mfa.gov.tr>, 2018).

Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte, Türk-Rus ilişkileri farklı bir boyut kazanmıştır. Bunun böyle algılanmasında ise 2003 yılında Türkiye'nin, ABD'nin Irak müdahalesi sırasında topraklarını ve hava sahasını kullanmasına izin vermemesi gösterilebilir. Böylece Rusya Federasyonu, Türkiye'nin ABD'nin her istediğini yapan bir ülke olmadığına kanaat getirmeye başlayıp, Türkiye'ye karşı bakış açısını değiştirmeye başlamıştır. Amerika karşısında Türkiye'yi yanına çektikleri takdirde ABD karşısında büyük bir avantaj elde edeceklerini düşünmekteydiler. Bu yıldan sonra Putin, sık sık gerçekleştireceği Ankara

ziyaretlerinin ilkinin gerçekleştirmiş oldu. “1972 yılında Sovyet Devlet Başkanı Nikolay Podgorniy’in sembolik Ankara ziyareti sayılmazsa, 500 yılı aşkın geçmişi bulunan Türk-Rus ilişkileri tarihinde Moskova’dan Ankara’ya gelen ilk lider Putin’dir” (Başlamış, 2016: 146-147).

Vladimir Putin’in ilişkileri iyileştirme adına yaptığı bu tarihi ziyarete rağmen Rusya Federasyonu’nun Avrasya Ekonomik Birliği’ne Türkiye’yi davet etmemesi ve Türkiye’yi dışarıda tutma çabaları da dikkat çeken bir husustur. Türkiye ile ekonomik anlamda anlaşmalar yapmaktan çekinmeyen Rusya Federasyonu, Avrasya Birliği projesinde aynı duyarlılığı göstermemiştir. Bunun sebebi de Türkiye’yi Rus kimliği açısından bir tehdit olarak görmesidir. Rusya Federasyonu, planladığı projede Türk kimliğine sahip olan ülkelerin Türkiye ile yakınlaşmasına müsaade etmemiş, aksi durumda da rahatsızlığını hemen belli etmiştir.

“Rusya Federasyonu ile Türkiye arasındaki öncesinde Gürcistan ve Kırım sebebiyle yaşanan sorunların getirdiği siyasi görüş ayrılıkları, Suriye’de derinleşmiştir. 2015 yılının Kasım ayındaki uçak düşürme hadisesi sebebiyle ise ilişkiler diplomatik anlamda tamamen kesilmiş ve ticaret hacmimiz oldukça düşmüştür” (Özyürek, 2016: 122). Türkiye ile ekonomik anlamda yürüttüğü işbirliği de sadece çıkarlar noktasındaki kazanımlara dayanmaktadır. Jet krizindeki örnekte görüldüğü gibi ilişkiler bir anda kopma noktasına gelebilmekte, Türkiye düşman ülke ilan edilebilmektedir. Rusya Federasyonu bu anlamda Türkiye’nin, Orta Asya’daki milli kimliklerini kaybetmeyen ve kültürlerine sıkı sıkıya bağlı olan milletlerin Türk kimliği altında uyanışından endişe duymaktadır. Tataristan’ın birçok kez Avrasya Ekonomik Topluluğu’na Türkiye’nin de üye olmasını teklif etmesi ve Rusya Federasyonu tarafından defalarca reddedilmesi de bu durumun bir kanıtı niteliğindedir.

Türk-Rus ilişkileri hususunda Türkiye’nin kimlik kazanımı ve ulus devlet olma sürecine dair bir parantez açarak, Türkiye Cumhuriyeti’nden örnek vermek gerekirse, cumhuriyetin ilanından önceki dönemlerde Osmanlı Devleti’nde üst kimlik; hanedanlığın adı olan “Osmanlı” idi. Müslüman olan tebaa Millet-i Hâkime olarak anılıyordu, gayrimüslimler ise Millet-i Mahkume denilmekteydi. Müslümanlar, gayrimüslimlere göre üstündür, fakat bu üstünlük dinsel anlamda bir hiyerarşı oluşturmaktaydı. Osmanlı üst kimliğinin altındaki alt kimliklerinin hiçbirinin -Türk kimliği de dâhil- diğerinin önüne geçmesine izin verilmemiştir. Ulus devlet olarak inşa edilmeye başlayan Türkiye Cumhuriyeti kurulmaya başladığında ise üst kimlik ‘Türk’ olarak belirlenmiştir. Devletin en kuvvetli dinsel kimliği, alt kimlikten terfi ederek üst kimlik olmuştur. Oysa Atatürk, Türk’ün tanımını yaparken ‘kan’ dan ziyade, gönüllülüğü esas almıştır. Kendini Türk olarak gören herkesin Türk olduğu, doğuştan gelen bir kimlikten ziyade ‘kabul edeni’, ‘olani’ Türk olarak da kabul etmiştir (Oran, 2016: 250-251).

Türkler için cumhuriyetin kurulması son derece mühim bir karardı, çünkü tıpkı Atatürk’ün de ifade ettiği gibi, Türk milletinin etnik olarak adını taşıyan, Türklerin kültürel dokularını barındıran ve tarihsel meziyetlerini belirten bir

devlet kurma fikrinin bir sonucuydu. Batı'dan örnek alınan ulus-devlet düşüncesiyle Türklerin siyasal anlamdaki kimliği nihayet etnik ve dilsel kimliği ile birleşmiş oldu. Bunun neticesinde oluşan milli bilinç, tahmin edileceği gibi geçmişe dair yeni bir milli perspektif oluşturmuştur. Bu da Türklerin dünya tarihi ve İslam medeniyetindeki konumunu, rolünü, duruşunu yeniden değerlendirmesine neden olmuştur. Türkler dünya medeniyetine mühim katkılar yaptıklarını, İslam medeniyetinde de başat bir role sahip olduklarını iddia ediyorlardı. Onlara göre tüm bu başarıların görmezden gelinmesinin sebebi, milletin fikirlerini ifade edecek, milli bir siyasi kesimin olmamasıydı. Milli bir devletin ilan edilmesiyle birlikte, tüm bu algılar baştan aşağıya kadar değiştirilebilecekti (Karpas, 2014: 49).

Mustafa Kemal'in hedefi laik bir ulus-devlet oluşturmaktı, fakat dönemin şartlarında yönetimdeki elit kesimle sınırlı zoraki bir ulusçuluk fikri oluşmuştu ve bu fikir halka inmemişti. O yıllarda Atatürk'e miras kalan açlık, sefalet, cehalet ve hastalıklardı, toplumun her kesiminde durum içler acısıydı, bu imkânsızlıklar içinde Avrupa tarzı bir ulus devlet inşası oldukça zordu. Osmanlı toplumundan kalan ekonomik ve kültürel sıkıntılar uluslaşma önündeki en büyük sıkıntılardı. Bunlara ek olarak toplum üzerinde dinsel kurumların hâkimliği, fikir üretimine, aydınlanmaya ve toplumsal kalkınmaya engeldi. Böyle bir ortamda Türk ulusçuluğunu oluşturabilmek adına bazı dinamikler harekete geçirildi. Bu kapsamda yeni bir ulusal tarih ve dil oluşturma çabaları başladı, Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu ve Dil Tarih Coğrafya Fakültesi bu fikirler ışığında 1930'lu yıllarda kurulmuştur. Bir milletin uluslaşma sürecinde geçmişin yeniden canlandırılarak tarih bilincinin ortaya konması önemli bir aşamadır (Hasgüler ve Uludağ, 2016: 212-213).

“...Osmanlı imparatorluğu I. Dünya Savaşı'nda kesin şekilde yenilmiş ve yerini Kemalist Cumhuriyet almıştı. Osmanlı İmparatorluğu'nun kurumları (eski) dünyaya ait, çok kültürlü, müdahaleci olmayan, tarımsal, seküler olmayan ve tarih dışı bir dünya görüşünü yansıttı. İmparatorluğun küllerinden doğan Kemalist rejim, modernlik saplantısı olan katı, seküler, etnik merkezci, üniter, müdahaleci, bürokratik ve her şeyden çok da sanayileşmeye vurgu yapan bir rejimdi”(Zarakov, 2012: 61-62).

Osmanlı İmparatorluğu'nun kurumsal yapıları ve yeni inşa edilmeye çalışılan cumhuriyetin kurumsal yapıları arasında önemli farklar bulunmaktaydı. Oluşan ulusal kimlik her nasıl Osmanlı üst kimliğinden tamamen farklı olarak düşünülmüyorsa, ülkedeki siyasi kurumlar da imparatorluk zamanından farklı olarak inşa edilmekteydi.

Yeni kurulan cumhuriyette oluşturulmaya çalışılan ulusal kimlik kapsayıcı niteliktedir ve Türk kültürünün esasları dikkate alınarak inşa edilmiştir. Örnek vermek gerekirse, 1924 yılında hazırlanan anayasanın 88. maddesine göre: Türkiye'de din ve ırk konusunda herhangi bir ayırım olmaksızın vatandaşlık hususunda herkesin 'Türk' olarak kabul edileceği yer almaktaydı. Bu duruma en kapsamlı desteği Atatürk'ün “Ne mutlu Türk'üm diyene” sözü vermektedir.

Ulusal kimlikte Türk kültürünün kadim değerlerine hassasiyet verilmiş ve farklı etnik kökenden gelen, farklı inanışlara ve mezheplere üye halkların toplumsal alanda Türk ulusu ile kaynaşmaları ve Türk ulusunun bir parçası olabilmeleri arzu edilmiştir (Çiftçi, 2010: 216).

İslami kimliğin ağırlıklı olduğu Osmanlı Devleti'nde Sünni Müslümanların rolü ağırlıktaydı. İmparatorluğun çökmesi sonucunda da milliyetçilik girişimleri etkisini göstermeye başlamıştır. Çok etnikli, çok kültürlü bir imparatorlukta doğal olarak bu eğilimler ilk olarak engellenmeye çalışıldı, fakat Osmanlı Devleti bünyesinde bulunan Hristiyan azınlıklarda bu düşünceler hızlı bir şekilde yayılmaya başladı. Eskiden Osmanlı Devleti'ne ait olan topraklarda teker teker ulus-devletler kurulmaya başlıyordu, zayıf düşen imparatorluğun varlığı tehlikeye girdikçe de Türk milliyetçiliği etkisini artırmaya başlamıştır. Türk milliyetçiliği, Anadolu'daki Müslüman nüfusu homojen bir yapıya getirerek, güçlü milli kimlik olgusunun oluşmasını sağlamıştır. Çöken imparatorluğun gerçeği karşısında da Türk ulus-devletinin inşa edilmesi tek seçenek olarak görülmüyordu. Burada esas olan nokta ise resmi yurttaşlık milliyetçiliği ve etnik milliyetçilik kavramlarıdır. Resmi yurttaşlık milliyetçiliğinin uygulanmasında ülkenin geri kalmışlığının üstesinden gelinmesi için Atatürk'ün uygulamaya koyduğu Batılılaşma hareketleriyle yakından ilgiliydi. Bunun için de Panislamizm, Pantürkizm gibi fikirlerden terkedilmesi gerekiyordu, vatandaşlık esası çerçevesinde, sınırları çizilmiş ulusal kimlik örneği geliştirilerek uygulanmalıydı. Vatandaşlık olgusu, ortak bir kültüre dayalı vatandaşlık temelli Türk kimliğinin gelişmesine etki eden en mühim unsurdur. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde milliyetçilik akımlarından etnik milliyetçilik büyük bir rağbet görmüştü. Türk ulusu da Adriyatik'ten Çin'e kadar tek bir bütün olarak görülmüyordu. Etnik milliyetçiliğin yaygınlaşması, Panslavizm görüşünün etkisinde bulunan Rusya'da doğan Türki aydınların göç etmesiyle daha da etkili olmaya başlamıştı. XX. yüzyılın başında Yusuf Akçura'nın fikirleri Türk milliyetçiliği üzerine etkinliğini artırmaya başlamıştı (Grigoriadis ve Ansari, 2011: 371-373).

“Osmanlı sınırları içindeki etnik ve dini toplulukların hiçbiri kendi kimliğinin yerine Osmanlıcılığı koymak istemiyordu. Panislamizm de, idaresi altındaki topraklarda yaşayan hatırı sayılır Müslüman nüfus nedeniyle Batılı güçlerin tepkisini çektiğinden gerçekçi bulunmayıp saf dışı bırakılmıştı. Pantürkizm akımıysa, Kafkaslar ve Orta Asya'da geniş alanların hükümrani Rus İmparatorluğu'nun hoşuna gitmeyecekti; buna rağmen Akçura'nın eğilimi o yönde görünüyordu. Pantürkizm görüşü, Birinci Dünya Savaşı sırasında Rusya'nın teslim olması sonrası, doğudaki genişleme ümitlerinin yükseldiği Osmanlı Devleti'nin son yıllarında ivme kazanmıştı. Söz konusu ümitler çok uzun sürmemiş ve cumhuriyet idaresine sahip Türkiye bütün Pantürkist ideallere sırtını dönmüş, yurttaşlık temelli bir Türk ulusal kimliğini oluşturmaya odaklanmıştı” (Grigoriadis ve Ansari, 2011: 374).

Türkiye Cumhuriyeti'nin ulus devlet inşası sürecini değerlendirirken, Batı'daki ulus devlet inşa sürecindeki ölçütleri kullanmanın doğru bir tespit olmayacağını söylemek mümkündür. Çünkü Doğu ile Batı'daki devletler arasında ulus devlet

olma kavramı ve değerleri farklılık arz etmektedir. Oluşturulmaya çalışılan kimlikte Batı tarzı bir ulus devlet anlayışı ve modernitenin getirdiği bir anlayış çerçevesi oluşturulmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla oluşturulmaya çalışılan kimlikte halk, Osmanlı'nın getirdiği manevi, dinsel ve kültürel değerlerden uzaklaştırılmak istenmiştir. Bu da toplumun bazı kesimlerinde yeni oluşturulmaya çalışılan kimliğe karşı bazı isyanları ve toplumsal ayaklanmaları meydana getirmiştir. Cumhuriyetin ilanındaki ilk yıllarda oluşturulmaya çalışılan kimlik türü hem etnik hem de sivil milliyetçilik türünden farklı bir boyuttadır. Sivil ve etnik milliyetçilik kesin çizgilerle ayrılmış olarak kabul edildiğinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin ulus inşa sürecini doğru bir şekilde değerlendirmiş olmayız. (Alakel, 2011: 21-24).

Osmanlı Devleti de Tanzimat ve Islahat reformlarıyla çok etnikli, çok milletli, çok dinli siyasi yapısını toprak bütünlüğünü korumak için Tanzimat reformu, Islahat Fermanı, toprak reformu çıkartmış, meşrutiyeti ilan etmiş, Müslüman ve gayrimüslim ayrımını Osmanlı kimliği altında birleştirmek istemiş, Kırım Savaşı sonrası Paris antlaşmasıyla Avrupa devletler sisteminin meşru bir parçası olmuştur. 1878 Berlin Antlaşması'yla büyük güçler Fransa ve İngiltere, Almanya'yı dengelemek adına Rusya'yı desteklemeye başlaması ve sonucunda Osmanlı Devleti Balkanlardaki Hristiyan tebaasının büyük çoğunluğunu kaybetmesi sonucu II. Abdülhamit döneminde devlet tebaasının çoğunluğunun oluşturan Türk-Arap ve diğer etnik Müslüman toplulukları bir arada tutmak için panislamist politikalara yönelmiş, bu siyaset uzun süre başarılı olsa da Rusya'da dahil büyük güçleri Türk ve diğer Müslüman coğrafyalarda koloni ve emperyal siyaset uygulayan devletleri karşısına almış, ittifak yapmalarını kolaylaştırmıştır. 1908 ile İttihat ve Terakki Partisi'nin Pantürkçü siyasetinin Osmanlı ve Panislamcı politikalarını ikincil seviyeye düşürerek öncellemesiyle merkezi devleti güçlendiren kısmen ulusçu siyasetle, önce İtalya'ya Libya'yı kaybetmiş sonra da Balkanlardaki son Müslüman ve Türki akraba toplulukların bulunduğu Bosna, Arnavutluk, Makedonya ve Batı Trakya'da elden çıkmış bir süreçte kolonici büyük güçlerin Osmanlı devleti ile ittifak yapmaması ile kaybedilen toprakları yeniden kazanmak için Almanya, Avusturya, Macaristan ve Bulgar bloğuna dahil olarak I. Dünya Savaşı'na girerek Osmanlı'yı yöneten İttihat Terakki Arap topraklarını da kaybederek Mondros Ateşkes Antlaşması dikte edilmiş ve Sevr'de imzalanarak Anadolu'da çoğunluğu oluşturan Türklerin vatanı da parçalanmak istenmiştir. M. Kemal böyle bir durumda hem Osmanlı'nın Müslüman ve diğer Türki coğrafyalardaki Panislamist ve Pantürkist politikaları terk ederek Anadolu'da üniter, modern, Batılı, seküler bir siyasal, kültürel Misak-ı Milli'de belirtilen Türk ve Müslüman bütün unsurları kapsayan sivil milli bir Türkiye Cumhuriyeti kurulmasına, dönemin emperyal reel jeopolitik koşullarını da dengeleyen bir siyasetle kurulmasını sağlamıştır. Yusuf Akçura'nın özetlediği Osmanlıcılıktan Panislamcılığa sonra Pantürkizme cumhuriyetle de Anadolu eksenli bir Türk milliyetçiliğine dönüş gerçekleşmiştir. Bu milliyetçilik kısmen Ziya Gökalp, Yusuf Akçura ve diğer Orta Asya kökenli Zeki Veledi Togan, Ahmet Ağaoğlu ve diğerlerinin etkisinde de kalmıştır.

Türkiye, Osmanlı'dan cumhuriyete, hanedanlıktan demokrasiye geçiş sürecinde çok uluslu etnik yapıdan çoğunluğu oluşturan Müslüman Anadolu halkından (etnik olarak da çoğunluk bir gruba dayanan) nispeten oldukça homojen bir topluluğa dayanarak demokratik bir sivil milliyetçilik ve ülkesel olarak Anadolu'yu öncelleyen bir vatan anlayışıyla, vatandaşlık ve milliyetçiliği kültürel, siyasal, Batılı bir modernleşme anlayışıyla formüle ederek geleneksel toplumu dönüştürmeyi amaçlıyordu. Bu milliyetçilik anlayışı dönemin bazen küresel etnik milliyetçilik siyasetinden etkilense de yeni rejime daha çok dini gelenekten tepkimeler gelmekteydi. Bu durumda rejimin saltanat ve hilafet eksenli siyasayı dönüştürmesinden kaynaklanmaktaydı. Oysa SSCB sonrası Rusya Federasyonu SSCB'nin federal sistemin aynı özelliklerine sahip, daha doğrusu o dönemde Çarlık sonrası yeniden yapılandırılıp federal sistem haline getirilen Rusya, ideolojik olarak Çarlık İmparatorluğu sonrası enternasyonal Sovyet federal sistemi olarak şekillendirilmişti.

Tıpkı Osmanlı Devleti'nde olduğu gibi Sovyetler Birliği'nde de bünyesindeki bütün kimlikleri ikame eden bir 'Sovyet' üst kimliği mevcuttu, fakat her ne kadar Sovyet sözcüğü kullanılsa da, bu eninde sonunda 'Rus' anlamına geldiği herkesçe kabul edilen bir gerçektir. Buna karşılık, etnik olarak Rus olmayan halkların dilsel ve etnik birimleri kabul görmüş, bu halklardan sayıca fazla olanlara toprak tahsis edilerek, özerk devlet kurma imkânı verilmiştir. Bu durum da halkların tarihsel kimliklerinin ortaya çıkmasına ya da yenilerinin oluşmasına sebebiyet vermiştir. Örnek vermek gerekirse, Kazakların kabile kimliği zamanla ulusal-ülkesel bir hal alarak kimliğe dönüşmüştür. Buna ek olarak SSCB'nin içindeki her cumhuriyet, kendi içinde etnik çoğunluğa sahip olmayan, küçük gruplar barındırıyordu. Çoğu zamanda sayıca üstün olan milletin fazla nüfuz elde etmemesi için, bu cumhuriyetlere bazı azınlıklar yerleştiriliyordu (Karpaz, 2014: 274-275).

3.4.2. Ukrayna Müdahalesi ve Kırım

Ukrayna, konumu gereği kilit ülke olarak adlandırılan ülkelerden biridir aynı zamanda ABD, AB ve Rusya Federasyonu arasında da en mühim çekişme alanıdır. AB ülkeleri açısından Avrasya'ya açılma noktası olan Ukrayna'daki hegemonya savaşı II. Dünya Savaşı'ndan sonra Kıta Avrupa'sındaki en etkili iç savaşlardan birine sahne olmaktadır. Kelime anlamı olarak sınır ülkesi manasına gelen Ukrayna, Avrasya'nın kontrolü için jeopolitik konumu nedeniyle hayati öneme sahiptir. Avrupa için Avrasya pazarına, Rusya Federasyonu için de Avrupa'ya ulaşmanın yoludur, aynı zamanda da Avrupa'nın enerji köprüsü konumundadır. Rusya Federasyonu için Ukrayna Batı ile arasına tampon bir bölge oluşturmaktadır, Batı, NATO vasıtasıyla Rusya Federasyonu sınırlarına yaklaşmış, AB ile de jeo-ekonomik olarak genişlemesini Mart 2014'te

Ukrayna'nın kesin çizgilerle sınır çekmesine kadar sürdürmüştür (Varlı, 2018: 150-151).

Bekir Günay'a göre Ukrayna'nın önemi ve politika değişikliğinin sebebine makalesine şu şekilde değinmiştir; RF, SSCB'nin dağılması sonrası ilk yirmi yılı 'silkinme ve kendine gelme' olarak geçirdiği süreci geride bırakarak sonraki yıllarda da kaybettiği toprakları geri alma politikalarına yönelmeye başlamıştır. Bunu gerçekleştirirken de ilk olarak Ukrayna'dan kendi hayat alanı olarak gördüğü yerden başlamayı seçmiştir. Ukrayna, Ruslar için pek çok değer taşımaktadır. Ruslar açısından Kiev ilk devletin kurulduğu yerin adıdır, başkenttir. Ukrayna, Ruslar için Ortodoksluğu seçtikleri yerdir. SSCB zamanında Rus donanmasına ev sahipliği yapmıştır. 50 milyon üzerindeki nüfusu ile Karadeniz'de stratejik bir yerdedir. Aynı zamanda sahip olduğu demir, çelik, silah fabrikaları ile Sovyet zamanından bir tecrübedir. Enerji konusunda da AB ile oluşturulan doğalgaz hatlarının bulunduğu noktada olması itibarıyla önem taşır. Şimdiler de ise Almanya'nın öncülük ettiği AB-ABD-Rusya Federasyonu üçgeninde paylaşılamayan yerdir (Günay, 2015: 378).

2013 yılında Ukrayna'da devlet başkanı Viktor Yanukoviç'in AB'nin ekonomik işbirliği anlaşmasını (Serbest Ticaret Bölgesi Anlaşması-DCFTA), hiçbir avantaj sağlamadığı gerekçesiyle imzalamamasının ardından başlayan gösteriler ve olaylar neticesinde Ukrayna ikiye bölündü. Anlaşmanın imzalanmasından son anda vazgeçilmesiyle, halk içinde Batı taraftarları sokaklara döküldü. Göstericiler, Rus yanlısı olarak bilinen Yanukoviç'in anlaşmaya imza atıp, istifa edinceye kadar eylemlerine devam edeceklerini açıkladılar. Soğuğa rağmen sokaklardan ayrılmayan göstericilere uygulanan sert polis müdahalesi sebebiyle, birçok kişi yaşamını yitirmiştir. Turuncu Devrim'den bu yana en sert kitlesel hareketlere sahne olan Maidan Meydanı'nda, Yanukoviç taraftarları da karşıt eylem düzenlemişlerdir. Olaylar devam ederken AB ve ABD devreye girerek Yanukoviç yönetimini suçlarken, muhaliflerden yana olduklarını belli etmişlerdir. Olaylar tüm hızıyla devam ederken Ukrayna parlamentosu ise Yanukoviç'in görevine Şubat 2014'te son verdi, erken seçim kararı alındı ve eski Başbakan Timoşenko serbest kaldı. Ukrayna'da geçici bir hükümet kuruldu. Sonrasında yapılan seçimlerde AB yanlısı Petro Poroşenko başkan seçildi. Ülkenin güneydoğusunda kurulan Rusya yanlısı, Rusça konuşan ülkenin Donetsk, Lugansk, Zaporozhye, Harkov, Hersen, Kırım'ın oluşturduğu Ukrayna Cephesi Kongresi, Rusya Federasyonu'nu huzur ve güvenliği sağlaması için yardıma çağırdı. Şubat sonunda ise, Kırım'ın güneyi Sivastopol'de Rus taraftarları gösterilere başlamış, üç dört gün sonrasında Rus bayrakları eşliğinde (Rus destekli olduğu düşünülen) silahlı güçler birçok yeri ele geçirmişti. 16 Mart 2014 referandumunda ise Kırım (%96,77) ve Sivastopol'de (%95,6) oy çokluğu Rusya Federasyonu'na bağlanmayı kabul ediyordu. Bu oylama Kiev'in tepkisiyle karşılaştı, Doğu Ukrayna'da Yanukoviç taraftarlarının sokağa dökülmesiyle de Donbas Savaşı 2014 Nisan'da başladı. Bu bölge geniş kömür rezervleri ile zengin Avrupa'nın dördüncü büyük alanı olması özelliğiyle hem Rusya Federasyonu hem de Ukrayna için önemlidir. Ukrayna için ekonomik

kazanç elde ettiği bir yer, Ruslar için de Rus tarihi için değer teşkil eden bir yerdir. 17 Nisan'da Putin'in Kırım'ın ilhakını onaylaması ile Kırım resmen federasyona katılmış oldu (Varlı, 2018: 151-152-153).

2013'ün sonuna doğru Ukrayna'da yaşanan gelişmeler, günümüzde hala devam eden Suriye meselesinin domino etkisindeki ilk taşı olmuştur demek yanlış olmayacaktır. Rusya Federasyonu yanlısı olarak anılan Ukrayna devlet başkanı Viktor Yanukoviç, Batılı gizli servislerin de işin içinde olduğu söylenen bir halk isyanı sonucunda devrildi. SSCB'nin dağılmasından hemen sonra Rusya Federasyonu'nu çevrelemeye çalışan Batılı güçler, şimdi de Rusya Federasyonu'nun sınırlarına kadar gelmişti. Bunu bir tehdit olarak değerlendiren Putin'in ilk refleksi ise Kırım'ın işgal edilmesiyle sonuçlandı. Karadeniz'e komşu olan Kırım, önceleri Rus topraklarının bir parçası iken 1954 yılında Kruşçev tarafından Ukrayna'ya devredilmişti. Kırım'da Rus nüfusu çoğunlukta idi. Rusların Karadeniz donanmasının o bölgede olması (Sivastopol) da Kırım'ın stratejik önemini arttırmaktaydı. Kırım'ın işgal edilmesini birçok kesim bir zafer olarak değerlendirdiyordu fakat aslına bakılırsa Ruslar tuzağa düşmüştü. Çünkü Batılı devletler Putin'in Kırım için savaş bile çıkarabileceğini biliyorlardı, Ukrayna'da yaşanan karışıklıklar neticesinde Rusya Federasyonu doğal olarak ilk önce Kırım'ı topraklarına katacağını hesaplamışlardı. Putin kazandığını düşünürken, Batı, Ukrayna kanalıyla Rusya Federasyonu'nun sınırlarına kadar gelebilmişti. Rusların korkusu yeni gelen iktidarın NATO'ya üye olmasıydı, iç savaşın sürdüğü Ukrayna'da, ülkenin doğu kesimindeki ayrılıkçı muhaliflere silah, para ve asker desteği sağlayarak önlemler almaya çalıştı. Kırım'ın ilhakının ardından, ilk olarak petrol fiyatları düşmüş, sonrasında ise Batı bazı yaptırımlar uygulamaya başlamıştır, bu durum da Rusya'yı ekonomik krize doğru sürüklemiştir (Onay, 2018: 30-31).

Ukrayna kırmızı çizgidir çünkü: Rus siyasetinin elitleri için devletlerin NATO üyeliği, AB üyeliğinin ilk adımıdır. Ukrayna'na için de NATO üyeliği, Rusya Federasyonu'nun kırmızı çizgisidir. Batı, Ukraynalıları kendi tarafına çekmek adına, Almanya ve ABD, muhalif tarafın partilerine destek vermişti. Diğer taraftan halkı entelektüel ve ekonomik yönden de kendi taraflarına çekmeyi amaçlıyorlardı. Bu doğrultuda Batı taraftarı bazı demokratik topluluklara fon oluşturarak, ülke halkının sempatisini kazanmaya çalışıyorlardı (Varlı, 2018: 29). İki taraf arasında Ukrayna üzerinde bir rekabet söz konusu olmuştu, Batı Ukrayna'yı yanına çekmeye çalışırken, Ruslar da Ukrayna'yı elinden çıkarmayı göze alamıyordu:

“Putin'in Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne saygı duymamayı tercih ettiğini söyleyebilirsiniz. Ancak, Tanrı'nın Rusya'ya bahsettiği coğrafi şartlar düşünülünce anlaşılıyor ki; Putin aslında bu gerçeğe hiç sahip olmamıştı. ‘Kırım’ı kaybeden adam’ olarak, ülkenin tek ılık su limanının elden gitmesinin sorumluluğunu kaldıramazdı. Belçika'ya denk bir toprak parçasını kaybederken, kimse Ukrayna'nın yardımına koşmadı. Ukrayna ve komşuları coğrafi bir gerçeğin farkındaydılar: NATO'da değilseniz, Moskova yakınınızda ve Washington

uzağınızdadır. Ukrayna'nın durumu, Rusya için bir varoluş meselesiydi: Batı'nın aksine Kırım'ı kaybetmeyi Moskova göze alamazdı" (Varlı, 2018: 33).

Rusya Federasyonu, Orta Asya bölgesinde etkin bir güç olduğunu bölge ülkelerine kabul ettirebilmek için elindeki ekonomik, siyasi ve kültürel bütün silahlarını kullanmıştır. Rusya Federasyonu'nun baskıcı politikalarına karşı gelen Ukrayna ise AB tarafında olduğunu belli etmiş, Rusya Federasyonu da buna karşılık Kırım'ı işgal etmiştir. Putin, Kırım işgali ile diğer ülkelere de gözdağı vermiş, bir nevi Rusya Federasyonu'na tabi olmayı zorunluluk olarak lanse etmiştir. Putin için önemli dayanak ise ekonominin verdiği özgüven çerçevesinde hareket edebilmesi olmuştur. Avrupa ve Amerika'nın sakinliğinden faydalanarak yayılcı politikalarına devam etmiştir. (Yılmaz, 2016: 14-15). Bu noktada Rusya Federasyonu karşısında etkin bir yaptırım ortaya koyamayan Batı, Putin'in rahat hareket etmesine olanak sağlamıştır. Ukrayna meselesinde istediğini elde eden Putin yönetimi bundan sonraki politikalarında Kırım meselesini referans göstermiştir.

Putin'in Kırım'ı işgali ile Soğuk Savaş yıllarına yeniden dönüş sürecini başlatan Rusya Federasyonu, Kırım üzerinden sadece güç gösterisi yapma amacı gütmemiş, bunun yanında Kırım'ın alternatif enerji transfer yollarının üzerinde bulunması ve jeopolitik önemini de hesaba katarak pragmatik kazançlar da elde etmenin peşine düşmüştür. 1954'te Kruşçev tarafından Ukrayna'ya verilmiş olan Kırım, Rus halkı açısından bakıldığında da zaten sahip oldukları ve kendilerine ait bir bölge olarak düşünüldüğü için Putin'i işgal konusunda sonuna kadar desteklemişlerdir. Putin elde ettiği ekonomik ve stratejik kazanımların yanında Rus halkının zihin kodlarında olan milliyetçilik duygularını da beslemiş "*milli kimlik*" olgusuna ve halkı birleştirici etkisi olan ortak noktalara da vurgu yaparak, "vatanseverlik", "Rus bilinci", "Rus dünyası", "büyük Rus devleti" düşüncelerini de beslemiştir. (Yılmaz, 2016: 52-53).

Rusya Federasyonu'nun Ukrayna meselesinde ayrılıkçılara destek vermesi, Kırım'ı ilhakı gibi meseleler Batı'nın Rusya Federasyonu'na bazı yaptırımlar uygulamasına sebep olmuştur. Bir nevi cezalandırılan Rusya Federasyonu, petrol fiyatlarının da düşmesinin ardından, büyük bir ekonomik krizin (son 20 yılın en büyük) içine düşmüştür. Ekonominin kötü gidişatının sebebiyle Rus yönetimin kaygıları giderek artmaya başlamıştır. Korkunun sebebi sadece ekonomik krizden kaynaklanmamakta, bu durumun iç karışıklığa, iktidar karşıtı toplumsal bir harekete dönüşmesinden endişe duyulmaktadır. Ekonominin kötü gidişatı ve diğer problemlerin yanında kamuoyunun dikkatini başka yöne çekmek için ise Suriye müdahalesi, Putin'in aradığı bir bahaneydi. Her liderde olduğu gibi Putin'in de öncelikli hedefi kendi iktidarının bekasını muhafaza etmektir (Başlamış, Deprem, 2018: 238-239). "...Kırım'ın yeniden Rusya Federasyonu'na bağlanması Vladimir Putin'e genellikle Çar III. Ivan'la bağdaştırılan 'Rus topraklarının birleştiricisi' sıfatını kazandırdı" (Jouanny, 2017: 68).

2013 yılında Ukrayna, AB ile ilişkileri askıya alarak müzakereleri durdurma kararı aldı, Batı'nın da desteğini alan muhalif kesim o dönemin devlet başkanı olan Viktor Yanukoviç'in de Rusya Federasyonu'na gitmesi sonucu ülkede olaylar kontrol edilemez hal almıştır. Ukrayna başta olmak üzere, diğer bütün Sovyet ülkelerini “arka bahçesi” olarak nitelendiren Rusya Federasyonu için Ukrayna'daki bu gelişmeler endişe verici olarak görülmekteydi. Bunun sebebi Ukrayna'nın Batı destekli grupların ve muhalefetin giderek artan bir güce sahip olmasıydı, bu da Rusya Federasyonu'nun tasvip edeceği bir durum değildi. Ukrayna, Rusya Federasyonu için hem stratejik hem de tarihi açıdan bir değere sahipti ve Rusya Federasyonu, Ukrayna'yı kaybetmeyi göze alamazdı. Kırım da yine aynı şekilde hatta belki bir kat daha fazla öneme sahipti, bunun nedeni ise Kırım'da çok sayıda Rus'un bulunması (yaklaşık %60), Rusya'nın Karadeniz donanmasının Kırım'da bulunması, önemli bir turizm merkezi olması aynı zamanda Kırım'ın tarihi ve geçmişi de Rusya Federasyonu için bu yarımada'yı değerli kılan özellikler arasındadır. Kırım, 1954'te Kruşçev zamanında Ukrayna'ya verilmişti fakat o zamandan beri bu durum eleştirilere sebep oluyor ve uzun yıllardır Kırım'ın geri alınmasının planları yapıyordu. (Kemaloğlu, 2016: 10-11).

2014 yılında gerçekleştirilen Kırım'ın ilhakı sayesinde Rus halkı büyük bir güç sarhoşluğu yaşamış, eski gücüne kavuşmasının hayalinin gerçekleştiğini somut olarak yaşaması halkın milliyetçilik duygularını kabartmakla birlikte, Putin'in de kaybolmaya başlayan popülaritesini yeniden kuvvetlendirmiştir. Putin'in sunduğu rüya Rus halkının yıllardır hayalini kurduğu ve bir gün gerçekleşeceğine inandığı bir olguydu. Bunu çok iyi değerlendiren Putin birkaç yıl öncesinde yüzde altmışlara düştüğü halk desteğini bu vesile ile tekrardan yüzden seksenlere çıkarmayı başardı. “Suriye seferi birkaç ay sonra bu oranı çok yükseğe taşıdı; VTSIOM kurumunun 2015'te yaptığı bir kamuoyu yoklamasında, lehe olan fikirler yüzde 89,9'a, iktidara gelişinden yaklaşık on altı yıl sonra, Rusya Federasyonu'nda o güne dek hiç kaydedilmemiş en yüksek memnuniyet oranına ulaştı” (Jouanny, 2017: 35). Putin, iktidara geldiğinde Çeçen Savaşı ile meşruiyet kazanıp, Yeltsin'den sonra kendini Rus halkına tanıtarak nüfuzunu arttırdığı gibi, son yıllarda da Suriye müdahalesi ile birlikte azalan meşruiyetini arttırmayı başarmış ve yükselen muhalif sesleri de kısmıştır.

Konuya Putin'in kimlik politikaları bağlamında ayrı bir parantez açarsak, Ukrayna meselesi Putin'e etnik Rusları koruma yönünde önemli bir propaganda gücü de vermiştir. Kremlin için etnik Rusların korunmasını mecburi kılan bir kanun söz konusudur, fakat bu kanunda bazı kasti anlamsal bir boşluk bulunmaktadır (bunun sebebi de eski SSCB topraklarında çıkabilecek herhangi bir sorun da Rus yönetiminin kendi isteği ve çıkarları doğrultusunda hareket etmesini sağlayacak bir boşluktur). Şöyle ki, Kremlin'e göre etnik Rus olarak tanımlanan kesim sadece ana dili Rusça olan halk toplulukları olabilmektedir, ya da Kremlin isteği doğrultusunda yeni vatandaşlık kanununa göre hareket

edilebilir. Bunun anlamı ise; eğer ikinci kuşaktan akrabalarınız Rus topraklarında yaşıyorsa ve Rusça anadiliniz ise Rus pasaportu alma imkânınız vardır. Tüm bunlar göz önüne alındığında insanlar bunu kriz anında fırsata çevirip, bu pasaportlarını koz haline getirebiliyorlar. Bunun sonucunda da Rusya Federasyonu'nun krizlere ve çatışmalarına müdahale hakkını doğuruyor. Kırım nüfusunun yaklaşık %60'ının etnik olarak Rus olduğu düşünüldüğünde, Kırım'daki refleksinin gerekçesi daha net olarak anlaşılmaktadır (Varlı, 2018: 32).

Ukrayna'nın Rusya Federasyonu'nun çıkarlarına zarar vermesi ile Rusya Federasyonu duruma müdahale etmiştir. 11 Mart 2014'te yapılan referandum sonucu Kırım, Ukrayna'dan bağımsızlığını ilan etti ve Rusya Federasyonu'na bağlandı. Rusya Federasyonu, artık Kırım'ı kendi toprağı olarak gördü ve 22. özerk cumhuriyet ilan etti. Kırım'ın Rusya Federasyonu'na katılmasının ardından ülkede aslında bunun önceden planlandığını gösteren bazı değişimler yaşanmıştır: Rusça, Ukraynaca yazıların önüne geçti ve popülaritesi arttı, Rus liginde Kırım'ın spor takımları yer almaya başladı. Kırım'ın her alanda bu kadar çabuk bir dönüşüm gerçekleştirmesi bütün bunların önceden düşünülmüş olabileceği ihtimalini desteklemektedir. Ayrıca Kırım'ın ilhaki sonrası Ukrayna'da ayrılıkçı hareketler oluşmaya başladı, Ukrayna'nın doğu kısmında bu nedenle çıkan çatışmada yüzlerce insan hayatını kaybetmiştir. Günümüzde bu bölge sakin olarak görülse de dondurulmuş sorun olarak nitelendirilmeye devam etmektedir. Ukrayna'daki bu ayrılıkçı bölge iktidara kim gelirse gelsin, Rusya Federasyonu ile olan ilişkinin kolay kolay eski haline gelmesi zor olacaktır (Kemaloğlu, 2016: 11).

Kemaloğlu'nun Ukrayna'daki olayları dondurulmuş sorun olarak görmesinin aksine Varlı'ya göre sıcak çatışmalar yaşanması nedeniyle Ukrayna'daki savaş günümüzde de devam etmektedir. Ortak olan görüş ise uzun yıllar daha bu sorunun devam edeceği yönünde olmaktadır:

“Doğu Ukrayna'da ordu güçleriyle Rusya yanlısı ayrılıkçıların savaşı tüm şiddetiyle sürerken, Lugansk ve Donetsk bölgelerinde Moskova yanlısı Novorossiya (Yeni Rusya) adıyla yeni bağımsız bir devletin kuruluşu ilan edildi. Rusya yeni devleti tanıdığını açıkladı. Novorossiya Federal Devleti güçleriyle Ukrayna devleti arasındaki Donbas Savaşı'nda on binlerce kişi yaşamını yitirdi. ABD ve AB tüm gücüyle Ukrayna'yı destekliyor, Rusya ise Doğu Ukrayna'dan yana. Donbas, 2014 yılından bu yana Ukrayna Silahlı Kuvvetleri ile bağımsızlığını ilan eden Novorossiya Federal Cumhuriyeti arasında süregelen savaşa sahne oluyor. ABD'nin AB ile birlikte Kiev yönetimine yaptığı yardımlar, provokasyonlar ve askeri yığınaklar savaşın uzun bir süre daha son bulmayacağını işaretliyor” (Varlı, 2018: 153-154).

Ukrayna meselesi, Kırım'ın ilhaki ve Suriye müdahalesi ve son zamanlarda bir kriz haline dönüşen casus meselesi gibi uluslararası olaylarda Rusya Federasyonu'nun sert güç içeren tutumu nedeniyle Batı tarafından hoş karşılanmamış ve Batı Rusya Federasyonu'nu izole eden bir tutum içine girmiştir. Dağılma sonrası özellikle de Yeltsin ve Kozirev dönemlerinde Batı ile

entegrasyon içerisinde olma politikalarının yürütüldüğü Rusya Federasyonu'nda, şimdilerde tam tersi bir hava esmekte, Rusya Federasyonu, tabiri caizse istenmeyen adam ilan edilmektedir. Bu durumda yine kimlikle ve politika ile ilintili birtakım sorular ortaya çıkıyordu: Rusya Federasyonu ne kadar Batılı bir ülkedir? Rusya Federasyonu'nun Batı'ya baktığı gözlükle, Batı, Rusya Federasyonu'na bakabiliyor muydu? Yunanistan'a gösterilen iltimas Rusya Federasyonu'na neden gösterilmemişti? Batı'nın bu tavrı, aslında yaptırımlar için beklenen bir durumun bahanesi miydi?

“Kırım'ın ilhakı ve Ukrayna'daki ayrılıkçılara destek vermesinin ardından Batı tarafından yaptırımlarla 'cezalandırılan' Moskova, petrol fiyatlarındaki büyük düşüşün de etkisiyle son 18 yılın en ağır ekonomik bunalımın pençesinde, iki yıldır devam eden ekonomik bunalımın Rusya'yı yönetenleri kaygılandırmasının asıl nedeni ise, bu durumun iç karışıklığa daha doğrusu iktidara karşı bir harekete dönüşmelerinden korkmaları” (Başlamış, 2016: 142).

AB, bu gelişmelerin sonucunda Rusya Federasyonu bazı sınırlı yaptırımlar uygulayarak bir ders vermek istemiştir. Yaptırımların sınırlı olmasının nedeni, Almanya'nın başta olduğu birtakım Avrupa ülkeleri ısınma ihtiyacında Rusya Federasyonu'na bağlı olmasıdır. Bu ülkeler ısınma ihtiyaçları için Moskova'ya bağlılar, boru hatların başlangıç noktası Rus toprakları üzerinde ve açma kapama kontrolü de Moskova tekelindedir. Enerji, Rusya Federasyonu için önemli bir siyasi kozdur, bundan sonraki yıllarda da bu gerçeklik varlığını sürdürmeye devam edecek gibi gözüküyor (Varlı, 2018: 33).

3.4.3. Ortadoğu ve Suriye Müdahalesi

2011 yılında Arap ülkelerinde başlayan ve Arap Baharı olarak adlandırılan ayaklanmalar ve iç çatışmalar, diğer ülkeleri olduğu gibi Suriye'yi de etkilemiştir. Beşar Esad'ın yönetimindeki Suriye'de yönetime karşı ayaklanmalar şiddetle ve çok kanlı bir şekilde bastırılmaya çalışılmıştır. Buna karşılık muhalifler de silahlanmaya başlamış, çatışmalar gittikçe büyüyerek ülkeyi iç savaşın eşiğine getiren bir noktaya ulaştırmıştır. Bu çatışmalar günümüzde de devam etmekte, Esad, rejime destek veren Hizbullah, İran ve Rusya Federasyonu, buna karşılık muhalif gruplar ve DAESH gibi grupların çatışmalara dahil olması ile birlikte sayıları yüz binleri bulan Suriyeli vatandaş yaşamını yitirmiştir. Milyonlarca Suriyeli ise ülke içinde yer değiştirerek ya da ülke dışına çıkarak evlerini, yurtlarını terk etmek zorunda kalmıştır. Ülkelerini terk eden Suriyelilerin büyük bir kısmı başta Türkiye olmak üzere Lübnan, Ürdün, Mısır, Irak gibi çevre ülkelere sığınmışlardır (Dalar, 2016: 9).

“Suriye'de gösteriler ilk başladığında Esad yönetimiyle birçok görüşme yapılmış ve güçlü reformlar yapması yönünde tavsiye verilmiş fakat istenilen etki sağlanamamıştır. Rejim güçlerinin göstericilere ateş açması üzerine muhalefet desteklenmiş ve her fırsatta Esad'ın iktidarı bırakması istenmiştir. Türkiye diğer ülkelerde olduğu gibi Suriye'de de rejimin kısa zamanda düşeceğini hesaplamış ve politikasını buna göre belirlemiştir. Ancak İran ve Rusya'nın çıkarları doğrultusunda Esad yönetimini hem siyasi hem de askeri bağlamda desteklemesi, ABD ve Batı'nın reaksiyon göstermedeki geç kalışı ülkede içinden çıkılmaz bir kaosa ve sonuç olarak da iç savaşa sebep olmuştur (Özyürek, 2016: 121)”.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) ise bu devletlerin çatışmalarında müdahale gereken durumlarda, diğer büyük devletler kendi menfaatleri doğrultusunda hareket etmekte, küçük devletler üzerinden doğrudan ya da dolaylı olarak güç gösterileri yapmaktadırlar. Bu durum ilk olmamakla birlikte Birleşmiş Milletler'in (BM) kuruluşundan bu yana, müdahil olmadığı, önlem almadığı olaylar olmuştur. Buradaki esas kıstas ise veto yetkisi bulunan devletlerin çıkarlarının korunmasıdır. 1992'deki Bosna Hersek'te yaşanan olaylara sessiz kalınmış, müdahaleden kaçınılmıştır. BM'nin buradaki müdahale isteği, güçlü devletlerin istekleri ile doğru orantılıdır. Eğer görüş fikirleri bulunuyorsa Kongo ve Ruanda örneklerinde görüldüğü gibi çatışmalar soykırım ve ağır insanlık ihlallerine de varsa devletlerin yaşadıkları bu çatışmalara ve ihlallere müdahaleden kaçınmışlardır. 2011 yılında da benzer bir durumda Libya'ya müdahale kararı alan BMGK, Suriye'de yaşanan insanlık suçu ve ihlaller konusunda büyük güçlerin kendi aralarındaki vekâlet mücadelelerinin sürmesi sebebiyle barış ve istikrarın önü tıkanmaktadır (Dalar, 2016: 31-32).

Rusya Federasyonu'nun Suriye müdahalesin en önemli sebeplerinden biri de Tartus Deniz Üssü'dür. Bu üs, 1971 yılından beri faaliyettedir ve Rusya'nın bakım, ikmal üssü olarak hizmet vermektedir. Diğer bir özelliği ise Sovyetlerin sahip olduğu coğrafyanın dışındaki tek deniz üssüdür. Suriye'de Rusya Federasyonu'nun Tartus Limanı'nı kontrol etmesi SSCB dönemindeki anlaşmalara kadar dayanmaktadır. Rusya Federasyonu için Akdeniz'de faaliyet gösterebileceği ve deniz kuvvetlerini kullanabileceği tek noktadır. Suriye yönetimi Tartus Üssü'ne ek olarak Rusya Federasyonu'na hava üssünü de kullanıma açmıştır, böylece Rusya Federasyonu deniz üssüne ek olarak bir de hava üssü elde etmiştir. Dolayısıyla, Esed rejimi yönetiminde olduğu sürece Rusya Federasyonu sahip olduğu bu ayrıcalıkları kullanma hakkına sahip olacaktır. Rejim devrildiği takdirde üslerin de elden gitmesi tehlikesi ortaya çıkmaktadır. (Yılmaz, 2016: 159-160). Rusya Federasyonu, tarihi sıcak denizlere inme politikasını gerçekleştirmek için önemli bir adım saydığı Akdeniz'de üs bulundurma ve barınma durumunu kaybetmek istememektedir.

Ermağan'a göre de Suriye'nin jeopolitik önemini şu sözlerle dile getirmiştir:

“Suriye, RF için sadece derinlikli ekonomik ilişkiler değildir, aynı zamanda Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'de jeopolitik ve askeri bağlantıdır. Eski SSCB coğrafyası dışında tek deniz üssü olan Tartus'taki Rus ikmal ve bakım noktası, Suriye'ye verilen önemin en önemli nedenlerinden biridir. Batılı aktörlerin tam bir irade oluşturmaması üzerine, Suriye-İran-RF üçgeninde, Çin'in de veto desteğiyle bu ülkede Libyavari bir gelişme engellenmiştir. Suriye, Soğuk Savaş'tan bu yana RF'nin bölgede birçok bakımdan stratejik ortağıdır. “Suriye düşerse sıra İran'da, büyük düşman kapının önünde”, Rus devlet aklında ciddi bir tehlike oluşturmaktadır. İzledikleri politika bunun apaçık göstergesidir denilebilir” (Ermağan ve Yılmaz, 2015: 670).

Rusya Federasyonu'nun Suriye'de bulunmasında ve iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesinde Suriye'de bulunan Rus diasporasının da etkisi büyüktür. Rusya Federasyonu ile Suriye'nin yakınlığı tarihsel bir arka plana dayandığı için Suriye'de bulunan ve Rusça konuşan, Rusya'yı bilen insanların sayısı ve iki ülke arasındaki evliliklerden doğan akrabalık ilişkileri azımsanmayacak ölçüdedir. Suriye'de bulunan Rus diasporasının sayısının yaklaşık otuz bin kişi olduğu bilinmektedir. Bu sayı da iki ülke arasındaki ilişkiler düşünüldüğünde azımsanacak ölçüde değildir. Rus kamuoyunun Suriye'deki olayları

terörist grupların yönetime karşı bir isyanı olarak göstermesi de, medya aracılığıyla Rus halkının Suriye'ye yönelik bakış açısından önemli bir yönlendirme niteliğindedir. Rus medyasında Esad aleyhine hiçbir haber bulunmaması da tesadüfi değildir. Rusya Federasyonu, Suriye ile olan ilişkilerini dostluk ve işbirliği çerçevesinde yürüttüğünü ilan ederek halkının bu yönde oluşabilecek herhangi olumsuz bir fikir sahibi olmasını da engellemek istemektedir (Yılmaz, 2016: 161).

Ortadoğu, sadece Rusya Federasyonu'nun değil, Sovyetlerin de göz önünde bulundurduğu alanlardan biriydi. Sovyet zamanında Ortadoğu'nun terk edilmesi durumunda meydana gelecek güç boşluğunu ABD'nin değerlendireceği düşünülüyordu. Bu sebeple bölgede bulunan ülkelerle ilişkiler olabildiğince iyi tutulmaya özen gösteriliyordu. Sovyetlerin dağılmasının ardından bir süre kendi iç politikalarına yönelen Rusya Federasyonu, bir süre Ortadoğu'dan elini çekmek zorunda kaldı. Son dönemlerde yine yüzünü Ortadoğu'ya çeviren Rusya Federasyonu özellikle Suriye ile yakın ilişki içerisine girmiştir. “Moskova, ‘Arap Baharı’ isyanlarına hep Batı'nın tezgâhladığı eylemler olarak kuşkuyla baktı ve Arap ülkelerinin ardından devrilen domino taşlarında sıranın önce İran'a, sonra da kendisine geleceği korkusu taşıdı” (Başlamış, 2016: 140). Sadece bu sebeple bile değerlendirildiğinde Rusya Federasyonu'nun Suriye'de yürüttüğü politikaların gerekçesi ortaya çıkmaktadır.

Suriye yönetimi, 2015 yılında Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) ile süren çatışmalar sırasında Rusya'dan yardım talebinde bulunmuş, Rusya Federasyonu da bu talebi geri çevirmeyerek, bölgeye müdahale de bulunmuştur. Esad, iktidarının düşeceğinden endişe ettiği sırada, Rusya Federasyonu'nun da bölgede, stratejik, ekonomik ve siyasi çıkarları gözettiğini söylemek mümkündür. Rusya Federasyonu, Ortadoğu'da bulunmayı stratejik ve politik açıdan gerekli görmektedir, Doğu Akdeniz'deki çıkarlarını ise son derece önemsemektedir. Ekonomik açıdan ise, 2014-2015 yıllarında düşen enerji fiyatları Rusya Federasyonu'nu oldukça kötü etkilemiştir, Rusya Federasyonu, enerji noktasında da fiyatların yükselmesini ve bu doğrultuda da ekonomik olarak uğradığı zararı gidermeyi hedeflemektedir. Bütün gerekçeler ortaya koyulduğunda ise, Rusya Federasyonu'nun saldırgan politikalarının sebebi daha net anlaşılmaktadır (Yılmaz, 2016: 6).

2011 yılından bu yana çatışmalar devam etmekte Suriye'deki sivil halkın güvenliği ile birlikte uluslararası barış ve güvenliği de tehdit etmesine rağmen BMGK tarafından sağlanan bir barış ve çözüm seçenekleri ortaya koyulup, sağlıklı bir sonuç elde edilmiş değildir. BMGK daimi üyelerinden olan Rusya Federasyonu ve Çin çözüm olabilecek herhangi bir öneriyi görünürde farklı sebeplerle, aslında ise kendi çıkarlarına ters düştüğü gerekçesi ile veto ederek süreci işlemez hale getirmektedirler. BMGK'daki ülkelerin uzlaşmazlıkları sonucunda da etkili bir karar alma mekanizması kurulamadığı gibi, alınan kararların da uygulanabilirliği tartışmalıdır. Güvenlik Konseyi'ndeki ülkelerin farklı kararda olmaları üzerinde anlaşabilecekleri bir çözüm önerisinde uzlaşmayı da imkânsız hale getirmektedir (Dalar, 2016: 38). Suriye'de farklı çıkarlar ve o çıkarların çatıştığı

noktalar çözümü engellemekle birlikte, bölgedeki devletlerin kendi menfaatleri esasında sürdürdüğü vekâlet savaşlarının da devamına katkı sağlamaktadır.

Rusya Federasyonu için Suriye müdahalesi bir nevi sahaya dönüşün, kendi gücünü uluslararası arenada gösterebilmenin bir fırsatıydı, Sovyetlerin dağılmasının ardından ilk defa bu kadar güçlü bir sesle Rusya Federasyonu uluslararası ortamda eski gücüne tekrar döndüğünü göstermiş oldu. BMGK'daki veto hakkı da Rusya Federasyonu'nun elini güçlendirmiş, karar alma mekanizmasındaki bu etkinliği alınan kararların kabul edilmesi ya da uygulanması konusunda etkili olmuştur. Rusya Federasyonu'nun onayı olmadan BMGK'da alınan kararlar kabul edilemeyecek, kabul edilmeyen ve eyleme geçirilmesi düşünülen hiçbir karar da uluslararası hukuka uygun olmayacaktı. Rusya Federasyonu elindeki bu politik gücün farkında olmakla birlikte, Rusya Federasyonu'nun bu konudaki kararları, dış politikası Suriye krizi açısından, özellikle de krizin çözülmesi ve çatışmaların durması açısından oldukça büyük bir önem taşımaktadır (Demirci, 2016: 119-120). Buradan bakıldığında 'Rusya 'sız bir çözüm mümkün olmamakla birlikte, Rusya'nın istediği çözüm kabul edilmediği müddetçe, çözümün de mümkün olamayacağını söylemek yanlış olmayacaktır.

Suriye müdahalesi üzerinden Ortadoğu'ya tekrar geri dönen Rusya Federasyonu savunma hattı oluşturma ve gelecek tehlikeleri öncesinden yok etme imkânını elde edeceği alanlarda stratejik bir avantaj elde etmiştir. Ayrıca Rusya Federasyonu, Suriye ve Ukrayna'da ürettiği birçok silahı, askeri mühimmatı sahada deneme imkânına da kavuşmuştur. Bir nevi bu yerler Rusya Federasyonu için laboratuvar işlevi görmüştür. Ek olarak Rusların tarihi emelleri olarak biline 'sıcak denizlere inme' politikasında da Suriye'deki üsler sayesinde Doğu Akdeniz'de verilen hegemonya mücadelesinde aktif olarak yer alabilmiş, bu vesileyle ile önemli üsler elde ederek Suriye özelinde Ortadoğu'daki stratejik konumunu daha da sağlamlaştırmıştır. Sadece Suriye'de değil, Libya'da da bir üs elde etmenin peşinde olan Moskova, buradaki üsler sayesinde de Kuzey Afrika'da yetkin olma amacındadır (Varlı, 2018: 55).

Rusya Federasyonu, uluslararası sistemde belirlediği birtakım prensipler doğrultusunda hareket etmektedir. Rusya için uluslararası sistem tek bir süper gücün sistemde etkili olmasına her zaman karşı çıkmış, çok kutuplu sistemi esas alan bir düzeni savunmuştur. Uluslararası hukuk ve BM ise sistemin güvenliği sağlayabilecek araçlardır. Uluslararası düzenin tek bir devletin çıkarlarına hizmet edecek şekilde tasarlanmasına, dengenin sadece bir taraf için ağır basıp, diğer devletler açısından keyfi uygulamalar doğrultusunda hareket edilmesine her zaman karşı olmuştur. Rusya Federasyonu'nun özellikle süper güç olduğu Sovyet döneminde ise bu kurallara ne kadar riayet ettiği ise başka bir tartışmalı konudur. Süper güç konumunu yitirmesinin ardından ise BM'yi uluslararası düzeni tesis eden bir organ olarak gördüğü söylenebilir. Rusya Federasyonu'na göre, BMGK Suriye konusunda taraf tutmaktadır ve barışın, güvenin sağlanması için bu tutumundan vazgeçmelidir (Demirci, 2016: 125).

Ortadoğu'da Arap Baharı olarak adlandırılan gelişmeler Rusya Federasyonu için bir tehdit unsuru olarak değerlendiriliyordu. Rusya Federasyonu, Suriye'den

sonra yaşanan çatışmaların domino etkisiyle İran'a, İran'dan sonra da sıranın kendisine geleceğine inanıyordu. 2011-2012 yılında ülke genelinde yapılan protesto gösterileri de yetkililer için beklenen bir tepki değildi. Arap Baharı sürecini yaşayan ülkelerde devrilmez diye düşünülen otoriter liderler yerlerinden indirilmişti ve tüm bu tablo Rusya'yı tedirgin ve rahatsız etmeye başlamıştı. Bir başka sorun da Rusya Federasyonun 'da bulunan Müslüman çoğunlukta (yaklaşık 20 milyon) (Jouanny, 2017: 129). Suriye'de bulunan radikal İslam grupların, Rusya Federasyonu'ndaki Müslümanları özellikle de Kafkasya bölgesindeki direniş gruplarını harekete geçireceğinden korkuyorlardı.

Rusya Federasyonu'nun güvenlik problemi endişeleri bulunan Kafkasya'dan Suriye'ye giden gönüllü savaşçıların sayısının artması, (yaklaşık 3000 kişi) Rusya Federasyonu'nu telaşlandırmıştır. DAESH ve Kafkasya Emirlikleri cihat ilan etmişlerdi ve anlayış çerçevesinde dünyanın birçok yerinden gönüllü savaşçı toplamaktaydı. Rusya Federasyonu'nun amaçladığı hedef ise, bu savaşçıların Kafkasya'ya geri dönmeden Suriye topraklarında yok edilmesidir. Bu düşünce ile de Suriye'ye müdahalede bulunmuş ve Esad rejimini desteklemiştir. Rusya Federasyonu bu hareketiyle dünya kamuoyuna Suriye müdahalesinin gerekliliğini ispat etmesi bakımından da önemli bir gerekçe elde etmiş olmaktadır (Yılmaz, 2016: 75-76). Rusya Federasyonu buna benzer bir politikayı 11 Eylül saldırılarında da sergilemiştir. O yıllarda da Amerika ile terörizme karşı ortak bir duruş sergileyebileceğinin sinyallerini veren Putin, Çeçenistan'a müdahalesi sırasındaki tüm insan hakları ihlallerini ve dünya kamuoyundan gelebilecek tepkilerin üstünü örtebilmek için terörle mücadele ettiğini öne sürerek kendince haklı bir gerekçe ortaya koymuştur.

“Rusya açısından Kafkasya'da DAESH ve Kafkasya Emirliği'ne bağlı cihatçıların ülkeye geri dönüşü büyük riskler barındırmaktadır. Kafkasya toplulukları her ne kadar şu an için ekonomik sebeplere bağlı olarak Rusya merkez yönetimine karşı toptan bir başkaldırı içerisinde bulunmasalar da ufak bir kıvılcım yeniden bir isyan başlatabilir. Rusya'nın yumuşak karnı Kafkasya ve kırılgan ekonomisidir. DAESH ve diğer cihatçıların Suriye ve Irak'ta başarılı olması demek Kafkasya'da yaşayan halkın bunlara meylinin artmasına sebep olacaktır. Kafkasya halkları bağımsız olma isteklerini her zaman canlı tutmaktadır. Rusya, Kafkasya'daki bu hassas durumun daha fazla kötüleşmemesi için günümüzde Suriye'ye girmiştir. Günümüzde DAESH'in savaşçı gücü 30-50 bin civarındadır. Böyle bir güç sadece ABD ve Rusya'yı değil bölgedeki tüm ülkeleri endişelendirmelidir” (Yılmaz, 2016: 142).

Rusya Federasyonu tarafından bakıldığında Kuzey Kafkasya'da bulunan cihatçı anlayışa sahip, radikal, selefi eğilimli bu grupların bölgede etkinliğini, sayılarını arttırması diğer bölgelere yayılmaları büyük bir tehdit unsurudur. Ayrılıkçı hareketler her ne kadar bastırılmış gibi görünse de tekrar alevlenmesi kolay bir ihtimal dâhilindedir. Bu da Rusya Federasyonu için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Bölgede bulunan tehdidi Demirci ise şu sözlerle ifade etmektedir:

“Rusya'nın güneyi eskiden beri küresel cihatçıların ilgi alanı içerisindeydi. El-Kaide örgüt üyeleri özellikle İkinci Çeçen Savaşı sırasında Çeçen militanları ile birlikte Rus ordusuna karşı yer almışlardır. Kuzey Kafkasya çıkışlı militanların Suriye'de yer almasından daha çok onların savaş bitiminde yeniden henüz İslamcı kıvılcımların sönmediği 'sorunlu bölgelere' eğitilmiş ve daha da radikalleşmiş olarak dönmesi sorunu büyüktür. Küresel cihatçıların medya ilgisine, kolay ulaşılır finansal kaynaklara ve çatışma bölgelerine büyük ilgi gösterdikleri bellidir. Eğer Suriye ve Irak'ta radikal İslamcı gruplar etkili kontrol elde ederlerse (devletler desteği veya

önemli bölge işgalleri sayesinde) oradan elde etmiş oldukları finansal ve askeri potansiyellerini diğer bölgelerde de denemek isteyecekleri açıktır” (Demirci, 2016: 133).

Buradan anlaşılacağı üzere, eğer Rusya Kuzey Kafkasya’da başlayan ve radikal İslam örgütlerinin elemanlarının bölge dışında eğitim aldıkları yerlerden evlerine dönmesine izin verdiği takdirde, Suriye iç savaşının da kendi topraklarına sıçramasına izin vermiş olacaktır, bu da Rusya Federasyonu’nun gerçekleşmesinden korktuğu kâbuslarından biridir.

Putin, Suriye müdahalesi ile aslında birçok avantaj elde edebileceğini görmüş oldu. Bu müdahale ile birlikte Putin, Rusya Federasyonu’nun her istenileni yapacak bir devlet olmadığını, uluslararası alanda bir güç merkezi olduğunu, Suriye’deki önemli aktörlerden biri olduğunu bu sebeple de masada kendisinin de bir yerinin bulunması gerektiğini herkese kanıtlayabilecekti. Batılı devletlerin Rusya Federasyonu’nu bir muhatap olarak görmesini sağlamak gerekliydi. Bunun neticesinde de hemen olmasa bile peyderpey uygulanan yaptırımların kaldırılmasını hedeflemekteydi ayrıca Sovyetler zamanından kalan Ortadoğu’daki tek müttefikini ve kalesini de elinde tutabilecekti. Öncelikle Arap ülkelerinde ortaya çıkan ve Suriye’de bir nevi durulan isyanların İran vasıtasıyla Rusya Federasyonu’na gelmesini de engelleyebilecekti (Onay, 2018: 32). Çünkü Rusya Federasyonu’nun en büyük korkularından biri Arap Baharı olarak adlandırılan bu sürecin kendi topraklarındaki aşırı İslamcı grupları harekete geçirmesi ve devleti otoritesini sarsacak kitlesel olaylara sebebiyet vermesidir.

Rusya Federasyonu’nun Suriye müdahalesi, Batı’nın kendisini sıkıştırdığı düşünmesi konusuna ve sınırlarına dayanmasına bir misilleme niteliğindedir. Rusya Federasyonu, Suriye müdahalesi ile bu çemberi kırabilecek güçte olduğunu göstermek istemiştir. Rusya Federasyonu, Ortadoğu’da ABD’nin Irak müdahalesi ardından düşen prestijinin ve oluşan güç boşluğunun ardından bölgedeki nüfuzunu arttırmak istemiştir. Bunu yaparken de müttefik olarak ABD karşıtlığından faydalandığı İran’la ortak hareket etmektedir. Esad yönetiminin iktidarda kalmasının arkasındaki güç her ne kadar Rusya Federasyonu da olsa, İran’ın da azımsanmayacak şekilde etkisi olduğu aşikârdır. Rusya Federasyonu, İran’ın askeri ve Hizbullah desteği ile birlikte hareket ederek bölgede başarı elde edebilmiştir. İran’ın karadan etkin olan desteği ile Rusya Federasyonu’nun hava sahasını kontrol etmesi sayesinde Esad rejimi varlığını devam ettirebilmektedir. Bu nedenle İran’ın askeri gücü ve Hizbullah desteği göz ardı edilmemesi gereken bir unsurdur (Yılmaz, 2016: 50).

Rusya Federasyonu’nda Putin’in ikinci kez başkan seçilmesinin ardından Ortadoğu politikası da değişerek şekil kazanmıştır. Bu değişimde ABD başkanı Obama’nın Ortadoğu politikası da şekil almasında etkili olmuştur. Obama için “güç” kullanımı yerine yumuşak güç olarak da adlandırılabilir “*diplomasi, uluslararası hukuki ittifak ilişkileri*” gibi kavramlarla politika araçları önem taşımaktadır. ABD, ülke çıkarları riske girmediği müddetçe askeri güç kullanımına sıcak bakmamaktadır. Bu anlamda ABD’nin dış politikasının Asya-Pasifik olduğunu söylemek mümkündür. Obama’nın bölgede etkili bir duruş sergilememesi Rusya Federasyonu’nun işine yaramış, Putin iktidarı bölgede etkin bir güç olarak kendine yer edinme fırsatı elde etmiştir. Rusya Federasyonu ile Mısır birbirine yakınlaşmış ve ortak hareket etmeye başlamışlardır. Rusya Federasyonu’nun Mısır

konusunda da pragmatik yaklaştığını söyleyebiliriz. İran'da aynı şekilde Rusya Federasyonu'nun yanında yer alarak ortak politikalar yürütme kararı almıştır. Bu noktada Rusya, Ortadoğu'da arabulucu ve müttefiklik görevini icra eden ülke pozisyonunu oluşturmaya başarmıştır (Yılmaz, 2016: 150).

Suriye iç savaşında, büyük güçlerin kendi aralarındaki rekabeti olayın seyrini belirleyen en önemli unsurdur. Rusya Federasyonu, Libya müdahalesinde sessiz kalmış, Suriye konusunda ise çok daha farklı bir tutum içinde olmuştur. Bunun sebebi ise, Suriye'de çıkarlarının Libya'dakinden daha fazla olmasıdır. Libya'da da çıkarları olmasına rağmen, sessiz kalmasının bedelini hem bölgesel anlamda hem de ekonomik anlamda zarar görmesine sebep olmuştur. Müdahalenin ardından Libya, Rusya Federasyonu ile olan enerji anlaşmalarına son vermiş, Libya buna ek olarak kendi pazarından da açıkça Rusya'yı dışlamıştır. Bu noktada Rusya Federasyonu, Libya'da yaşanan olaylardan çıkardığı dersle hareket ederek Suriye'de daha kararlı ve tutarlı bir politika izlemiştir. İran ile Rusya'nın Suriye üzerinden çıkarları uyuşmaktadır, Esad rejiminin yıkılması halinde İran daha da yalnızlaşacak, ABD ise İran'a çok daha rahat müdahale etmesini sağlayacaktır. Rusya Federasyonu'na göre Suriye'den sonra sıra İran'ın olacak bu sebeple de Suriye'nin dolayısıyla da rejimin devamının sağlanması hayati derecede önem taşımaktadır (Dalar, 2016: 32).

Rusya Federasyonu'nun Suriye politikasında, İran'ı da yanına alarak Esad ve rejim destekli hareket ederek çatışmaların sona ermesini engelleyici davranışları, bölgede tüm grupların içinde yer alabileceği adil seçimlerin yapılmasını, bu seçimler sonucunda da bir hükümetin kurulmasını engellemektedir. Burada öncelikli olarak yapılması gereken ise, sivil halkı da hedef alan ve kadın, çocuk, yaşlı ayırt edilmeden yapılan kıyımlara, çatışmalara ve orantısız güç kullanılan saldırılara bir son verilmesidir. Rusya Federasyonu'nun çözümü engelleyici tavrının tek nedeni ise, rejimin devamlılığını sağlamak, İran'ı bölgede müttefik olarak yanında tutmak ve Suriye'nin ardından domino etkisi göstereceğine inandığı isyan dalgasının İran'a, oradan da kendi topraklarına, kendi ülkesi içindeki radikal İslam gruplarını hareket geçireceğini düşündüğü isyanları kendinden uzak tutmaktır.

Burada hayati önem arz eden bir başka husus ise, tanımların doğru şekilde yapılmasıdır. Çatışan gruplar arasında anlaşmazlık ve arkalarındaki diğer devletlerin de çıkarlarıyla birlikte, çözümden uzaklaşılmasına neden olmaktadır, çünkü bir devlet için 'terörist' olarak görülen teşkilatlanma diğeri için aynı derecede tehlikeyi arz etmemektedir. Bu durumda da taraflar birbirlerini tanımadıkları ya da aynı menfaati paylaşmadıkları için ortak bir paydada bulunamamaktadırlar. Barışın tesis edilmesini engelleyici bir husus olarak varlığını devam ettiren bu durum karşısında ülke içinde istikrarı ve huzuru sağlamak mümkün olmamaktadır.

Rusya'nın bu konudaki çekincelerini haklı çıkaracak noktaya değinecek olursak:

"Rusya 2012 yılında yapılan seçimlerde İslamcılar değil liberallerin iktidara geldiği Libya konusunda, Kaddafi'ye ait silah stoklarının devrimciler tarafından yağmalanması ve Mali'den başlayarak tüm bölgede bulunan İslamcı ve radikal ekstremist sempatanlar arasında dağıtılması konusunda dikkat çekmeye çalışmıştır. Batılı uzmanların değerlendirmelerine göre Libya'da yaklaşık 1500 roketatar, 20 bin civarında portatif tank savar füze sistemli silahlar ve

çeşitli hava savunma füzeleri bulunmaktaydı. Bu silahların büyük bir çoğunluğu şu anda bölgede bulunan radikal ayrılıkçı terör örgütlerinin eline geçmiştir. Libya'da henüz istikrar sağlanamadığı için bu durumu daha ciddi durumlara taşımaktadır ki bugün Libya'nın kuzey bölgesi İslamcı terör örgütlerinin ve sempatanlarının yuvalandığı "güvenli bölgelerden" biri haline gelmiştir" (Demirci, 2016: 127-128).

Libya'dan sonra Suriye'de de devam etmesinin ardından bölgede yaşayan farklı millete ve inanca mensup gruplar, Şii, Sünni, Arap, Kürt, Hristiyan, arasında çıkabilecek mevcut çatışmalar olası görülmektedir. Suriye'de bulunan kimyasal silahların terör örgütlerinin eline geçmesi ve bunların çeşitli yollarla ülke dışına çıkarılması, olası çatışmaların diğer ülkelere sıçraması, çatışmanın boyutlarını genişletmesi açısından tehdit unsuru olarak ciddiye arz etmektedir. Şam ile Dağıstan arasındaki sınırın da 1600 km olduğu düşünüldüğünde, Rusya Federasyonu'nun korkularına haklılık payı vermiş olunabilir. Kuzey Kafkasya'da yaşayan ve o sınırdaki bulunan Çeçen, Çerkez ve diğer etnik gruplar (Müslüman) Rusya Federasyonu için her zaman tehdit unsuru olarak görülmektedir. Bu sebeple Rusya Federasyonu için yönetimin el değiştirmesi Suriye sorunu için çözüm oluşturmamakla birlikte, etnik çatışmaların sonraki evrede başlayacağından da endişe duymaktadır. Bu durum daha şiddetli çatışmalara sebebiyet verecek ve ülke içindeki kontrolü sağlamak şimdiki olduğundan çok daha zor bir hal alacaktır (Demirci, 2016: 128).

Rusya Federasyonu, olası bir rejim değişikliğini bir çözüm olarak görmemekte, bunun yanında kendi sınırlarının bu kadar yakınına sıçrama tehlikesine haiz olan bir durumu engellemek için elinden geleni yapmaktadır. Rejim değişikliği sonrasında güç dengesindeki değişimler sebebiyle daha kaotik ve kontrolsüz bir ortam öngörüsüyle, Esad'a olan desteğini giderek arttırmaktadır. Rusya Federasyonu, Kafkasya'daki radikal İslam gruplarına mensup binlerce savaştının Suriye'deki çatışmalara gönüllü olarak katıldığını ve oradaki sahada eğitimler aldığını bilmektedir, bu insanların olası bir ayaklanma ve çatışma üzerine kendi ülkelerine dönmesi olasılığı yüksek bir ihtimaldir. Bu durumda Rusya Federasyonu'nun yapması gereken, çatışmaların kendi bölgesinde etkili olmasını engellemek, Suriye'deki ateşin kıvılcımlarından kendi ülkesini koruyabilmektir.

Rusya Federasyonu'na göre, Esad hükümetinin düşmesi durumunda Suriye'de düşecek bundan sonrasında da bu durumdan etkilenecek diğer ülke İran olacaktır. Olası istikrarsızlığın İran sonrasında kendisine geleceğini düşünen Rusya Federasyonu, şimdilik rejimi sonuna kadar desteklemektedir. Arap Baharı olarak adlandırılan bu sürecin kendisi için de bir tehdit olduğunu düşünmekte ve endişelenmektedir. Bu bilincin Kuzey Kafkasya'ya Sibiry, Volga boylarına sıçrayacağını, kendi ülkesinde birçok ayrılıkçı harekete neden olacağından korkmakta, bunu da olabildiğinde engellemek için çabalamaktadır. Suriye müdahalesinin de bir nevi ülkesinde gerçekleşebilecek etnik ayrışmalar açısından uyguladığı politikalara bir bahanedir. (Yılmaz, 2016: 211). Benzer bir politikayı, 11 Eylül sonrasında terörle mücadele konusunda Amerika ile ortak hareket edebileceğini açıklayıp, Çeçenistan'da gerçekleştirdiği savaşı küresel terörle mücadele adı altında yürüttüğünü iddia ederek, tüm insan hakları ihlallerinin üstünü örtmeye çalışarak yapmıştır.

Azerbaycan’da benzer tehlikenin yaşandığı ülkelerden birisidir. Artan Suudi desteğinin sonucunda, ‘vahhabiler’ olarak bilinen radikal örgütler etkisini arttırmaya başlamıştır. Azerbaycan’ın Türkiye ile olan yakınlığı ve iki ülke arasındaki geçiş kolaylığı sebebiyle Suriye ile olan bağlantılar daha kolay işlemektedir. Orta Asya üzerindeki onlarda radikal grubun geçişi de yine Azerbaycan ve Türkiye üzerindeki geçiş noktasını kullanarak Suriye’ye ulaşmalarını sağlamıştır. Rusya Federasyonu ise Orta Asya ile olan bağlarının giderek zayıfladığının farkındadır. Birçok eski Sovyet ardılı Orta Asya ülkesi Rusça ve Kiril alfabesinin kullanımını ikinci plana atmıştır. Rusya’nın bu bölgedeki bağlarını canlı tutma çabalarının yanında, Çin’in artan etkisi karşısında ise zayıf kalmıştır. (Demirci, 2016: 134).

Rusya Federasyonu’nun Suriye müdahalesi hukuki boyuttan incelendiğinde, Suriye’nin Rusya Federasyonu’na yaptığı mektup aracılığıyla yardım istediği doğrulanmıştır (30 Eylül 2015). Burada tartışmalı nokta ise Suriye hükümetinin meşruluğudur. Bu noktada uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde çağrıda bulunan hükümet meşru olmak ve yasallığını korumak zorundadır. Meşruluktan kasıt, tanınmışlıktır ve toprakları üzerinde kontrol şartı aranmaktadır. Yasal olarak görülen hükümetin kontrolü kaybetmesi sonucunda yerine geçen siyasi otoritenin kontrolü sağlaması süresine kadarki geçen zamanda ise belirsizlik bulunmaktadır. Bu durumda topraklarının üçte ikisinden fazlası kontrolü dışında olan, sadece yüzde 30’luk bir kısmı kontrol altında tutan ve dışarıdaki bir devletten yardım isteyen bir hükümetin yasallık boyutu ve hukuki uygunluğu tartışmalı bir noktadır. Bu davetin uluslararası hukuka uygunluğunu kabul eden bir kesim olduğu gibi hükümetin meşruluğunu geçerli görmeyip davetin hukuka uygun olmadığını düşünen karşıt bir kesim de bulunmaktadır (Demirci, 2016: 143).

Uluslararası hukukta davetle müdahale hususu belirli şartlara bağlanmıştır. Gerekli yardımın sağlanması için davetin yalnızca “temsili bir hükümet” ile yapılması gerekmektedir. Devletin karar verilmesinde ise ‘demokratik meşruiyet ilkesi’ ve diğer önemli kıstas ‘negatif eşitlik ilkesi’ kıstas alınmaktadır. Davetin ve müdahalenin meşru bir zemine oturtulması ise ülke içindeki çatışmaların ve kaosun iç savaş eşiğinin altında olması zorunludur. Ülkede tam anlamıyla bir iç savaş söz konusu ise davetle müdahale edilmesi hukuka uygunluk göstermemektedir. Olaya Suriye özelinde bakıldığında ise, sonuç yine değişmemektedir. Suriye’de diğer devletlerin rejime yaptıkları bütün müdahale ve yardımlar uluslararası hukuk kurallarına uymamaktadır (Taşdemir, 2016: 173-174).

“Ülkede yaşanan silahlı çatışmalar, her ne kadar uluslararası olmayan silahlı çatışmalar hüviyetine sahip olsa da bu çatışmalarda da tarafların uyması gereken insancıl hukuk kuralları bulunmaktadır. Öncelikle 1949 Cenevre Sözleşmelerinin ortak 3. maddesi bu tür çatışmalarda sivillerin ve çatışma dışı kalan kişilerin yaşamına, vücut bütünlüğüne, haysiyetine yönelik fiilleri yasaklamakta, insanlık dışı müdahalelerde bulunulamayacağını ve adil yargılama olmadan kişilerin cezaya mahkûm edilemeyeceğini belirtmektedir. Bu sözleşmenin dışında, 1925 tarihli Cenevre Sözleşmesi ve 1993 tarihli Kimyasal Silahların Kullanılmasını Yasaklayan Sözleşme hükümlerinin de Suriye’de ihlal edildiği ve rejim güçlerinin sivillere karşı bu tür silahları kullandığı görülmüştür. Bunun dışında, 1954 tarihli La Haye Kültür Varlıklarının Korunması Sözleşmesi’nde yer alan kurallar taraflar tarafından ihlal edilmiştir. Ayrıca, 1989 Çocuk Hakları Sözleşmesi ile 2000 tarihli Seçimlik Protokolü’nde yer alan hükümlerin de yine çatışan taraflarca ihlal edildiği anlaşılmaktadır” (Kedikli, 2016: 310-311).

Rusya Federasyonu'nun Suriye'ye müdahalesinde güvenliğin ön planda olmasının yanı sıra, ekonomik çıkarlarının olması da kayda değer diğer bir husustur. Şam yönetimi, uzun zamandır Rusya Federasyonu'nun savunma sanayisinin değerli müşterilerinden biridir. Rusya Federasyonu, Libya konusunda yaptığı anlaşmaların gerçekleşmemesi nedeniyle yaklaşık 4 milyar dolar zarara uğramıştır. Üstelik askeri alanda yapılan bu anlaşmaların telafisi ve normale dönmesi günümüz şartları açısından mümkün görünmemektedir. Rusya Federasyonu'nun silah ve teknik anlamda uğradığı zararlar Libya ile de sınırlı değildir, Mısır ve Yemen ile mutabık kalınan birçok plan da rafa kaldırılmıştır (Demirci, 2016: 129-130). Rusya Federasyonu, Ortadoğu'daki pazarından ciddi anlamda ekonomik olarak kayba uğramış, bu sebeple de Suriye'nin elinde kalması çok daha önemli bir hale gelmiştir. Bu durumda Rusya Federasyonu, elindeki son kozu da kaybetmek istememektedir. Ekonomik sebepler arasında Tartus limanının varlığı da tartışmasız önem arz eden hususların başında gelmektedir. Rusların sahip olduğu bu askeri deniz üssü, Doğu Akdeniz'deki varlığın en önemli ve tek ispatıdır, tek olması da önemini bir kat daha arttırmaktadır. Suriye'deki rejimin tehlikeye girmesi durumunda da, üssün güvenliğinin tehlikeye gireceği açıktır (Demirci, 2016: 130). Rusya Federasyonu'nun Suriye operasyonu ile kazanımlarını değerlendirecek olursak; Rusya'nın uluslararası sahnede sorunların çözümünde bir güç olarak boy göstermesine olanak sağlamıştır, bu noktada Putin de içeride ve dışarıda prestijli lider konumunda değer kazanmıştır. Esad rejiminin düşmesini engelleyen Rusya Federasyonu, Sovyet döneminden beri uzak olduğu Ortadoğu topraklarına yeniden dönebilme imkânı kazanmış oldu. Sovyet zamanından tek üssü olan Tartus'a ek olarak hava üssü de ekleyerek stratejik bir savunma noktası elde etmiş oldu. İran'ın ve Hizbullah'ın desteği ile birlikte müdahalenin kendisi için olan askeri kayıpları ve maddi masraflarını azaltmış oldu. Müdahale sonrası, ilişkileri kesen ABD, Rusya Federasyonu ile diplomatik temasa geçmek zorunda kaldı. Operasyonla birlikte, ürettiği silahları kullanma ve diğer ülkelere tanıtma imkânı buldu. Olumsuz etkileri göz önüne alındığında ise, ABD'nin ekonomik yaptırımları kaldırılamadı, bunun sonucunda ise Batılı devletlerin ve ABD'nin ekonomik baskısı operasyona rağmen geçerliliğini devam ettirdi (Başlamış, Deprem, 2018: 242).

Putin'in Suriye müdahalesi, onun uluslararası müdahalelerde söz sahibi olan devlet adamı profiline hızla yaklaştırmıştır. Bölgede bulunan güçlerin Rusya Federasyonu olmadan çözümün sağlanamayacağını kabul etmeleri ve ABD'den önce Rusya Federasyonu ile görüşmeler sağlamaları da bunun bir göstergesidir. Rusya'nın politikaları değerlendirildiğinde ise, ilk hedefin Esad rejiminin bekasının sağlanması olduğunu söyleyebiliriz. Müdahale, bir başka açıdan değerlendirildiğinde, Avrupa'nın Rusya Federasyonu'na uyguladığı ambargo ve yaptırımlara karşı bir duruş olarak nitelendirilebilir. Bölgede Rusya Federasyonu stratejik olarak Avrupalılara da karşı bir üstünlük elde etmiştir. Rusya Federasyonu, diğer devletlerin gözünde de krizi yönetebilen ve müdahale etme kudretine sahip bir ülke konumuna gelmiştir. Amerika'nın müdahaleden olabildiğince kaçınan tutumu sayesinde de gücünü daha da pekiştirme imkânı elde etmiştir (Demirci, 2016: 151-152).

Rusya Federasyonu, Ortadoğu’da yaşanan ve Arap Baharı olarak adlandırılan sürecin, ABD’nin öncülüğünde başladığını ve ABD’nin demokrasi, insan hakları gibi kavramlarla bölgeye istikrar geleceğini öngörmesine rağmen, tam tersine bölgedeki istikrarsızlığın ve çatışmaların ana sebebi olduğunu düşünmektedir. Rusya Federasyonu’na göre, ABD, Arap Baharı ile Ortadoğu’yu yeni bir konuma getirmeye çalışmaktadır bu nedenle de ABD’nin Arap Baharı’nda etkisi yadsınamaz bir gerçekliktir. Rusya Federasyonu açısından Arap Baharı değerlendirildiğinde ise hem olumlu hem de olumsuz tarafları mevcuttur. Rusya Federasyonu, petrol fiyatlarının yükselmesi sonucunda ekonomik olarak kazanımlar sağlamıştır fakat Suriye, Fas, Mısır gibi bölge ülkeleri ile yapılan silah antlaşmalarına bağlı ihracatın düşmesi sonucunda zarara da uğramıştır. O ülkelerdeki istikrarsızlıklar ve yönetimdeki sıkıntılar Rusya Federasyonu açısından ekonomik kayıpla sonuçlanmıştır. Rusya DAEŞ’in de ABD’nin bir planı olduğuna inanmaktadır, bu nedenle amacı Ortadoğu’da ABD’nin etkisini kırmaktır (Yılmaz, 2016: 178-179).

Rusya Federasyonu’nun Arap Baharı’na yaklaşımı Batılı ülkelerin yaklaşımından farklı olmuştur. Başta ABD olmak üzere diğer Batılı ülkeler bu hareketleri demokratik bir yayılma olarak değerlendirirken, Rusya Federasyonu olayları aynı şekilde okumamış bu ayaklanmaları “Büyük İslam Devrimi” olarak adlandırmıştır, çünkü Rusya’nın bu konudaki en büyük korkusu, Arap ülkelerdeki mevcut rejimlerin devrilmesi sonucunda radikal İslam gruplarının iktidara gelmesidir. Bu sebeple Putin, Suriye’deki iktidarın kalmasını hayati ehemmiyetle desteklemiş, farklı tutuma sahip olan Batı ve ABD’yi eleştirmekten çekinmemiştir. Rusya Federasyonu, İslamcı hareketin büyümesinden endişe duymaktadır. En büyük kâbusu ise bu hareketlerin eskiden Sovyet yönetiminde olan ülkelere sıçraması ve kendisi için bir tehdit oluşturmalarıdır. Rusya Federasyonu’nun korkusunun sebebi ise ülkede resmi kayıtlara göre sayısı 40 milyonu bulan Müslümanların varlığıdır. Bunun da ötesinde Rusya Federasyonu, Çeçenistan savaşlarında bu durumun kendisinde meydana getirebileceği yıkımı bizzat tecrübe etmiştir (Demirci, 2016: 127).

Suriye’deki iç savaşa giden çatışmalar dünyayı da iki farklı kutba bölmüş, Suriye rejimi, Esad’ı destekleyen; Rusya Federasyonu, Çin, İran bir tarafı oluştururken, muhalif grupları destekleyerek diğer tarafı oluşturan ülkeler ise; Amerika, AB, Katar, Suudi Arabistan ve Türkiye’dir. Putin ise yaptığı konuşmalarda sık sık çözümün terörle mücadele noktasında mevcut hükümetin korunarak sağlayabileceğine vurgu yapmıştır. Çin de terörle mücadele konusunda Rusya Federasyonu ile aynı fikirde olduğunu göstermiş, Rusya’nın politikalarına destek vermiştir. Çin’in bu duruşunun arkasında yatan sebep ise ‘jeopolitik çıkar’lardır dolayısıyla Çin ve Rusya Federasyonu benzer çıkarlar doğrultusunda çifte standart politikalar geliştirmektedirler. Suriye’deki istikrarsızlığın çözülmesi, işlenen insan hakları ihlalleri ve savaş suçları için BMGK’da alınan kararları tam 4 kez veto eden söz konusu olan bu devletler barış, istikrar ve huzurun sağlanması için ortaya konulan tüm çabaları sonuçsuz bırakmaktan sorumludurlar (Demirci, 2016: 118-119).

SONUÇ

SSCB'nin dağılmasının ardından yaşanan ekonomik sıkıntılar, idari ve yönetsel sıkıntılarla eş zamanlı olarak ortaya çıkmıştır. İstikrarlı ve işleyen bir ekonomik sistem inşa edilememiş, kurulmaya çalışılan ekonomik sistem, ülkenin önceki ekonomik sistem ve alışkanlıklarına uymamış, dolayısıyla ekonomide yaşanan karmaşa ve belirsizlik, hükümetin yetkinliği ve otoritesini de etkilemiştir. Rusya o yıllarda yaşadığı dönüşümü zorlu ve sancılı geçirmiştir. Rus halkı tarihinden gelen alışkanlıklarla zorlu savaş koşulları, sert iklim ve doğa koşulları, siyasi çatışmalar ve kıtlık gibi birçok kötü şartta dayanma ve dirayet gösterme refleksi gösterse de 1990'lı yıllardaki değişim ve dönüşüm süreci oldukça zorlu geçmiştir. İç politika aynı zamanda dış politika kurallarını da belirlemekte ve etkilemektedir, çünkü iç politikada düzeni, refahı, istikrarı sağlayamayan ülkeler, etkili bir dış politika davranışı da sergileyemezler. İç politika her zaman dış politika ile güdümlü olarak hareket etmektedir.

SSCB'nin ardılı olarak kurulan Rusya Federasyonu Boris Yeltsin başkanlığında içine doğdukları zor dönemden kurtulmaya çalışmıştır. Yeltsin gerek ekonomik gerekse askeri ve savunma, gerekse de dış politika alanlarında önemli politikalar geliştirerek Rusya Federasyonu'nu SSCB dönemindeki gücüne kavuşturmak istemiştir. Tezimizin konusu dış politika temelli olduğu için bütün parametreler dış politika merkezinde karşılaştırılarak tartışılmıştır.

Yeltsin SSCB zamanından miras kalan sorunların Gorbaçov zamanında da halledilemediğinden onlarla da ilgilenmek zorunda kalmıştır. Yeltsin ve adamları merkezi otoriteyi güçlendirmeyi hedeflerken, Rus halkı kimlik tanımı, kim ve nerede oldukları sorularının cevaplarını aramaktaydı. Rusya neresiydi ve Ruslar kimdi? Büyük bir devlet yıkılmış ve uğruna hayatlarını ortaya koydukları ideolojilerinden eser kalmamıştı. Halk büyük bir hayal kırıklığı ve çöküş yaşamaktaydı. Bir anda sınırlar değişmiş, Ruslar kendi toprakları olarak gördükleri yerlerde azınlık ve yabancı olarak kalmışlardı. Bunun yanında yaşanan ekonomik krizler, Çeçen savaşları ülkeyi daha da kötü bir hale getiriyordu.

Rusya Federasyonu'nun dış politik arayışlarına çözüm bulmak için üzerinde durduğu "Atlantikçi yaklaşım" ve "Avrasyacı yaklaşım" büyük öneme sahiptir. Bu iki yaklaşımın bilinmesi Rus dış politikasındaki strateji arayışlarını bilmek için gereklidir. Bu iki yaklaşımın altında sorulan sorular ve bulunmaya çalışılan cevaplar neticesinde Rus dış politikasındaki seyri görmek mümkündür. SSCB sonrası oluşan siyasi atmosfer, ekonomik sıkıntılar, krizler iç politika gibi dış politikayı da etkilemiştir. Dağılma sonrası dış politikada bir belirsizlik hâkimdi. Ülkenin içindeki sorunlar, yönetimdeki otorite zafiyeti, dış politikaya da sirayet etmişti. O dönem dış politika argümanı Batıcılık olarak tanımlanabilir, fakat bu anlayış halkın aradığı ve ihtiyaç duyduğu tanıma tam manasıyla karşılık gelmiyordu. Bu görüşe karşılık Avrasyacı akım kuvvetli dayanaklarla Batıcılık fikirlerini çürütmeye çalışıyordu. Tarihten aldığı özgüvenle Rusları, Rusya'nın sınırları dışında yaşayanlar da dâhil kuşatıcı bir tavırla korumaya almayı hedefliyordu. Siyasi ve uluslararası olaylara daha pragmatik ve realist açıyla yaklaşan bu anlayış, Batıcılığın aksine daha farklı bir bakış açısını savunuyordu. Bu akımlar aslında bir nevi Rus dış politikasının

kimlik arayışıdır. Ruslar kim olduklarını ve nereye göre kendilerini tanımladıklarını bu arayışla gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar. Yeni Rusya Federasyonu için yeni bir akım, yeni bir felsefe, yeni bir düşünüş ve yeni bir ideoloji gerekliydi. Bu o zamanlar için nasıl bir öneme haizse, tam olarak çözülememesi gerekçesiyle şu an için de aynı şiddette bir öneme sahiptir.

Boris Yeltsin döneminin başlarında uygulanmak istenen Batıcılık Rusya Federasyonu'nun temellerine uyum sağlayamamış ve iflas etmiştir. Yakın Çevre doktrini ile SSCB'nin dağılmasından sonra kurulan eski Sovyet devletlerine yönelik politikalar Rusya Federasyonu'nun kaderi için en önemli adımlardan biri olarak değerlendirilmektedir. Tarihi, siyasi, askeri ve ekonomik gibi birçok alanda aynı köklere uzanan bu devletler üzerinde bir diğer gücün hegemonya kurulmasının önüne geçilmiştir.

Yakın Çevre'ye yönelik politikaları Batıcılar açısından incelediğimizde şöyle bir durum ortaya çıkmıştır: Batıcılar, Yakın Çevre ile ilgili tarihsel ilişkileri ve coğrafi olarak yakınlığı reddetmemekle beraber, Yakın Çevre ile ilişkilerin Rusya'yı emperyal düşüncelere sevk etmesinden endişe etmektedirler. Bir yandan bu ilişkilere şüphe ile bakarken, bir yandan da 'kurtarıcı devlet' figürünün Batı ile olan ilişkilere gölge düşüreceğini düşünmektedirler. Dolayısıyla Rusya'nın Batı ile entegrasyon sürecinde 'Yakın Çevre' bir sorun olarak algılanmaktadır. Buna gerekçe olarak da Orta Asya bölgesindeki radikal İslam'ı ve terör gruplarını tehdit olarak göstermektedirler. Orta Asya'yı kaosa müsait bir çatışma alanı ve istikrarsız bir bölge olarak görmektedirler. Bu nedenle Batı ile oluşturulacak ortak bir güvenlik mekanizmasının önemini vurgulamakta ve Rusya'nın da içinde bulunduğu bir oluşumun altını çizmektedirler.

Yeltsin, kendi döneminde Sovyet ardılı devletlerin yönetiminde Rusya Federasyonu'na yakın isimler olmasına ve Rusya Federasyonu ile ortak politikalar yürütecek liderler olmasına özen göstermiştir. Özellikle Azerbaycan, Tacikistan, Kazakistan gibi ülkelerde Yeltsin ile diyalogu iyi olan liderlerin yönetimde olması tesadüfi bir durum olmamaktadır. Yeltsin için demokratik söylemlere sahip liderler kadar milliyetçi ve İslam'a yakın liderler de tehlikeli olmaktadır. Bu sebeple çevre ülkelerin hepsinde güvenilebileceği ve kolaylıkla uyumlu politikalar yürütebileceği liderlerin iktidarda kalmaları için uğraş vermiş, onları desteklemiştir.

Rusya Federasyonu dış politikada Atlantikçi akımın gerekliliklerini yerine getirirken Batı'ya önemli oranda taviz vermiş, NATO'nun genişlemesine göz yummuş, eski Sovyet cumhuriyetleriyle ilişkilerinde ise daha eşitlikçi politikalar sergilenmiştir. Bu yaklaşım 1991 yılının ortasından 1992 yılının sonuna dek Rus dış politikasına hâkim olmuştur.

Rusya Federasyonu dış politika konsepti ile ekonomik olarak kendine yeni bir yol çizmeye çalışmış bir yandan da askeri harcamalarında kısıtlamalara giderek ekonomik olarak dar boğazdan kurtulmaya çalışmıştır. Toplumun refahını artırıcı hamleler yapılarak ulusun güveninin kazanılması son derece önemli görülmüştür.

Rusya Federasyonu yakın çevresi olarak tanımladığı Sovyet cumhuriyetlere yani BDT'ye büyük önem vermekteydi. Arka bahçesi olarak gördüğü yakın çevresi Rusya'nın hem

ekonomik hem de güvenlik politikaları açısından oldukça değerlidir. Bu doğrultuda Rusya Federasyonu'nun bu bölgedeki nüfuzunu artırması ve bölgedeki olan olaylarda birinci elden rol oynayan devlet konumuna yükselmesi gereklidir. Sovyetler döneminden kalma bağlantılarını güçlendirerek bölgede söz sahibi olması bölgesel güç ve büyük güç olması adına temel noktalardandır.

Dış politika konseptinin yayınlandığı 1993 yılında bir de “Rusya Federasyonu Askeri Doktrininin Prensipleri” isimli bir doküman yayınlanmıştır. Bu belge de Rus dış politikasını anlamlandırabilmek için büyük öneme sahiptir. Çünkü Soğuk Savaş sonrasında değişen bir güvenlik ortamı bulunmaktadır ve Rusya Federasyonu'nun bu ortamı nasıl algıladığını ve bu algılamayla neler yapmak istediğini bilmek dış politikayı okumak için gereklidir.

Avrasyacılık, Batıdan kimi noktalarda yüzünü çevirmemiş olsa da Rusya Federasyonu'nun kurtuluş yolunun Avrasya'da olduğunu ileri sürmektedir. Avrasya bölgesinin önemine sürekli vurgu yapılmış ve Rusya Federasyonu'nun özgün yapısına değinilmiştir. Avrasyacılık yakın çevreyle olan ilişkilerin artırılması ve karşılıklı bağımlılığın arttığı dünyada yakın çevre üzerinde nüfuz alanının sağlanması gerekliliği üzerine durmuştur. Mesihani söylemlerle Rusya'nın öneminin altı çizilmiş ve Rusya'nın jeopolitik olarak eşsizliğinden dem vurulmuştur.

Rusya Federasyonu'nda siyasi bölünmeler ve farklılıklar geçmişten günümüze süregelmiştir. Zaman zaman taraflar Sovyet sonrası yıllarda komünizmi reddetmiş ve onun değerlerini kabul etmemişler, zaman zaman da yeni kurulan hükümetin ve onların reformlarının Rusya'yı eskiden olduğundan çok daha kötü bir hale getirdiğini öne sürüp, geçmişe olan özlemlerini dile getirmişlerdir.

Rusya Federasyonu, Putin'in iktidara gelmesinin ardından farklı bir süreçle karşı karşıya kalmış, ülkede daha önce planlanan fakat hayata geçirilemeyen birçok politik hareket ve hedefler gerçekleştirilmiş, uluslararası alanda entegrasyon belli bir ölçüde sağlanmış, devletler arası sorunlar ve çatışmalarda rol alarak çözümün ya da problemin oluşmasında anahtar rolü üstlenmiştir. Yükselen petrol fiyatlarının etkisiyle orantılı olarak ekonominin ve buna bağlı halkın yaşam koşullarının iyileşmesi ile birlikte, ekonomik ve askeri alanda yatırımlar artmış, yeni reformlarla ülkenin refah düzeyi artmıştır. Bu özgüven sayesinde Rusya, tarihi söylem ve Sovyetlerdeki duruşuna bir nebze de olsa dönmeyi başarmış ve tek kutuplu dünya düzenine karşı olduğu söylemlerini dile getirmeye başlamıştır.

Putin'in Rusya'sında önemli meselelerden biri de tanınmadır. Rusya Federasyonu, uluslararası arenada bağımsız, güçlü, eşit bir ülke olarak diğer devletlerle aynı konumda tüm uluslararası sorunlarda söz hakkına sahip olan bir ülke olmalıdır. Bu durumda ABD'nin Rusya'yı nasıl tanımladığı ve nereye koyduğu noktası da değer teşkil etmektedir. Süper güç konumundaki ABD'nin baskısı ve egemenliğini kabul etmek istemeyen Rusya Federasyonu, kendi değerleri, tarihi, gelenekleri ve doğruları esasında iç ve dış politikada özgürce karar verip politikalarını yürütebilmeliydi. Dağılma sonrası ülke iç meselelerinden başını kaldırıp, dış politikada aktif olamazken, Putin ile beraber yaşanan olumlu gelişmeler neticesinde dış politikada etkin olunmaya başlamıştır. Rusya Federasyonu'nun son

dönemlerdeki Suriye müdahalesi kendisine güvenin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Uzun bir aradan sonra Rusya Federasyonu, Ortadoğu’da varlığını göstermiş, Esad’a verdiği destek sonrasında bütün dünyaya meydan okumuş, kendisi olmadan çözümün gerçekleşmeyeceğini göstermiştir.

Rusya Federasyonu’nun Suriye’ye müdahalesindeki en önemli sebeplerden bir tanesi de bölgedeki Hristiyan nüfuza sahip çıkılması ve onların hamiliğinin yapılmak istenmesiydi. Çünkü Putin, Rusya Federasyonu’nun Mesihani hareketlere önem vermesi gerektiğini düşünmekte ve Hristiyanların koruyucusu olduğunu düşünmektedir. Suriye’nin yanı sıra Ukrayna krizi de Rusya Federasyonu’nun Batı karşısındaki dik duruşunu göstermektedir. AB’ye yaklaşan Ukrayna’ya müdahale ederek Kırım’ı kendi topraklarına katan Putin’in Rusya’sı bize gösteriyor ki; Rusya Federasyonu eski gücüne gün geçtikçe Putin liderliğinde kavuşmaktadır. 2007 Münih Konferansı’nda dünyanın tek kutuplu sistemle yönetilemeyeceğini ve çok kutupluluğun gerekli olduğunu vurgulamasının akabinde Rusya Federasyonu’nun ortaya koyduğu aksiyonlar da bize bunu göstermiştir. 2008 Gürcistan müdahalesi, 2013 Ukrayna Krizi ve son olarak da Suriye krizindeki masadaki belirleyici güç olan Rusya Federasyonu Putin önderliğinde daha ileriye gitmek için politikalar geliştirmektedir.

Putin ve çevresindekiler ekonomide yaşanabilecek herhangi bir sıkıntının ülkedeki etnik ayrışmaları tetikleyeceğinden korkmaktadırlar. Ülkede olası herhangi bir ekonomik kriz domino etkisi gösterecektir. Bu bağlamda yaşanan ve Orta Asya’da Renkli Devrimler olarak adlandırılan sürecin de Rusya açısından bir tehdit taşıdığı yadsınamaz bir gerçektir. Bölgede bulunan radikal İslam grupları etnik kimlikleri, milliyetçilik fikirlerini ve dini farklılıkları kullanarak birçok genci taraflarına çekebilmektedirler. Rusya, bu grupları kendi varlığına bir tehdit olarak değerlendirmekle beraber dışarıdan sağlanan desteğin de bu terörist grupların hareket alanlarını genişletmesinde katkı sağladığını düşünmektedir.

Yeltsin döneminde başarısız olunan Çeçenistan sorunu Putin döneminde büyük ölçüde önlenmiştir diyebiliriz. Putin’in ilk icraatlarından birisi olan Çeçenistan’ın sorunun çözümü için uluslararası konjonktür de Putin’e önemli fırsat sunmuştur. 11 Eylül 2001 yılında ABD’de yaşanan terör saldırısının akabinde ‘teröre karşı savaş’ başlatılmıştır. Putin de Çeçenlerin Rusya Federasyonu’nun başkenti Moskova’da terör saldırılarında bulunduklarını öne sürerek meşruiyet kazanmış ve Çeçenleri terörist ilan ederek Çeçenistan’a saldırmıştır. Putin, Çeçenistan’da kendisine yandaş bir hükümet bırakmış ve geri çekilmiştir. Putin’in Çeçenistan’da iktidara getirdiği Ahmet Kadirov Çeçen savaşçılar tarafından öldürülmüş ve akabinde de oğlu Ramazan Kadirav başa geçirilmiştir. Günümüzde de hala görevde olan Kadirov Rus karşıtı değil bilakis Rus yanlısıdır. Sonuç olarak diyebiliriz ki Çeçenistan sorunu çözülmüş olarak gözükmekle beraber aslında her an faal hale geçebilecek bir dondurulmuş sorundur.

Rusya Federasyonu, Yeni Dünya düzeninde geçmişinden güç ve ilham alarak, kendi kültürü, değerleri çerçevesinde yol almalıydı. Putin’in kurmak istediği Avrasya Birliği fikri de bu doğrultuda Sovyet ardılı ülkelerin bir çatı altında toplanıp, işbirliği çerçevesinde hareket etmesine dayanmaktadır. Putin, Rusya Federasyonu’nun dokusunu bozmadan

çağdaşlaşmasını, eski gücüne kavuşmasını hedeflemektedir ayrıca Rusya'yı tekrar 'büyük güç' ya da 'süper güç' statüsüne koymak istemektedir. Bu hedefleri gerçekleştirmek için de Rusya'nın her türlü araçları ve unsurları kullanmaktan çekinmediği gözlenmektedir. RF, gerek BM Güvenlik Konseyi daimi üyeliği, nükleer güç konumu ve kapasitesi, her türlü konvansiyonel ve balistik füze teknolojisi, siyasi, askeri ve ekonomik imkanları ile çok farklı etnik bir Rusya Federasyonu görüntüsü vermektedir. Rusya Federasyonu, federasyonun birliği sağlamak istemekte, yakın çevresi olarak gördüğü alanlar aynı zamanda küresel alanlarda da ulusal, bölgesel, küresel hegemonik çıkar ve güç konumunu da sürdürmek istemektedir. Soğuk Savaş düzeninde olduğu gibi çok kutuplu sistemi geri getirmek adına birçok siyasal, askeri, ekonomik ve güvenlik alanında örgütlenmeler ve işbirliklerine gitmeyi tercih etmektedir.

Rusya Federasyonu'nu liberal Batılı demokratik ülkeler ve Freedom House'un kriterlerine göre; 2008 sonrası süreçle birlikte başka siyasal sistemine sahip, özgür olmayan (Çin gibi) ülkeler statüsünde görünmekte ve değerlendirilmektedir. RF'nin dış politika kimliğini analiz etmek çok zorlu karmaşık bir konu ve dinamik olarak çok boyutlu bir süreçtir. Rusya Federasyonu'nun dış politikası ne İngiltere'nin eski sömürge common wealth ülkeleriyle ne Almanya'nın merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleriyle ostpolitik siyasetine ne de Türkiye'nin eski Osmanlı Türk ve Müslüman akraba devletlerle uluslararası sistem ve uluslararası hukuka uygun yumuşak güç siyasetine benzememektedir.

Rusya'nın dış politikası genel olarak ABD'nin süper güç konumuna özenen bir duruş sergilerken, bir yandan da Meksika ya da başka ülkelere kaçak göçmen girişini önlemek için çırpınan savunmacı realist bir çizgidedir (ABD gibi). RF, ulusal toprak bütünlüğü ve federasyon cumhuriyetlerini kontrol ve denetim altında tutarak milli birlik ve bütünlüğünü korumak istemektedir. Ayrıca ABD'deki Monroe Doktrini'nde olduğu gibi Amerikan kıtasına Avrupalı güçlerin müdahalesini engellemesi gibi, BDT ülkelerinde siyasi, askeri ve ekonomik bölgesel hegemonya kurmak istemektedir. Bunun yanında ABD'nin NATO, IMF vb. kurumlarla Batı çıkarlarını koruması gibi Rusya'da Kolektif Güvenlik Örgütü ve Şangay İşbirliği Örgütü gibi kurumlarla Batı'yı güvenlik ve müttefik BRICS Kalkınma bankası gibi örgütlerle dengelemek istemektedir. Rusya Federasyonu, BDT ülkeleriyle AB entegrasyon modeli gibi Avrasya Ekonomik Birliği, Gümrük Birliği gibi ekonomik entegrasyon süreçlerini BDT ülkeleriyle kendi siyasi liderliğinde hegemonik bir ekonomik düzen kurmak istemektedir. Rusya'nın bu dış politika söylemleri Türkiye'nin 1990'larda Özal ve Demirel'in retoriksel idealist ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkileri yeni kurulan Türk Müslüman ve akraba devlet ve topluluklarla geliştirmek için kullandığı Adriyatik'ten Çin Denizi'ne Türk Dünyası, Türk Birliği söylemleri Rusçu ve Panrusçu uyarlaması olarak gözükmektedir. Rusya'nın Avrasyacı Batıcı söylemleri özünde Rusya'nın büyük güç ya da süper güç olmak için organik jeopolitik teorisinin, günümüzün güncellenmiş şekli gibi görünmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, K. (2004). *Başlangıçtan 1917 Bolşevik Devrimi'ne Kadar Rusya Tarihi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Acemoğlu, D. ve J. A. Robinson. (2015). *Ulusların Düşüşü Güç Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri*. (Çev.: Faruk Rasim Velioğlu). İstanbul: Doğan Kitap Yay.
- Ağır, O. (2015). *Rus Tipi Federalizm*. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi. 19. (27-54).
- Ağır, O. ve Ö. Ağır. (2017). Avrupa Birliği ve Avrasya Ekonomik Birliği Kuruluş Süreçlerinin Karşılaştırılması. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 0(1). (103-128).
- Akgül-Açıkmeşe, S. (2011). Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*. 8(30). (43-47).
- Akman, H. (2015). Putin'in Ülkesi Yeni Yüzyıl Eşiğinde Rusya Federasyonu Analizi. İrfan Kaya Ülger (Ed.). *Rusya Çin İlişkileri içinde* (611-649). Ankara: Seçkin Yay.
- Alakel, M. (2000). *From the Conflicts to the Solutions the Political-Legal Aspects of the Caspian Disputes*. (Yüksek Lisans Tezi). Fatih University The Institute of Social Sciences the Department of International Relations. İstanbul.
- Alakel, M. (2011). İlk Dönem Cumhuriyet Türkiye'si Ulus İnşası Sürecinde Milliyetçilik ve Sivil-Etnik İkilemine Dair Teorik Tartışmalar. *Akademik Bakış Dergisi*. 5(9). (1-30).
- Alakel, M. ve M. Bakır (2011). The Role of the US and Power Challenges in the New Geopolitical Order. *International Journal of Business and Social Science Dergisi*. 2(24). (21-34).
- Aleksiyeviç, S. (2017). *İkinci EL Zaman Kızıl İnsanın Sonu*. (Çev.: Sabri Gürses). İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- Arı, T. (2008). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*. Bursa: Marmara Kitap Merkezi Yay.
- Arıboğan, D. Ü. (2001). *Globalleşme Senaryosunun Aktörleri Uluslararası İlişkilerde Güç Mücadelesi*. İstanbul: Der Yayınları.
- Arıboğan, D. Ü. (2017). *Duvar Tarih Geri Dönüyor*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Arıboğan, D.Ü. (2013). *Büyük Resmi Görmek*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Aslan, M. (2018). *Osmanlı'nın Balkanlar Bölgesinde Panslavist-Ortodoks Düşüncenin Oluşmasında Slav Yardımlaşma Cemiyeti'nin Rolü (1859-1878)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi. İstanbul.
- Aydın, M. (2005). *Küresel Politikada Orta Asya (Avrasya Üçlemesi I)*. Mustafa Aydın (der.). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Baharççek, A. ve O. Ağır. (2014). Rusya'nın Başarısız Demokratikleşme Tarihi. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*. 4(8). (5-26).
- Bajanov, Y. (2000). Rusya'nın Değişen Politikası. *Menfaatler Çatışması Ortasında Türkiye*. Yılmaz Tezkan (der.). İstanbul: Ülke Kitapları.
- Bakan, S. (2006). 21. Yüzyılda Türk Dış Politikası. İdris Bal. (Ed.). *Teoriler Işığında Dış Politika içinde* (9-29). Ankara: Ankara Global Araştırmalar Merkezi. Lalezar Kitabevi.

- Baklacıoğlu, N. Ö. (2014). Dış Politika Karşılaştırmalı Bir Bakış. F. Sönmezoğlu, Ö. E. Bayır (Ed.). *Uluslararası İlişkiler Disiplininde Dış Politika Analizinin Gelişimi* içinde (45-73). İstanbul: Der Kitabevi.
- Balcı, A. ve T. Kardaş. (2014). Uluslararası İlişkilere Giriş. Şaban Kardaş, Ali Balcı (Ed.). *Realizm içinde* (119-134). İstanbul: Küre Yayınları.
- Barkin, J. S. (2003). *Realist Constructivism. International Studies Review Dergisi*. 5. (325-342).
- Başlamış, C. (2016). *Gorbaçov'dan Putin'e Rusya'nın Sırları*. İzmir: Yakın Kitabevi.
- Başlamış, C. ve O. Deprem. (2018). *Vladimir Vladimiroviç Putin: Rusya'yı Ayağa Kaldıran Lider*. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık.
- Baysal, B. ve Ç. Lüleci (2015). Kopenhag Okulu ve Güvenikleştirme Teorisi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. 11(22). (61-95).
- Bilgiç, M. S. (2016). *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım ve Türkiye'ye Etkileri*, BİLGESAM, Analiz/Rusya, No:1317, Mayıs.
- Bozdağlıoğlu, Y. (2012). Konstruktivizm ve Rol Teorisi: Kimlik, Rol ve Dış Politika Analizi. *Uluslararası İlişkilerde Postmodern Analizler-1 Kimlik Kültür Güvenlik ve Dış Politika*. Tayyar Arı (der.). Bursa: MKM Yay.
- Brown, C. ve K. Ainley. (2013). *Uluslararası İlişkileri Anlamak*. (Çev.: Mehtap Gün Ayrıl). İstanbul: Sümer Kitabevi.
- Büyükkakıncı, E. (2004). *Vladimir Putin Dönemi Rus Dış Politikasına Bakış: Söylemler, Arayışlar ve Fırsatlar*.
- Cafersoy, N. (2002). Rus Jeopolitik Düşüncesinde Misyon Arayışları, *Avrasya Dosyası Dergisi*, Jeopolitik Özel, Kış, 8(4). (51-101).
- Cankara, P. Ö. ve Y. Cankara. (2007). Vladimir Putin Döneminde Rus Dış Politikasında Yapılan Değişiklikler, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* Sayı: 15. (193-212).
- Canşen, E. (2011). Sovyetler Birliği'nden Rusya Federasyonu'na Doğru Değişimin Yan Etkileri, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:24, (79-88).
- Caşın, M. H. (2015). *Novgorod Knezliği'nden XXI. Yüzyıla Rus İmparatorluk Stratejisi*. Ankara: Atlas Kitap.
- Caşın, M. H. ve G. S. Derman. (2016). *Rus Dış Politikasındaki Değişim ve Kremlin Penceresinden Yeni Ufuklar*. Ankara: Srt Yayınları.
- Clunan, A. L. (2009). *The Social Construction of Russia's Resurgence Aspirations, Identity and Security Interests*. United States of America: The Johns Hopkins University Press Yay.
- Coşkun, B. B. (2014). Kopenhag Okulu ve Güvenikleştirme: Değişen Güvenlik Ortamı, Zorluklar, Fırsatlar ve Meydan Okumalar. *Postmodern Uluslararası İlişkiler Teorileri 2 Uluslararası İlişkilerde Eleştirel yaklaşımlar*. Tayyar Arı (der.). Bursa: Dora Yayın Dağıtım.
- Çalışkan, Ü. (2014). *Rusya İmparatorluğu'nda Anayasal Demokrat Partisi'nin Milliyetler Politikası (Kadet Partisi 1905-1917)*. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

- Çıtak, E. (2014). Uluslararası İlişkiler Teorileri Temel Kavramlar. Mehmet Şahin, Osman Şen (Ed.). *Uluslararası İlişkilerde Gerçekçilik* içinde (29-63). Ankara: Kripto Yay.
- Çiftçi, K. (2010). *Tarih, Kimlik ve Eleştirel Kuram Bağlamında Türk Dış Politikası*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çolakoğlu, S. (2008). Çin'in Orta Asya Politikası (1991-2007). *Orta Asya ve Kafkasya Güç Politikası*. M. Turgut Demirtepe (der.). Ankara: Usak Yayınları.
- D'encausse, H. C. (2013). *İki Dünya Arasında Rusya*. (Çev.: Reşat Uzmen). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Dağı, Z. (2002). *Kimlik, Milliyetçilik ve Dış Politika Rusya'nın Dönüşümü*. İstanbul: Boyut Yay.
- Dalar, M. (2016). Suriye Çatışma ve Uluslararası Hukuk, Fatma Taşdemir (Ed.). *Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Suriye Krizi'ndeki Tutumu* içinde (1-44). Ankara: Nobel Akademik Yay.
- Demirci, S. R. (2016). Suriye Çatışma ve Uluslararası Hukuk, Fatma Taşdemir (Ed.). *Suriye Krizinde Davetle Müdahale Sorunu* içinde (117-155). Ankara: Nobel Akademik Yay.
- Demiroğlu, H. (2009). *Rus Kaynaklarına Göre Rusya'nın Balkan Siyaseti: Ortodoks Birliği Panslavizm (1856-1878)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı. İstanbul.
- Dieckhoff, A. ve C. Jaffrelot. (2010). *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek Kuramlar ve Uygulamalar*. (Çev.: Devrim Çetinkasap). İstanbul: İletişim Yay.
- Dugin, A. (2016). *Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım*. (Çev.: Vügar İmanov). İstanbul: Küre Yayınları.
- Ediger, V. Ş. (2016). Enerji ve Siyaset Türkiye-Rusya Enerji İlişkileri. *Panorama Khas Dergisi*. 20. (40-46).
- Efegil, E. (2012). *Dış Politika Analizi Ders Notları*. Ankara: Nobel Akademik Yay.
- Efegil, E. (2015). Putin'in Ülkesi Yeni Yüzyıl Eşiğinde Rusya Federasyonu Analizi. İrfan Kaya Ülger (Ed.). *Rus Dış Politikasında Kimliğin Etkisi (1991-2008 Arası Dönem)* içinde (387-425). Ankara: Seçkin Yay.
- Erdoğan, Ç. (2018). *Avrupa'da Etnik Terörle Mücadele Yöntemleri: ETA ve IRA Örnekleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yalova.
- Ermağan, B. ve O. Yılmaz (2015). Putin'in Ülkesi Yeni Yüzyıl Eşiğinde Rusya Federasyonu Analizi. İrfan Kaya Ülger (Ed.). *Rusya'nın Ortadoğu Politikaları* içinde (651-675). Ankara: Seçkin Yay.
- Erol, M. S. ve A. Amirbek, (2014). *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya'nın Dış Politikasında Yakın Çevre ve Orta Asya, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, XIV/1. (155-178).
- Ersoy, E. (2015). Realizm. *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. Ramazan Gözen (der.). Bursa: İletişim Yayınları.
- Evcioğlu, K. (2005). Kafkasya'daki Bölgesel Aktörler Açısından Çeçenistan Sorununun Analizi. *Avrupa'dan Asya'ya Sorunlu Türk Bölgeleri*. Bekir Günay (der.). İstanbul: IQ Kültür Sanat Yay.
- Frenkel, E. (2015). *Aşk ve Matematik Saklı Gerçekliğin Kalbi*. (Çev.: Cem Keskin). Ankara: Paloma Yayınevi.

Frisby, T. (1998). The Rise of Organised Crime in Russia: Its Roots and Social Significance, *Europe-Asia Studies*, 50(1). (27- 49).

Gellner, E. (2013). *Uluslar ve Ulusçuluk*. (Çev.: Büşra Ersanlı, Günay Göksoy Özdoğan). İstanbul: Hil Yayınları.

Gessen, M. (2015). *Putin Yüzü Olmayan Adam*. (Çev.: Gözde Soykan). İstanbul: Epsilon Yayınları.

Girgin, K. (2014). *Ruslarla Kavga dan Derin Ortaklığa (Son Yüz Senemiz: 1914-2014)*. İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yay.

Görentaş, I. A. (2009). Uluslararası İlişkilere Giriş Teorik Bakış. Hasret Çomak (Ed.). *Realizm içinde* (43-). Kocaeli: Umuttepe Kitabevi.

Gözen, R. (2006). 21. yüzyılda Türk Dış Politikası. İdris Bal (Ed.). *Dış Politika Nedir?* içinde (3-7). Ankara: Global Araştırmalar Merkezi Lalezar Kitabevi.

Grigoriadis, İ. N. ve A. M. Ansari. (2011). Türk ve İran Milliyetçiliği. *Ortadoğu Tarihi Dini, Siyasi, Kültürel ve Ekonomik Perspektiften*. Youssef M. Choueiri (der.). İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Günay, B. (2015). Putin'in Ülkesi Yeni Yüzyıl Eşiğinde Rusya Federasyonu Analizi. İrfan Kaya Ülger (Ed.). *Ukrayna'nın Geleceği ve Kırım'ın Durumu* içinde (377-386). Ankara: Seçkin Yay.

Halbach, U. (2000). *Menfaatler Çatışması Ortasında Türkiye*. Yılmaz Tezkan (der.). İstanbul: Ülke Kitapları.

Hasanov, A. (2012). *Jeopolitik*. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.

Hasgüler, M. ve M. B. Uludağ. (2016). *Kriz Üçgeninde Türkiye Kafkasya, Balkanlar, Rusya, Orta Asya, Çin, Hindistan*. İstanbul: Asi Kitap.

Hatipoğlu, E. (2002). Bağımsızlıklarının 10. Yılında Türk Cumhuriyetleri, Prof. Dr. Emine Gürsoy ve Naskali Erdal Şahin (Ed.). *Yeltsin (1990-1999) ve Putin (2000-) Döneminde Rusya Federasyonu'nun Orta Asya Politikası* içinde (183-200). Netherlands: Sota Yayınları.

Hatipoğlu, E. (2014). Uluslararası İlişkilerde İngiliz Okulu: Uluslararası Toplum ve Düzen-Adalet İkilemi *Postmodern Uluslararası İlişkiler Teorileri 2 Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Yaklaşımlar*. Tayyar Arı (der.). Bursa: Dora Yayın Dağıtım.

Heywood, A. (2011). *Global Politics*. England: Palgrave Macmillan Yay.

Hosking, G. (2015). *Rusya ve Ruslar Erken Dönemden 21. Yüzyıla*. (Çev.: Kezban Acar). İstanbul: İletişim Yayınları.

<http://sosyoloji.com/eskatoloji/712.html>. Erişim Tarihi: 7 Eylül 2018.

[http://uliwiki.org/index.php?title=%C4%B0n%C5%9Fac%C4%B1%C4%B1k\(Konstr%C3%BCktivizm\)](http://uliwiki.org/index.php?title=%C4%B0n%C5%9Fac%C4%B1%C4%B1k(Konstr%C3%BCktivizm)). Erişim Tarihi: 24 Eylül 2018.

<http://www.belgeselce.com/tarihte-buyuk-guclerin-yukselisi.html/9>. Erişim Tarihi: 25 Eylül 2018.

<http://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/sovyet-sosyalist-cumhuriyeti-birligi-sscb-310>. Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018.

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/rusyada-1994ten-bu-yana-yasanan-saldirilar-14251664> Erişim Tarihi: 26 Ekim 2018.

<http://www.tuicakademi.org/bolgesel-guvenlik/> Erişim Tarihi: 26 Ekim 2018.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=millet. Erişim Tarihi: 10 Eylül 2018.

<https://www.dunyaatlası.com/dunyadaki-en-derin-gol-baykal-golu/>. Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018.

<https://www.enerji.gov.tr> Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2018.

<https://www.haberturk.com/gundem/haber/15047-putin-genelkurmayin-sitesinde>. Erişim Tarihi: 1 Eylül 2018.

<https://www.gcsnc.com/site/.../filedownload.ashx?> Erişim Tarihi: 14 Ekim 2018.

<http://haberrus.com/analysis/2016/11/24/ucak-krizinde-yildonumu-turk-rus-iliskilerinde-neler-yasandi-analiz.html>. Erişim Tarihi: 15 Ekim 2018.

<http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Petrol-Boru-Hatlari> Erişim Tarihi: 15 Ekim 2018.

<http://www.mfa.gov.tr/rusya-ekonomisi.tr.mfa> Erişim Tarihi: 14 Ekim 2018.

<https://www.cnnturk.com/dunya/abd-ve-rusyanin-savas-gucleri?page=1> Erişim Tarihi: 27 Ekim 2018.

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html> Erişim Tarihi: 15 Ekim 2018.

http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/203/abdnin_hatali_stratejileri_rusya_gucleniyor_ab_zorlanıyor Erişim Tarihi: 28 Ekim 2018.

https://eb.ticaret.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/Rusya%20Federasyonu/html-viewer-ulkeler?contentId=UCM%23dDocName%3AEK160814&contentTitle=T%C3%BCrkiye%20ile%20Ticaret&_afLoop=3099712063211674&_afWindowMode=0&_afWindowId=ikw0n4re4&_adf.ctrl-state=m9uqw2vhy_303#!%40%40%3F_afrWindowId%3Dikw0n4re4%26_afrLoop%3D3099712063211674%26contentId%3DUCM%2523dDocName%253AEK-160814%26contentTitle%3DT%25C3%25BCrkiye%2Bile%2BTicaret%26_afrWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3Dm9uqw2vhy_307 Erişim tarihi: 14 Ekim 2018.

Hudson, V. M. (2016). Dış Politika Teoriler, Aktörler, Örnek Olaylar. S. Smith, A. Hadfield, T. Dunne (Ed.). *Dış Politika Analizinin Tarihi ve Evrimi* içinde (16-34). (Çev.: Prof. Dr. Nasuh Uslu) Ankara: Röle Akademik Yayıncılık.

İmanov, V. (2008). *Avrasyacılık Rusya'nın Kimlik Arayışı*. İstanbul: Küre Yayınları

İnalçık, H. (1999). Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1491-1992. *Osmanlı-Rus İlişkileri 1492-1700* içinde (25-36). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

2013yilov, E. (2013). 21. Yüzyıl Rusya Dış Politika Doktrinleri'nde Güney Kafkasya ve Orta Asya Değerlendirmesi, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 1(1) İstanbul.

İsmayilov, E. (2015). *Rusya Güvenlik Stratejisi-2020 Belgesi*, BİLGESAM, Analiz/Rusya, No:1231.

İsmayilov, E. (2015). *Rusya'nın Suriye Stratejisi ve Ortadoğu'da Değişen Güç Dengeleri*. BİLGESAM, Analiz/Rusya, No:1225.

İşyar, Ö. G. (2004). *Bölgesel ve Global Güvenlik Çıkarları Bağlamında Sovyet-Rus Dış Politikaları*. İstanbul: Alfa Yay.

- İşyar, Ö. G. (2013). *Karşılaştırmalı Dış Politikalar Yöntemler Modeller Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk Dış Politikası*. Bursa: Dora Basın Yayın Dağıtım.
- Jackson, R. ve G. Sorensen (2013). *Introduction to International Relations Theories and Approaches*. Oxford University Press. United Kingdom.
- Jouanny, J. R. (2017). *Putin Ne İstiyor?* (Çev.: Merve Öztürk). İstanbul: İletişim Yay.
- Kamalov, İ. (2004). *Putin'in Rusya'sı KGB'den Devlet Başkanlığı'na*. İstanbul: Kaknüs Yay.
- Karacasulu, N. (2014). Uluslararası İlişkilerde İnşacılık Yaklaşımları. *Postmodern Uluslararası İlişkiler Teorileri 2 Uluslararası İlişkilerde Eleştirel yaklaşımlar*. Tayyar Arı (der.). Bursa: Dora Yayın Dağıtım.
- Kardaş, Ş. ve A. Balcı. (2015). Uluslararası İlişkilere Giriş. E. Özlük, Ş. Kardaş, A. Balcı (Ed.). *Uluslararası İlişkiler Disiplininin Doğuşu, Kimliği ve Sorunları* içinde (103-118). İstanbul: Küre Yayınları.
- Kardaş, T. (2014). Uluslararası İlişkilere Giriş. Şaban Kardaş, Ali Balcı (Ed.). *Güvenlik* içinde (325-337). İstanbul: Küre Yayınları.
- Karpat, K. (2014). *Türkiye ve Orta Asya*. (Çev.: Güneş Ayas). İstanbul: Timaş Yay.
- Kaya, S. (2010). Rus Dış Politikasında Batı Karşıtlığının Düşünsel ve Tarihsel Gelişimi, *Akademik Bakış Dergisi*, 4(4). (59-60).
- Kedikli, U. (2016). Suriye Çatışma ve Uluslararası Hukuk, Fatma Taşdemir (Ed.). *Savaş Suçları ve Suriye Krizi* içinde (279-314). Ankara: Nobel Akademik Yay.
- Kemaloğlu, İ. (2016). 21. Yüzyılın Başında Rusya Federasyonu. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 3(2). (1-14).
- Keyman, E. F. (2012). Uluslararası İlişkilerde Kimlik Sorunu ve Demokratik Dünya Düzeni. *Uluslararası İlişkilerde Postmodern Analizler-1 Kimlik Kültür Güvenlik ve Dış Politika*. Tayyar Arı (der.). Bursa: MKM Yay.
- Kibaroğlu, M. (2001). Rusya'nın Yeni Ulusal Konsepti ve Askeri Doktrini, *Avrasya Dosyası*, Rusya Özel, 6(4). (95-106).
- Kiraz, S. (2014). Uluslararası İlişkiler Teorileri Temel Kavramlar. M. Şahin, O. Şen (Ed.). *Sosyal İnşacılık Yaklaşımı* içinde (209-228). Ankara: Kripto Yay.
- Kodaman, T. ve İ. B. Gonca (2015). Putin'in Ülkesi Yeni Yüzyıl Eşiğinde Rusya Federasyonu Analizi. İrfan Kaya Ülger (Ed.). *Putin Döneminde Rusya'nın Orta Asya Politikası (2000'den Günümüze)* içinde (411-425). Ankara: Seçkin Yay.
- Kotz, D. M. ve F. Weir. (2012). *Gorbaçov'dan Putin'e Rusya'nın Yolu*. (Çev.: Cemile Çakır). İstanbul: Kalkedon Yay.
- Kozirev, A. (1994). The Lagging Partnership, *Foreign Affairs*, 73(3). (59-71).
- Kurat, A. N. (2010). *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Küçük, R. (2015). Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık. *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. Ramazan Gözen (der.). İstanbul: İletişim Yay.

- Küçükşolak, Ö. K. (2012). Güvenlik Kavramının Realizm, Neorealizm ve Kopenhag Okulu Çerçevesinde Tartışılması. *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*. 4(14). (202-208).
- Lepingwell, J. W. R. (1994). *The Russian Military and Security Policy in the 'Near Abroad'*, *Survival*, vol. 36(3). Autumn (70-92).
- Marshall, T. (2018). *Coğrafya Mahkumları*. (Çev.: Mert Doğurer). İstanbul: Epsilon Yay.
- Mearsheimer, J. J. (2006). Perspectives on World Politics. Richard Little ve Michael Smith (Ed.).
- Memmedli, E. (2012), *Rus Dış Politikası: Temelleri, Belirleyicileri, Uygulaması (1991-2007)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı. Ankara.
- Mikail, E. H. (2007). *Yeni Çarlar ve Rus Dış Politikası*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Munasipova, M. ve K. Ydyrys. (2015). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya'nın Dış Politikası'nda Avrasya Birliği Projesi. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*. 45. (57-67).
- Musaoğlu, N. (2009). Putin Rusya'sının Orta Asya Politikasında Bağımsız Devletler Topluluğu. *Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya'nın Değişen Jeopolitiği*. Mehmet Seyfettin Erol (der.). Ankara: Barış Platin Kitabevi.
- Musaoğlu, N. (2015). *Putin İktidarı Döneminde Rus Dış Politikasının Normatif Temelleri: "Egemen Demokrasi" Söylemi*. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*. 45. (13-41).
- Nogayeva, A. (2013). Orta Asya'da ABD, Rusya ve Çin Stratejik Denge Arayışları. Ankara: Usak Yayınları.
- Oliver, R. (2009). *Yeni Orta Asya ya da Ulusların İmal Edilişi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Onay, Y. (2002). *Rusya ve Değişim*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Onay, Y. (2007). *Batı'ya Direnen Devlet Rusya*. İstanbul: Yeni Yüzyıl Yayınları.
- Onay, Y. (2018). *Vladimir Putin Baştan Sona Bir Hayat*. İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Oran, B. (2016). Türk Teriminin Öyküsü. *21. Yüzyılda Milliyetçilik Teori ve Siyaset*. Elçin Aktoprak ve A. Celil Kaya (der.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ortaylı, İ. (1999). Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1491-1992. *XVIII. Yüzyıl Türk-Rus İlişkileri* içinde (125-134). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Özbay, F. (2006). Rusya Stratejik Araştırmaları-1. İ. Çomak (Ed.). *Tarihsel Süreç İçerisinde Ruslar ve Rusya* içinde (13-26). İstanbul: Tasam Yayınları.
- Özbay, F. (2011). Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Rusya İlişkileri: 1992-2010, *Bilge Strateji*, 2(4).
- Özdal, H. (2015). Putin'in Ülkesi Yeni Yüzyıl Eşiğinde Rusya Federasyonu Analizi. İrfan Kaya Ülger (Ed.). *Rusya'nın Eski SSCB Ülkeleriyle İlişkileri* içinde (427-456). Ankara: Seçkin Yay.
- Özkan, G. (2010). Soğuk Savaş Sonrası Orta Asya Ve Kafkasya Ekseninde Türkiye-NATO-Rusya İlişkileri ve Türk Dış Politikası'na Yansımaları, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 12(1). (109-132).
- Özsağlam, M. T. (2006). Geçmişten Günümüze Avrasyacılık. *Kıbrıs Yazıları*. 3. (114-122).
- Özyürek, Ş. (2016). *Arap Baharı Bağlamında Türkiye'nin Ortadoğu Ülkeleri ile İlişkileri*. (Yüksek Lisans Tezi). Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yalova.

- Palabıyık, M. S. (2015). İngiliz Okulu. *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. Ramazan Gözen (der.). İstanbul: İletişim Yay.
- Peterson, L. (2001). Başkan Putin Ve İcraatları “Rusya’da Eskiye Dönüş” Olarak Kabul Edilebilir mi? *Avrasya Dosyası*, Rusya Özel, 6(4). (16-23).
- Potskhveriya, B. B. Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1491-1992. *1920 ve 1930’lu Yıllarda Türk-Sovyet İlişkileri* içinde (189-195). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Riasanovsky, N. V. ve M. D. Steinberg. (2011). *Rusya Tarihi Başlangıçtan Günümüze*. (Çev.: Figen Dereli). İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Roskin, M. G. (2013). *Çağdaş Devlet Sistemleri Siyaset, Coğrafya, Kültür*. (Çev.: Bahattin Seçilmişoğlu). Ankara: Liberte Yay.
- Rowe, E. W. ve S. Torjesen (2009). The Multilateral Dimension in Russian Foreign Policy, Elena Wilson Rowe ve Stina Torjesen (Ed.). *Key Features of Russian Multilateralism* içinde (1-20). U.S and Canada: Routledge Yay.
- Sandıklı, A. ve B. Emeklier. (2012). Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri. Atilla Sandıklı (Ed.). *Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm* içinde (3-67). İstanbul: Bilgesam Yayınları.
- Seiffert, W. (2004). *Vladimir V. Putin*. (Çev.: Zerrin Yılmaz). İstanbul: Gendaş Kültür Yay.
- Sevim, T. V. (2013). Uluslararası İlişkilerde Teorik Yaklaşımlar. Hasret Çomak, Caner Sancaktar (Ed.). *Mearsheimer ve Waltz’ın Realist Bakışı* içinde (33-66). İstanbul: Beta Yayın Dağıtım.
- Smith S. ve A. Hadfield, T. Dunne (2016). Dış Politika Teorileri, Aktörler, Örnek Olaylar. S. Smith, A. Hadfield, T. Dunne (Ed.). *Giriş* içinde (1-9). (Çev.: Prof. Dr. Nasuh Uslu) Ankara: Röle Akademik Yayıncılık.
- Smith, A. D. (2016). *Milli Kimlik*. (Çev.: Bahadır Sina Şener). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Soltan, E. (2001). Coğrafya, Tarih ve Rus Kimliği. *Avrasya Dosyası*, Rusya Özel, 6(4). (64-94).
- Sönmez, S. (2010). Yeni Batıcılık ve Yeni Avrasyacılık Akımları Bağlamında Yeltsin Yönetimi’nin Doğu Batı Politikaları’nın Analizi, *Akademik Bakış*, 3(6).
- Sönmezoğlu, F. ve Ö. E. Bayır. (2014). Dış Politika Karşılaştırmalı Bir Bakış. F. Sönmezoğlu, Ö. E. Bayır (Ed.). *Dış Politika Analizinde Temel Ögeler* içinde (5-44). İstanbul: Der Kitabevi.
- Strategies for Survival içinde (69-79). New York: Routledge.
- Şen, O. (2014). Uluslararası İlişkiler Teorileri Temel Kavramlar. M. Şahin, O. Şen (Ed.). *Uluslararası İlişkiler Disiplininin Gelişimi* içinde (13-27). Ankara: Kripto Yay.
- Tanrısever, O. F. (2013). Rusya’nın Orta Asya’da Sarsılan Hegemonyası ve Afganistan Politikası: Moskova’nın Orta ve Güney Asya’ya Dönük Değişen Yaklaşımının Temelleri ve İkilemleri. *Uluslararası Sistemde Orta Asya Dış Politika ve Güvenlik*. M. Turgut Demirtepe ve Güner Özkan (der.). Ankara: Usak Yayınları.
- Taşdemir, F. (2016). Suriye Çatışma ve Uluslararası Hukuk, Fatma Taşdemir (Ed.). *Suriye İç Savaşı’na Üçüncü Devletlerin Müdahalesi ve Uluslararası Hukuk* içinde (157-182). Ankara: Nobel Akademik Yay.

- Taştan, Y. K. (2012). Ulusal Ülküden Emperyal Vizyona: Rusya'da Kimlik Arayışları. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*. (69-134).
- Thorun, C. (2009). *Explaining Change in Russian Foreign Policy The Role of Ideas in Post Soviet Russia's Conduct Towards the West*. England: Palgrave Macmillan Yay.
- Tsygankov, A. P. (2003). Mastering Space in Eurasia: Russia's Geopolitical Thinking After the Soviet Break-Up, *Communist and Post-Communist Studies* vol.36. (101–127). California.
- Turgutoğlu, K. (2006). *Rusya Federasyonu'nda Yeltsin ve Putin Dönemlerinde İzlenen Dış Politikaların NATO ile İlişkiler Düzleminde Karşılaştırması*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı. Ankara.
- Tüter, M. (2010). Avrasyacılık ve Rusya: Modern Üçüncü Roma, *Ekopolitik Gündem*, Mart-Nisan (www.surecanaliz.org/tr/ekopolitik-haber/icerik/avrasyacilik-ve-rusya-modern-ucuncu-roma) Erişim Tarihi: 30 Ağustos 2018.
- Umbach, F. (2000). Russia as a 'Virtual Great Power': Implications for its Declining Role in European and Eurasian Security. *European Security*. 9(3). (87-122).
- Ünal, S. (2014). Uluslararası İlişkiler Teorileri Temel Kavramlar. Mehmet Şahin, Osman Şen (Ed.). *İngiliz Okulu* içinde (157-170). Ankara: Kripto Yay.
- Varlı, İ. (2018). *Ortadoğu'dan Latin Amerika'ya Asya-Pasifik'ten Avrasya'ya Hegemonya Savaşı*. İstanbul: Destek Yayınları
- Vernadsky, G. (2011). *Rusya Tarihi*. (Çev.: Doğukan Mızrak, Egemen Ç. Mızrak). İstanbul: Selenge Yayınları.
- Yapıcı, M. İ. (2010). *Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler*. Ankara: Usak Yayınları
- Yılmaz, A. (2012). *Küresel Dünyada Uluslararası İlişkiler Teori-Temel Kavramlar-Yeni Gelişmeler*. Ankara: Kadim Yayınları.
- Yılmaz, S. (2015). Yeni Avrasyacılık ve Rusya. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*. Sayı 34. (111-120).
- Yılmaz, S. (2016). *Rusya Neden Suriye'de?* Ankara: Yazar Yayınları.
- Zarakol, A. (2012). *Yenilgiden Sonra Doğu Batı ile Yaşamayı Nasıl Öğrendi*. (Çev.: Barış Cezar). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Nesibe AYDIN 1991 yılında İzmir’de doğdu. İlköğrenimini Ali Suavi İlkokulu’nda, orta öğrenimini ise Suphi Koyuncu Ortaokulu’nda tamamladı. Lise eğitimini de Çimentaş Lisesi’nde tamamlayan AYDIN, 2010 yılında Yalova Üniversitesi Uluslararası İlişkiler (İngilizce) bölümünde eğitim görmeye hak kazandı. 2016 yılında lisans eğitimini tamamladı. Aynı yıl Yalova Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisansına başladı. Halen Yalova Üniversitesi öğrencisidir.

